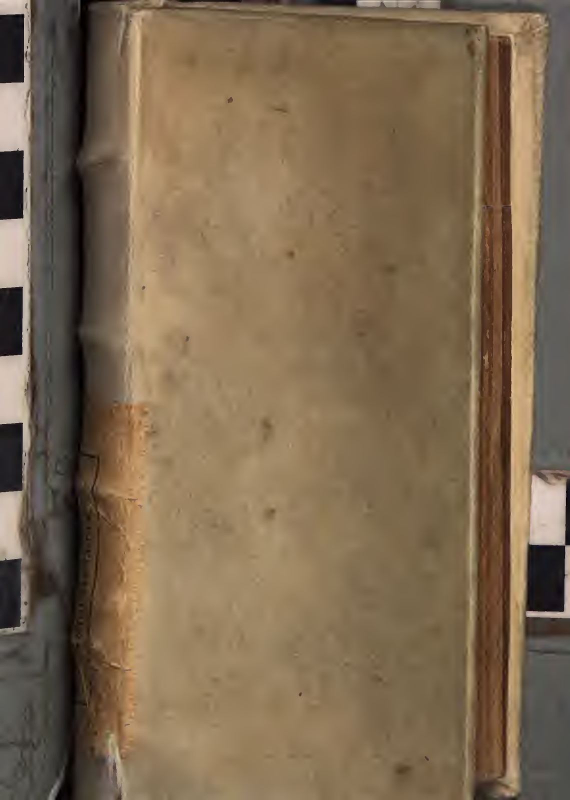
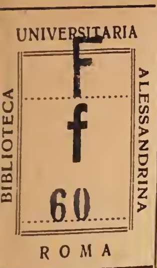
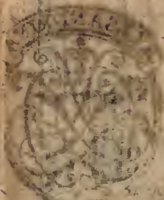

UNIVERSITARIA
BIBLIOTECA
ALESSANDRINA
F
f
60
ROMA

RESPUB
Siue Status
POLONIÆ, LI
PRUSSIÆ, L
etc.
diuersorum
LVGDVNI BATAVO
Ex Officina Elz
ANNO CIƆIƆCX
Cum Privi

STANISLAI KR

Iurifcon

STA

REGNI P

DESCRI

Rex Pol

VT à Rege, tar
totum negotiu
Rex Poloniæ,
fuæ fubjectas, eafque li
veldialectis faltem non
habet octo: Poloniam
norem: Magnum Du
Ducatus item Ruffiæ,
Samogitiæ, Pomerania
provinciis habent nom
gi & regno Poloniæ Fe
in Pruffia, Livonia &

Valachiæ quoque, f
ferioris, quæ eft Ruffiæ
ceps, Regum Poloniæ
fuit Feudatarius; cuju
Regibus & regno Polon
ti, extat in Statutis regr
menti. Invalefcente p
carum potentia, Princ
vocantur, Palatini, Tu
Imperium comiter coler
nuis, pacem redimere c

A 2

men,ut Poloniæ quoque regum majeſtatem & fidem agnoſcerent, ac mittendis etiam,ſtatis tẽporibus,honorariis,muneribus, nempe equis Thracicis generoſis: bobus in uſum culinæ: vinis Creticis: & id genus aliis: ſubjectionem fiduciarum profiterentur. Et fœdere æquo inter Polonos & Turcas in pacem mutuam ſancito,diſertis verbis caveretur, ne Provinciam illam cuiquam, Turcarum Princeps, unquam, præter Poloniæ regis voluntatem committeret: utque is, qui eam obtineret, regi quoque Poloniæ fidelis eſſet.Nuper autem,anno ſalutis humanæ MDXCV, cum Turcarum Princeps eam Provinciam,contra pacta, Tartaris inhabitandam conceſſiſſet, à Polonorum exercitu, opera Ioannis Zamoſcii Cancellarii Magni, & Generalis exercituum regni, Tartaris ejectis, deductus in illam eſt, unus ex indigenis illis, jure regni Poloniæ ac prærogativis nobilitatis ante donatus: iſque eam nunc regi Poloniæ juramento obſtrictus, pacate adminiſtrat.

Sunt & alii in regno,titulo Ducum & Marchionum inſigniti: qui tamen cum reliquis regni Proceribus, Comitibus, Baronibus,ac Nobilibus, communi jure utuntur. Ordo etenim equeſtris, cum magnam ſibi apud ſuos Principes &

Rem-

men, ut Poloniæ quoque regum majestatem & fidem agnoscerent, ac mittendis etiam, statis téporibus, honorariis, muneribus, nempe equis Thracicis generosis bobus in usum culinæ: vinis Creticis: & id genus aliis: subjectionem fiduciarum profiterentur. Et fœdere æquo inter Polonos & Turcas in pacem mutuam sancito, disertis verbis caveretur, ne Provinciam illam cuiquam, Turcarum Princeps, unquam, præter Poloniæ regis voluntatem committeret: utque is, qui eam obtineret, regi quoque Poloniæ fidelis esset. Nuper autem, anno salutis humanæ MDXCV, cum Turcarum Princeps eam Provinciam, contra pacta, Tartaris inhabitandam concessisset, à Polonorum exercitu, opera Ioannis Zamoscii Cancellarii Magni, & Generalis exercituum regni, Tartaris ejectis, deductus in illam est, unus ex indigenis illis, jure regni Poloniæ ac prærogativis nobilitatis ante donatus: isque eam nunc regi Poloniæ juramento obstrictus, pacate administrat.

Sunt & alii in regno, titulo Ducum & Marchionum insigniti: qui tamen cum reliquis regni Proceribus, Comitibus, Baronibus, ac Nobilibus, communi jure utuntur. Ordo etenim equestris, cum magnam sibi apud suos Principes &

Rem-

Rempublicam para
ta, bellicis artibus, a
ri, ad eam cum T
pervenit, ut æquo ju
honores, & ad liber
ctionem pertineat.
& par libertas. Qu
qui vel studio civili
usu rerum compara
nuitate fortunarum
dentalium morem,
tum, Episcoporum,
telas; verum etiam i
rum, inferiorumqu
rum præsertim qui
aut aliquo sunt in a
aut opibus, industria
ve populari valent,
dunt; aut à parentib
Nec pudendum au
genus hoc ministerii,
bile: nec rara est in e
eum quis habeat in m
rentibus ipse serviret
tur hæc juventutis E
ratio, æqualibitatem
æqualibus fortunis co
ut multos ex humili l
na, non modo ad med
iam ad summos nonn
amplissimasque facult

A

rum virtus, Heroumque beneficia, provehat.

Provinciarum Poloniæ divisio.

PRovinciæ omnes dividuntur in Diœceses & Palatinatus. Hi in Castellanatus, sive districtus. Qui item subdividuntur in Capitaneatus, sive Præfecturas, easque duplices: cum Iurisdictione videlicet, & sine Iurisdictione, quæ sunt bona regia, sive patrimonium Principis. In bona deinde hæreditaria Ecclesiæ Dominorum ac Nobilium.

Diœceses.

DIœceses latius se extendunt nonnullæ, quam ut uno Palatinatu comprehendantur. Cracoviensis namque (Archiepiscopatus quondam) tres Palatinatus suo continet ambitu; Cracoviensem, Sendomiriensem, & Lublinensem. Vilnensis totius Magni Ducatus Lituaniæ finibus, licet admodum amplis, terminatur. Samogitia itidem (Regnum olim) unicum habet Episcopum. & sic quædam aliæ.

Diœceses in regno Poloniæ numerantur in universum sedecim, duæ quidem Archiepiscopales, reliquæ Episcopales, hoc ordine.

Archie-

rum virtus, Heroumque beneficia, provehat.

Provinciarum Poloniæ divisio.

PRovinciæ omnes dividuntur in Diœceses & Palatinatus. Hi in Castellanatus, sive districtus. Qui item subdividuntur in Capitaneatus, sive Præfecturas, easque duplices: cum Iurisdictione videlicet, & sine Iurisdictione, quæ sunt bona regia, sive patrimonium Principis. In bona deinde hæreditaria Ecclesiæ Dominorum ac Nobilium.

Diœceses.

DIœceses latius se extendunt nonnullæ, quam ut uno Palatinatu comprehendantur. Cracoviensis namque (Archiepiscopatus quondam) tres Palatinatus suo continet ambitu; Cracoviensem, Sendomiriensem, & Lublinensem. Vilnensis totius Magni Ducatus Lituaniæ finibus, licet admodum amplis, terminatur. Samogitia itidem (Regnum olim) unicum habet Episcopum. & sic quædam aliæ.

Diœceses in regno Poloniæ numerantur in universum sedecim, duæ quidem Archiepiscopales, reliquæ Episcopales, hoc ordine.

Archiepiscopales.

Gnesnensis.
Leopoliensis.

Episcopales

Cracoviensis.
Cuiaviensis.
Vilnensis,
Posnaniensis.
Plocensis.
Varmiensis.
Luceoriensis.
Præmisliensis.
Samogitiæ.
Culmensis.
Chelmensis.
Kioviensis.
Camenecensis.
Vendensis.

Gnesnensis Sedis Archiepiscopus, est Legatus natus, regni Primas, ac primus Princeps. Hic non solum jurisdictionem habet in universum in regno Clerum, ac primum in ordine senatorio locum: verum etiam summam in consiliis auctoritatem: & qui interregni tempore DD. Senatores regni, ad consultandum de rebus ad Rempublicam pertinentibus convocat, legationes externas audit, diem & locum electioni novi Regis indicit: eundem electum nominat, & promulgat, ac postea in solemnibus

coronationis Comitiis, Cracoviæ celebrari solitis, diademate capiti imposito inaugurat. Metropolitanæ sedis Leopoliensis Archiepiscopus secundum locum in Senatu obtinet. Eum sequuntur ordine supra declarato Episcopi, qui in ordine senatorio omnes seculares præcedunt. Ea namque fuit regum Poloniæ pietas, ut statim à receptione fidei Christianæ, Catholicæ, orthodoxæ, Romanæ, redacto regni sui, ad imitationem aliarum, quæ fidem jam susceperant, Provinciarum regimine omni, illud insuper addidere, quod Ecclesiarum antistites, primum debeant perpetuo in Senatu Regni obtinere locum, eosque, uti Ecclesias illorum curæ subjectas, atq; adeo universum Clerum, amplissimis donavere immunitatibus: quibus etiam nunc gaudent, maximo regni illius commodo, emolumento, adjumento, addo & ornamento.

Palatinatus.

PAlatinatus (ut à Diœcesibus ad eos transeamus) omnes certos habent limites & disterminia. Proprie autem Palatinatus sunt Ducatus, sive spectes amplitudinem territorii cujusque, sive Nobilitatem in quolibet Palatinatu degentem. Ex ea namq;, cum sit numerosa, justa semper haberi potest manus, ad hostes

coronationis Comitiis, Cracoviæ cel
brari solitis, diademate capiti impos
inaugurat. Metropolitanæ sedis Leop
liensis Archiepiscopus secundum locu
in Senatu obtinet. Eum sequuntur o
dine supra declarato Episcopi, qui in o
dine senatorio omnes seculares præc
dunt. Ea namque fuit regum Poloni
pietas, ut statim à receptione fidei Chr
stianæ, Catholicæ, orthodoxæ, Romana
redacto regni sui, ad imitationem alia
rum, quæ fidem jam susceperant, Pro
vinciarum regimine omni, illud insupe
addidere, quod Ecclesiarum antistite
primum debeant perpetuo in Senat
Regni obtinere locum, eòsque, uti Eccl
sias illorum curæ subjectas, atq; adeo
niversum Clerum, amplissimis donav
immunitatibus; quibus etiam nunc ga
dent, maximo regni illius commodo,
molumento, adjumento, addo & orn
mento.

Palatinatus.

PAlatinatus (ut à Diœcesibus ad eo
transeamus) omnes certos habent li
mites & disterminia. Proprie autem Pa
latinatus sunt Ducatus, sive spectes am
plitudinem territorii cujusque, sive No
bilitatem in quolibet Palatinatu degen
tem. Ex ea namq; cum sit numerosa, ju
sta semper haberi potest manus, ad ho
ste

stes propulsand
bello. Proinde P
ceps creatus, pr
rium Senator,
tinatus. Sed pr
non exercet su
tempore gener
peditionis. Ad
ingruente aliqu
Pacis tempore,
tu, conventus N
& judiciis præsi
bus, præter tem
imponere: por
curam gerere. I
ad Palatinum p
toto regno Polo
tuaniæ XXXIV.
quoad locum in
nus Capitaneus
utuntur: & inte
viensis ex quod
omnes secularis
cedit. Hic autem

Castella

Crac

Palati

Cracov
Posnan
Vilnen
Sendor

Castellanus
Vilnensis.
Palatini
Calissiensis.
Trocensis.
Siradiensis.
Castellanus
Trocensis.
Palatinus
Lenciciæ.
Capitaneus
Samogitiæ.
Palatini
Brestensis.
Kioviensis.
Inoulodislaniensis.
Russiæ.
Volhiniæ.
Podoliæ.
Smolcensis.
Lublinensis.
Polocensis.
Belzensis.
Novogrodensis.
Plocensis.
Vitebscensis.
Massoviæ.
Podlachiæ.
Ravensis.
Brescięnsis.
Culmensis.

Castellanus
Vilnensis.
Palatini
Calissiensis.
Trocensis.
Siradiensis.
Castellanus
Trocensis.
Palatinus
Lenciciæ.
Capitaneus
Samogitiæ.
Palatini
Brestensis.
Kioviensis.
Inoulodisllaniensis.
Russiæ.
Volhiniæ.
Podoliæ.
Smolcensis.
Lublinensis.
Polocensis.
Belzensis.
Novogrodensis.
Plocensis.
Vitebscensis.
Massoviæ.
Podlachiæ.
Ravensis.
Bresciensis.
Culmensis.

Msciflaviensis.
Marieburgensis.
Braslaviensis.
Pomeraniæ.
Minscensis.
Vendensis.
Derpatensis.
Parnaviensis.

Castellanatus.

SEquuntur Castellanatus: Illi sunt Districtus, Territoria, sive partes Palatinatus cujusque; qui etiam certis circumscripti sunt limitibus; uti quoque bona Regia, à bonis Ecclesiæ, Dominorum ac Nobilium, hæreditariis ibidem existentibus, discreta. Sunt autem in Palatinatu uno, aliquando quaterni, terni, bini minimum Castellanatus. Castellanus vero ad munus Senatorium, quo itidem fungitur, obtinet vices, in exercitu sui Palatini, illiusque loco præest sui quisque districtus Nobilitati, hac eadem generali, ad bellum, expeditione. Nullam prætcrea Iurisdictionem extra belli negotium in territorio, quamvis senatoria dignitate gaudeat, exercet. Castellani in regno sunt numero LXXXIII, duplicis tamen ordinis: Quidam vocantur majores: quidam minores. Majores sunt XXXI.

Posnaniensis.
Sendomiriensis.
Calissiensis.
VVoiinicensis.
Gnesnensis.
Siradiensis.
Lenciciæ.
Samogitiæ.
Brestensis.
Kioviensis.
Inoulodislaviensis.
Leopoliensis.
Volchiniæ.
Camenecensis.
Smolscensis.
Lublinensis.
Polocensis.
Belzensis.
Novogrodensis.
Plocensis.
Vitebscensis.
Cernensis.
Podlachiæ.
Ravensis.
Brescienfis.
Culmensis.
Msciflaviensis.
Elbingensis.
Braslaviensis.
Gedanensis.
Minscensis.

Poſnanienſis.
Sendomirienſis.
Caliſſienſis.
VVoiinicenſis.
Gneſnenſis.
Siradienſis.
Lenciciæ.
Samogitiæ.
Breſtenſis.
Kiovienſis.
Inoulodiſlavienſis.
Leopolienſis.
Volchiniæ.
Camenecenſis.
Smolſcenſis.
Lublinenſis.
Polocenſis.
Belzenſis.
Novogrodenſis.
Plocenſis.
Vitebscenſis.
Cernenſis.
Podlachiæ.
Ravenſis.
Breſcienſis.
Culmenſis.
Mſciſlavienſis.
Elbingenſis.
Braſlavienſis.
Gedanenſis.
Miaſcenſis.

Hi propterea dicuntur majores, quia cum cæteris Senatoribus, tam Eccleſiaſticis, quam ſecularibus, ad omnia etiam ſecretiſſima conſilia admittuntur. Minores ſunt LII.

Sandecenſis.
Medirecenſis.
VViſlicenſis.
Biecenſis.
Rogoſnenſis.
Radomienſis.
Zavvichoſtenſis.
Lendenſis.
Sremenſis.
Zarnovienſis.
Malogoſtenſis.
VVielunenſis.
Premiſlienſis.
Halicienſis.
Sanocenſis.
Chelmenſis.
Dobrinenſis.
Polanecenſis.
Premetenſis.
Crivinenſis.
Czechovienſis.
Naclenſis.
Roſpierienſis.
Biechovienſis.
Bidgoſtienſis.
Breſnenſis.

Kruſui-

Krusvicensis.
Osvviecimensis.
Camenesis.
Spicimiriensis.
Inovvlodensis.
Kovaliensis.
Santocensis.
Sochacoviensis.
VVarsoviensis.
Gostinensis.
VVisnensis.
Raciasensis.
Sieprcensis.
VVysogrodensis.
Ripinensis.
Zakrocimensis.
Cziechanoviensis.
Livensis.
Slonscensis.
Lubacoviensis.
Conariensis, terræ Siradiensis.
Conariensis, terræ Lenciciæ.
Conariensis, terræ Cuiaviæ.
VVendensis.
Derpatensis.
Pernaviensis.

Minores vero vocantur ideo, qui etiamsi cum cæteris supradictis Senatoribus regni, Senatorum privilegiis in reliquis gaudeant, & sint vere Senatores; à secre-

Krusvicensis.
Osvviecimensis.
Camenesis.
Spicimiriensis.
Inovvlodensis.
Kovaliensis.
Santocensis.
Sochacoviensis.
VVarsoviensis.
Gostinensis.
VVisnensis.
Raciasensis.
Sieprcensis.
VVysogrodensis.
Ripinensis.
Zakrocimensis.
Cziechanoviensis.
Livensis.
Slonscensis.
Lubacoviensis.
Conariensis, terræ Siradiensis.
Conariensis, terræ Lenciciæ
Conariensis, terræ Cuiaviæ
VVendensis.
Derpatensis.
Pernaviensis.

Minores vero vocantur ideo, quia etiamsi cum cæteris supradictis Senatoribus regni, Senatorum privilegiis in reliquis gaudeant, & sint vere Senatores; secr

secretioril
quam exc
Et hi su
regni, Epis
pis: Palati
officiales

HI sunt
sunt o
dictis Sena
utuntur :
Senatorium

Marschal
Marschal
tuan
Cancellar
Cancellar
Vicecanc
Vicecanc
Thesaura
Thesaurar
Marschalc
Marschalc
Marschalc
& administ
quem jus est
su Regis, vel
tium & aud
tem in Comi
gatos externo

illisque de rebus necessariis providendi: ejiciendi è consilio eos ; qui ad id non pertinent: pronuntiandi decreta regia in causis infamiæ & ultimi supplicii, illaq; exequendi ;· promulgandi ad populum Senatusconsulta: moderandi pompis publicis: Hospites Illustres suscipiendi: compescendi motus inquietorum, atque turbulentorum, non modo circa Senatum, & in publico, sed etiam in privatis Regis cœnaculis & habitaculis: animadvertendi in delicta, quæ in loco & opido domicilii, sive hospitii regii, vel comitiorum, admittuntur. Denique in Comitiis, & in comitatu regio, diversoria distribuendi: & imponendi rebus venalibus pretia. Marschalci etiam est, in aulicum Regis comitatum & administros mensæ regiæ, aliorumque munerum aulicorum, (profanos duntaxat intelligo) jurisdictio, censura & animadversio, ne vel suum negligant officium, vel contra decorum aliquid committant. In publicis conventibus, & Regi, in publicum prodeunti, præfert erectum sceptrum ligneum, seu baculum. Hæc eadem privilegia habent Marschalci curiæ, in absentia Supremorum.

Cancellarius; Vicecancellarius, tam regni, quam M. D. Lit., nominibus & loco distincti: potestate & munere exæquati;

Diplo-

aliisque de rebus necessariis providendi: ejiciendi è consilio eos; qui ad id non pertinent: pronuntiandi decreta regia in causis infamiæ & ultimi supplicii, illasque exequendi: promulgandi ad populum Senatusconsulta: moderandi pompis publicis: Hospites Illustres suscipiendi: compescendi motus inquietorum, atque turbulentorum, non modo circa Senatum & in publico, sed etiam in privatis Regis cœnaculis & habitaculis: animadvertendi in delicta, quæ in loco & opido domicilii, sive hospitii regii, vel comitiorum admittuntur. Denique in Comitiis, & in comitatu regio, diversoria distribuendi & imponendi rebus venalibus pretii. Marschalci etiam est, in aulicum Regis comitatum & administros mensæ regiæ, aliorumque munerum aulicorum, (profanos duntaxat intelligo) jurisdictio, censura & animadversio, ne vel suum negligant officium, vel contra decorum aliquid committant. In publicis conventibus, & Regi, in publicum prodeunti, præfert erectum sceptrum ligneum, seu baculum. Hæc eadem privilegia habent Marschalci curiæ, in absentia Supremorum.

Cancellarius, Vicecancellarius, tam regni, quam M.D.Lit., nominibus & loco distincti: potestate & munere exæquati

Diplo-

deputari: qui prudenter, quid fieri, vel concedi poſſit, quid item non, Regem cum ſuæ Majeſtatis debita dignitate, informent. Nec debebit quiſquam exiſtimare, officium hoc ſimile eſſe ſcribarum muneri, quod antiquitus vile fuiſſe, docuit Reverendus admodum pater Nicolaus Serarius è Societate Ieſu SS. Theologiæ Doctor: ſuarum Moguntiacarum rerum lib.1.cap.29.ubi demonſtravit docte, illud Officii genus, in dignitatis honorem tranſiiſſe: refellens Carolum Sudermaniæ Principem: qui cum Cancellario Magno regni Poloniæ, Ioanni Zamoſcio ſcriberet, per ignominiam vocaverat illum ſcribam, his verbis: *Non es mihi*(ſunt verba Sudermanni) *par: ſi par eſſes, non armis te, ſed fuſte, depellerem, vinctum darem. Scriba es, cum ſcribis verbis certa.* Quibus quid reſponderit, non dignitate tantum, ſed doctrina etiam, reique militaris peritia Magnus Cancellarius, in gratiam Lectoris, libet ponere epiſtolam, quæ ſic habet. *Audiebam te hominem cerebroſum, & intemperantis linguæ ac vitæ fuiſſe: ingenii in te aliquid eſſe ſperabam; ſed oſtendiſti unum illud eſſe, quod de te intimi tui familiares ſentiunt. Tantum te effreni impetu animi ferri, non judicio regi. Scripſiſti ad me ſchedam, qua mirari te dicis, me tibi offerre duellum,*

deputari: qui prudenter, quid fieri, n concedi possit, quid item non, Regi cum suæ Majestatis debita dignitate, i forment. Nec debebit quisquam exi mare, officium hoc simile esse scribar muneri, quod antiquitus vile fuisse, d cuit Reverendus admodum pater Nic laus Serarius è Societate Iesu SS. The logiæ Doctor: suarum Moguntiacaru rerum lib. 1. cap. 29. ubi demonstravit do cte, illud Officii genus, in dignitatis ho norem transiisse: refellens Carolum Su dermaniæ Principem: qui cum Cance lario Magno regni Poloniæ, Ioanni Za moscio scriberet, per ignominiam voca verat illum scribam, his verbis: *Non mihi* (sunt verba Sudermanni) *par: si pa esses, non armis te, sed fuste, depellere vinctum darem. Scriba es, cum scri verbis certa.* Quibus quid responder non dignitate tantum, sed doctrina et iam, reique militaris peritia Magnus Cancellarius, in gratiam Lectoris, libe ponere epistolam, quæ sic habet. *Audie bam te hominem cerebrosum, & intempe rantis linguæ ac vitæ fuisse: ingenii tui aliquid esse sperabam; sed ostendisti unum illud esse, quod de te intimi tui familiare sentiunt. Tantum te effreni impetu animi ferri, non judicio regi. Scripsisti ad me schedam, qua mirari te dicis, me tibi offerre duellum,*

rii, qui illud gerunt; quo minus priorem locum, quam alii Electores & Duces ac tanti Duces teneant. Sum certe Cancellarius in patria mea amplißimoq; regno, eo jure, eaque dignitate, qua ubivis vel maxima sunt. Tu me fortasse Cancellarii Sudermaniæ modo metiebare, quem majores & excellentiores Nobiles Poloni, vel privati, habeant. Nec vero Cancellarius solum, sed etiam Generalis exercituum Præfectus sum. Arma gero pro patria: exercitusq; duco supra viginti aliquot annos. Nomen meum notum est orbi terrarum: actiones meæ honestißimæ: labores, sumptus, pericula, pro Rep. suscepta: Tuum nomen paucis notum fuisset, nisi alieni regni Dominatum invasisses, & quidem patrui fratris filii: vel fortassis putas, mei loco, tyronem aliquem tibi cum exercitu objectum iri. Ego sum ætate, magna ex parte, exacta & fragili. Remp. regni Poloniæ Magniq; D. Lit. Deus O. M. divino suo numine & legitimo imperio regit; firmam ac stabilem constituit: laudique & cultui sui dicavit. Habet illa multos Senatores & Nobiles, magnitudine animi, usu belli, ac prudentia præstantißimos. Patriam tuam à me turbatam, quod scripseris, dico te mentiri: & quidquid aliud in me contumeliosum scripseris aut dixeris, prorsus te mentiri dico, dicamq; & scribam. Hæc

contra

rii, qui illud gerunt, quo minus prim
locum, quam alii Electores & Duces i
tanti Duces teneant. Sum certe Cancel
rius in patria mea amplissimoq; regni
jure, eaque dignitate, qua ubivis vel m
xima sunt. Tu me fortasse Cancellarii S
Germaniæ modo metiebare, quem majo
& excellentiores Nobiles Poloni, vel pri
vati, habeant. Nec vero Cancellarius s
lum, sed etiam Generalis exercituum Pr
fectus sum. Arma gero pro patria: ex
citusq; duco supra viginti aliquot ann
Nomen meum notum est orbi terrarum
actiones meæ honestissimæ: labores, sum
ptus, pericula, pro Rep. suscepta: Tuu
nomen paucis notum fuisset, nisi alieni r
gni Dominatum invasisses, & quidem p
tritus fratris filii: vel fortassis putas, m
loco, tyronem aliquem tibi cum exerci
objectum iri. Ego sum ætate, magna exp
te exacta & fragili. Remp. regni Polon
Magniq; D. Lit. Deus O. M. divino suo n
mine & legitimo imperio regit; firma
ac stabilem constituit: laudique & cultu
sui dicavit. Habet illa multos Senatores&
Nobiles, magnitudine animi, usu belli, a
prudentia præstantissimos. Patriam tua
a me turbatam, quod scripseris, dico
mentiri: & quidquid aliud in me contu
meliosum scripseris aut dixeris, prorsus t
mentiri dico, dicamq; & scribam. Ha

conti

contra c
causa pr
te mihi i
ita ut tu
rum. Ia
Thesa
ficium su
dus thesa
signium l
mum, sce
lis, & redi
que, & r
actor: &
storum, c
rum Regi
exactor:
stipendior
aulicorum
Regi obnc
Atque
ficiales ist
ri loco e
auctoritat
mam: &
regno dig
Nam cun
Senatu u
sufficienti
cere; imo &
diendis sa
dato & b

Officiliales ordinis non Senatorii.

Officiales extra ordinem Senatorium dividuntur rursus in tres classes: vel enim sunt totius regni & M.D.Lit. vel sunt aulæ Regiæ: vel Districtuum. Totius regni seu Generales sunt hi:

Exercituum regni Generalis.
Exercituum M.D.Lit.
Exercituum regni Campestris.
Exercituum M.D.Lit.Campestris.
Militiæ aulicæ Præfectus.
Secretarius major regni spiritualis.
Referendarius regni spiritualis.
Referendarius M.D.Lit.spiritualis.
Referendarius regni secularis.
Referendarius M.D.Lit.secularis.
Pocillatores utriusque gentis duo.
Dapum incisores duo.
Gladiferi etiam duo.
Thesaurarius curiæ regni.
Thesaurarius M.D.Lit.curiæ.
Thesaurarius Prussiæ.
Assessores judiciorum curiæ.
Notarius causarum curiæ.
Notarius Cancellariæ M.D.Lit.
Regentes Regni Cancellariæ.
Instigatores causarum fisci.
Notarii campestres.
Excubiarum contra Tartaros præfectus.

Telo-

Officiliales ordinis non Senatorii.

Officiales extra ordinem Senatorium dividuntur rursus in tres classes: vel enim sunt totius regni & M.D.Lit. vel sunt aulæ Regiæ: vel Districtuum. Totius regni seu Generales sunt hi:

- Exercituum regni Generalis.
- Exercituum M.D.Lit.
- Exercituum regni Campestris.
- Exercituum M.D.Lit.Campestris.
- Militiæ aulicæ Præfectus.
- Secretarius major regni spiritualis.
- Referendarius regni spiritualis.
- Referendarius M.D.Lit.spiritualis.
- Referendarius regni secularis.
- Referendarius M.D.Lit.secularis.
- Pocillatores utriusque gentis duo.
- Dapum incisores duo.
- Gladiferi etiam duo.
- Thesaurarius curiæ regni.
- Thesaurarius M.D.Lit.curiæ.
- Thesaurarius Prussiæ.
- Assessores judiciorum curiæ.
- Notarius causarum curiæ.
- Notarius Cancellariæ M.D.Lit.
- Regentes Regni Cancellariæ.
- Instigatores causarum fisci.
- Notarii campestres.
- Excubiarum contra Tartaros præfectus.

Telo-

- Teloniorum, fodinarum argenti, plumbi, salis, præfecti.
- Pecuniæ cudendæ præfectus.&
- Præfectus sylvarum.

Circa hos Officiales hoc observandum. Vt enim ordinis senatorii officialibus,ad primas dignitates: ita hisce ad ordinem senatorium major patet aditus: præcipue vero Secretario majori, referendariis.Censentur namque de Rege & Republica esse præ reliquis bene meriti:& qui ob usum rerum, & facultates ampliores, dignitatem Senatoriam tueri commodius possunt.

Exercituum regni Generalis & M. D. Lit. est Dux & moderator belli secundum Regem, & vicarius Regis. Ducit exercitum: capit locum castris:acies instruit: dat signum pugnæ & receptus: commeatus & annonæ curam in bello gerit: precia rebus venalibus imponit, ponderibusque & mensuris earum módum statuit: in delinquentes animadvertit: & ut paucis reliqua comprehendam, in exercitu, & tempore belli indicti, uterque auctoritate regia pleni potenter utitur. Hoc etiam usitatum in hac dignitate conferenda, quod ferme semper demandetur aliquibus ex ordine Senatorio, qui magis habentur apti. Ideo non est, quod miretur quispiam, tam

 amplas

amplas dignitates, & quarum maximus in regno Poloniæ usus, in senatu non censeri. Senatoribus namque conferuntur: vel etiam dignitas senatoria confertur una, si quis ex privatis tanto muneri existimatur idoneus esse.

Campestris Dux exercituum tam regni quam M.D.Lit. est Vicarius Generalis Ducis à Rege datus. Excubiarum potissimum explorationumque curam gerit, mercenariis militibus, illo præsertim absente, præest, totalemque jurisdictionem in exercitu eodem tempore exercet.

Militiæ Aulicæ Præfectus, est præses illorum militum, qui ad custodiam regiam, Præsente rege, in castris ordinantur, exercetque in eos jurisdictionem, secundum Regem, plenariam. Durat autem ejus potestas, quousque Rex manet in castris.

Secretarius major regni, absentium Cancellariæ præsidum vicem supplet in aula & comitatu Regis: nec tamen ut illi, gestat signum regium, sed quoties opus est, petito ab illo annulo signatorio, tam diplomata publica, quam Epistolas ipso præsente signat. Habet hic secundum Cancellarium prærogativam ante omnes, capessendi honores Episcopales, qui vacaverint. Habet & locum hone-

amplas dignitates, & quarum maxim
in regno Poloniæ usus, in senatu
censeri. Senatoribus namque confer
tur: vel etiam dignitas senatoria con
tur una, si quis ex privatis tanto mun
existimatur idoneus esse.

Campestris Dux exercituum tam re
gni quam M.D.Lit. est Vicarius Gene
lis Ducis à Rege datus. Excubiarum p
tissimum explorationumque curam p
rit, mercenariis militibus, illo præfecto
absente, præest, totalemque jurisdictio
nem in exercitu eodem tempore exer
cet.

Militiæ Aulicæ Præfectus, est præ
illorum militum, qui ad custodiam re
giam, Præsente rege, in castris ordina
tur, exercetque in eos jurisdictionem
secundum Regem, plenariam. Dura
autem ejus potestas, quousque Rex ma
net in castris.

Secretarius major regni, absentiva
Cancellariæ præsidum vicem supplet i
aula & comitatu Regis: nec tamen
illi, gestat signum regium, sed quoti
opus est, petito ab illo annulo signato
rio, tam diplomata publica, quam Epi
stolas ipso præsente signat. Habet h
secundum Cancellarium prærogativa
ante omnes, capessendi honores Epi
scopales, qui vacaverint. Habet & locum
hono-

honoratiorem inter cæteros Officiales, tam aulæ, quam terrarum, seu districtuum.

Referendarii utriusque gentis & ordinis, sunt supplicum libellorum Magistri, & querimoniis hominum audiendis, Cancellariæque, ut verbo legis utamur, referendis præsunt. Quin etiam in litibus urbanis disceptandis, eidem Cancellariæ præsto sunt: ejusque permissu exponunt Regi cum consilio, causas & controversias litigantium: habentque locum in judiciis Regis, extra comitiorum tempus celebrari solitis, sententiæ ferendæ.

Pocillatores, utriusque gentis duo, ipso nomine indicant officia sua: quibus adjungere licet dapum incisores.

Gladiferi in pompa publica Regi præferunt ensem.

Thesaurarius curię regni & M.D.Lit., supremi Thesaurarii regni absentis vices gerit, adhibeturque aliquando & à præsente, ad pleraque omnia, quæ ipsum concernunt.

Thesaurarius Prussiæ est, qui pecuniam omnem, & rationes à Præfectis & ministris bonorum Regis & proventuum, atque etiam tributorum publicorum exigit: & vel ipse administrat, vel Thesaurario regni tradit. Assessores

 judi-

judiciorum curiæ, sunt plerique Officiales, qui in aula regis præsentes sunt, utpote supplicum libellorum Magistri, sive Referendarii, Vicecancellarius, & nonnulli ex Secretariis.

Notarii curiæ, tam regni, quam M. D. Lit. nomine declarant munus suum.

Regentes Cancellariæ sunt illi, qui Notariis curiæ cum potestate præsunt.

Instigator causarum fisci est, qui bona jure caduco ad Regem & fiscum ejus devoluta, judicia à possidentibus repetit, & fisco vendicat: sive illa civium, sive externorum, sive nobilium, per confiscationem Regi competentia fuerint.

Notarius Campestris, est mercenariorum militum conscriptor: & stipendiorum solutor.

Præfectus excubiarum contra Tartaros, qui in finibus regni, versus Scythas assiduas gerit excubias, ne inopinas excursiones in regnum faciant: teneturque is semper tempestive Generalem exercituum præmonere, ut mature hosti cum exercitu occurratur.

Præfecti teloniorum sunt; qui tributa & vectigalia regni exigunt, eorumque rationes Regi competenti tempore reddunt.

Præfecti fodinarum argenti, plumbi, salis, curam gerunt horum metallorum, juris-

judiciorum curiæ, ſunt pleriquæ Offi-
les, qui in aula regis præſentes ſunt, ut
te ſupplicum libellorum Magiſtri, &
Referendarii, Vicecancellarius, & a
nulli ex Secretariis.

Notarii curiæ, tam regni, quam
D. Lit. nomine declarant munus ſu
Regentes Cancellariæ ſunt illi, q
Notariis curiæ cum poteſtate præſu
Inſtigator cauſarum fiſci eſt, qui
jure caduco ad Regem & fiſcum
devoluta, judicia à poſſidentibus re
tit, & fiſco vendicat: ſive illa civium
ſive externorum, ſive nobilium, per co
fiſcationem Regi competentia fuerint.

Notarius Campeſtris, eſt merce
riorum militum conſcriptor: & ſtipe
diorum ſolutor.

Præfectus excubiarum contra Tar
ros, qui in finibus regni, verſus Scyth
aſſiduas gerit excubias, ne inopinas
curſiones in regnum faciant: tenetur
is ſemper tempeſtive Generalem exer
tuum præmonere, ut mature hoſti cu
exercitu occurratur.

Præfecti teloniorum ſunt; qui trib
& vectigalia regni exigunt, eorumq
rationes Regi competenti tempore re
dunt.

Præfecti fodinarum argenti, plum
ſalis, curam gerunt horum metallorum
juri-

juriſdictionemque exercent in operarios: rationibus reddendis Regi obnoxii.

Præfecti pecuniæ cudendæ, ſunt potiſſimum Theſaurarii, ad quorum officium pertinet, ut proba & juſti valoris moneta in regno cudatur.

Præfecti ſylvarum ſunt, qui in ſylvis, in quibus Rex ſolet venationibus aliquando indulgere, prohibent, ne quivis promiſcue venetur.

Officiales Aulæ regis.

Camerarius ſupremus.
Pocillatores.
Inciſores Dapum.
Vexilliferi.
Stabuli Præfecti.
Culinæ Præfecti.
Curruum Præfecti.
Camerarii, vulgo lectiſtratores.
Pincerna.
Subdapifer.
Stabuli Vicepræfectus.
Venator primarius.
Aulici, quorum magnus numerus.
Secretarii.
Salariati.
Pueri Regii.
Cubicularii.

No-

Notarius thesauri major.
Stipatores.
Doctores Medici.
Capellani.
Notarii thesauri.
Musici.
Ostiarii.
Satellites.
Hospitiorum distributor.
Curruum vicepræfectus.
Dispensator.
Vini distributor.
Tibicines.
Tympanistæ.
Equisones.
Argenti custodes.
Culinæ familia.
Artifices omnis generis.
Artifices & Stabuli famuli.
Artifices & famuli curruum.
Venatores & aucupes.
Apparitores.

Horum Officialium munera, ex ipsis nominibus nota esse possunt: sunt tamen plerique, qui peculiare quid habent: quorum officia paucis adnotabo.

Camerarius supremus præest cubiculo, Lectistratoribus & cubiculariis regiis: advertitque ut omnia pro dignitate Regis administrentur.

Subdapifer curat, ordine fercula mensæ re-

Notarius thesauri major.
Stipatores.
Doctores Medici.
Capellani.
Notarii thesauri.
Musici.
Ostiarii.
Satellites.
Hospitiorum distributor.
Curruum vicepræfectus.
Dispensator.
Vini distributor.
Tibicines.
Tympanistæ.
Equisones.
Argenti custodes.
Culinæ familia.
Artifices omnis generis.
Artifices & Stabuli famuli.
Artifices & famuli curruum.
Venatores & aucupes.
Apparitores.

Horum Officialium munera, ex i nominibus nota esse possunt: sunt t men plerique, qui peculiare quid habe quorum officia paucis adnotabo.

Camerarius supremus præest cubi lo, Lectistratoribus & cubicularius reg advertitque ut omnia pro dignitate R gis administrentur.

Subdapifer curat, ordine fercula m

sæ regiæ adferri, præcedens cum sceptro seu baculo dapiferum.

Aulici, quorum magnus est numerus, sunt primarii ex Nobilibus constituti, equis stipendia merentes, præsidii honorisque regii causa; quem equestrem seu curulem equestres fere comitantur. Qui equitatus numerosus est, atque splendidus: huic Marschalci moderantur, & delinquentes omnes puniunt. Sunt etiam quidam aulici, qui non habent necesse equos alere: hi prodeuntem in publicum Regem pedestres deducunt; Quanquam in solemnibus pompis non inusitatum est, ut equites quoque equestrem Regem antecedant.

Secretarii, quamvis nullum peculiare certumque munus attributum habeant, ad nutum tamen Regis præsto sunt, in obeundis ejus nomine legationibus, inscriptionibus, & lectionibus publicarum ac regiarum scripturarum: in acciendis & deducendis ad Regem vel in senatum Illustribus hospitibus & Legatis Principum: in exquirendis & referendis sententiis, ægrotorum, & à consilio absentium primariorum senatorum: in recognoscendis pro Rege locis & factis, & causis controversis, regiorum præsertim hominum & administrorum, inter ipsos, vel cum magistratibus suis:

sæ | & si

& si qua sunt alia honesta,& cum dignitate conjuncta ministeria.

Salariati, sunt Concionatores, servatores interioris cubiculi, & similes, quibus certa stipendia, & certa merces numerari solet.

Pueri regii & Cubicularii præsto sunt ad quævis domestica regis ministeria. Cubiculariorum tamen peculiaris usus est in acciendis in Senatum & ad Regem Consiliariis, & deferendis quoquo versus literis, mandatis edictisque regiis. Quam ad rem opidatim, & vicatim, illis mandato regis equi subministrantur.

Officiales Districtuum.

Officiales Districtuum possunt commode dividi in duas classes, ut quidam sint Officiales terrestres: quidam Officiales castrenses.

Terrestres Officiales sunt.

Succamerarius.
Vexillifer.
Iudex.
Dapifer.
Pocillator.
Venator.
Subjudex.
Pincerna.
Subdapifer.

& si qua sunt alia honesta,& cum dignitate conjuncta ministeria.

Salariati, sunt Concionatores, servatores interioris cubiculi, & similes quibus certa stipendia, & certa merces numerari solet.

Pueri regii & Cubicularii præsto sunt ad quævis domestica regis ministeria Cubiculariorum tamen peculiaris usus est in acciendis in Senatum & ad Regem Consiliariis, & deferendis quoquo versus literis, mandatis edictisque regis. Quam ad rem opidatim, & vicatim, illis mandato regis equi subministrantur.

Officiales Districtuum.

OFficiales Districtuum possunt commode dividi in duas classes, ut quidam sint Officiales terrestres: quidam Officiales castrenses.

Terrestres Officiales sunt.

Succamerarius.
Vexillifer.
Iudex.
Dapifer.
Pocillator.
Venator.
Subjudex.
Pincerna.
Subdapifer.

Notarius.
Gladifer.
Quæstor.
Tribunus.

Succamerarius est, qui regendis finibus agrorum, ac bonorum terrestrium, tam ad Regem, quam ad Nobilitatem, capitula, cives, pertinentium, præest. Qui juratus oportet ut sit: habetque is ad id munus obeundum Vicarios, qui Camerarii vocantur: eosque sibi legit arbitratu suo, ex Equestri ordine ejusdem territorii, & jurejurando adigit, mutatque quoties vult.

Iudex terrestris, causis & controversiis privatis, Nobilitatis, disceptandis & judicandis cum Subjudice præsidet; qui est ejus socius, non vicarius, loco tamen inferior: quibus adjungitur Notarius seu Actuarius judicii, qui habet quoque in illis judiciis, jus dicendæ sententiæ.

Quæstor est exactor contributionum publicarum, in certo territorio, obnoxius rationibus reddendis.

Tribunus custos est Arcis, in suo quisque territorio, durante bello: ob eamque causam vacationem habet militiæ.

Cæterorum Officialium ministeria ex nominibus nota sunt.

Officiales Castrenses.

Capitanei cum jurisdictione.
Capitanei sine jurisdictione.
Burggravii.
Vicecapitanei.
Iudices.
Notarii.

Capitanei cum jurisdictione sunt præfecti arcium & civitatum regiarum, qui vocantur brachium regale. Isti judicia exercent, querelarum quidem nomine appellata, utpote quæ fiunt in causis levioribus, singulis duabus ordinarie septimanis. Castrensia vero, ubi videlicet disceptatur de causis gravioribus, singulis sex septimanis: nisi quid obstet. Habent hi Vicecapitaneos, Iudices, Notarios: imo & familiam numerosiorem, & peditatum, ad prohibendũ, ne cuipiam vis inferatur, vel insolentiores contra leges patriæ delinquant impune. Habent itaque jurisdictionem coërcitionemque late patentem, non modo in agrestes & opidanos: verum etiam in Equestris ordinis homines. Præterea omnium aliorum judicum, ecclesiasticorum juxta, ac profanorum, sententias executioni mandare possunt, si executores vel nolint, vel non proficiant. Gerunt etiam curam commodorum & redituum regis, qui ex re familiari ac pensionibus opidanorum

pro

Officiales Castrenses.

Capitanei cum jurisdictione.
Capitanei sine jurisdictione.
Burggravii.
Vicecapitanei.
Iudices.
Notarii.

Capitanei cum jurisdictione sunt præ
fecti arcium & civitatum regiarum, q
vocantur brachium regale. Isti judicia e
xercent, querelarum quidem nomine ap
pellata, utpote quæ fiunt in causis levi
oribus, singulis duabus ordinarie septima
nis. Castrensia vero, ubi videlicet disc
ptatur de causis gravioribus, singulis se
septimanis: nisi quid obstet. Habent s
Vicecapitaneos, Iudices, Notarios: im
& familiam numerosiorem, & pedi
tum, ad prohibendú, ne cuipiam vis i
feratur, vel insolentiores contra leges p
triæ delinquant impune. Habent itaq
jurisdictionem coërcitionemque late p
tentem, non modo in agrestes & opida
nos: verum etiam in Equestris ordinis
homines. Præterea omnium aliorum ju
dicum, ecclesiasticorum juxta, ac prof
norum, sententias executioni mandar
possunt, si executores vel nolint, vel no
proficiant. Gerunt etiam curam com
modorum & redituum regis, qui ex r
familiari ac pensionibus opidanorum
pr

proveniunt. Qui tamen reditus, quarta detracta, illis ob merita eximia donantur. Illis etiam inter reliquos officiales cujuscunq; ordinis, major patet ad ordinem senatorium capessendum aditus.

Capitanei sine jurisdictione sunt qui vulgo tenutarii) bonorum regalium nuncupantur. Hi nulla judicia exercent: insolentias tamen leviores coërcendi jus quandoque habent.

Burggravii sunt custodes arcium, qui pacis juxta ac belli tempore, nocturnas, atque etiam, quando opus est, diurnas excubias, per se vel suos administros servant, Capitanei auctoritati subjecti.

Sequuntur nobiles, barones, comites, duces, possessiones ibidem habentes suas, & hæreditates: Tum & Ecclesiarum, sive Cathedralium & Collegiatarum Capitulares; sive Parochialium ac aliarum quarumvis Rectores: Vt omittam, civitates, opida, villas, arces: demum & mercatores, artifices, & id genus plebem.

Iam ex his nobilibus, baronibus, & reliquis assumuntur ad dignitates senatorias, solius arbitrio Regis. Interim vero opera, cujus vel quorum visum fuerit, utitur Rex in legationibus, in commissionibus, in finibus regundis, in contributionum publicarum exactionibus, in militia, & id genus muniis publicis.

C Sed

Sed & ipſimet de medio ſui, per electionem & liberis ſuffragiis, magis idoneos, quandoque ablegant cum poteſtate Nunciorum terreſtrium ad Comitia regni generalia: nonnunquam mittunt ad Regem de ſuis neceſſitatibus acturi: aliquando deputant Iudices ad Tribunal Regni. Quod cum ſit ultimæ inſtantiæ, provocatio ab eo non datur, niſi ex paritate ſententiarum cauſa aliqua remittatur ad Comitia, Regi & Senatui diſcutienda, & decidenda. Cum enim Rex cauſas & actiones Nobilium per appellationes ad judicium ſuum devolutas, expedire ob occupationes, quæ illi ſemper maximæ, non uſquequaque potuiſſet: conſultum illi eſſe volentes juſtitiæ & rebus ſuis; eam judiciorum formam adinvenerunt, deq; indulgentia Principis confirmationem ejuſdem obtinuerunt. Non tamen Rex jam vacat à jure dicundo: civitatum & opidorum omnium quæ jure utuntur Saxonico, cauſæ agitantur in curia. Cauſæ item Fiſci ad judicium ejus pertinent regium, & quædam aliæ. Criminalium vero inter Nobiles cauſarum, ipſe eſt unicus cum Senatu Iudex. In ejus namque manu fideli honores omnium poſiti & pœnæ.

Illud quoque libertatis habent præcipuum

Sed & ipsimet de medio sui, per
ctionem & liberis suffragiis, magis
neos, quandoque ablegant cum p
state Nunciorum terrestrium ad Co
tia regni generalia: nonnunquam
tunt ad Regem de suis necessitatibus
cturi: aliquando deputant Iudices
Tribunal Regni. Quod cum sit ulti
instantiæ, provocatio ab eo non dat
nisi ex paritate sententiarum caus
qua remittatur ad Comitia, Regi &
natui discutienda, & decidenda. C
enim Rex causas & actiones Nobili
per appellationes ad judicium suum
volutas, expedire ob occupationes
illi semper maximæ, non usquequa
potuisset: consultum illi esse vole
justitiæ & rebus suis; eam judicior
formam adinvenerunt, deq; indulge
Principis confirmationem ejusdem
tinuerunt. Non tamen Rex jam vaca
jure dicundo: civitatum & opidor
omnium quæ jure utuntur Saxoni
causæ agitantur in curia. Causæ ite
Fisci ad judicium ejus pertinent regi
& quædam aliæ. Criminalium vero
ter Nobiles causarum, ipse est uni
cum Senatu Iudex. In ejus namque
nu fideli honores omnium posit
pœnæ.

Illud quoque libertatis habent præ
pu

puum; quod una cum DD. Senatoribus ad electionem novi Regis pertineant; non solum deficiente, post obitum Regis, prole mascula, quæ succedere debeat, (quis enim invitis illis regni sibi habenas sumeret?) verum etiam dum Princeps legitimus successor, secundum leges regni, in Regem debet eligi. Hic etenim, licet succedat semper, præcedit tamen facta in personam ipsius electio. Neque hoc imminuit quidquam de majestate tanti Regis, cum & duo præcipua orbis Christiani capita, eadem ratione constituantur in imperio quisque suo, per modum videlicet electionis: atque ii tamen idem jus in suos, quod & cuique Principi hæreditario itidem in proprios. Faciunt demum cum debito in reges suos cultu, observantia, & subjectionis testificatione, animis nimirum promptis, & volentibus: nec unquam committunt, quin hic eligatur, cui ipso jure debeatur successio. Non tamen eum modum negligunt, ne tantam libertatem ire perditum videantur: cum & regis eo majorem in populum benevolentiam, hac se ratione magis, promereri ac retinere existimant: & necessitate quadam Principem suum obstringere, quo filium, quem sibi designatum velit successorem, literis, rerum usu,

cæterisque virtutibus; inprimis vero pietate sedulo curet imbuendum : ab his namque omnibus instructum eum esse oportet, qui tam amplis, longe lateque patentibus, tum in medio potentissimorum hostium sitis Regnis, imperaturus unquam est, & habenas eorum moderaturus.

POLONIA
MARTINI CROMERI
LIBER PRIOR.

De situ Poloniæ & gente Polona.

IN iis libris, quos triginta de origine & rebus gestis Polonorum conscripsimus, ostendimus, Polonos gentem esse Slavicam & Sarmaticam : Quæ quodam tempore è Sarmatia progressa, transmisso Vistula flumine, in iis Germaniæ locis, quæ prius Venedi & Vandali tenuerant, consederit, finesque domicilii & imperii sui versus Occasum & Septentrionem longe lateque protulerit, ita, ut à Sarmaticis montibus, in Septentrionem quidem secundum utramque fere ejus fluminis ripam, in occasum vero secundum dorsum Herciniæ sylvæ, quo Boëmia clauditur, atque inde porro secundum Albim fluvium, ad ejus ipsius

cæterisque virtutibus; inprimis relo
nate sedulo curet imbuendum: ab
namque omnibus instructum esse
oportet, qui tam amplis, longe late
patentibus, tum in medio potentissi
rum hostium sitis Regnis, imperatu
unquam est, & habenas eorum mo
raturus.

POLONIA
MARTINI CROMERI
LIBER PRIOR.

De situ Poloniæ & gente Polono.

IN iis libris, quos triginta de origine
rebus gestis Polonorum conscrip
mus, ostendimus, Polonos gen
esse Slavicam & Sarmaticam: Q
quodam tempore è Sarmatia prog
transmisso Vistula flumine, in iis Ge
maniæ locis, quæ prius Venedi & Va
dali tenuerant, consederit, finesque d
micilii & imperii sui versus Occasum
Septentrionem longe lateque prot
rit, ita, ut à Sarmaticis montibus, ad
ptentrionem quidem secundum una
que fere ejus fluminis ripam, in occas
vero secundum dorsum Herciniæ sylv
quo Boëmia clauditur, atque inde fer
ro secundum Albim fluvium, ad q
ipsi-

ipsius, atque adeo usque ad Visurgis seu Veseræ ostia, & sinum Venedicum sive Baltheum, quicquid terrarum est, ejus gentis ditione teneretur. Ac universe quidem eos populos Slavos seu Slavinos sese dixisse: A finitimis vero cum Venedos seu Vinidas, tum Vandalos etiam, eorum, qui prius ea loca incoluerant, populorum nominibus appellatos esse: peculiariter vero, eos, qui versus occasum Germanis erant viciniores, partim Sorabos, partim Obotritos, Lutitios, sive Luzitios, Vinulos, Ranos, Vilzos, Rugios, Vetalabos, Retarios, Licicavicos, Heveldos, Vuloinos etiam, quod nomen cum Polonorum nomine cognationem habet, dictos esse. Quos omnes Slavicæ nationis atque linguæ fuisse, & partim domesticis satraparum ac ducum defectionibus & pactionibus, partim armis in finitimorum Saxonum & Germanorum ditionem nomenque postea transiisse, memoriæ proditum est. Polonorum autem nomen vernaculum an commune fuerit horum omnium, an peculiare unius cujusdam populi: & vetustumne, an recentius, non liquet. Ante septingentos quidem annos, nusquam in annalibus ullis externis id invenio: Nec unum ejus etymon memoratur, quemadmodum alibi ostendimus.

Nonnulli enim à Lecho ſeu Lacho duce, Polachos, quaſi poſteritatem Lachi, dictos eſſe: Alii vero à campeſtri planicie, quam incolunt, vel à venationibus, quibus impenſius delectantur, Polacos & Polanos, mutataque una litera Polonos, & ab iis regionem Poloniam appellari volunt. Ejus autem non iidem ſemper fines fuere. Nam Ruſſiæ permagnam partem cum Podolia ſubactam, & Pruſſiæ nonnullam & Poleſſenſem tractum barbaris Iazigibus ſive Iazuingis ademptum quodam tempore, Poloni ſuo adjecerunt imperio. Præter illa autem dudum memoratorum à me populorum occidentalium detrimenta, poſteriori tempore Sileſia fere omnis Polonis ſeſe ſubduxit, & Pomeraniæ Caſſubiæque reliquæ magna pars detracta eſt. Deceſſerat & Ruſſia Podoliæque pars magna, & Volynia, & Poleſſenſis tractus. Culmenſis quoque ac Dobrinum, & Maſovia fere. Sed hæ provinciæ his duobus non amplius ſeculis recuperatæ ſunt: Recuperata eſt etiam nonnulla pars Sileſiæ & Caſſubiæ, Pomeraniæque ea quæ nunc Pruſſia continetur: Rurſus tamen Lithuani, ſecuris fœdere & ſocietate ipſorum Polonis, Poleſſenſem tractum fere omnem, & Volyniam, & magnam partem finitimæ ei Ruſſiæ & Podoliæ, avo-

Nonnulli enim à Lecho seu Lacho di
Polachos, quasi posteritatem Lachi, i
ctos esse: Alii vero à campestri plani
quam incolunt, vel à venationibus, q
bus impensius delectantur, Polacos
Polanos, mutataque una litera Polo
& ab iis regionem Poloniam appella
volunt. Ejus autem non iidem semp
fines fuere. Nam Russiæ permagna
partem cum Podolia subactam, & Ru
siæ nonnullam & Polessensem tractu
barbaris Iazigibus sive Iazuingis ade
ptum quodam tempore, Poloni suo
jecerunt imperio. Præter illa autem
dum memoratorum à me populor
occidentalium detrimenta, posteri
tempore Silesia fere omnis Polonis
subduxit, & Pomeraniæ Cassubiæ
reliquæ magna pars detracta est. De
ferat & Russia Podoliæque pars mag
& Volynia, & Polessensis tractus. C
mensis quoque ac Dobrinum, & Ma
via fere. Sed hæ provinciæ his duob
non amplius seculis recuperatæ sunt. R
cuperata est etiam nonnulla pars Sile
& Cassubiæ, Pomeraniæque ea q
nunc Prussia continetur. Rursus iam
Lithuani, securis fœdere & societ
ipsorum Polonis, Polessensem tractu
fere omnem, & Volyniam, & magna
partem finitimæ ei Russiæ & Podol
avo

avorum nostrorum memoria, regibus vel faventibus, vel conniventibus, ad se revocarunt, quemadmodum suo loco exposuimus. Sed ii populi nuper adeo, extremo regni Sigismundi Augusti tempore, cum hoc opus nos ad finem perduxissemus, relictis Lithuanis, ultro in jus & ditionem Polonorum æquo fœdere prorsus venerunt. Quin & Lithuani ipsi, exemplum secuti, sese cum Polonis, renovato & ampliato antiquo fœdere, conjunxere. Instituta tamen sua, & magistratus, & jurisdictionem peculiarem retinuere. Cæterum nos quemadmodum illa superius recensita Poloniæ detrimenta in hac descriptione præterivimus, ita modo commemoratas accessiones cujuspiam alius operi reservamus, aliis jam distenti studiis & occupationibus. Nec Livoniam attingimus, cujus à vicinis principibus misere discerptæ, maxima pars ante pauculos annos in ditionem ejusdem regis venit. Ne Prussiam quidem ducalem exactius describemus. Licet enim ea justis armis repressa ac domita, ex fœdere majestatem regis Poloni à centum amplius annis comiter agnoscat, neque linguam tamen, neque instituta & leges Polonorum accepit. Sed deletis pene priscis Prussis, à Germanici sanguinis hominibus habitatur & regi-

 turi

tur: ea parte excepta , quæ finitima est Masoviæ : Quæ à Polonis colitur antiquitus, & Polonici fere juris olim fuit. Nec citerioris autem Pomeraniæ partem eam, in qua est oppidum Lemburgum, & arx Bythovia, complectemur, propterea, quod ea beneficio regum superiorum in jus ducum ulterioris Pomeraniæ transiit. Quo nomine sunt tamen & ipsi beneficiarii regis Poloni, jurantq; ritu solenni in verba ejus, quemadmodum & dux in Prussia,& ante eum nostra memoria creatum, Magistri cum primoribus ordinis Crucigerorum, seu Teuthonicorum Sanctæ Mariæ militum,cum ejus provincię dominarentur, jurabant. Valachiam quoque prætermittemus: quæ fuit & ipsa intra hos ducentos annos in clientela regum Polonorum,sed suis legibus,sua lingua , suisque ducibus utens, qui Voieuodæ seu Palatini dicuntur. Qui duo primum fuere, Transalpinensis,& Moldavicus:quorum hic à nostratibus peculiariter Valachiæ Palatinus dicitur: ille vero Multanicus. Verum extitit postea tertius Bessarabicus ad pontum Euxinum , diviso inter fratres principatu Moldavico. Ac Bessarabia quidem jampridem subacta est à Turcis: Reliquarum autem duarum Palatini & ipsi jam dedititii sunt ejusdem gentis,

tur: ea parte excepta, quæ finitim
Masoviæ: Quæ à Polonis colitur a
quitus, & Polonici fere juris olim
Nec citerioris autem Pomeraniæ
tem eam, in qua est oppidum Lem
gum, & arx Bythovia, complectim
propterea, quod ea beneficio regum
periorum in jus ducum ulterioris
meraniæ transiit. Quo nomine sum
men & ipsi beneficiarii regis Poloni
rantq; ritu solenni in verba ejus, que
admodum & dux in Prussia, & ante
nostra memoria creatum, Magistri
primoribus ordinis Crucigerorum,
Teuthonicorum Sanctæ Mariæ
tum, cum ejus provinciç dominare
jurabant. Valachiam quoque præter
temus: quæ fuit & ipsa intra hos du
tos annos in clientela regum Polo
rum, sed suis legibus, sua lingua, suis
ducibus utens, qui Voieuodæ seu Pa
nidicuntur. Qui duo primum fu
Transalpinensis, & Moldavicus: quo
hic à nostratibus peculiariter Valach
Palatinus dicitur: ille vero Multanu
Verum extitit postea tertius Bessar
cus ad pontum Euxinum, diviso in
fratres principatu Moldavico. Ac Bes
rabia quidem jampridem subacta à
Turcis: Reliquarum autem duarum
latini & ipsi jam dedititii sunt ejusde
gen

gentis, patrum, avorum, & proavorum nostrorum memoria in verba regum Polonorum, nonnunquam Vngaricorum quoque, & ipsi jurare soliti. Nunc igitur Polonia, quæ quidem uno regno & jure continetur, quatenus à nobis describitur, secundum longitudinem terræ habitabilis, è sententia geographorum, & inprimis secundum delineationem amici mei Venceslai Grodecii, à tricesimo octavo gradu ad quinquagesimum secundum vel tertium (incerti sunt enim in illa solitudine Scythica fines ejus) ab occasu æstivo versus ortum hibernum obliqua protenditur, amplius quam per ducenta milliaria Polonica: quorum unumquodque quatuor Italica in se continet. Tametsi Russica & Podolica sunt aliquanto longiora. Quin certis literarum monumentis doceri potest, Ociacoviam arcem ad ostium Boristhenis LIV gradu longitudinis sitam, aliquando in ditione Polonorum regum fuisse. Latitudo autem Poloniæ, qua maxime Orientalis, & qua Occidentalis est, XXX plus minus milliariorum est. Et Occidentalis quidem habet imam poli elevationem LII, summam LIV graduum & XL fere minutorũ. Orientalis vero summam quidem LI ferme, imam autem XLIX graduum. Pocucensis tamen Russiç

 tractus,

tractus, à quadrageſimo octavo incipit. Cæterum in medio, qua latiſſime centum miliariis patet Polonia, & cum in meridiem paululum recurvatur, tum in Septentrionem magis ad mare Baltheum ſeu Venedicum, & ſecundum extremam oram Maſoviæ dorſo prominet, imam quidem poli elevationem habet in ora Scepuſii quadraginta novem graduum, ſummam vero in litore maris, & in Puſcenſi ora quinque ferme & quinquaginta: ita ut figura ejus intenſi arcus ſpeciem præ ſe ferat: cujus nervus paululum reductus ad meridiem & occaſum hybernum quadamtenus ſpectet, exterior vero curvatura in Septentrionem & ortum æſtivum obverſa ſit. Quod ſi quis novas acceſſiones Poleſſiæ, & ei confinis Ruſſiæ, Volyniæ, Podoliæ, & Livoniæ, Pruſſiamque ducalem, & Lithuaniam cum ſua Samogitia, & Ruſſia alba Moſchis finitima, (quæ omnia jam uno regno continentur) annumeret, multo longius & latius verſus orientem ſolum & Septentrionem ea patebit. Ad Nieprum enim ſitæ ſunt arces & oppida, Kiovia, Caniovia, & Circaſſi, ultra LIV gradum longitudinis. Pruſſiæ vero ducalis & Samogitiæ latus Septentrionale quinquageſimum ſextum, finitimæ autem Ruſſiæ albæ

tractus, à quadragesimo octavo inc
Cæterum in medio, qua latissime
tum miliariis patet Polonia, & cum
meridiem paululum recurvatur, tum
Septentrionem magis ad mare B
theum seu Venedicum, & secundum
tremam oram Masoviæ dorso pro
net, imam quidem poli elevationem h
bet in ora Scepusii quadraginta nov
graduum, summam vero in litore
ris, & in Puscensi ora quinque ferm
quinquaginta: ita ut figura ejus int
arcus speciem præ se ferat: cujus
vus paululum reductus ad meridie
& occasum hybernum quadamte
spectet, exterior vero curvatura in S
ptentrionem & ortum æstivum obv
sa sit. Quod si quis novas accessio
Polessiæ, & ei confinis Russiæ, Volyni
Podoliæ, & Livoniæ, Prussiamque d
calem, & Lithuaniam cum sua Samog
tia, & Russia alba Moschis finitima, (q
omnia jam uno regno continentur) a
numeret, multo longius & latius ve
sus orientem solum & Septentrione
ea patebit. Ad Nieprum enim sitæ su
arces & oppida, Kiovia, Caniovia,
Circassi, ultra LIV gradum longitud
nis. Prussiæ vero ducalis & Samogit
latus Septentrionale quinquagesim
sextum, finitimæ autem Russiæ alb
LVI

LVII grad
continens
duce novo
(qui parte
regis Polo
gradum e
regni Polo
deburgen
nea, non
plectitur, f
spondent
cucensi ad
plus minu
sicut eam
cidente ſ
Brandebu
re : A Se
Sarmatico
Sueones si
eique con
æstivum f
campestrib
rum solitu
& flexa in
Turcarum
li Valachia
Vngaria, &
bernum ob
nis, ad Ma
sia quidem
ulterior, &

que ſylvæ eam fere dirimunt : Mare à Suetia : Ab Vngaria vero ſylveſtrium montium cacumina : itemque ab Occidentali parte Moldaviæ. Nam à reliqua Moldavia, quæ in ortum & ad Pontum vergit, Neſter fluvius eam & finitimam ei Podoliam dividit:idemque niſi fallor, limes eſt ejus ipſius Podoliæ cum Bialogrodenſi Turcarum ora : ut Nieper & Ponti Euxini ſinus cum Tartaris Ociacovienſibus, aut certe cum utriſque. incertus is eſt, ut diximus propter vaſtitatem& ſolitudinem. E qua ſolitudine penſitant tamen opiliones Turcici regi Polono vectigal paſcuorum nomine. Pruſſia vero ducalis ſic eſt implicata regiæ (hoc enim nomine à ducali ſejungenda eſt)difficulter ut queant diſtingui. A Maſovia ſylvæ eam dirimunt. Partes inſigniores Poloniæ ſunt, major & minor Polonia, Ruſſia,& Pruſſia regia, Podolia, Maſovia,& Cuiavia. Quæ & ipſæ deinde ſatrapiis, vel, ut vulgo loquuntur, palatinatibus ac territoriis fere diſtinctæ ſunt. Major Polonia duas ſatrapias, nimirum Poſnanienſem, & Caliſſienſem, complexa, Occidentalis eſt ; Sileſiam, Marchiam Pomeraniamq; ulteriorem, meridionali occiduo & Arctuo latere attingens. Magis autem ad Occidentem vergit Poſnanienſis ſatrapia, Caliſſienſis

con-

que sylvæ eam fere dirimunt: Ma
Suetia: Ab Vngaria vero sylvestr
montium cacumina: itemque ab O
dentali parte Moldaviæ. Nam à re
Moldavia, quæ in ortum & ad Pon
vergit, Nester fluvius eam & finitim
ei Podoliam dividit: idemque nisi fal
limes est ejus ipsius Podoliæ cum B
grodensi Turcarum ora: ut Niepe
Ponti Euxini sinus cum Tartaris O
coviensibus, aut certe cum utrisque
certus is est, ut diximus propter vas
tem & solitudinem. E qua solitudine p
sitant tamen opiliones Turcici regi
lono vectigal pascuorum nomine. Pr
sia vero ducalis sic est implicata re
(hoc enim nomine à ducali sejung
est) difficulter ut queant distingui. A M
sovia sylvæ eam dirimunt. Partes i
gniores Poloniæ sunt, major & mi
Polonia, Russia, & Prussia regia, Pod
Masovia, & Cuiavia. Quæ & ipsæ des
satrapiis, vel, ut vulgo loquuntur, p
tinatibus ac territoriis fere distin
sunt. Major Polonia duas satrapias,
mirum Posnaniensem, & Calissiens
complexa, Occidentalis est; Silesi
Marchiam Pomeraniamq; ulteriore
meridionali occiduo & Arctuo latere
tingens. Magis autem ad Occident
vergit Posnaniensis satrapia, Calissien
co

contra ad ortum & Septentrionem: qua parte sunt Paluci, Craina, & Cassubia, tractus terræ non contemnendi. Minor Polonia Orientalis est, Cracoviensi, Sendomiriensi, & quæ hujus pars quondam fuit, Lublinensi satrapiis definita, hoc ipso ordine, quo nunc sunt enumeratę, versus Aquilonem & ortum æstivum sitis. Quæ à Septentrione, Masoviæ & Polessensi tractui, qui dudũ Lithuanicæ ditionis erat; ab ortu, Russiæ; à meridie vero, Vngariæ & Silesiæ finitima est. Sunt autem satrapię Cracoviensis partes, tractus Scíricus, & Submontanus, uterque Scepusio & Vngariæ finitimus: Ac Sciricius quidem ad occidentem vergens, Cracoviæ vicinior est: Submontanus vero Russiæ & Sandomiriensi satrapiæ jungitur. Lublinensis item satrapiæ pars est Polessie reliquum, quod à Lithuanis detractum non fuit, utrumque à sylvis ita dictum verius, quam Podlasse dialecto Russica, quasi Poloniæ finitimum. Nisi quis forte Podlassè Polonis subjectum interpretari malit. Silesiæ pars ea, quæ adhuc est Polonicæ ditionis, sic implicata est Cracoviensi satrapiæ, ut ab ea magna ex parte ambiatur. Satrapiam ea nullam habet: Sed in Cracoviensi fere censetur: Habet autem tria territoria, Osuencimense, Zatoriense, & Severiense.

Quo-

Quorum duo priora ſuperiori tempore ſuos habuerunt duces: Nunc præfecturæ regiæ ſunt. Severienſe eſt in ditione Epiſcopi Cracovienſis. Meridionale & Occidentale latus ejus ipſius Sileſiæ: cætera tenet Sileſia Boëmicæ ditionis, nempe Ceſſinenſis, & hujus pars quondam Pelcinen. Ratiborienſis item & Opolienſis principatus, ſive ducatus, ut vocant. Ab ortu vero hiberno Scepuſienſem tractum vix & modice ea attingit. Eſt autem Scepuſium non exiguus terræ tractus, olim cum Polonici juris eſſet, ad Vngaricum traductus: de quo alibi ſuis locis attigimus. Deinde vero nonnulla pars ejus cum tredecim oppidis & arce Liblio, ſive Lubovulia rurſus Polono regi certo pacto ab Vngaricis Regibus addicta eſt, atque etiam nunc ab ejus præfecto & ejus nomine adminiſtratur. Cracovienſi ſatrapiæ tractuique Sciricio verſus meridiem adjacens. Inter minorem vero & majorem Poloniam primarias totius Poloniæ partes, intermediæ ſunt Satrapiæ, Siradienſis, Lencicienſis, & Ravenſis, nullum commune nomen habentes. Quarum prima ad meridiem & Sileſiam, Lencicienſis & Ravenſis ad ſeptentrionem vergunt, Maſoviamque attingunt. Harum autem occidentalior eſt Lencicienſis. Nonnunquam

Quorum duo priora ſuperiori tempo
ſuos habuerunt duces: Nunc præfectur
regiæ ſunt. Severienſe eſt in ditione Ep
ſcopi Cracovienſis. Meridionale & Oc
cidentale latus ejus ipſius Sileſiæ: cæt
ra tenet Sileſia Boëmicæ ditionis, nem
pe Ceſſinenſis, & hujus pars quonda
Pelcinen. Ratiborienſis item & Op
lienſis principatus, ſive ducatus, ut vo
cant. Ab ortu vero hiberno Scepuſie
ſem tractum vix & modice ea atting
Eſt autem Scepuſium non exiguus terr
tractus, olim cum Polonici juris eſſe
ad Vngaricum traductus: de quo al
ſuis locis attigimus. Deinde vero no
nulla pars ejus cum tredecim oppidis
arce Liblio, ſive Lubovulia rurſus Po
no regi certo pacto ab Vngaricis Reg
bus addicta eſt, atque etiam nunc a
ejus præfecto & ejus nomine admini
ſtratur. Cracovienſi ſatrapiæ tractuiq
Sciricio verſus meridiem adjacens. Inter
minorem vero & majorem Polonias
primarias totius Poloniæ partes, inte
mediæ ſunt Satrapiæ, Siradienſis, Leno
cienſis, & Ravenſis, nullum commun
nomen habentes. Quarum prima ad me
ridiem & Sileſiam, Lencicienſis & Ra
venſis ad ſeptentrionem verguat, Ma
ſoviamque attingunt. Harum autem
occidentalior eſt Lencicienſis. Nonnu
quan

quam eæ tres una cum Cuiavia, imo & Maſovia, majori Poloniæ, ſicut Ruſſia & Podolia minori, accenſentur. Cuiavia vero ab ortu, Maſoviæ & Ravenſi ſatrapiæ; à meridie Leucienſi & Caliſſienſi jungitur. Continet autem in ſe duas ſatrapias, Breſtenſem, quæ magis ad ortum & meridiem vergit; atque Inonladiſlavienſem, ſive Iuninladiſlavienſem, quæ magis eſt occidua & ſeptentrionalis. Cujus non exigua pars eſt Dobrinum, ultra Viſtulam, ab oppido ſic dictum; latere orientali confine Maſoviæ; ſeptentrionali vero, Pruſſiæ. Maſovia quoque eodem latere Pruſſiam, Orientali Lithuaniam & Poleſſenſem tractum, & verſus ortum hibernum Poloniam minorem, ejuſque ſatrapiam Sendomirienſem, meridionali vero Ravenſem attingit: Duabus ſatrapiis diſtincta, Plocenſi nimirum, quæ Occidentalis eſt; & ea, quæ peculiariter Maſoviæ nomen retinet, propterea quod diutius ducum ſuorum, de Polonorum principum ſtirpe oriundorum, dominatu ſegregata, poſtrema omnium noſtra memoria defecta ducibus, ex pactis, & jure feudi, ut vocant, Poloniæ redintegrata eſt. Quæ quidem Orientalis eſt. Ravenſis quoque ſatrapia quondam pars Maſoviæ fuit, ſuoſque duces habuit, ſicut & Plocen-

censis,& pleræque omnes. Prussia regia præter meridionale latus, quod jam est expositum, ab occasu ulteriorem Pomeraniam confinem habet. A Septentrione sinu Baltheo seu Venedico, sive Codano; ab ortu Prussia ducali cingitur. Tribus autem satrapiis distincta est, Culmensi, Marieburgensi, & Pomeranica. Quarum hæc Occidentalis est: Reliquæ duæ, Vistula flumine ab illa dirempta, Orientales. Ex his autem Culmensis ad meridiem spectat, Marieburgensis vero ad Septentrionem. Varmia, & ipsa pars est Prussiæ regiæ, ad Aquilonem seu Euroaquilonem vergens, ducali fere undique cincta, & ab ea quodam tempore majorem in modum accisa: Mariebur-gensem quoque satrapiam contingit: Nec in ulla satrapia censetur, subjecta episcopo suo, & sacro Ecclesiæ ejus collegio, Regis Poloni Majestatem agnoscentibus. Michaloviense autem territorium est in satrapia Culmensi, Masoviæ ac Dobrino finitimum: olim pars Masoviæ. Ducalis Prussiæ (ut eam quoque, quo magis perspicua sit hæc Poloniæ descriptio, hic obiter attingamus) præter regiam Prussiam, limes est, à septentrione mare Sarmaticum, cum Lacu Curoniensi, & ora Livoniæ: Ab ortu Samogitia, cæteraque Lithuania: A meri-

die

censis, & pleræque omnes. Prussia
præter meridionale latus, quod jam
expositum, ab occasu ulteriorem Po
raniam confinem habet. A Septen
ne sinu Baltheo seu Venedico, sive
dano; ab ortu Prussia ducali cingi
Tribus autem satrapiis distincta est, C
mensi, Marieburgensi, & Pomera
Quarum hæc Occidentalis est: Re
duæ, Vistula flumine ab illa dirempt
Orientales. Ex his autem Culmens
meridiem spectat, Marieburgensis
ad Septentrionem. Varmia, & ipsa
est Prussiæ regiæ, ad Aquilonem seu
roaquilonem vergens, ducali fere m
que cincta, & ab ea quodam temp
majorem in modum accisa: Marie
gensem quoque satrapiam contin
Nec in ulla satrapia censetur, sub
episcopo suo, & sacro Ecclesiæ ejus c
legio, Regis Poloni Majestatem ag
scentibus. Michaloviense autem terri
rium est in satrapia Culmensi, Maso
ac Dobrino finitimum: olim pars Ma
viæ. Ducalis Prussiæ (ut eam quoq
quo magis perspicua sit hæc Polon
descriptio, hic obiter attingamus) p
ter regiam Prussiam, limes est, à sep
trione mare Sarmaticum, cum Lacu C
roniensi, & ora Livoniæ: Ab ortu S
mogitia, cæteraque Lithuania: A m

die vero Masovia. Satrapiam ea nullam habet: præfecturas permultas. Olim Prussia priusquam sub jugum Christi missa est, alios fines habuit, & aliter divisa fuit. Fuit autem ea decem regionibus sive tractibus descripta: videlicet Pomesaniensi, in quo est Marieburgum, Christiburgum, Quizinum sive Marieverderum: Pogesaniensi, in quo est Elbinga & Hollandia: Erminio sive Varmiensi, qui retinet etiam nunc in lingua Germanica vetus nomen, & Ermeland vocatur: Natangino, ubi est Balga, Brandemburgum, Cruciburgum: Sambiensi, in quo sunt Mons regius sive Kœnixberga & Lochstete: Nadravensi, quo Tapelacoca, Insterburgum, & Vonsdorfia continentur: Salavensi, in quo est Ragneta & Labia: Sudino, qui & ipse nomen suum retinet, & ad Aquilonem ortumque æstivum inter utrumque Habum & mare longe prominet: Barthenо, quo Rastenburgum, Barthesteinum, & Ressa sive Reselia continentur: & Salindo, qui nescio an is sit, in quo Galindas populos ponit Ptolomæus. In his Sudinus tractus fuit primarius, opibus & viribus maxime pollens, ita ut ad sex millia equitum, peditum etiam ingentem numerum conficeret. Cæterorum quilibet minimum ter mille equites, pe-

 ditum

ditum vero decem millia conficere potuit, si vera sunt ea, quæ nos in vetusto quodam libro Germanica lingua scripto legimus. Cæterum Culmensis tractus, & Pomerania, Poloniæ, non Prussiæ partes fuere. Sed nos cætera prosequamur. Russia, quam rubram nonnulli vocant, latere occidentali minori Poloniæ jungitur. A septentrione Russiam albam & Volymiam habet: Ab austro Vngariam, ejusque populum Ceculos, & nonnullam Moldaviæ partem attingit eo tractu terræ qui Pocuce appellatur. Nam cętera Moldavia sive Valachia, qua Podoliæ quoque jungitur, magis est Orientalis Russiæ. Continet Russia duas satrapias, nempe Belsensem, quæ ad Volymiam & Lithuaniam vergit, & eam, quæ peculiariter Russica & Leopoliensis dicitur, australem magis & orientalem: Nisi quod Chelmensis tractus ejus non exiguus ad septentrionem, etiam ultra Belsensem prominet, & Polessiæ finitimus est. Reliquum autem orientale latus ejusdem Russiæ, ac totius Polonici regni, claudit Podolia, ab Aquilone & Euro albæ Russiæ, à cætero ortu vastis campis Tartaricis atque Turcicis, ut diximus, à meridie vero Moldaviæ continens: Totaque una satrapia censetur, quam Podolicam vocant. Olim Podolia & Russia, tam ea,
quæ

ditum vero decem millia confecis
tuit, si vera sunt ea, quæ nos in
quodam libro Germanica lingua
legimus. Cæterum Culmensis tra
Pomerania, Poloniæ, non Prussi
tes fuere. Sed nos cætera prosequa
Russia, quam rubram nonnulli vo
latere occidentali minori Poloniæ
gitur. A septentrione Russiam alba
Volymiam habet: Ab austro Vngari
ejusque populum Ceculos, & no
lam Moldaviæ partem attingit eo
terræ qui Pocuce appellatur. Namq
Moldavia sive Valachia, qua Pod
quoque jungitur, magis est Orien
Russiæ. Continet Russia duas satra
nempe Belsensem, quæ ad Volymia
Lithuaniam vergit, & eam, quæ pe
riter Russica & Leopoliensis dicitur,
stralem magis & orientalem: Nisi
Chelmensis tractus ejus non exiguus
septentrionem, etiam ultra Belsen
prominet, & Polessiæ finitimus est.
liquum autem orientale latus ejus
Russiæ, ac totius Polonici regni, clau
Podolia, ab Aquilone & Euro albæ R
siæ, à cætero ortu vastis campis Tarta
cis atque Turcicis, ut diximus, à me
die vero Moldaviæ continens: Totaq
una satrapia censetur, quam Podolia
vocant. Olim Podolia & Russia, tam

quæ nunc P
est in dition
rum, suos
dum lucule
ria: Quoru
esset, parti
atque civili
Polovuciis,
Tartaris ext
& Lithuan
partim in n
Moschorum
permulti, du
dum proper
Polonos ve
moria. Hi n
hic eam desc
Est autem re
ca, maxime
septentrione
rientalis est
declivitatem
Moldaviæ,
norum intui
atque Russia
fines Vngari
& sylvestris.
cedit, eo len
culta & meli
ditullio quoq
pia aliqua ex

verius clivosa est. Prussia pleraque omnis, excepta Marieburgensi satrapia, quæ ad Habum & mare vergit, collibus molliter & ad fertilitatem amœnitatemque commode distincta est. Itemque pars nonnulla Cuiaviæ. Montes Sarmatici, qui Poloniam & Russiam ab Vngaria dirimunt, ardui & sylvestres, non ignoti sunt etiam veteribus Geographis & Historicis: & in his celebris est inprimis Carpathus, quem nos Crempacum, ni fallor, vocamus: Alii Biesciadi, Modra, Turza, Vapienna, vernacula lingua appellati, externis ignoti sunt. In meditullio vero minoris Poloniæ Lysecius est, quasi tu dicas calvum, sive calvastrum, in quo monasterium est, S. Crucis nomine lignoq; celebre: & Vavelus, arce Cracoviensi quam suo ipsius nomine nobilior; & is in quo situm est Cienstochoviense monasterium, quem Clarum latine monachi, ni fallor, incolæ appellavere. Sylvestris sane fuit superioribus temporibus pleraque omnis Polonia: Ex eone autem tempore, ex quo habitari cœpit, an postea pestium bellorumque incommodis eo redacta, non liquet. Sed Sigismundi senioris, filiique ejus Sigismundi Augusti, optimorum & mitissimorum, sapientiumque regum studio, diuturnam pacem nacta, nunc ubique
dili-

verius clivosa est. Prussia pleraque
nis, excepta Marieburgensi satrapia,
ad Habum & mare vergit, collibus
liter & ad fertilitatem amœnitatem
commode distincta est. Itemque
nonnulla Cujaviæ. Montes Sarma
qui Poloniam & Russiam ab Ung
dirimunt, ardui & sylvestres, non ign
sunt etiam veteribus Geographis &
storicis : & in his celebris est in pri
Carpathus, quem nos Crempacum,
fallor, vocamus : Alii Biesciadi, Mo
Turza, Vapienna, vernacula lingua
pellati, externis ignoti sunt. In medi
lio vero minoris Poloniæ Lysecius
quasi tu dicas calvum, sive calvastr
in quo monasterium est, S. Crucis no
ne lignoq; celebre : & Vavelus, arce C
coviensi quam suo ipsius nomine no
lior, & is in quo situm est Cienstoc
viense monasterium, quem Clarum
ne monachi, ni fallor, incolæ appella
re. *Sylvestris sane fuit superioribus te*
poribus pleraque omnis Polonia: Ete
ne autem tempore, ex quo habitari c
pit, an postea pestium bellorumque i
commodis eo redacta, non liquet. S
Sigismundi senioris, filiique ejus Sig
mundi Augusti, optimorum & miti
morum, sapientiumque regum stud
diuturnam pacem nacta, nunc ubiq
di

diligenter excolitur, frugum leguminumque ferax, & pratis abundans. Nec tamen deest etiam nunc sylvarum copia. Neq; enim eæ penitus exciduntur & extirpantur, partim propter pascua & mellificia, partim propter ædificiorum materiam, & ligna mitigandó frigori utilia ac necessària, partim etiam propter saxosi vel arenosi soli sterilitatem. Sunt autem sylvæ pleræque piceæ, quernæ, faginæ, & abiegnæ : Ac piceæ quidem fere in planis & arenosis locis, abiegnæ & faginæ in montanis, quernæ in utrisque, sed uberiore gleba præditis. Multæ sunt etiam in planis juxta ac montanis locis mixtim omni genere arborum refertæ, & pascuis opimæ. Ex his abietes, tiliæ, piceæ, quercus, apum alveariis gravidæ fiunt, materiamque ædificiis navium ac domorum, malis, tabulis, & vasis aptam, ut & taxi & terebinthi, suppeditāt: Quercus & fagi etiam pastum uberem porcis ferisque præbent. Omnes autem focorum, & fornacum, furnorumque ignibus alimenta subministrant. Tanta est enim vis frigoris in his regionibus interdum, ut radicitus arescant arbores, & aqua ex æditiori loco effusa, priusquam terram contigerit, in glaciem concrescat. Lacus quidem & paludes & flumina duobus tribusve mensibus hibernis,

 non-

nonnunquam autem vel in quintum ac sextum usque glacie concreta, non modo peditibus, verumetiam equitibus & curribus ac plaustris, quamvis oneratis, multis simul longo spatio pervia & secura præbent itinera. Equidem quodam tempore ultima die mensis Martii Vistulam in Masovia, per firmam adhuc glaciem, cum curru & quadrigis & aliquot equitum comitatu transivi. Hac etiam præterita hyeme in Prussia glacialis piscatio in lacubus post initium Novembris cœpta, duravit per totumMartium: gelu autem per totum Aprilem. In tanta autem cæli intemperie pomaria tamen sunt non infrequentia, & fructuosa, ad Vistulam præsertim, & in suburbanisCracoviensibus,Sendomiriensibus, Varsaviensibus,Torunensibus, Gdanensibus: Elbingensibus item, Fraumburgensibus, Veliscensibus & Bochnensibus, licet remotioribus à Vistula, totoque tractu submontano atque Sciriciensi.In quibus pirorum, malorum,prunorum, persicorum, cerasorum, & nucum bonitas & varietas certat cum Vngaricis & Italicis. Sunt & vites, quarum uvæ in minore Polonia esui quidem non insuaves sunt;præsertim si æstas & autumnus temperiem suam servent:sed vinum inde expressum acerbius, ubi defecatum

est.

nonnunquam autem vel in quinctu-
sextum usque glacie concreta, non
do peditibus, verumetiam equitib.
curribus ac plaustris, quamvis oner
multis simul longo spatio pervia &
cura præbent itinera. Equidem quod
tempore ultima die mensis Martii
Istulam in Masovia, per firmam ad
glaciem, cum curru & quadrigis &
quot equitum comitatu transivi. Hæ
iam præterita hyeme in Prussia glaci
piscatio in lacubus post initium Nove
bris cœpta, duravit per totum Marti
gelu autem per totum Aprilem. In t
ta autem cæli intemperie pomaria t
men sunt non infrequentia, & fructu
sa, ad Vistulam præsertim, & in sub
banis Cracoviensibus, Sendomiriensib
Varsaviensibus, Toruniensibus, Gdan
sibus: Elbingensibus item, Fraumb
gensibus, Velis censibus & Bochnen
bus, licet remotioribus à Vistula, to
que tractu submontano atque Sciricis
si. In quibus pirorum, malorum, pru
rum, persicorum, cerasorum, & nuc
bonitas & varietas certat cum Vng
cis & Italicis. Sunt & vites, quarum
in minore Polonia esui quidem non
suaves sunt, præsertim si æstas & autu
nus temperiem suam servent: sed vin
inde expressum acerbius, ubi defecat
d

est. Aliquanto su
mitur apud Cr
majoris Poloni
que in Prussia v
feliciter, ut aud
lonicum castan
cus, amygdalas
herbas & flores
hortenses Italia
lenocinia, si ad
tior, & à gelu c
siliaq; desunt in
dem intermixt
Slacoviam, Ch
ram oppida sat
finibus Silesiæ
num in Russia:
item apud Cher
locis sylvestribu
alibi: salis apud
satrapia Cracov
Colomeiam, S
sale nomen hab
in locis Russiæ.
ex aqua ex prof
quitur, & part
nivis minutum
frustula confor
Cracoviensi, p
dum instar in
pium in subter

excavatis, & villas, templa, oppidaque superędificata ſuſtinentibus, ferro exciditur, comminutumque deinde, & mola tritum, ad uſus hominum accommodatur; partim & ipſum ex aqua injectis lapidei ſalis fruſtulis & quiſquiliis, quæ ſecantibus id abraduntur, decoquitur. Color lapidei in maſſa lividus eſt fere, ac luto reſperſus. Candidum, & in modum criſtalli pellucidum, rarius eſt. Tritum candet aliud alio magis. Coctum vero deſpumatis ſordibus candidiſſimum redditur, nivi non diſſimile. Fertur, in ſalinis Bochnenſibus reperiri quiddam pici concretæ ſimile, quod vocant carbunculum: Quod tritum & epotum ſolvat alvum. Ibidem exaudiuntur nonnunquam canum, gallorum, & aliorum animalium aſſimulatæ voces in profundiſſimis ſpecubus: idque mali & incommodi alicujus imminentis portentum vulgo habetur. In majore quoque Polonia apud Pincum ſalinæ ſunt, verum tenuiores. Sunt etiam in confinio Oſvencimenſis territorii & Scepuſii aquæ ſalſæ, unde ſalem coctum vidimus regi exhibitum. Salinæ tamen nullæ ſunt. Porro in deſertis Podoliæ, & Boriſtheni vicinis locis, lacus eſt, cujus aqua ſereno & ardente ſole, in ſolidum ſalem concreſcit, ita ut homines cum jumentis & curri-

excavatis, & villas, templa, opp
superędificata sustinentibus, ferro sc
ditur, comminutumque deinde, &
la tritum, ad usus hominum acco
datur; partim & ipsum ex aqua in
lapidei salis frustulis & quisquiliis,
secantibus id abraduntur, decoqu
Color lapidei in massa lividus est &
luto respersus. Candidum, & in mo
cristalli pellucidum, rarius est. Tr
candet aliud alio magis. Coctum
despumatis sordibus candidissim
redditur, nivi non dissimile. Ferrum
linis Bochnensibus reperiri quidd
ci concretæ simile, quod vocant ca
culum: Quod tritum & epotum
alvum. Ibidem exaudiuntur no
quam canum, gallorum, & aliorum
malium assimulatæ voces in profu
simis specubus: idque mali & in
modi alicujus imminentis portent
vulgo habetur. In majore quoque P
nia apud Pincum salinæ sunt, verum
nuiores. Sunt etiam in confinio Oś
cimensis territorii & Scepusii aqu
sæ, unde salem coctum vidimus reg
hibitum. Salinæ tamen nullæ sunt.
ro in desertis Podoliæ, & Borysthen
cinis locis, lacus est, cujus aqua ser
& ardente sole, in solidum salem co
-rescit, ita ut homines cum jumenti
cum

curribus in eo, tanquam in glacie versentur, sectumque in frusta arbitratu suo avehant. Quamprimum autem pluit, solvitur illa glacies non sine periculo insistentium. Apud Biezzum vero sive Beciam oppidum in submontana regione, vitriolum effodi, ac in viridem lapideamque duritiem decoqui, nuper cœpit: Coppervvaser, hoc est, æris aquam, Germani & nostrates item, appellant. Antiquitus autem id conficitur ad æris metalla in Scepusio. Marmor quoque & alabaster quibusdam in locis effodiuntur. Est in majore Polonia prope Sremum oppidum collis, ubi (res incredibilis; sed à multis confirmatur) ollæ, amphoræ, cacabi, & aliarum figurarum vasa fictilia sponte nascuntur, & sub terra offodiuntur mollia, in aërem autem prolata durescunt. Vidi unum atque alterum, quod inde erutum esse dicebatur, rude, nec satis bene conformatum. Porro in mari Sarmatico Prussiam alluente colligitur succinum, sive electrum; (ambram etiam externi vocant.) Quod fluctibus appulsum ad littora, homines nudi obviam euntes parvis retibus excipiunt & extrahunt, molle primum, sed mox in aëre durescit, tornoque ac scalpro varie conformatur. In lacubus quoque nonnullis à mari remo-

 tioribus

tioribus id reperitur: ut in Pissia Episcopæ Varmiensis, modicum tamen. Quin & in editioribus locis fossa altius humo fertur inveniri. Spumane maris concreta id sit, an succus & guma arboris, an quippiam aliud, non est hujus loci disputare. Est sane leve & pellucidum: Estque fulvum & candidum: Candido majus pretium. Ferunt, si incendatur, odore ejus venenata necari. Visuntur in nonnullis frustulis formicę, muscæ, culices & alia insecta, non arte, sed vel opificio naturæ, vel fortuitis casibus inclusa. Aquis irrigua est pleraque omnis Polonia: sed fluvios navigabiles non multos habet: Præcipui sunt Vistula, Donaiecius, Sanus; Vieper, quasi quis dicat porcum; Varta, Notessius, Nester, Prutus, Bugus, Bohus sive Bogus, Pripetius, Narva, Drevancia. Nam Odra, quem veteribus Gutalum seu Viadum esse volunt, in confinio Moraviæ & Silesiæ existens, & per hanc secundum Poloniæ limitem, perque Marchiam ae Pomeraniam ulteriorem permeans, infra Scecinum in Venedicum sinum decurrit. Olim intra fines Poloniæ tum oriebatur, tum decurrebat. Nieper Russiam albam, eique confinem Podoliam alluens, longo tractu in pontum Euxinum apud Ociacoviam munitionem Tartaricam sese exonerat,

ortus

tioribus id reperitur: ut in Pruss
pæ Varmiensis, modicum tamen
& in editioribus locis fossa altius
fertur inveniri. Spumane maris
ta id sit, an succus & gumma arbo
quippiam aliud, non est hujus lo
putare. Est sane leve & pellucidum
que fulvum & candidum: Candid
jus pretium. Ferunt, si incendatur,
ejus venenata necari. Visuntur in s
nullis frustulis formicæ, muscæ, cu
alia insecta, non arte, sed vel opific
turæ, vel fortuitis casibus inclusa.
irrigua est pleraque omnis Poloni
fluvios navigabiles non multos ha
Præcipui sunt Vistula, Donaiecius,
nus; Vieper, quasi quis dicat pont
Varta, Notessius, Nester, Prutus, B
Bohus sive Bogus, Pripetius, Narva
vancia. Nam Odra, quem veteribus
talum seu Viadum esse volunt, inc
nio Moraviæ & Silesiæ existens, &
hanc secundum Poloniæ limitem,
que Marchiam ac Pomeraniam ulte
rem permeans, infra Stecinum in V
dicum sinum decurrit. Olim intra
Poloniæ tum oriebatur, tum dec
bat. Nieper Russiam albam, eique co
nem Podoliam alluens, longo tract
pontum Euxinum apud Ociacov
munitionem Tartaricam sese exone

ortus in Moschovia. Boristhenes is est veteribus Græcis & Latinis, omnium scriptorum consensu, præter Bernardum Vapovium. Qui similitudine nominis, ut credibile est, adductus, Boristhenem vult esse Berezinam: qui in Nieprum ab æstivo occasu influit, minor eo & ignobilior. Vistula in Cessinensi ora è Sarmaticis montibus exoriens, versus æstivum occasum & septentrionem primum, mox versus orientem aliquantisper, deinde à Sendomiria versus septentrionem rursus per minorem Poloniam decurrit. A Varsavia vero rursus ad occasum æquinoctialem, & mox æstivum flexus, Masoviam interluit, Dobrinumque à reliqua Cuiavia dirimit. Vbi autem Prussiæ fines attigit, in septentrionem reflexus, deinceps mediam eam dividit. Supra Marieburgum autem in duos alveos præaltis aggeribus objectis sectus, insulam insignem & fertilem, quam Zulavam majorem vocant nostri, efficit, & nomen amittit. Ac sinister quidem alveus, qui major est, Lenivuca, dexter vero Nogatus vocatur: Quorum hic in Habum lacum tribus ostiis, ille vero duobus partim in eundem Habum, partim in mare infra Gdanum sese exonerat, longitudinis quidem gradu 41, latitudinis vero 54. Fontes autem Vistulæ sunt

lon

longitudinis itidem 41 gradu, latitudinis 49, minuto 20. Fluens autem amplius centum milliarium Polonicorum spatio Vistula, Solam, Premsam, Scavam, Donaiecium, Vislocam Ropa auctam, Nidam, Sanum, Viepram, Pilqiam receptis Drevicia & Volboria, Bsuram, Narvam cum Bugo, Drevanciam, Berdam, Ossam, & Motlaviam minora flumina excipit :: & Osuencimum, Zatoriam, Cracoviam, Cazimiriam, Sendomiriam, Varsaviam, Ploscum, Vladislaviam, Toruniam, Culmam, Grudentum, Quizinum, Nouum, Gnevum sive Mevam, Marieburgum, Dersaviam, & Gdanum urbes & oppida non ignobilia praeterfluit. Arces item Lipoveciam, Nepolomice, Corcinum, Zavichostum, Cervenscum, Monasterium, Zacrocimum, Vislegradum, Sochacioviam, Dobrinum, Bobrovunicos, Racianzum, Sluzoviam, Dyboviam, Niesloviam, Starigradum, sive Althausum, & Suece, & adhærentes eis vicos alluit. Donaiecius (quod nomen parvum Danubium significat) ex eisdem Sarmaticis jugis non longe à Vistulæ fontibus paulo orientalior exortus, per Scepusium & Submontanum tractum decurrit, Sorstenumque & Mussinani, & Melstinum arces & Sandeciam oppidum, ubi Po pruto augetur,

longitudinis itidem 41 gradu, lat...
49, minuto 20. Fluens autem ...
centum milliarium Polonicorum ...
tio Vistula, Solam, Premsam, Scr...
Donaiecium, Vislocam Ropa ...
Nidam, Sanum, Viepram, Pilcam ...
ptis Drevicia & Volboria, Bsuram ...
vam cum Bugo, Drevanciam, Bo...
Ossam, & Motlaviam minora flu...
excipit ... & Osuencimum, Zator...
Cracoviam, Cazimiriam, Sendomi...
Varsaviam, Ploscum, Vladislaviam...
runiam, Culmam, Grudentum, ...
num, Nouum, Gnevum sive Me...
Marieburgum, Dersaviam, & Ged...
urbes & oppida non ignobilia pr...
fluit. Arces item Lipoveciam, N...
mice, Corcinum, Zavichostum, ...
venscum, Monasterium, Zacroci...
Vislegradum, Sochacioviam, D...
num, Bobrovunicos, Racianzum...
zoviam, Dyboviam, Niessoviam, ...
gradum, sive Althausum, & Suec...
adhærentes eis vicos alluit. Donaie...
(quod nomen parvum Danubium sig...
ficat) ex eisdem Sarmaticis jugis ...
longe à Vistulæ fontibus paulo ori...
lior exortus, per Scepusium & Sub...
tanum tractum decurrit, Sorsletis...
que & Mussinam, & Melstinum ar...
Sandeciam oppidum, ubi Popruto...
tam.

tur, præterlapsus, non longe ab Opatovecio vico Vistulæ miscetur. Sanus à Biesciadis jugis, longitudinis gr. 44, latitudinis 48, minuto 30, nascens, & versus septentrionem & occasum æstivum profluens, posteaquam Liescum, Sobenum, Sanacum, Brozoviam, Præmisliam, Radimnum, Iaroslaviam, Lezeiscum, Russiæ arces & oppida prætergressus est, Vislocumque alium à Visloca, & Viarum minores fluvios in se recepit, apud Sendomiriam oppidum long. gr. 44 fere, lat. 50, minuto 30, Vistulam & ipse subit. Varta apud Cromoloviam satrapiæ Cracoviensis oppidum ortus, longitudinis gradu 40, min. 50, latitudinis gradu 50, min. 30, per Siradiensem satrapiam & majorem Poloniam versus occasum æstivum fere decurrit, Olstinum, Censtochoviam, Mestoviam, Siradiam, Vartam, Vneoviam, Colum, Cominum, Pysdros, Sremum, Curnicum, Posnaniam urbem, Obornicos, Stobniciam, VVroncos, Siracoviam, Mezichodum oppida & vicos cum adjunctis arcibus, & Landisbergam veteris Marchiæ præterfluens, Nyrumq;, Vuresmiam, Velinam, Prosniam, Obram, & Notessium minores fluvios excipiens: Et apud Costrinum oppidum, in Odram è Silesia occurrentem influit, long. grad. 37, lat. 52, min. 50.

Notes-

Noteſſius vero apud Cruſuiciam Cuiaviæ oppidum è Goblo lacu exiſtens, & ipſe per Majorem Poloniam verſus occaſum hybernum means, Pacoſſum ambit. Labiſſinum, Naclum, Pilam, Vſce, Drenumque arces & oppida præterlabitur. Neſter, quem Tyram veteribus vocari volunt, in Ruſſia è Sarmaticis jugis non longe à Tybiſci & Sani fontibus ortus, initio verſus Aquilonem profluit, deinde ad ortum converſus, Biſtriciam, Lipam, Seretum Ruſſicum, alium à Valachico, Sbrucium, Smotricium, Vſciam, & Moraquam ignobiliora flumina abſorbet, & Zidacioviam, Haliciam, Ceſſibieſos, Cervonum, Chocimum, Valachiæ, & alia quædam oppida præterlapſus, infra Pocuce Podoliam à Valachia longo ſpatio dividit: Ad extremum deflexo nonnihil in meridiem alveo, ſupra Bialogrodum urbem Scythicam, ſive Turcicam, quæ & Moncaſtrum dicitur, in Pontum Euxinum ſive continentem ei Obidovum lacum influit, long.gr.53, lat. 47, min.30. Bugus in Ruſſia & ipſe non longe ab Oleſco oppido, long.gr.46, lat. 49, exoriens, & primum in occaſum, mox in ſeptentrionem ſecundum occidentale latus Volyniæ tendens, poſtremo ad occaſum reflexus, ubi Poleſſenſem tractum, receptis Volodaroa, Belſo, Rata, Suinia,
Mucha-

Notessius vero apud Crusuiciam Cuia
iæ oppidum è Goblo lacu existens, &
ose per Majorem Poloniam versus oc
asum hybernum means, Pacossium am
it. Labissinum, Naclum, Pilam, Vsce,
renumque arces & oppida præterlabi
ur: Nester, quem Tyram veteribus vo
ri volunt, in Russia è Sarmaticis jugi
n longe à Tybisci & Sani fontibus or
, initio versus Aquilonem profluit, de
le ad ortum conversus, Bistriciam, Li
n, Seretum Russicum, alium à Vala
co, Sbrucium, Smotricium, Vsciam
Moraquam ignobiliora flumina ab
oet, & Zidacioviam, Haliciam, Cé
esos, Cervonum, Chocimum, Vala
c, & alia quædam oppida præte
us, infra Pocuce Podoliam à Vala
longo spatio dividit: Ad extremum
xo nonnihil in meridiem alveo, se
Bialogrodum urbem Scythicam, sive
icam, quæ & Moncastrum dicitur,
ntum Euxinum sive continentem ci
ovum lacum influit, long.gr.53, lat
in.30. Bugus in Russia & ipse non
ab Olesco oppido, long.gr.46, lat.
oriens, & primum in occasum, mox
entrionem secundum occidentale
olyniæ tendens, postremo ad oc
reflexus, ubi Polessensem tractum,
s Volodaroa, Belso, Rata, Suinia
Mucha-

Muchavecio fluviis, emensus est, &
scum, Grodecum, Grodlum, Lubom
Russica, Bresteq;, Ianoviam, Droc
num, Polessensia, & Cameneciã Ma
ticam oppida prætergressus est, apud
rocecium vicum, long.gr.43, lat.52, r
40, Narvæ à septentrione & ortu æ
è Lithuania profluenti ægre miscetu
grorem suum retinens aliquamdiu.
multo inferius victor Narva apud No
vuorum oppidum Vistulam subit. Est
tem peculiaris Narvæ natura, sicu
Dlugossus annotavit, quod non fert
nenosa animalia, usq;. adeo, ut serpen
qui navibus Bugo delatis adhæserint
dito sibilo refugiant, cum primum a
quam ejus fluminis attigerint. Pripe
in Chelmensi tractu è palude non lo
à Lubomlia existens, long.gr.47, lat.
præter occiduum & septentrionale la
Volymiæ, diversus à Bugo, per Russi
albam longo spatio versus orientem
lem progreditur, & cum nonnullis a
tum Styro, Turo, Slució, Suislocio gr
dibus fluviis auctus, Nieprum sive B
sthenem supra Kioviam subit, long.
51, lat.53 fere. Bohus autem, sive Bog
palude ortus in finibus Podoliæ, lo
gr.49, lat.49, min.30, itidem per Russi
albam meridionalior longo terrar
tractu ad ortum tendit: ad extrem

deflexo in meridiem curſu, & ipſe in Boriſthenem non longe ab oſtiis ejus, long.grad.55,lat.48, ſeſe exonerat. Prutus è jugo montium Sarmaticorum,longitud.gr.46,min. 50,lat.47, min.30,verſus aquilonem in Pocuce delapſus,& Colomeiam Sniatinumque præterlapſus, inde per Valachiam ſive Moldaviam primum orientalis, deinde auſtralis verſus Bulgariam in Danubium decurrit,long. gr.52,lat.45 fere. In Pruſſia vero Alla & Paſſaria, non longis inter ſe ſpatiis orti, verſus ſeptentrionem fluunt: Et Paſſaria quidem infra Olſtinecium, ſive Hochſteinum, (ut vocant Germani,) ducale oppidum exiſtens, Morango, Libſtadia, Brunsberga, & Helgebeila oppidis præteritis, Habum lacum ſubit,long.gradu 42,min.30,latit.54: Alla ſive Alna vero ſupra Alleſteinum S.Collegii Varmienſis arcem & oppidum, cui etiam nomen dedit, oriens, præteritis Vartemberga, Guteſtadia, Heilſberga, ſive Alleſberga, Varmienſibus, & Bartheſteinò, Sipelbeino, Fridelandia, Allemburgo, ducalibus oppidis, apud Velam Prægolæ, ab ortu hiberno per ducalem Pruſſiam decurrenti, miſcetur, & cum eo infra Kœnixbergam, hoc eſt, Regium montem urbem,long.gr.43,lat.54,Habo lacu recipitur. Drevantia vero non ita lon-

deflexo in meridiem cursu, & ipse in
Boristhenem non longe ab ostiis ejus
long.grad.55,lat.48, sese exonerat. Pru-
tus è jugo montium Sarmaticorum, lon-
gitud.gr.46, min. 50, lat.47, min.30, ver-
sus aquilonem in Pocuce delapsus, & Co-
lomeiam Sniatinumque præterlapsus
inde per Valachiam sive Moldaviam pri-
mum orientalis, deinde australis versus
Bulgariam in Danubium decurrit, long.
gr.52, lat.45 fere. In Prussia vero Alla &
Passaria, non longis inter se spatiis ori-
versus septentrionem fluunt: Et Passari-
a idem infra Olstinecium, sive Hoch-
steinum, (ut vocant Germani,) duca-
oppidum existens, Morango, Libstadi-
Lansberga, & Helgebeila oppidis præ-
teritis, Habum lacum subit, long.grad.
min.30, latit.54: Alla sive Alna vero
ra Allesteinum S. Collegii Varmiensis
em & oppidum, cui etiam nomen
it, oriens, præteritis Vartemberga,
estadia, Heilsberga, sive Allesberga
miensibus, & Barthesteino, Sipo
o, Fridelandia, Allemburgo, duca-
oppidis, apud Velam Pragol-
rtu hiberno per ducalem Prussiam
rrenti, miscetur, & cum eo infra
ixbergam, hoc est, Regium mon-
urbem, long.gr.43, lat.54, Habo la-
tur. Drevantia vero non ita lon-
go à

go ab iis intervallo oriens, divers-
meatu versus Austrum fluens, supra
runiam à Vistula excipitur. Atque
de fluminibus nunc sufficiant. Lacu
piscosis inprimis, abundat Prussia. I
nominatissimus est Habus, cujus m
mentionem fecimus: quem etiam
cens mare vulgo vocant: Ad quinde
milliaria in longitudinem, inter C
num & Regium montem urbes, sec
dum mare patens, & ab eo angusta i
la, quæ Neringa appellatur, disjunc
In latitudinem vero duo milliaria
minus. Ac Elbingam quidem urbem
longo spacio adspicit, eique portum
ficit, ejusdem nominis flumine nav
bili influente. Tolkemitam vero, Frau
bergam, (cui basilica Varmiensis in r
dum arcis munita impendet,) Balg
Brandeburgum, & Fishausum opp
& arces alluit, receptisque, ut dixi,
stula & Prægola, & aliis minoribus
minibus, apud Locstete arcem
ri miscetur. Hoc aliquanto amp
lacus alter est eodem nomine, cog
mento Curoniensis, in Prussia du
li, in quo sunt ostia Nemenis fluvii (N
melam vocant Germani) per Lith
niam defluentis. Inter hos duos Ha
& mare peninsula est, quæ & ipsa Ne
ga, sed Curoniensis, appellatur, arce

oppida continens. Secundum hos eſt Druſnus ſive Drauſenus lacus in Marieburgenſi ſatrapia, unde Elbinga flumen profluit: Partecinus Lubnus, Reuſſina, & Viecininus in Culmenſi: In Pomeranico vero Stuorzonagaci, quaſi quis ſtratum vel factum aggerem dicat, inter Choiniciam, Slochoviam, ac Tucholiam oppida, ſeptem milliarium ſpatio longus, quinque latus: Vnde berda fluvius profluens, per Crempſcum, Lubovum, & Charſicovum minores lacus in Viſtulam influit infra Bydgoſtiam. Nec ignobiliores his ſunt Vſdice, Lubſcus, Oſſiecinus in eodem tractu: Alii minores. Sunt & in Varmienſi ditione non pauci. Præcipui vero Dadaius, Zainus, Vadangus, Piſſia, Blanke, quaſi albus, Sinſer, Lingenaus, Lemanglus, Ellingus, Plaucicus, Vulpingus, Clebergus, Coſnicus, Obelus, Marangus, & alii complures. Sunt & in ducali Pruſſia multi & grandes, quos omittimus. Habet & major Polonia & Cuiavia nonnullos piſcoſoſque. In quibus Goplus princeps eſt, quinque milliaria patens in longum, ſemis in latum: Secundum hunc ſunt Blendnus, Povizus, Sleſinus, Sanus, Piednicia, Niezamyſlus, Vonieſca, Lomunice, Pcievus, Lubſtovus, Dravuſcus, Noblim, Tulangus,

oppida continens. Secundum hos d
Drusnus sive Drausenus lacus in M
riebórgensi satrapia, unde Elbinga fl
men profluit: Partecinus Lubnus, R
sina, & Viecininus in Culmensi: I
Pomeranico vero Stuorzonagaci, qu
si quis stratum vel factum aggerem d
cat, inter Choiniciam, Slochoviam, &
Tucholiam oppida, septem milliaria
patio longus, quinque latus: Vi
erda fluvius profluens, per Crem
um, Lubovum, & Charsicovum m
ores lacus in Vistulam influit infra Byd
ostiam. Nec ignobiliores his sunt V
ce, Lubscus, Ossiecinus in eodem tr
u: Alii minores. Sunt & in Varmie
ditione non pauci. Præcipui vero D
ius, Zainus, Vadangus, Pissia, Bla
, quasi albus, Sinser, Lingena
nanglus, Ellingus, Plaucicus, Vi
gus, Clebergus, Cosnicus, Obel
rangus, & alii complures. Sunt & i
ali Prussia multi & grandes, quos o
timus. Habet & major Polonia
ivia nonnullos piscososque. In qu
Goplus princeps est, quinque mill
atens in longum, semis in latu
ndum hunc sunt Blendnus, Por
Slesinus, Sanus, Piednicia, Niec
us, Voniesca, Lomunice, Pciev
lovus, Dravuscus, Noblim, Tula
gu

gus, Ielen, & Lednicia, in cujus
Gnesnensis basilica initio condita
indeque propter difficilem aditu
eum, quo nunc est, locum transla
putatur, quemadmodum Dlu
memorat, In Cuiavia vero Tur, L
Bielscus, Lubotinus, Orlie, Ber
Borimovus, Crevianta: Et in I
nensi tractu Gorznus, Mocov
Scampscus, minores aliquanto sup
bus. Pro lacubus minor Polonia, S
Russia, ac Podolia piscinas haben
manuque factas permultas ac gra
Non carent tamen & lacubus, Lub
maxime & Chelmensis tractus. E q
Biale, hoc est, Albus, per antiphras
dictus, prætereundus non est: Cuju
Aprili & Majo mensibus fuscos
lavantes: Pisces autem pingui
profert, qui brasmi, à nostratibus a
clescii vocantur. Est & in Belsensi
Crinice, non amplus, verum pr
dus. De quo illud memorabile an
vit idem Dlugossus, quod certis te
ribus altero vel tertio quoque anno
mugitu fluctus attollens exhau
prope ad fundum usque, aquis
montis cavernas subeuntibus. Atq
tunc facile prehenduntur pisces
qua vadabili. Post dies aliquot
fluit. In cæteris lacubus, atque eti

majoribus piſcinis & fluminibus hyberno tempore commodiores fere ſunt piſcationes, quam æſtate, pertuſa certis intervallis glacie, r etique per majus foramen in aquam immiſſo: quod longis funibus ad perticas alligatis hominum equorumve, opera longo ſpacio in diverſum tractum, coëuntibus rurſus piſcatoribus, alio foramine piſcibus refertum extrahitur. Sunt autem eadem genera piſcium in lacubus & piſcinis. Vtrobique enim ſunt lupi, ſive lucei; praſini, percæ, rhombi, (ſi modo ſic appellandi ſunt ii, quos nos caraſſios dicimus,) ſumi, ſendacii, cirtæ, ſive certæ, à deliciis, ni fallor, apud Germanos nomen ſortitæ, tineæ, anguillæ, ruboculi, carpones, quos reginas vocant Itali, Latini Cyprinos, quemadmodum vult Ioannes Dubravius Olomucenſis Epiſcopus. Tametſi minus frequentes hi ſunt in lacubus, quam in piſcinis: In quas parvuli tanquam in vivaria ſtudioſe includuntur. Ferunt etiam lacus nonnulli eos, quos ſulvizas & ſielavas noſtrates, Germani marenas vocant. Piſcis eſt dulcis & ſapidus, aleci ſimilis. Fluviatiles vero ſunt cum iidem fere omnes, tum delicati inprimis; truta, barbo ſive mullus, (barvenam vocant,) fundulus, oculata, quæ lampreda quoque

dicitur,

majoribus piscinis & fluminibus hybe-
no tempore commodiores fere sunt p
scationes, quam æstate, pertusa cert
intervallis glacie, r etique per majus fo
ramen in aquam immisso: quod long
funibus ad perticas alligatis homin
equorumve opera longo spacio in d
versum tractum, coëuntibus rursus p
scatoribus, alio foramine piscibus refe
rum extrahitur. Sunt autem eadem g
nera piscium in lacubus & piscinis. Vtr
bique enim sunt lupi, sive lucei, pras
percæ, rhombi, (si modo sic appella
sunt ii, quos nos carassios dicimus,) li
mi, sendacii, cirtæ, sive certæ, à deli
ni fallor, apud Germanos nomen for
tæ, tineæ, anguillæ, ruboculi, carpon
quos reginas vocant Itali, Latini Cypr
nos, quemadmodum vult Ioannes D
bravius Olomucensis Episcopus. T
mersi minus frequentes hi sunt in lac
bus, quam in piscinis: In quas parv
tanquam in vivaria studiose includu
tur. Ferunt etiam lacus nonnulli e
quos sulvizas & sielavas nostrates, G
mani marenas vocant. Piscis est d
cis & sapidus, aleci similis. Fluvi
es vero sunt cum iidem fere omn
um delicati inprimis; truta, barbo
e mullus, (barvenam vocant,) fund
s, oculata, quæ lampreda quoq
dicitu

dicitur, alosa, sive borbocha, cu
potissimum est in deliciis: à no
mientus vocatur. itemque lip
berzana, ucleia, jasdez, & qua
ba, hoc est, albus piscis, à nostra
pellatur: quibus latina nomina
habemus. Quanquam quid v
berti Magni, & aliorum scripto
ejusmodi res persecuti sunt, e
eos vernaculis nominibus ad
sonum conformatis appellare?
superioribus quoq; nonnullis fac
Cancris & anguillis abundat
Nida fluvius. Anguillis etiam
Habus, & alii nonnulli lacus Pru
rinis piscibus non admodum ab
regio. Nobiles autem precipue si
ces, quos haringas Germani voca
rum sale conditorum maximu
go usus in tota Polonia, atque
Lithuania quoque, Boëmia, Sil
ravia & Vngaria. Tanta eorum c
Sed in Prussia pauci prehendu
Cymbrica autem Chersoneso,
dia, & ex Oceano Germanico p
optimi navibus eo importantu
chlæ non desunt, neque passeres
nem sive esocem, & sturionem, i
rinos ne an fluviatiles numerem
Vtrobique quidem prehendun
è mari sursum fluminum certi

ribus enatant, transilientes obstacula. In quibus etiam insidiosis capsis collocatis capiuntur. Tanto sunt autem suaviores, quanto longius à mari & Habo recesserint. Quin universe pisces ii, qui in fluviis juxta ac lacubus & mari victitant, sapidiores sunt in fluviis, quam in mari vel lacubus capti. Non est hic prætereunda quarundam aquarum non vulgaris natura. Est in Scepusio rivus ex arduis montibus profluens, cujus guttæ in lapideam duritiem concrescunt, ita ut ex iis sponte existant fulcra sustentantia canales, quibus rivus ille ad moletrinas deducitur. Est & fons sive lacus pestilentem aquam & vaporem emittens, cujus non modo gustu, sed etiam afflatu animalia & aves necantur. Sunt etiam nonnullis in locis Poloniæ scaturigines tepidarum aquarum, sulfuris & aluminis odorem redolentium, quibus scabies & ulcera hominum & jumentorum curantur. Sed nos ab aquis & aquatilibus ad terrestres animantes transeamus. E ferarum animantium genere fert hæc regio, copiam leporum, dorcarum, sciurorum: cuniculorum quoque alicubi: Cervorum etiam, & aprorum, & ursorum, & luporum nonnullis in locis. In primis autem Nepolomicensis & Radomiensis saltus nobiles sunt cervorum venationibus.

ribus enatant, transilientes obstacula. In
quibus etiam insidiosis capsis collocatis
capiuntur. Tanto sunt autem suaviores,
quanto longius à mari & Habo recesse-
rint. Quin universe pisces ii, qui in fluvi-
juxta ac lacubus & mari victitant, sap-
diores sunt in fluviis, quam in mari &
lacubus capti. Non est hic prætereun-
quarundam aquarum non vulgaris na-
tura. Est in Scepusio rivus ex ardu-
montibus profluens, cujus guttæ in la-
pideam duritiem concrescunt, ita ut e
iis sponte existant fulcra sustentantia ca-
nales, quibus rivus ille ad moletrinas de-
ducitur. Est & fons sive lacus pestilentem
aquam & vaporem emittens, cujus non
modo gustu, sed etiam afflatu animal-
& aves necantur. Sunt etiam nonnulli
in locis Poloniæ scaturigines tepidarum
aquarum, sulfuris & aluminis odorem
redolentium, quibus scabies & ulcera
hominum & jumentorum curantur.
Sed nos ab aquis & aquatilibus ad terre-
stres animantes transeamus. E ferarum
animantium genere fert hæc regio, co-
piam leporum, dorcarum, sciurorum,
cuniculorum quoque alicubi: Cervo-
rum etiam, & aprorum, & ursorum,
luporum nonnullis in locis. In primis
autem Nepolomicensis & Radomiensis
saltus nobiles sunt cervorum venatio-
ne.

bus. Et horum autem, & on
atque bisontium, Prussia ducal
finitima Masovia, ferax est, &
Podolia: ubi agminatim in car
modo hæ feræ, verumetiam
pascuntur. Est autem bisons
dis, verum perniciosissima fera, m
introrsus leniter incurvis corn
gris armata, quibus equum cu
correptum in sublime identide
& arbores mediocri crassitudin
Magnitudinis ejus illud quoq;
mentum, quod in capite ejus i
nua, duo, imo tres etiam homi
sunt considere. Habet villosum
dum corium, & sub mento pale
ro ejus sale condita in delitiis est
tibus & principibus. Cornu, son
ob id venatoribus in usu est. Zul
zanbrum vocant nostrates: Imo
ci recentiores: Onager vero los
tur. Alcem hanc esse volunt:
scribunt Plinius, & nonnulli ali
ribus. Fera est longis cruribus
bus, aliquanto major equo, col
& fusco, mas capite cornuto: C
gula posteriorum crurum, si
initio spiranti adhuc desecentu
titur, comitiali præsertim m
borantibus salutaris. Ferunt e
preas montana loca, Vngariæ

Cæterum uri, hoc eſt, boves ſylveſtres, quos nos thuros dicimus, in ſolis Maſoviticis, ſylvis apud Vyskitcos extant. Et harum quidem ferarum carnes aptæ ſunt humano eſui: Cultui vero pelles ſubminiſtrant panthera, ſive is eſt lupus cervarius, (ris appellatur à noſtratibus,) maculoſis ventre & pedibus: quæ partes maxime in precio ſunt. Martes, ſive Mardures, quas cunas dicimus. vulpes, lupi, roſomaci. lutri item & caſtores amphibia. Atque horum, caſtorum, inquam, caudæ etiam inter delicatos cibos & pro piſcibus habentur, reliqua carne inutili propemodum. Extruit autem ſibi hoc animal cubile ligneum in marginibus fluminum & lacuum, cameris compluribus aliis ſuper alias diſtinctum, ac ſecundum incrementum aquæ domicilium mutat, ita ut cauda natante reliquum corpus in ſicco maneat. Pellem habet in dorſo hiſpidam, ſed mollem: unde fimbriæ fiunt exornandis veſtibus hibernis & pileis. Vrſorum quoque volæ cum digitis eſitantur: pelles etiam ſtragulæ veſtis uſum præbent. Quin & veſtire his famulos cœperunt ii, qui feroculi videri volunt. Cuniculi, lepores, & ſciuri cultui juxta ac eſui apti ſunt. Sunt etiam in Podolia animalia ſciurorum vel cuniculorum magnitudine,
in

Cæterum uri, hoc est, boves sylvestres, quos nos thuros dicimus, in solis Masoviticis, sylvis apud Vyskitcos extant. Et harum quidem ferarum carnes aptæ sunt humano esui: Cultui vero pelles subministrant panthera, sive is est lupus cervarius, (ris appellatur à nostratibus) maculosis ventre & pedibus: quæ partes maxime in precio sunt. Martes, sive mardures, quas cunas dicimus. vulpes, lupi, rosomaci. lutri item & castores amphibia. Atque horum, castorum, ... iam, caudæ etiam inter delicatos cibos pro piscibus habentur, reliqua caro inutili propemodum. Extruit autem hoc animal cubile ligneum in marginibus fluminum & lacuum, cameris contignatis aliis super alias distinctum, & ... undum incrementum aquæ domicilium mutat, ita ut cauda natante reliquum corpus in sicco maneat. Pellem ... et in dorso hispidam, sed mollem: ... e fimbriæ fiunt exornandis vestibus ... rnis & pileis. Vrsorum quoque ... um digitis esitantur: pelles etiam ... ulæ vestis usum præbent. Quin ... re his famulos cœperunt ii, qui ... li videri volunt. Cuniculi, lepores ... uri cultui juxta ac esui apti sunt ... etiam in Podolia animalia ... a vel cuniculorum magnitudine

in cavernis degentia, varias & mac... pelles habentia, quæ & ipsæ ad vel... & pallia fœminarum experuntur. ... cicos vulgo vocant. Omni autem ... nere ferarum magis abundat Lithu... propter vastitatem sylvestrem. De ... tium venatione scire operæ pretium ... quod in campis Podolicis segreg... agmine singuli ab equitibus sagit... ordine in girum dispositis conficiu... Vnus enim post alium feræ adequ... tes, jaculantur, citatisq; equis refug... Efferata autem illa ictu & vulnere, ... gientem insequitur. Interim ferit ... alius: Quem illa rursus priore di... insequitur, donec defatigata lab... vulneribus concidat. In sylvis v... deprehensi oportuno aliquo loco, ... ctu arborum à rusticanis hominib... id coactis, quasi intra sepes includu... plures etiam quam singuli, ita ut ... gere inde non possint. Deinde ext... ex tempore principibus & magna... ac fœminis cavea sive tabulato ed... ex quo tuto spectare possint, ven... cum venabulis ad suam quisque ... rem disponuntur. Mox ab equi... strepitu & clamore, admissuque ca... fera excitata è vepretis in medium ... pellitur. Quæ à venatore post arb... latente, ut cuique maxime app...

efferataque ictu arborem, cujus objectu ille se tegit, cornibus petit, & cum arbor sit gracilior, quam ut ambobus cornibus in eam possit impingere, fronte ac toto corporis nisu in eam incumbit, cornibus utrinque prominentibus. Vrget interim semel adactum in præcordia ferrum venator, sensim cedens appetenti se feræ ac circum arborem giranti: nec desunt canes grandiores morsibus adjuvantes, donec ea exanimata vel defatigata prorsus concidat. Quod si venator ictum frustratus sit, aut minus oportune intulerit, aut à fera etiam correptus & proculcatus fuerit, aliquis è vicinioribus rubrum pannum feræ objectat. Hoc enim colore maxime efferatur. Ibi ea dimisso priori, hunc petit recipientem se ad suam arborem, & ab eo feritur & conficitur. Linguæ ejus contactus vitatur, qua longius exerta attrahit ad se hominem, si vel extremam vestis ejus oram contingat. Est enim ea scabra. Vrsi vero, quamvis prægrandes, etiam vivi capiuntur, reti implicati, venatoribus compluribus simul accurrentibus, & ligneis furcis caput pedesque feræ ad terram deprimentibus, donec ea fune constringatur. Constricta in arcam ligneam concluditur, ita, ut se commovere nequeat, & avehitur. Vnde post, ubi libi-
tum

efferataque ictu arborem, cujus obj
ille se tegit, cornibus petit, & cum arb
sit gracilior, quam ut ambobus co
bus in eam possit impingere; fron
tote corporis nisu in eam incumbit, co
nibus utrinque prominentibus. V
interim semel adactum in præcordia
rum venator, sensim cedens appeten
feræ ac circum arborem giranti: nec d
sunt canes grandiores morsibus ad
vantes, donec ea exanimata vel de
gata prorsus concidat. Quod si ven
ctum frustratus sit, aut minus opor
ntulerit, aut à fera etiam correptus
roculcatus fuerit, aliquis è vicinior
ubrum pannum feræ objectat. Hoc
im colore maxime efferatur. Ibi ea
isso priori, hunc petit recipientem
l suam arborem, & ab eo ferit
nficitur. Linguæ ejus contactus
r, qua longius exerta attrahit ad se
nem, si vel extremam vestis ejus or
tingat. Est enim ea scabra. Vrsi ve
amvis prægrandes, etiam vivi capi
, reti implicati, venatoribus comp
is simul accurrentibus, & ligneis fu
caput pedesque feræ ad terram
entibus, donec ea fune constri
r. Constricta in arcam lignea
luditur, ita, ut se commovere
r, & avehitur. Vnde post, ubi
tu

tum est, ad spectaculum & urbanam vel campestrem venationem emittitur. Sic autem colligatur, ut uno tractu funis ex arca prominens solvatur. Vidimus aliquando in spectaculo equulum, & quidem castratum, cum urso prægrandi commissum. qui ex intervallo accurrens, obverso tergo calcibus ursum petebat & refugiebat, urso ad stipitem, laxiore tamen fune, alligato. Sed alia persequamur. De jumentorum genere. Bobus & equis abundat Polonia: camelis, asinis, & mulis caret. Aliunde ii nonnunquam adducuntur, sed non durant. Ovium item & caprarum ferax est. Avium quoque magnam habet copiam. Præter altiles autem, nempe gallos gallinaceos, domesticos juxta ac Indicos, (qui nuper adeo invecti sunt,) anseres, anates, & columbas, in deliciis hæ sunt: Pygargus, quem quidam bistardam vocant, eo quod tardior sit propter molem corporis, & vix à terra evolet: pavo, grus, cygnus, perdix, bonosa, coturnix, sturnus, sive starnus, & quæ cietrzem & cieciorca,, & glussetz, quasi surdaster, à nostratibus vocantur. Et ut rapaces, aquilas, falcones, accipitres, milvios, vultures, nisos, ardeas, & multas alias mittamus, minorum quoque avicularum aptarum esui ingens est copia.

In

In his nobilis inprimis ea, quæ in solis fere Lovicienſibus campis cum nive exiſtit ac diſparet, avicula, paſſere non multo major: quam á nive ſniegulam vocamus. Turdus rarior eſt, itemque pardua, quam ita vocamus nomine vernaculo, quando latinum non habemus. Avis eſt ſylveſtris, gallina non multo minor, in campis Ruſſicis & Podolicis. In iiſdem reperiuntur coturnices virentibus pedibus, quarum eſus ſpaſmum inducit. Ex avibus majores atque teneriores ſub hyemis initium gregatim avolant, vereque novo redeunt: Nonnullæ minores, velut hirundines & cypſeli, implicitis inter ſe pedibus & alis conglobatæ in lacus, paludes, & piſcinas ſeſe immergunt, ac vere novo emergunt, & explicantes ſeſe evolant. Hiberno quidem tempore retibus extractæ à piſcantibus, ſine ullo ſenſu & motu, & ad ignem admotæ, vel in hypocauſtis calidis poſitæ, reviviſcunt & evolant, ſed ſtatim læſæ frigore, vel ignis calore atque vapore inſolito, emoriuntur. Cæteræ hyemis tolerantiores, in ſylvis vel circum domos & villas vitam degunt. Nec plura nunc de ſitu, ubertate & omni deſcriptione Poloniæ. Genti Polonæ ſicut originem, ita & linguam communem eſſe cum Boëmis, Ruſſis, Moſchis, Croatis,

In his nobilis inprimis ea, quæ infolit
re Loviciensibus campis cum nive ce
ac disparet, avicula, passere non mu
major : quam à nive sniegulam vo
mus. Turdus rarior est, itemque p
dua, quam ita vocamus nomine ver
culo, quando latinum non habem
Avis est sylvestris, gallina non multo
nor, in campis Russicis & Podolicis.
iisdem reperiuntur coturnices vir
bus pedibus, quarum esus spasmum
ducit. Ex avibus majores atque m
iores sub hyemis initium gregatim
olant, vereque novo redeunt: Non
e minores, velut hirundines & cyp
nplicitis inter se pedibus & alis corp
atæ in lacus, paludes, & piscinas
mergunt, ac vere novo emergunt
plicantes sese evolant. Hiberno
m tempore retibus extractæ à pis
us, sine ullo sensu & motu, &
em admotæ, vel in hypocaustis
positæ, revivi scunt & evolant, sed
læsæ frigore, vel ignis calore at
ore insolito, emoriuntur. Cæ
nis tolerantiores, in sylvis vel
domos & villas vitam degunt.
a nunc de situ, ubertate & omni
ione Poloniæ. Genti Polonæ
nem, ita & linguam commun
m Boëmis, Russis, Moschis, Cr

tis, Moravis, Silesiis, Cassubiis, Bulg
Rasciis, Serbis, Illyriis, & universo
mine Slavico seu Venedico, alibi e
suimus. Tametsi dialectis ea tam
est, ut nonnulli ex his populis ægre &
se invicem intelligant. Cæterum ab
omnibus linguis ea prorsus diversa
Nisi quod multa instrumentorum,
rum, & aliarum rerum ad opifici
communem vitam pertinentium v
bula à finitimis, & priscis, ni fallor,
colis Germanis, mutuata est. Sunt
dieque non modo mercatores & o
ces Germani multi sparsim in urbi
habitantes, verum oppida pene tot
pagi pleni utentium lingua Germa
in submontana regione, eique finiti
Russia & Scepusio, itemque in extre
ora majoris Poloniæ, deductis eo, si
& in Silesiam & in Prussiam; quod
tempore Germanorum coloniis, & m
tis de plebe compendii sui causa subi
immigrantibus. Quin & equestres q
dam familiæ antiquitus è Germania
cunt originem. Cui rei argumento s
stemmata sive insignia, & eorum no
na. Sed jam ii atque etiam oppidan
pagani diuturnitate temporis ac do
cilii, & connubiis, magna ex parte in
lonos transierunt. Libenter autem
Poloni propter multum usum & co
mer

mercia cum Germanis condiſcunt linguam Germanicam. Libentius etiam Latinam, propter ſacrorum ritus & ſacerdotia, ſcribendique uſum, qui vulgatiſſimus fuit antiquitus hac lingua, cum in privatis ſcripturis & epiſtolis, tum in actis publicis ac diplomatibus, mandatis, edictis, decretiſque principum, & omnium judicum & magiſtratuum. Eſtque etiam nunc, aliquanto tamen minus, in uſu. Noſtràs enim lingua neque tam copioſa eſt quam aliæ, neque ſcriptu lectuque facilis. Sed Pruſſiæ incolæ, cum maxima ex parte Germani, aut è Germanis oriundi ſint, in conſcribendis actis judiciorum Germanica lingua magis utuntur, vulgo mixtim Polonica & Germanica loquentes. Priſci Pruſſi, quorum pertenues adhuc extant reliquiæ, peculiarem habuerunt habentq; ab utraque penitus diverſam. In Ruſſia, meridionali præſertim, jam fere uſitatior eſt Polonica dialectus, quam vernacula, ex quo gens ea Polonorum ceſſit imperio, Polonis propter ubertatem ſoli & militiam adverſus Tartaros libenter ibi figentibus domicilia. Sunt etiam in Ruſſia Podoliaque Armeni, mercaturam exercentes: Hebræi vero longe frequentiores, etiam in cætera Polonia, præter Pruſſiam, ſparſim oppida & vicos incolentes. Vtri-

que

mercia cum Germanis condiscunt li-
guam Germanicam. Libentius etiā
Latinam, propter sacrorum ritus & sa-
cerdotia, scribendique usum, qui vul-
tissimus fuit antiquitus hac lingua, cu
in privatis scripturis & epistolis, tum
actis publicis ac diplomatibus, mand-
tis, edictis, decretisque principum, & o-
mnium judicum & magistratuum. E
que etiam nunc, aliquanto tamen m-
nus, in usu. Nostràs enim lingua ne-
tam copiosa est quam aliæ, neque scrip-
lectuque facilis. Sed Prussiæ incolæ, c
maxima ex parte Germani, aut è Ge-
manis oriundi sint, in conscribendi-
ctis judiciorum Germanica lingua m-
utuntur, vulgo mixtim Polonica & G-
manica loquentes. Prisci Prussi, quor-
pertenues adhuc extant reliquiæ, pe-
liarem habuerunt habentq; ab utra-
penitus diversam. In Russia, meri-
nali præsertim, jam fere usitatior est P-
lonica dialectus, quam vernacula, ex q-
gens ea Polonorum cessit imperio, P-
lonis propter ubertatem soli & milit-
adversus Tartaros libenter ibi figent-
domicilia. Sunt etiam in Russia Po-
liaque Armeni, mercaturam exercent
Hebræi vero longe frequentiores, eti-
n cætera Polonia, præter Pruss-
parsim oppida & vicos incolentes. Ve

que sua lingua utuntur: sed &
ca, vel Russica: Hebræi vero
Germanica. Penetrarunt & I
catores atque opifices in urbes
nostra fere memoria: Estque n
ejus linguæ usus etiam apud P
legantiores. Libenter enim ii
nantur in Italia. Pagis autem &
tissimum, atque etiam oppidis,
lona antiquitus habitat: quibu
stella & arces adjunctæ sunt,
rum & præfectorum domicilia
munitas atque cultas non multa
Princeps est Cracovia in minore
regum & regni domicilium: Q
ædificiorum privatorum juxta
blicorum splendore atque mu
tum rerum omnium ad victum
que corporis pertinentium, & n
exoticarum copia, emporio, m
vitam degendam commoditatib
minumque frequentia, civilita
gantia, facile primum locum ob
cum claris Germaniæ Italiæque
certat. Germanis autem merca
abundat antiquitus. Neque ca
lis. Habet oportunitatem Vistul
quo pisces, ligna, & omnis ædifi
materia, & alia quædam è vicin
importantur. Nonnulla etiam
alio, tum in Prussiam deportan

inde merces exoticæ reportantur. Habet item ſuburbana ampla & frequentia, & cum hortis atque pomariis delicatis, tum vivariis piſcium & prædiis culta, ac temperie cœli amœna. Adjuncta ſunt ei duo oppida : à meridie quidem Cazimiria, ponte ligneo juncta interlabente Viſtula. Eſt tamen intermedius urbi & ponti continens viculus, cui nomen eſt Stradomia. Quem flexus Viſtulæ tria latera ambientis, & influentis in eum Kudaviæ occurſus facit inſulam. A ſeptentrione vero pomariis urbis continens eſt Cleparia, non tamen cincta mœnibus, ut eſt Cazimiria. Habet & arcem peramplam Cracovia à latere Auſtrali in colle ſeu rupe, Viſtulæ & Stradomiæ imminentem, mœnibus turribuſque munitam, & magnificis regiæ ac baſilicæ, in qua ſedes eſt Epiſcopi, duorumq; præterea delubrorum, & aliarum privatarum domuum ædificiis exornatam. Regiam quidem Sigiſmundus rex ſenior noſtra fere memoria in eam, quæ nunc viſitur, formam, amplitudinem & ſplendorem redegit. Habet Academiam quoque omnium diſciplinarum atque doctrinæ ſtudiis & profeſſione florentem. Olim tamen, quam nunc honeſtis diſciplinis & frequentia præceptorum juxta ac ſtudioſorum florentiorem, cum

prin-

inde merces exoticæ reportantur. Hab
tem suburbana ampla & frequentia
cum hortis atque pomariis delicati
um vivariis piscium & prædiis culta
emperie cœli amœna. Adjuncta sun
i duo oppida : à meridie quidem Ca
miria, ponte ligneo juncta interlaben
Visula. Est tamen intermedius urbi
ponti continens viculus, cui nomen
Stradomia. Quem flexus Vistulæ
tera ambientis, & influentis in ea
udaviæ occursus facit insulam. A
tentrione vero pomariis urbis con
ns est Cleparia, non tamen cin
mœnibus, ut est Cazimiria. Habet &
n peramplam Cracovia à latere Au
ali in colle seu rupe, Vistulæ & Stu
niæ imminentem, mœnibus tur
que munitam, & magnificis regia
licæ, in qua sedes est Episcopi, du
q; præterea delubrorum, & aliarum
atarum domuum ædificiis exorn
. Regiam quidem Sigismundus re
r nostra fere memoria in eam, qu
visitur, formam, amplitudinem
dorem redegit. Habet Academiam
ue omnium disciplinarum atque
inæ studiis & professione floren
Olim tamen, quam nunc honest
inis & frequentia præceptorum
c studiosorum florentiorem, cum
pri

principes viri ornamentis patriæ ma
faverent ac studerent, necdum vel Lu
ranismo infectæ, vel ferro Turcico div
xatæ, & ferme subactæ essent gen
finitimæ. Sita est autem urbs ea n
procul à finibus Silesiæ, Vngariæ & R
siæ, longitudinis quidem gradu 42, la
tudinis vero 50. Secundum hanc su
haud ignobilia oppida, in eadem min
re Polónia ac diœcesi Cracoviensi. Lub
num, tricesimo sexto milliario vers
ortum æstivum, long. 45 fere, lat. am
plius 51 gradu: non spaciosum quidé,
bene exædificatum, & externarum ge
tium, Christianarum juxta ac barbar
rum, emporió nobile: Deinde Sendom
ria; Sandecia, Tarnouca, Biezzum
ve Becia, Vislicia, & Ilcussium & Osue
cimum in Silesia. In majore Polon
Posnania urbs est, æmula Cracovi
quinquaginta milliariis ab ea distan
longitudinis quidem gradu 39, lat. ve
52, min. 30, itidem commerciis & emp
rio Germanorum exculta. Quæ & ip
Academiam, opera & sumptibus Ioa
nis Lubrantii episcopi nostra ætate fu
datam, sed à successoribus ejus neg
ctam habet. Nunc tamen ea cura & m
nificentia Episcopi Adami Conarii
stauratur. Habet & arcem, & basilica
sedemque episcopi, cum oppidis Srod

F &

& Valisſevo, interlabente Varta flumine disiunctam. Secundum hanc ſunt oppida Caliſſia, Gneſna, vetuſtate & Archiepiſcopi ſede baſilicaq; nobilis, Vuſchovua, quam Freiſtadiam Germani vocant, Coſtenum & Slupcia epiſcopi. In Ruſſia Leopolis long. gradu fere 46, latitud. 49, ſita quinquageſimo à Cracovia milliario: Vrbs eſt ſatis munita, duas arces adjunctas habens; emporio civiumque elegantia & humanitate florens, ac ſede alterius Archiepiſcopi, duorumque epiſcoporum, nempe Armenici atque Ruſſici, non ignobilis. Sunt etiam oppida Præmiſlia & Croſna: Quorum Præmiſlia arce munita, & duobus epiſcopis, latino ſive catholico, & Ruſſico, cohoneſtata eſt. Chelma quoque itidem duos habet epiſcopos: ſed propter oppidi ſeu vici immuniti infrequentiam, Tartaricaſque excurſiones, catholici epiſcopi cathedra Craſnoſtaviam tranſlata eſt. In Podolia Camenecia eſt, urbs cum arce, natura loci manuque permunita, triginta milliariis bene longis diſtans à Leopoli: verſus ortum hybernum long. grad. 49 ferme, lat. vero 48, min. 30. Habetq; & ipſa ſuum epiſcopum. In Maſovia Varſavia eſt, longitudinis 43, lat. 52 gr. & minuto 20, pari fere ſpatio, hoc eſt, quadraginta milliariis à Cracovia & Poſnania. Deinde Plo-

& Valislevo, interlabente Varta flumi disiunctam. Secundum hanc sunt opp, Calissia, Gnesna, vetustate & Archie scopi sede basilicaq; nobilis, Vuscho quam Freistadiam Germani vocant, stenum & Slupcia episcopi. In Russia polis long. gradu fere 46, latitud. 49 quinquagesimo à Cracovia milliari Vrbs est satis munita, duas arces a ctas habens; emporio civiumque gantia & humanitate florens, ac sedi terius Archiepiscopi, duorumque epi porum, nempe Armenici atque Ru non ignobilis. Sunt etiam oppida missia & Crosna: Quorum Præmislia ce munita, & duobus episcopis, la sive catholico, & Russico, cohones est. Chelma quoque itidem duos ha episcopos: sed propter oppidi fe immuniti infrequentiam, Tartarica excursiones, catholici episcopi cathed Crasnostaviam translata est. In Podo Camenecia est, urbs cum arce, nat loci manuque permunita, triginta liariis bene longis distans à Leopoli: fus ortum hybernum long. grad. 49 me, lat. vero 48, min. 30. Habetq; & uum episcopum. In Masovia Varsavia ongitudinis 43, lat. 52 gr. & minuto ari fere spatio, hoc est, quadrag illiariis à Cracovia & Posnania. De pl

Ploscum basilica nobile & episc que episcopi oppidum Pultovia ce, & Lomza. In Cuiavia sunt, B Vladislavia sedes & oppidum e cum arce, quam Stanislaus Car episcopus nuper splendidiorem gis habitabilem reddidit. In Pru ro Gdanum sive Dantiscum, simo ferme à Cracovia milliari snania vero quadragesimo, à ma ferme: longitudinis quidem gra minuto 30, latitudinis vero 54, n urbs est è tribus oppidis coagm portu, navalibus, & horreis nobi pia & varietate mercimoniorur tim maritimorum ex toto occide septentrione, partim terrestrium versis mundi partibus; & fluviat maxime Vistulæ præterlabentis tunitate, abundans: munitione civium & convenarum industria ligentia culta. Gdano proxima d te nunc est Torunia, viginti q milliariis introrsum versus Posn & Cracoviam ab eo distans, & Vistulæ sita, longitudinis grad. 41, duobusq; oppidis distincta. Olim rio & omnibus rebus florentio Gdani incrementa eam nonparvis mentis affecere, & infrequentem dere: quod ab ipsa itidem Culmę pri

venerat: quæ civitas ea dignatione fuit antiquitus, ut ab ea cætera omnis Prussia atque etiam Masovia pleraque, jus peteret: Quod inde etiamnum Culmense dicitur. Viguerunt in ea non ita pridem etiam bonarum literarum studia. Nunc ea pro amplitudine sua infrequens est admodum: Cumque superiori tempore in ditione regia fuisset, nunc paret episcopo, qui inde nomen habet. Tametsi cathedra ejus est in oppido Culmesea, uno milliario inde distante. Elbinga etiam Prussiæ urbs est gemina, permunita & copiosa: nisi quod ejus quoque luminibus, ut ita dicam, officiunt, ab altera parte Gdanum, ab altera Regius mons sive Kœnixberga, vicinæ, & majore commoditate portuum copiosæ urbes. Est autem Regius mons, ducalis Prussiæ caput, tribus oppidis & arce magnifica, nostraque memoria etiam basilica & sede episcopi Sambiensis insignis: terrestri quidem itinere decem octo milliarium, per Habum vero aliquanto minore intervallo à Gdano distans, long. gradu 43, lat. 54, min. 50. Prægola flumen oppida interfecat, & uno ferme milliario infra ea in Habum influit. Minoribus item oppidis frequens est admodum utraque Prussia, & quidem nec incultis, nec immunitis. In regia primarium

venerat: quæ civitas ea dignatione
antiquitus, ut ab ea cætera omnis Pru-
sia atque etiam Masovia pleraque, jure
teret: Quod inde etiamnum Culm
dicitur. Viguerunt in ea non ita pri-
etiam bonarum literarum studia. Ne
ea pro amplitudine sua infrequens
admodum: Cumque superiori temp
in ditione regia fuisset, nunc paret
scopo, qui inde nomen habet. Tam
cathedra ejus est in oppido Culm
uno milliario inde distante. Elbinga
iam Prussiæ urbs est gemina, permu
& copiosa: nisi quod ejus quoque lu
nibus, ut ita dicam, officiunt, ab alt
parte Gdanum, ab altera Regius mo
ive Kœnixberga, vicinæ, & ma
ommoditate portuum copiosæ urb
st autem Regius mons, ducalis Pru
aput, tribus oppidis & arce magni
ostraque memoria etiam basilica &
e episcopi Sambiensis insignis: ter
i quidem itinere decem octo mil
um, per Habum vero aliquanto
re intervallo à Gdano distans, lon
du 43, lat. 54, min. 50. Pregola flum
pida intersecat, & uno ferme mil
infra ea in Habum influit. Mar
s item oppidis frequens est adm
utraque Prussia, & quidem
ltis, nec immunitis. In regia pri
ri-

rium est Marieburgum, cum ipsum p
se mœnibus turribusque permunitu
tum arce amplissima & munitissima n
bile, situm ad Nogatum brachium Vis
læ, sexto ab urbe Gdano milliario: Pr
pter adjacentis autem insulę, cujus me
tionem supra fecimus, ubertatem g
bæ, pagorumque frequentiam & c
tum, copiosum & frequens. Ea vero i
sula in palustri olim restagnantis Vistu
solo operibus & prætalti ac firmi agge
objectu effecta, magno hominum lab
re non sine periculo ab inundatione fl
minis defensatur. Major vocatur. M
nor autem appellatur ea planicies, q
ad Gdanum est inter alterum ejusde
Vistulæ brachium dorsumque mon
vicini usque ad mare: & ipsa palust
fere olim: Nunc autem fossarum du
bus exculta & facta compascua. Mari
burgo non multum ulla re cedit All
berga, sive Heilsberga, episcopi Va
miensis domicilium. Cathedra enim s
pra Fraumbergam est, quemadm
dum superius attigimus. Initio ve
Brunsbergæ ea fuit collocata. Quod
sum quoque oppidum geminum, p
munitum, frequens & copiosum est,
ut inter primarias urbes Prussiæ nun
rari queat. Quam nuper vir amplissim
Stanislaus Hosius, S.R.E. Cardinalis

 V

Varmienſis epiſcopus una cum ſacro ejus ipſius Eccleſiæ collegio ſtudiis literarum atque doctrinæ nobiliorem reddidit, nobis adjutoribus & in religione catholica conſervat, collegio religioſo eorum hominum, qui de ſocietate Ieſu vocantur, in ea collocato. His oppidis non multum cedunt Guteſtadia, Alleſteinum, Reſla, Vormita, Melſacum, Vatemberga, Sebergum in eodem tractu ac diœceſi Varmienſi. In Pomerania, Tucholia, Choinicia, Stargarta ſive Starigrodum, Nouum, Gneum, Derſavia. In reliqua Pruſſia, Neimarcum, Brodnicia, Stuma, Grudentum, Lubavia, Razinum, & inter hæc interjectum ducale Quizinum, quod Germani Marieverder vocant, non ita pridem ſedes Pomeſanienſis epiſcopi: Cujus diœceſis inſulam quoque majorem & Stumenſe territorium complectebatur. Nunc ea caret epiſcopo. Hæc omnia oppida & ipſa per ſe mœnibus cincta ſunt, & fere arces validas & bene exædificatas, ſed vetuſtas, adjunctas habent. In cætera quoque Polonia non infrequentia ſunt oppida, aut ſi vicos appellare malumus, pleraque ſine ullis mœnibus, nec niſi ligneis ædificiis: præter templa & caſtella ſive arces adjunctas. Sunt item arces in editioribus locis & rupibus extructæ, nullis adjun-
ctis

Varmienſis epiſcopus una cum ſe
ejus ipſius Eccleſiæ collegio ſtudiis li
rarum atque doctrinæ nobiliorem
didit, nobis adjutoribus & in religio
catholica conſervat, collegio religi
eorum hominum, qui de ſocietate
vocantur, in ea collocato. His oppi
non multum cedunt Guteſtadia, Alle
num, Reſſa, Vormita, Melſacum,
remberga, Sebergum in eodem tractu
diœceſi Varmienſi. In Pomerania,
holia, Choinicia, Stargarta ſive St
rodum, Nouum, Gneum, Derſavia
eliqua Pruſſia, Neimarcum, Brodni
tuma, Grudentum, Lubavia, Razin
inter hæc interjectum ducale Qu
um, quod Germani Marieverder
nt, non ita pridem ſedes Pomeſanie
epiſcopi: Cujus diœceſis inſulam q
e majorem & Stumenſe territori
mplectebatur. Nunc ea caret epiſ
Hæc omnia oppida & ipſa pe
nibus cincta ſunt, & fere arces va
& bene exædificatas, ſed vetuſtas,
tas habent. In cætera quoque Po
on infrequentia ſunt oppida, aut
appellare malumus, pleraque ſi
mœnibus, nec niſi ligneis ædifi
r templa & caſtella ſive arces a
is. Sunt item arces in editiori
rupibus extructæ, nullis adju
ſi

ctis oppidis: Melſtinum, Tencin
Landiſcorona, Ogrodenecia, Lipo
cia, Olſtinum, Pilcia, Sorſtenum, Sol
Ocecium, Viſnice. Sunt & monaſt
ad munitionem pariter & commod
tem habitatorum exædificata, &
pagiſve non longe diſtantibus frequ
tata: Tinecenſe, Mogilenſe, Miechovi
ſe, Andreovienſe, Breſcenſe, Stanantic
ſe, Coprivunicenſe ſive Pocrivunice
Lyſſecenſe, Cienſtochovienſe, Vitov
ſe, Suleovienſe, Landenſe, Lubinenſe, C
venſcenſe, Paradiſenſe, Mogilnenſe, T
meſnenſe, Secechovienſe, Vangrovec
ſe, & Sarnovicenſe, Pelplinenſe, Oliv
ſe, Zucovienſe in Pruſſia. Pagi pleri
omnes ad lacus, rivos, & flumina
ſunt, ſparſim duplici, utplurimum, o
ne diſiectis agreſtium domiciliis. In
caſæ ſunt ligneæ vel luteæ, humiles
ræque, omnes ſtramentis, nonnullæ
ſerculis intectæ, præter prædia don
que dominorum, quæ ampliores
& cultiores. In Pruſſicis tamen p
agreſtes Germani minus inculte h
tant: Oppidani vero cultius etiam lat
tiis fere domibus interjectu trabium
matis, & ad omnem commoditatem
ſtructis: Quæ tamen pleræque ſtram
tis tectæ ſunt: nonnullæ lateritiis te
lis. Vrbes longe ſunt cultiores, niſi qu

 hab

habent domos angustiores. Cæteræ vero Poloniæ urbes primariæ laxioribus domibus, nec minus cultis habitantur. In quibus cum Germani mercatores superiori ætate lateribus & lapidibus elegantius ædificare cœpissent, nunc Poloni quoque eodem studio tenentur, illosque superare contendunt: Nec in urbibus modo, sed etiam in villis lautius habitare student, Italorum fere opificum opera & industria. Hypocaustorum permagnus est usus majore parte anni in tota Polonia, præter Cassubiam, & Prussiæ partem quandam: ubi agrestes per hybernum tempus accenso in medio domicilii foco, cum pecudibus, jumentis, ac cæteris animalibus & avibus domesticis in sordibus, fœtore, atque fumo (licet non desint ampla fumaria) vitam degunt: sicut & in Samogitia, & aliis ad Septentrionem vergentibus regionibus. Quanquam hypocausta quoque, agrestium duntaxat, pleraque fumosa sunt, (ut quæ furnis ad coquendos cibos & panes intus extructis calorem excipiant, & fumariis magna ex parte careant,) & anserum, anatum, gallinarumque cum pullis suis, ac ovicularum quoque, capellarum, vitellorum, ac fucularum, propter hybernum gelu, admissu & receptu sordida. Balnearum item excalfactarum

fre-

habent domos angustiores. Cæteræ
ro Poloniæ urbes primariæ latiori
domibus, nec minus cultis habitan
In quibus cum Germani mercatores
periori ætate lateribus & lapidibus
gantius ædificare cœpissent, nunc Po
ni quoque eodem studio tenentur, &
que superare contendunt: Nec in ur
busmodo, sed etiam in villis lautius
bitare student, Italorum fere opifi
opera & industria. Hypocaustorum
magnus est usus majore parte ann
tota Polonia, præter Cassubiam, & P
siæ partem quandam: ubi agrestes
hybernum tempus accenso in medio
micilii foco, cum pecudibus, jumen
ac cæteris animalibus & avibus do
sticis in sordibus, fœtore, atque fu
licet non desint ampla fumaria) vi
legunt: sicut & in Samogitia, & aliis
eptentrionem vergentibus regionib
quanquam hypocausta quoque, as
uum duntaxat, pleraque fumosa
t quæ furnis ad coquendos cibos
nes intus extructis calorem excipi
fumariis magna ex parte careant,
ferum, anatum, gallinarumque
lis suis, ac ovicularum quoque, cap
um, vitellorum, ac fucularum,
r hybernum gelu, admissu & rece
lida. Balnearum item excalfactar

frequens est Polonis usus æstate jux
hyeme ad abluenda & levanda su
corpora. In quibus mares seorsum la
à fœminis. Vestium genus neque u
est, neque certum, aut suum cuiqu
dini, conditioni, ætati & generi ho
num. Exoticis delectantur plurimi.
minæ passim cum alio cultu vario,
virorum amiculis utuntur. Quanq
id novum est. Reticulis tamen, aut l
velis sive flammeis, eæ capita integ
Puellæ antiquitus nuda capita serti
reis, gemmatis, vel sericeis, vel flo
vel herbaceis redimitæ, progrediu
in propatulum: Sed nunc eæ, atqu
iam matronæ, pileis sericeis, pellibu
fultis, itidem ac mares fere, tectæ i
dunt. Victus genti antiquitus vulg
in plebe, agresti præsertim & vicana
cidia, lactariis, pisciculis, oleribusque
tissimum constat. Nunc multi ver
na quoque, & vitulina, & bubula c
victitant: Quarum carnium fora in
gis quoque apud templa & parœcia
stis diebus instituuntur. Vrbanis, a
nobilitati, victus est dapsilior: Et
lautior etiam, mensæque cum altili
tum feris animalibus, avibusque,
scibus lautis, instructæ: In quibus
magnus est aromatum, neque exi
saccari, & aliorum exoticorum co

mentorum uſus: Nec oleribus exquiſitis & piſtatiis eæ carent. Nec deſunt bellaria, aliæque lautitiæ, cum domi natæ, tum exoticæ. Triticei panis vinique uſus non ita pridem inolevit apud elegantiores. Nunc quidem utroque multum utitur etiam vulgus in conviviis: Vino quoque, præſertim in minore Polonia vicina Vngariæ & Moraviæ. Nec obſtat pretium. Cæterum ſiliginei panis, & cereviſiæ, promiſcuus eſt uſus in tota Polonia. Fit autem cereviſia in Pruſſia quidem ex ordeo, in cætera vero Polonia etiam è tritico minutatim molito ſeu confracto, & aqua decocto cum lupulo. Admiſcetur nonnunquam tritico ſiligo, vel ſpelta, vel avena. Mel quoque itidem cum lupulo aqua decoctum in frequenti uſu eſt: Ruſſis præſertim & Podoliis, apud quos permagna eſt apum & mellis optimi ex dictamno & aliis bene olentibus herbis ac floribus collecti copia. Nec Pruſſis & Maſoviis mel deeſt; Qui & ipſi itidem id decoquunt. Medonem vulgo vocant. Solet autem is condiri Varſaviæ peculiariter ſucco è ceraſis rubive malis expreſſo, aut aromatibus: & pro ratione condimentorum, kerſtrangi, malinici, ac troinici nomen accipit. Color hominum fere candidus eſt: capillus flavus, vel magis albicans: ſtatura medio-

mentorum usus: Nec oleribus ex... cis & pistatiis eæ carent. Nec desunt ... laria, aliæque lautitiæ, cum domi... tum exoticæ. Triticei panis viniq... sus non ita pridem inolevit apud ele... tiores. Nunc quidem utroque m... utitur etiam vulgus in conviviis: Vi... quoque, præsertim in minore Polo... vicina Vngariæ & Moraviæ. Nec ob... pretium. Cæterum siliginei panis, & ... revisiæ, promiscuus est usus in tota P... lonia. Fit autem cerevisia in Prussia ... dem ex ordeo, in cætera vero Polo... etiam è tritico minutatim molito ... confracto, & aqua decocto cum lup... lo. Admiscetur nonnunquam triticol... ligo, vel spelta, vel avena. Mel quoq... itidem cum lupulo aqua decoctum ... frequenti usu est: Russis præsertim ... Podoliis, apud quos permagna est ap... & mellis optimi ex dictamno & aliis ... e olentibus herbis ac floribus coll... opia. Nec Prussis & Masoviis mel de... qui & ipsi itidem id decoquunt. Me... em vulgo vocant. Solet autem is con... Varsaviæ peculiariter succo è cer... bive malis expresso, aut aromatibus ... o ratione condimentorum, kersstra... malinici, ac troinici nomen accip... lor hominum fere candidus est: c... us flavus, vel magis albicans: statu... medi...

mediocris, aut mediocrem paulo ... dens, habitudo corporum succu... Nisi quod fœminis, & maxime ... nobilioribus urbanisque studium ... se reddant curatura junceas, qu... modum inquit ille. Alioqui form... que teneritudinis non magna ab ... hibetur cura. Fucare autem faciei ... capillos tingere, indecorum ha... Sed est in viris juxta ac fœminis n... lis quædam formæ bonitas, ingen... bore tincta. Ingenia Polonorum ... aperta & candida, & falli quam ... magis apta: non tam irritabilia, ... placabilia: minime proterva aut ... nacia: imo valde tractabilia, si com... ac placide tractentur. Exemplis ... inprimis ii commoventur: & sunt ... cipibus & magistratibus suis satis ... rigeri. Ad comitatem, civilitatem ... nignitatem & hospitalitatem pro... ita ut ignotos & externos non m... benter suscipiant hospitio, sed etia... vitent, & omni officio prosequa... & non modo ad convictum atque ... liaritatem quorumlibet faciles, v... etiam ad mores & imitationem e... cum quibus vivunt, externorum p... tim, flexibiles. Iuventutis laxior est ... & neglectior educatio: Sed ea natu... nitate compensatur. Ad Scholas qu...

magiſtros mittere mares liberos, & latinis literis teneram ætatulam imbuere, omnibus, pauperibus juxta ac divitibus, nobilitati ac plebi, oppidanæ præſertim, ſtudium eſt. Multi pædagos domi alunt. Itaque ne in medio quidem Latio quis reperiat tam multos vulgo, cum quibus latine tamen loqui poſſit. Puellæ quoque nobiles & urbanæ, vel domi vel in monaſteriis, vernacula, imo & latina lingua legere & ſcribere diſcunt: Adultiores, puellæ quidem rei familiari, culinariæ præſertim & pecuariæ curandæ, lanificioque ſeu linificio potius, atque textrinæ, & acu pingendi arti, manus admovent: Mares vero agriculturæ, vel opificio cuipiam, vel mercaturæ, vel magiſtratuum & procerum ſacerdotumve opulentiorum miniſteriis vel affectationi ſeſe addicunt. Multi domi cum parentibus vitam degunt, eoſque in re familiari curanda ſublevant, ac decedentibus eis, patresfamilias facti, rem ſuam agunt. Complures libenter peregrinantur, diſpendiorum reifamilias negligentes, egeſtatiſque & omnium, quæ peregrinantes conſequuntur, incommodorum tolerantes. Externa enim magis, quam domeſtica admirantur. Itaque linguas earum gentium, ad quas pervenerint, cupide & facile diſcunt. Quin

magistros mittere mares liberos, & lo-
nis literis teneram ætatulam imbu-
omnibus, pauperibus juxta ac divitibus
nobilitati ac plebi, oppidanæ præsertim
studium est. Multi pædagogos domi alunt.
Itaque ne in medio quidem Latio qui
reperiat tam multos vulgo, cum quibus
latine tamen loqui possit. Puellæ quoque
nobiles & urbanæ, vel domi vel in mo-
nasteriis, vernacula, imo & latina lingua
legere & scribere discunt: Adultiores
puellæ quidem rei familiari, culinariæ
præsertim & pecuariæ curandæ, lani-
cioque seu linificio potius, atque te-
trinæ, & acu pingendi arti, manus ad-
movent: Mares vero agriculturæ, vel
opificio cuipiam, vel mercaturæ, vel
magistratuum & procerum sacerdo-
tumve opulentiorum ministeriis vel
sectationi sese addicunt. Multi diu
cum parentibus vitam degunt, eosque
in re familiari curanda sublevant, & de-
cedentibus eis, patresfamilias facti, rem
suam agunt. Complures libenter pere-
grinantur, dispendiorum reifamiliaris ne-
gligentes, egestatisque & omnium, quæ
peregrinantes consequuntur, incommo-
dorum tolerantes. Externa enim magis
quam domestica admirantur. Itaque
linguas earum gentium, ad quas pervene-
rint, cupide & facile discunt. Qui

etiã

etiam in victu cultuque corpori-
ribus, novi aliquid peregre affe-
dent, indeque elegantiæ laude-
runt. Quod jam ad opiniones
de religione proserpsit. Sunt au-
cilia hominum ingenia, & vale-
cunque intenduntur: Sed alieni-
tis perdiscendis ea magis acc-
dant, quam ut novi aliquid ipsi
tent, & excellere magnopere ulla
deant. Id adeo fit, sive quod ur
arti & studio non libenter sese ad
sed multa nosse cupiunt: sive inc
gnitie, laborisque fugitatione, qua
que in rebus peculiaris est huic
præsertim quod homines, ad q
usum fere liberalia juxta ac me
studia referuntur, mediocritate c
ti, exquisitam artificum & operu
stantiam non magnopere requiru
denique quod ditiores otio del
sese dedunt, relicta tenuioribus
& industriæ exercitatione; ho
cum sit difficile, ut ait Philosophu
tem bene operari, præsidiis vita
parandis distineri, & alienis n
quam ab ingenio suo studiis & i
implicari necesse est. Atque ubi, q
tis est, compararint, & ipsi ferm
riorum similes evadunt, vel rei f
ris tuendæ cura, litiumque anfra

vel potentiorum consectatione distrahuntur: idque sive ambitionis stimulis incitati, sive quo se suosque certo aliquo præsidio ab aliorum injuriis & contumeliis vindicent. Nescio enim quomodo fit, ut ad vitæ commoda & ornamenta non modo comparanda, sed etiam tuenda non satis præsidii sit, hac nostra præsertim ętate, in solis animi & ingenii bonis, & in legibus ac jure communi. Non tam autem ad artes mechanicas tractandas Poloni apti esse videntur, quam ad studia doctrinæ. Nisi forte illas contempsere potius, quam assequi nequivere. Externis quidem plerisque opificibus antiquitus usi sunt, & utuntur etiam nunc non paucis. Bonarum literarum atque doctrinæ studia accuratius consectantur, inprimis ii, qui his præsidiis ex humilitate sordibusque domesticis emergere cupiunt, aut qui sua vel parentum voluntate ad sacerdotium animos adjiciunt. Severiores autem disciplinas ad nostra usque tempora potissimum consectati sunt Poloni. Non defuere nobis sane superioribus temporibus insignes mathematici, astrologi, dialectici & philosophi, atque etiam theologi, ii præsertim, qui vocantur Scholastici, cum instituta Cracoviæ ante centum septuaginta annos Academia, magistri ejus generis

vel potentiorum consectatione ...
buntur: idque sive ambitione ...
incitati, sive quo se suosque certo ...
præsidio ab aliorum injuriis & ...
meliis vindicent. Nescio enim quo ...
fit, ut ad vitæ commoda & orna...
non modo comparanda, sed etiam ...
da non satis præsidii sit, hac nostra ...
sertim ætate, in solis animi & ingeni...
nis, & in legibus ac jure commun...
tam autem ad artes mechanicas ...
das Poloni apti esse videntur, qua...
studia doctrinæ. Nisi forte illas con...
pscere potius, quam assequi neque...
Externis quidem plerisque opificibus ...
tiquitus usi sunt, & utuntur etiam ...
non paucis. Bonarum literarum ...
doctrinæ studia accuratius cole...
tur, inprimis ii, qui his præsidiis et ...
militate sordibusque domesticis emer...
re cupiunt, aut qui sua vel parentu...
voluntate ad sacerdotium animos ...
ciunt. Severiores autem disciplinas ...
nostra usque tempora potissimum ...
sectati sunt Poloni. Non defuere ...
sane superioribus temporibus insig...
mathematici, astrologi, dialectici & p...
osophi, atque etiam theologi, ii præ...
im, qui vocantur Scholastici, cum ...
ituta Cracoviæ ante centum sept...
nta annos Academia, magistri ejus...
ne...

neris Lutetia Pragaque acciti, a...
tioni essent vulgo & primoribus, ...
ipsis etiam regibus. Humanitatis ...
guarum eruditarum studia diu n...
jacuere: Nec solum apud majo...
stros, verum & alibi fatali quadam ...
porum conditione. Proinde no...
unde nostrates ea discerent post ac...
cum religione Christiana literas ...
tum vitæ mitioris. Quo factum ...
illi quoque, qui tunc docti habeba...
& erant, nihil propemodum literis ...
darent, nec in publicum sibi ede...
esse ducerent, si quid forte excitar...
aliorumve docendorum causa con...
sissent. Neque sane expedita erat c...
ratio, cum careret Polonia typogr...
Ita doctorum virorum memoria ...
ipsis pariter extincta est. Nunc cert...
ea quam animadversum est, in preti...
linguarum, eloquentiæ humanita...
studia, cupide ea quoque nostrate...
plexi sunt, sed ad usum civilem & v...
rem magis quam ad gloriam. Non ...
re tamen nostra hac ætate, neque ...
desunt, cum in studiis humanita...
eloquentiæ, tum in omni gener...
ctrinæ, magni quidam & excellent...
ri, qui cum commoda vitæ hon...
mis disciplinis, & gloriæ, sive ut...
publicæ posthabuissent, eo evase...

ut admirationi sint, si non suis, certe externis, incorruptius judicantibus. Sed eos recensere nunc necesse non est. Nec medicinam posthabent, posteaquam ea, vulgatis delicatiore & laxiore victus ratione morbis, in precio esse cœpit. In aliis minus elaborant, propterea quod minus ea conducere videntur ad commoda & ornamenta vitæ comparanda. Non est enim novum, plurimos mortales hunc finem studiis laboribusque suis statuere, patresque similes illius habere, de quo canit poëta quidam:

Sæpe pater dixit, studium quid inutile tentas?

Rem porro familiarem diligentius curare, non ita pridem, & eodem prope tempore, quo bellorum incommodis vacui, luxum splendoremque, consectari cœpimus. Sed in ea minor est vulgo partâ tuendi ac dispensandi quam acquirendi diligentia. Majores quidem nostri comparandis divitiis non magnopere incubuere, satis habentes, sine magna cura & labore, unde in diem propemodum, si non laute, non dure quidem certe, nec parce cum suis viverent: Itaque tranquilliores tunc res domi erant. Minus appetebatur alienum: Minus erat litium: Minus jurgiorum atque cædium: Minus fraudium & perjuriorum. Major autem

ut admirationi sint, si non suis, cert... ternis, incorruptius judicantibus ... eos recensere nunc necesse non est. ... medicinam posthabent, posteaquam ... vulgaris delicatiore & laxiore victu ... tione morbis, in precio esse coepit ... liis minus elaborant, propterea quod ... nus ea conducere videntur ad com... da & ornamenta vitæ compar... Non est enim novum, plurimos ... les hunc finem studiis laboribusque ... statuere, patresque similes illius ... de quo canit poëta quidam:

Sæpe pater dixit, studium quid inutile tentas?

Rem porro familiarem diligentius ... re, non ita pridem, & eodem prope ... pore, quo bellorum incommodis ... luxum splendoremque, consectari ... mus. Sed in ea minor est vulgo ... tuendi ac dispensandi quam acquir... diligentia. Majores quidem nostri ... parandis divitiis non magnopere ... buere, satis habentes, sine magna ... & labore, unde in diem propemodum ... non laute, non dure quidem certe ... arce cum suis viverent: Itaque ... ailliores tunc res domi erant. ... petebatur alienum: Minus erat ... im: Minus jurgiorum atque cædium ... nus fraudium & perjuriorum. Mi... aut...

autem erat fratrum & agnatorum ... gnatorum, affiniumque inter ipsos ... cordia & benevolentia. Major non ... do parentum, sed etiam quorumvi... tu grandiorum reverentia. Perra... nium regundorum judicia. Herci... dæ vero familiæ nulla propemod... Cæterorum enim cognatorum au... cinorum natu majorum intervent... intercessione componebatur, si qui... la de re exortum erat controve... quod ipsi inter se vicini vel necess... transigere familiariter nequivissent. ... militaris quoniam cum instituto ge... tum temporum quadam condition... honore fuit superioribus, atque ade... mnibus fere seculis, extitere multi vi... te bellica præstantes viri, maxime ... stra memoria, non ita pridem exti... Et quamvis in diuturna pace & otio ... tant etiamnunc nonnulli. Nec emar... vulgo in Polonis vigor ille animor... laudisque bellicæ studium, si qua ... quam offerat idonea virtutis exerce... occasio. Meditatione & exercitatio... viri sapientes requirunt. Idque ideo ... tasse, quia desunt virtuti sua præm... quod ignavo otio & conviviis plu... lum indulgetur. Ad hæc autem, & ... epulas, conveniunt plerunq; vicini & ... cessarii inter se, ad unum aliquem ...

soli, vel pariter cum fæminis. Nec turpe habetur puellas interesse, & earum colloquia, convivia, choreasque à juvenibus frequentari, parentibus earum cognatisque natu majoribus præsentibus: Atque ita plurima conciliantur matrimonia. Nec raro in ejusmodi conviviis simultates & inimicitiæ abolentur, & vel dissolutæ vel nutantes amicitiæ redintegrantur. Quanquam intemperantioribus compotationibus interdum cruentæ quoque pugnæ inter convivas amicos & necessarios accenduntur, jurgiis plerunque inter viliora servitia cohortis. Potantibus enim dominis, nec illa à poculis arcentur. Quin illiberalis convivator habetur, cui curæ non est, ut servitia convivarum bene pasta ac pota sint. Quo fertiliores enim sunt hæ regiones, eo magis indulgent homines vulgo crapulæ prolixioribusque conviviis & compotationibus, ita ut multi eum solum ducant fructum laborum atque divitiarum suarum. Vigent autem passim inter mares compotationes ad æquales haustus, non solum in conviviis, verum etiam in cauponis, ad quas vulgus compotandi causa convenire solet: Eoque provecta est hæc licentia, ut quod profestis diebus partum est, festo die potando fere prodigatur. Atque inde fit,
pro-

soli, vel pariter cum fœminis. Nec
habetur puellas intereſſe, & earum
loquia, convivia, choreaſque à
bus frequentari, parentibus eam
gnatiſque natu majoribus præſent
Atque ita plurima conciliantur
monia. Nec raro in ejuſmodi co
ſimultates & inimicitiæ abolentur:
vel diſſolutæ vel nutantes amicitiæ
integrantur. Quanquam interim
tioribus compotationibus inter
cruentæ quoque pugnæ inter co
amicos & neceſſarios accenduntur:
giis plerunque inter viliora ſervi
ottis. Potantibus enim dominis,
à poculis arcentur. Quin illiberalis
vivator habetur, cui curæ non eſt
vitia convivarum bene paſta
ſint. Quo fertiliores enim ſunt
nes, eo magis indulgent homines
crapulæ prolixioribuſque convi
compotationibus, ita ut multi eas
lum ducant fructum laborum
vitiarum ſuarum. Vigent autem
inter mares compotationes ad
hauſtus, non ſolum in conviviis,
etiam in cauponis, ad quas vulgus
potandi cauſa convenire ſolet: Et
provecta eſt hæc licentia, ut quod
feſtis diebus partum eſt, feſto di
tando fere prodigatur. Atque ind

proſerpente potandi etiam pro
bus & otii conſuetudine & ine
anguſtiore re familiari utantu
præſertim cum nemini curæ ſit,
vatus quiſque gerat negotii,
quomodo ſeſe ſuſtentet: & fruc
autem dominis & magiſtratibus
tandi licentia. Etenim non exi
ctigalium publicorum juxta ac
rum portio è cauponis corrogat
oleſcit tamen ſenſim apud hono
illa ad æquales hauſtus potandi
tudo, eorum ſtudio, qui apud
tes, quę humanitatem ſtudioſius
peregrinati ſunt. Sed lautitia i
potuque magis ac magis indies
ſcit. In cultu quoque corporis,
que numero, varietate ac preti
jor luxus exiſtit. Nec ſolum
pannis & pellibus, verumetiam
& purpura veſtiri, & argento
margaritis, gemmis exornari mo
vit, inferioribus quibuſque præſta
genere, honore vel facultatibus
pla cupide amplectentibus, nu
tem legibus ſumptuariis modum
ctu cultuque corporis cuiquam
aut homini præſcribentibus. Q
niora autem & abſolutiora ſint
quæ de gente Polona perſequimu
nes & genera hominum deſcrib

Quæ deſcriptio reipublicæ quoque fundamenta continebit. Diſtinguitur populus Polonus partim genere, partim ex religione ſumpto vitæ inſtituto. Ac genere quidem in equeſtrem ordinem ſive nobilitatem, atque plebem diſtribuitur: Religionis autem inſtituto in ſacrum & profanum ordinem Liceat autem nobis eum qui fanorum atque ſacrorum adminiſtrationem non habet, profanum appellare. Vulgo eccleſiaſticum & laicum, vel ſpiritualem & ſecularem ſtatum & ordinem vocitant. De his poſterius: Nunc de nobilitate & plebe. Nobilitas Polona ad regimen atque defenſionem cæteræ multitudinis regioniſque ſegregata eſt: Atque inde qui ſunt hujus ordinis, antiquitus milites, nunc equites fere ab equeſtri militia cui ſunt obnoxii, à latine loquentibus & ſcribentibus appellantur: Vernacula autem lingua Schlachta, à generis nobilitate; mutuato niſi fallor à Germanis vocabulo, (quaſi *geſlechter.*) vocantur: & Ziemianie, quaſi agrarii, vel, ut vulgo interpretantur, terrigenæ, à terra & agris, quos fere colunt & habitant, antiquitus hæreditariis, pretiove ſeu principis beneficio partis, vocantur. Habet autem ea multas & magnas prærogativas, quæ partim regum & principum munificentia firmatę

ſunt

Quæ descriptio reipublicæ quoque
damenta continebit. Distinguitur
pulus Polonus partim genere, partim
religione sumpto vitæ instituto.
nere quidem in equestrem ordinem
nobilitatem, atque plebem distinguitur
Religionis autem instituto in sacrum
profanum ordinem. Liceat autem
bis eum qui fanorum atque sacrorum
administrationem non habet, pro
num appellare. Vulgo ecclesiasticum
laicum, vel spiritualem & secularem
tum & ordinem vocitant. De his po
rius: Nunc de nobilitate & plebe. N
bilitas Polona ad regimen atque de
sionem cæteræ multitudinis regionis
segregata est: Atque inde qui sunt h
ordinis, antiquitus milites, nunc eq
fere ab equestri militia cui sunt ob
latine loquentibus & scribentibus
ellantur: Vernacula autem lingua Sl
chta, à generis nobilitate; mutuato
llor à Germanis vocabulo, (quod
rhter.) vocantur: & Ziemianie, q
rarii, vel, ut vulgo interpretantur,
enæ, à terra & agris, quos fere co
habitant, antiquitus hæredita
tiove seu principis beneficio par
antur. Habet autem ea multas
nas prærogativas, quæ partim
& principum munificentia firma

sunt, partim moribus & institutis invaluere: Quæ magna ex parte sparsim opportunis locis huic & historico operi à nobis insertæ sunt. Regi quidem ea soli fere subjecta est. Iudicatur tamen ad præscriptum legum & à magistratibus regni & regiis, quemadmodum posteriori libro ostendemus. E cæteris, privatis præsertim, nemo nobilitatem cum agris & pagis subjectam habet: Nisi forte in Russia, antiquitus, & prisco ducum gentis jure. Habet etiam Cracoviensis Episcopus in Severiensi ditione: Habet & Varmiensis, ejusque ipsius ecclesiæ collegium: Quin & Plocensis Præpositus: & alii fortasse. Licet tamen homini nobili sive equiti scultetiam, ut vulgo vocant, sive advocatiam, in bonis alienis paganis juxta ac oppidanis voluntate domini obtinere: (De Sculteriis autem & Advocatiis posteriore libro dicemus:) Licet etiam privati conditione in urbem vel oppidum cujuslibet commigrare, salvis personæ suæ prærogativis, nisi is decus nobilitatis amittat. Nobilitas porro genere censetur & meritis, adjuncto vitæ instituto. Habentur enim nobiles, quorum majores aut parentes virtutis ergo in eum ordinem allecti, militiæque adscripti, & gentilitio signo donati sunt, quive ipsi hæc meruere virtute sua. Sed præ-

præstabilius habetur, nobilem natum esse, quam factum. Nasci autem patre simul & matre nobilibus oportet legitimo conjunctis matrimonio. Quanquam nec plebeia mater liberorum nobilitatem minuit, dummodo pater sit nobilis. Nothi quamvis nobilibus & illustribus orti, non censentur in familiis, neque nobilitatis prerogativis fruuntur. Conferendi porro hujus decoris, hoc est, nobilitatis, potestatem, solus habet princeps: Idque vel suo ipsius judicio & beneficio facit, vel interveniente testimonio, & quasi adoptione clarorum & principum alicujus familiæ virorum, stemma & gentem suam cum eo, qui ita creatur nobilis, communicantium. Ejusmodi tamen creatis nobilibus obtinere & possidere bona terrestria statuto quodam novo non licet. Sed posteritas eorum pari cùm aliis natis equitibus jure esse incipit. Amittitur porro nobilitas decreto principis, ob admissum dedecus, & atrox aliquod facinus. Contaminatur etiam, & abdicatur quodammodo, si quis desertis militiæ & agriculturæ studiis, sordidum quæstum faciat arte mechanica, vel tenuiore & minutioribus mensuris ac ponderibus utente mercatura & cauponatione. Est autem pari dignatione Polonica omnis nobili-
tas,

præstabilius habetur, nobilem nat- esse, quam factum. Nasci autem pa- simul & matre nobilibus oportet legi- mo conjunctis matrimonio. Qu- quam nec plebeia mater liberorum n- bilitatem minuit, dummodo pater nobilis. Nothi quamvis nobilibus & i- lustribus orti, non censentur in famil- neque nobilitatis prærogativis fruun- Conferendi porro hujus decoris, hoc e- nobilitatis, potestatem, solus habet pr- ceps: Idque vel suo ipsius judicio & be- ficio facit, vel interveniente testi- nio, & quasi adoptione clarorum principum alicujus familiæ virorum stemma & gentem suam cum eo, qui creatur nobilis, communicantium. Ej- modi tamen creatis nobilibus obtin- & possidere bona terrestria statuto q- dam novo non licet. Sed posteritas rum pari cum aliis natis equitibus j- esse incipit. Amittitur porro nobi- decreto principis, ob admissum d- cus, & atrox aliquod facinus. Contr- natur etiam, & abdicatur quodam- do, si quis desertis militiæ & agricul- ræ studiis, sordidum quæstum faciat te mechanica, vel tenuiore & minu- ribus mensuris ac ponderibus ut- mercatura & cauponatione. Est aut- pari dignatione Polonica omnis no-

tas: Nec est ullum in ea patr comitumve discrimen, exæqu- dam tempore omnium con Nuper adeo paucis quibusdam tum, vel ipsorummet amplitu- que meritis, & principum be Comitum decus denuo partum cum, qui peculiares haberen natus vel territoria, nunquar genus fuit apud Polonos, qu quod à Boleslao Krivousto propagatum fuit, cum is princ inter liberos divisisset. Verum defecit. Russi habuerunt antiqui duces, habentque etiamnum dudum Lithuanicæ ditionis fuer sunt etiamnum, & Volynii. N nim subactis, vel in deditioner ptis ea prærogativa adempta f Prussorum & Curoniensium post attingemus. Multæ sunt au bilitatis Polonæ gentes, & quas non locis, & regionibus, veru quibusdam gentilitiis, quæ insignia vocant, eorumque ap nibus distinctæ, quæ singul multas stirpes & familias cog bus & agnationibus distinctas ctuntur. Verbi gratia, Lelivicoru cujus signum est, nova lu ne stellam inter cornua con

cælestino scuto, Tarnoviam, Pileciam, Melstiniam, & alias nonnullas honestas & amplas familias comprehendit. Signa vero gentilitia, sive insignia, partim à rebus, quarum sunt notæ, quemadmodam Topororum ab ascia, partim ab eventu, ut Ielitiorum à visceribus transfixis, appellationem habent: Plurimorum ratio obscura est. Nisi forte à primis conditoribus gentium ea sumpta sunt. Neque enim olim, ut nunc, ab arcibus, villis & pagis, quibus dominabantur, denominabantur equites. Sed undelibet sumpta aut indita nomina, ad longam posteritatem, amisso etiam vel commutato Patrimonio, recte transmittebant. Qualia supersunt etiam nunc multa cum alibi, tum in Submontano & Sciriensi tractu, & in Russia. Vt sunt Herborth, Dunin, Iordan, Gladis, Pienianscus, Pirschala, Cmita, Farureius, & alia ejusdem generis. Nunc malunt plerique de arcium, oppidorum & pagorum nominibus, deflexa paululum per denominationem in *ski* sive *ki* voce appellari. Ea vero deflexio vel adjectio syllabæ à latine loquentibus & scribentibus in *ius* commutatur, ita ut à Choina Choinski, & pro ea Latine Chonius, à Crasne Crasinski, & pro eo Crasinius, à Lasco Laski, appelletur: Cæterum pro eo non

Lascius,

cælestino scuto, Tarnoviam, Pilecz
Melstiniam, & alias nonnullas bon
& amplas familias comprehendit. Sig
vero gentilitia, sive insignia, parti
rebus, quarum sunt notæ, quemad
dam Topororum ab ascia, partim
eventu, ut Ielitiorum à visceribus
fixis, appellationem habent: Plur
rum ratio obscura est. Nisi forte à p
mis conditoribus gentium ea sum
sunt. Neque enim olim, ut nunc, ab
bus, villis & pagis, quibus domina
tur, denominabantur equites. Sed
liber sumpta aut indita nomina, ad
gam posteritatem, amisso etiam
commutato Patrimonio, recte tr
nuitebant. Qualia supersunt etiam
multa cum alibi, tum in Submontan
Sciriensi tractu, & in Russia. Vt sunt H
borth, Dunin, Iordan, Gladis, Pieca
scus, Pirschala, Cmita, Farureius, & a
ejusdem generis. Nunc malunt ple
de arcium, oppidorum & pagorum
minibus, deflexa paulalum per deno
ationem in *ski* sive *ki* voce appell
a vero deflexio vel adjectio syllab
tine loquentibus & scribentibus in
mmutatur, ita ut à Choina Choin
pro ea *Latine* Chonius, à Cra
asinski, & pro eo Crasinius, à La
ki, appelletur: Cæterum pro eo n

Lasci

Lascius, sed Lascus dicitur. Quod r
historia secuti sumus, perspicuitat
tionis & externorum auribus inser
tes. Idem veteres historicos Græc
Latinos in barbaris nominibus fact
animadvertimus. Interdum auten
hac deflexione vel adjectione, arc
oppidi, vel pagi nomen, unde quisqu
tus, vel cujus dominus est, cum pr
sitione *de*, vel *à*, vel *ab*, vel *in*, co
minis lóco usurpatur, à magna
præsertim & clarioribus: ita ut
gratia, in Tencin, vel à Gorca, v
Felstein quis appelletur. Observatu
in his vulgo discrimen quoddam
magis à Polonis, quam à Germa
Boëmis: qui itidem utuntur hujusc
di appellationibus. *In* enim præpo
nem iis fere attribuunt, qui domini
locorum: cęteras etiam iis, qui inde
taxat orti vel oriundi sunt, etiam
non habeant ubi pedem figant. G
litiorum autem signorum, quæ qu
quærendo investigare potuimus, a
lationes hæ sunt. In quibus enumer
ordinem primarum literarum & v
culæ linguæ sonum servabimus. A
sive Valdorf: Amadei: Bialina: B
stein: Bodulia: Bohoria: Boitza:
Bozestado: Buincia, sive Buincza: B
Ciolek: Copaczina: Comia: Cie

coua: Coruitz ſive Bies: Choleua: Corſicz: Corab: Corciak ſive Corczak: Dambroua: Dambroua altera: Demb-no: Doliva: Dolenga: Drzevicza: Druzina: Drija: Dzialoſſà: Godziemba: Goſdoua: Grabia: Griph, quod & Suieboda, Gryzima: Grzimala: Habdanc: Herburthovva: Helm: Ianina: Iaſtrzembiec: Ielita ſive Koſlarogi: Iednorozez: Iunoſſà: Korsboc: Kerdei: Labents: Lariſſà: Leliva: Liada: Levat ſive Leopardus: Lodzia: Lzavia: Lis, quod & Murza: Mozela: Morskicot: Mandroſtca: Nalencz: Nieſobia: Nieczuia: Novina: Oliva: Oſmarog: Odrovvanz: Oſtoia: Orlia: Olobog: Ouada: Oxa: Pilava: Pirzchala: Povalia ſive Ogon: Poboze: Pogonia: Polucoſia: Pravvda: Pomian: Przegina: Prus: Prus alterum, quod & Navilki: Proſnia: Rava: Radvan: Roza: Rogala: Ruchaba: Rolia: Scheliga: Slepovvron: Socolia: Servicaptur: Schilde: Staricon: Starza: quod & Oſſoria: Strzemien: Strzegomia: Sternberg: Srenaua: Sulima: Svvirczek: Sirocomlia: Schumberg ſive Corſitza: Svvinca: Tarnava: Topor: Topacz: Trzaski: Tramby: Varnia: Vieniava: VVzelie: Vieruſſoua: Venzik: Vadvva: Vierzinkovva: Zabavva: Zadora ſive Plomien: Zagrobia. Duorum nomina non tenemus. Ea ſunt albæ aquilæ, an-

coua: Coruitz five Bies: Cholcua:
fitz : Corab : Corciak five Co
Dambroua : Dambroua altera:
no : Doliva: Dolenga: Drzevicza:
zina : Drija : Dzialoſſa: Godziemb
doua : Grabia : Griph, quod &
da , Gryzima : Grzimala : Habd
Herburthovva: Helm: Ianina: Iaſtrz
biec : Ielita ſive Koſſarogi: Iednoroz
Iunoſſa : Korsboc : Kerdei : Laben
riſſa : Leliva : Liada: Levat ſive L
dus: Lodzia : Lzavia : Lis, quod &
za: Mozela: Morskicot: Mandroſtc
lencz : Nieſobia : Nieczuia: Novina
va : Oſmarog : Odrovvanz : Oſſoi
l:a : Olobog: Ouada : Oxa: Pilava:
chala : Povalia ſive Ogon : Pobo
gonia: Polucoſia : Pravvda : Po
Przegina: Prus: Prus alterum, quod &
vilki: Proſnia: Rava: Radvan: Roza:
gala: Ruchaba: Rolia : Scheliga :
vvron: Socolia: Servicaptur: Schilde
ricon : Starza : quod & Oſſoria:
mien: Strzegomia: Sternberg: Stre
Sulima: Svvirczek: Sirocomlia : Sch
erg ſive Corſitza: Svvinca: Tarnav
or: Topacz: Trzaski: Tramby:
ieniava: VVzelie : Vieruſſoua:
advva: Vierzinkovva: Zabavva: Za
e Plomien: Zagrobia. Duorum
non tenemus. Ea ſunt albæ aquilæ

terior pars dimidia à capite cauda tenus, erecta, cum duabus ſtellis à tergo: & quinque roſæ albæ in quincuncem collocatæ. Vnde ſimul ex gente Iaſtrzembecia, ego maternum genus duco: Pater vero meus è Pirzchalia & Oſmarogia. Nihil autem vetat his noſtrum quoq; adjungere, quo me una cum fratribus meis , & omni poſteritate noſtra optimus rex Sigiſmundus Auguſtus ornavit, dimidiam aquilam, pectore tenus naturali colore, extenſis alis, laurea corolla circum collum redimitam in rubro ſcuto impartitus. Cui Ferdinandus Rom. Imp. electus immortali memoria digniſſimus, cum legatione apud eum ejuſdem regis nomine in ſeptimum annum fungerer, gentilicium Auſtriacæ familiæ ſuæ ſtemma, rubram in albo ſcuto teniam per tranſverſum ductam ſubdidit, & duo nigræ Imperialis aquilæ capita galeæ coronatæ ſuperpoſuit. Cur autem minus liceat cuipiam, à ſe parto, quam ab aliis relicto, decore gaudere? Et hactenus quidem de nominibus gentium Polonæ nobilitatis nobis dictum ſit. Signa, origines, familiaſque deſcribere, longum & operoſum eſſet, ne dicam infinitum. Antiquitus ſparſim nobilitas in agris habitat, in ſua quiſque villa, vel caſtello, vel arce , rem familiarem operis & laboribus adſcriptitiorum

ſuo-

ſuorum vel mercenariorum curans, & agricultura, gregum, armentorum, & apiariorum fructu, itemque venatione & aucupio, non modo ſuſtentans ſeſe cum domeſticis ſuis familiis, verumetiam honeſtas divitias comparans, vendendis iis quæ ſuperſunt uſui domeſtico, quęque deſunt, inde viciſſim comparandis. Matres autem familias, & puellas nobiles, lanificium, & linum, canabumque, & rem pecuariam tractantes non dedecet vendere ea, quæ ex hujuſmodi re familiari & fructibus ejus ſuperſunt uſui domeſtico. Quin & culinæ curam eæ gerunt, exceptis illuſtrioribus & ſenatoriis, quæ hæc pleraque dedignantur, aut pediſſequarum opera peragunt. Iter facientes, fœminæ quidem carpentis, vehiculis aut curribus vehuntur: Mares vero vel iiſdem, vel equis potius. Pedeſtrem incedere per viam, longiorem præſertim, minus honorificum vulgo habetur, niſi paupertas neceſſitatem imponat. Iam autem lautiores & elegantiores de nobilitate in urbibus domicilia figere, villis & ruſticis prædiis relictis, incipiunt. Prodeuntem in publicum nobilem virum juxta ac fœminam aſſeclis maribus, fœminam vero etiam puellis pediſſequis ſtipari, honorificum habetur. Et in eum uſum alit quiſque domi ſuæ famulitium

pro

suorum vel mercenariorum cura agricultura, gregum, armentorum apiariorum fructu, itemque venatu & aucupio, non modo sustentant cum domesticis suis familiis, verum iam honestas divitias comparant, vendendis iis quæ supersunt usui domestico, quæque desunt, inde vicissim comparandis. Matres autem familias, & puellæ nobiles, lanificium, & linum, canabum, & rem pecuariam tractantes non decet vendere ea, quæ ex hujusmodi familiari & fructibus ejus supersunt usui domestico. Quin & culinæ curam gerunt, exceptis illustrioribus & lautis, quæ hæc pleraque dedignantur, & ancillarum opera peragunt. Iter facientes, fœminæ quidem carpentis, vel rhedis aut curribus vehuntur: Mares vero iisdem, vel equis potius. Pedestrem incedere per viam, longiorem præsertim, minus honorificum vulgo habetur, nisi paupertas necessitatem imponat. Qui autem lautiores & elegantiores sunt in nobilitate in urbibus domicilia figere, & rusticis prædiis relictis, incipiunt. Prodeuntem in publicum nobilem virum juxta ac fœminam asseclis maribus, fœminam vero etiam puellis pedissequis stipari, honorificum habetur. Et in eum usum alit quisque domi suæ famulitium

pro modo facultatum: indeque si... gura & colore vestium, non sine s... & luxu vestiri usitatum est. Alun... equi complures. Equitantem eni... vehentem herum famuli honora... non nisi per urbem, vel ad subur... pedestres assectantur. Ac Senator... dem primarii, pedestres juxta ac ... stres, medii fere inter assèclas ma... cedunt, honoratioribus anteceden... cætera vero turba cum pueris ... quente. In cætera nobilitate assecl... nes heros subsequuntur. Matrona... tem & puellas nobiles mares quide... recedunt, fœminæ subsequuntur, p... filias, & quę in filiarum loco habent, sorores puellas, quæ secundum ant... bulones proxime matrem vel sor... præcedunt. Spectatur autem in f... lis & pedissequis cum usus ad minis... tum statura, forma, elegantia & g... Nec deest copia equestrium ac nobi... juvenum, qui vel studio civilitatis, dentiæque usu rerum comparandæ... tati, vel tenuitate fortunarum ac... vel præsidii contra vim potentioru... bi suisque comparandi causa, non n... in magnatum & episcoporum, sace... tumque ac doctorum clientelas, ve... etiam in parium, ac tenuiorum ... riorumque nonnunquam, eorum ... ser...

ſertim, qui magiſtratus gerunt, aut aliquo ſunt numero in aula principis, aut opibus, induſtria, eruditione gratiave populari valent, affectationem & miniſterium, parva, vel nulla mercede, à parentibus & propinquis traduntur, vel ipſi ſeſe addicunt: Duratq; ea ſervitus, quoad utrique, hero, inquam, & ſervo ſive clienti placet. Multi etiam de ditioribus neceſſariorum & amicorum liberos pio quodam & honeſto juventutis educandę ſtudio ultro ſibi in familiaritatem & miniſterium adſciſcunt. Ad eundem modũ & fœminæ fœminis famulantur. Nec pudendũ aut dedecori affine eſt genus hoc ſervitutis, ſed liberale & ſociabile: Nec rara eſt in eo viciſſitudo, ita ut eum quis habeat in miniſterio, cujus parentibus ipſe ſerviverit: Honeſtaque habetur hæc juventutis equeſtris educandæ ratio, æquabilitatem quandam etiam in inæqualibus fortunis continens: Et multos ex humili loco ac tenui fortuna, non modo ad mediocres, verumetiam ad ſummos nonnunquam honores, ampliſſimaſque facultates & opes, ipſorum virtus herorumque beneficentia provehit: idque maxime conciliandis luculentis conjugiis vel ſacerdotiis. Honeſtatis magna ſemper à nobilitate ratio habita eſt. Fraudem facere, promiſſum fallere, pejerare,

sertim, qui magistratus gerunt, a
quo sunt numero in aula princip
opibus, industria, eruditione grat
pulari valent, affectationem & mi
rium, parva, vel nulla mercede, a
tibus & propinquis traduntur,
sese addicunt: Duratq; ea servitus,
ad utrique, hero, inquam, & ferm
clienti placet. Multi etiam de divi
necessariorum & amicorum liber
quodam & honesto juventutis ed
studio ultro sibi in familiaritatem
nisterium adsciscunt. Ad eundem
& fœminæ fœminis famulantur. Ne
dendi aut dedecori affine est gen
servitutis, sed liberale & sociabile:
rara est in eo vicissitudo, ita ut eum
habeat in ministerio, cujus parent
ipse servierit: Honestaque haber
juventutis equestris educandæ ratio,
quabilitatem quandam etiam in i
qualibus fortunis continens: Et mu
ex humili loco ac tenui fortuna,
modo ad mediocres, verumetiam
summos nonnunquam honores, amp
imasque facultates & opes, ipsorum
us herorumque beneficentia prove
lque maxime conciliandis lucule
njugiis vel sacerdotiis. Honestatis
a semper à nobilitate ratio habita
audem facere, promissum fallere,
jera

jerare, mentiri, probrosum & i
semper habitum est, atque etiam
habetur, quamvis in majore, quam
habendi studio & licentia. Quod si
ejuscemodi in probri loco cuiquan
jiciatur, præsertim ab ejusdem o
viro, non tam legibus & magistra
judicio & auctoritate, quam ferro
nuque vindicatur. Dissimulare qu
probrosum habetur. Loci tamen
ducitur. Plebeiis minor est cura dig
tis, atque pompos æ ambitionis, e
tis urbanis fœminis, quæ & ipsę bene
tæ & una aut altera pedissequa con
tæ incedere student: Vita autem l
riosior & solicitior, tam mulie
quam virorum, nullo fere sexus di
mine, nisi quod fœminæ opificia no
ercent, neque vecturam: neq; nego
di gratia peregrinantur. Vicina ta
oppida intra fines regni adeunt, d
que negotiantur. In judicio stand
non habent. In plebe autem nume
tur, quicunque nobiles sive equites
sunt, sive sint agricolæ, olitores, apiar
pecuarii, sive opifices & operarii, sive
pones, propolæ, vectores, & mercat
& sive in agris, quemadmodum supe
attigimus, pagis atq; vicis vitam deg
sive in oppidis & urbibus. Ac urbes
dem & oppida à mercatoribus, opific

& propolis habitantur. Vici autem & pagi,& ſuburbana prædia,ab aratoribus, olitoribus, pecuariis & apiariis: Caupones vero, molitores, operarii, vectores, jumentorumque locatores, utrobique ſunt. Sunt autem aliquando meliore & liberiore conditione urbani & oppidani, quam agreſtes. Ac cenſum quidem annuum utrique dominis ſuis penſitant: verum agreſtes & vicani plerique omnes, operas præterea gratuitas ad colendos eorum agros, & alios uſus domeſticos, non ſolum manuarias verumetiam cum jumentis, ipſi, per ſe, vel per mercenarios & operarios ſuos,præſtant. Nec alio cuiquam commigrare inconſulto domino licet: ita ut videantur eſſe glebæ adſcriptitii, nec multum à ſervis differant, præſertim ut nunc ſunt tempora. Cmiecie ſeu cmetones vulgo vocantur. His autem deteriore conditione hortulani, qui hortos colunt. Utrique chlopi appellantur: Quam appellationem velut probroſam non fert nobilitas. Habent ſane in eos domini vitæ neciſque poteſtatem: præter eos, qui ab ineunte ætate literarum ſtudiis ſacrorumque miniſterio ſeſe addixerunt. In plebe urbana non deſunt, qui rem lautiorem per famulos & vicarios adminiſtrantes, & ipſi otio, honeſtioribus ſtudiis,

& propolis habitantur. Vici aute
pagi, & suburbana prædia, ab arator
olitoribus, pecuariis & apiariis: Ca
nes vero, molitores, operarii, ve
jumentorumque locatores, mu
sunt. Sunt autem aliquando me
liberiore conditione urbani & op
ni, quam agrestes. Ac censum q
annuum utrique dominis suis p
tant: verum agrestes & vicani p
omnes, operas præterea gratuitas
lendos eorum agros, & alios do
mesticos, non solum manuarias se
etiam cum jumentis, ipsi, per se, v
mercenarios & operarios suos, pr
Nec alio cuiquam commigrare n
sulto domino licet: ita ut videantur
glebæ adscriptitii, nec multum a
differant, præsertim ut nunc sunt
pora. Cmiecie seu cmetones vulg
cantur. His autem deteriore condi
hortulani, qui hortos colunt. Vu
chlopi appellantur: Quam appell
nem velut probrosam non ferunt
tas. Habent sane in eos domini v
cisque potestatem: præter eos, q
ineunte ætate literarum studiis se
rumque ministerio sese addixerunt
plebe urbana non desunt, qui re
iorem per famulos & vicarios ad
rantes, & ipsi otio, honestioribus

diis, vel delitiis vacant. Multi lauti
sumptuosius victitant: Atque inde
scunt rerum pretia; & non pauci e
ad egestatem rediguntur. Et hacte
quidem de nobilitate & plebe. Ias
sacro sive ecclesiastico ordine. Quo
planius fiat, de religionibus prius pa
attingamus. Christianam religion
Polona gens, abjecto semel impio
monum cultu, sexcentis amplius an
constanter retinet, religioseque colit,
reticarum novationum insolens &
patiens ante nostram ætatem. Nuper
eo nostra memoria Lutherana prim
mox etiam Berengaria seu Calvini
labes à mercatoribus, & bonarum
rarum studiosis juvenibus, levitate
morum, & curioso studio novitati
ductis, peregre invecta, multorum
mos infecit. Quod olim quoque de I
sitica & Viclefica, extremis VVlad
Iagellonis regis, & primis filiorum
VVladislai & Cazimiri temporibus (
horum juxta ac illius ætas comten
retur,) usu venire cœperat. Sed pri
pum & episcoporum virtute, auctor
te, studio, ac diligentia, cæterorum
procerum pietate, gravitate & cons
tia, malum altius radices agere per
sum non est. Itaque retinuerunt ii i
cum prisca religione etiam dignita

au

auctoritatemque suam,& rempublicam. Quæ qui nunc vivunt, utinam posteris etiam suis relinquant. Iam autem non solum illæ,quas dudum memoravi, verumetiam Picardorum, Anabaptistarum, Arianorum, Pneumatomachorum, Tritheitarum, Photinianorum, Ebionitarum,Recutitorum, & nescio quæ non pestes, proh nefas, Poloniam, laxatis semel licentiæ habenis, agminatim invadunt,& prætextu,seu verius abusu libertatis, præeuntibus nonnullis de nobilitate, sibi quisque religionis magister,atque adeo rex & lex,esse incipit.Sed hæc alibi prolixius deploravimus. Prussi aliquanto posterius Christo nomina dedere: Citius autem & cupidius Lutheranum dogma amplexi sunt, urbani præsertim, & qui sunt Germanici sanguinis, propter mercatorum & opificum Germanorum frequentiam & commercia, & lectionem librorum importatorum è Germania. Quum enim ea colluvies hominum quasi ad pileum vocata, semel ecclesiasticæ disciplinæ jugum excussisset, à magistratibus sive timore,sive perversa animi inductione, & ob jusiurandum præceptoribus suis in Germania datum, eodem inclinatis, non modo non repressa est, sed magis etiam confirmatur & incitatur. Multi tamen adhuc pia

auctoritatemque suam, & rempubli[...]
Quæ qui nunc vivunt, utinam p[...]
etiam suis relinquant. Iam aute[...]
solum illæ, quas dudum memorav[...]
rum etiam Picardorum, Anab[...]
rum, Arianorum, Pneumatom[...]
rum, Tritheitarum, Photinian[...]
Ebionitarum, Recutitorum, & [...]
quæ non pestes, proh nefas, Polo[...]
laxatis semel licentiæ habenis, a[...]
tim invadunt, & prætextu, seu ver[...]
usu libertatis, præeuntibus nonn[...]
nobilitate, sibi quisque religionis [...]
ster, atque adeo rex & lex, esse incip[...]
hæc alibi prolixius deploravimus. [...]
aliquanto posterius Christo nomi[...]
dere: Citius autem & cupidius Lut[...]
num dogma amplexi sunt, urbani [...]
sertim, & qui sunt Germanici sang[...]
propter mercatorum & opificum G[...]
manorum frequentiam & comme[...]
& lectionem librorum importato[...]
Germania. Quum enim ea colluvi[...]
minum quasi ad pileum vocata, [...]
ecclesiasticæ disciplinæ jugum exc[...]
ser, à magistratibus, sive timore, sive [...]
versa animi inductione, & ob ju[...]
dum præceptoribus suis in Germ[...]
datum, eodem inclinatis, non [...]
non repressa est, sed magis etiam co[...]
natur & incitatur. Multi tamen a[...]

pia majorum instituta retinent, [...]
tim ubi magistratus officium su[...]
ciunt, alienum non usurpant. Ma[...]
naciores antiquæ religionis & pie[...]
profanis novationibus ferme abh[...]
Abhorrent etiam Russi inprimis. [...]
autem hi sequuntur, quos ab initi[...]
gionis magistros habuere, & cu[...]
nobis, hoc est, à Romanæ & cat[...]
ecclesię consensu, sese per sacrilegu[...]
sma præcidunt tanta pertinacia, [...]
hil commune habere velint cum l[...]
Sic enim nos appellant, qui in cult[...]
no publice latina lingua utimur, [...]
sapientissimis & sanctissimis maj[...]
ipsorum, Græcorum juxta ac n[...]
summam Romani Pontificis digni[...]
& auctoritatem in universo Chri[...]
rum populorum cœtu agnoscimu[...]
in multis præterea à nobis ii differ[...]
& quidem ritibus & institutis ec[...]
sticis magis, quam dogmatibus [...]
nis. Vulgata autem divortia, quan[...]
vi de causa. Plurimi tamen ex iis, [...]
tempore Polonorum ditione ter[...]
ad nos & Romanæ ecclesiæ soci[...]
& instituta transierunt, eodemq[...]
cęteris Polonis jure sunt. Armeni [...]
quædam Russiæ Podoliæque inc[...]
suis & ipsi ritibus suaque lingua i[...]
utuntur. Non abhorrent ii tame[...]

accepimus à Romana ecclesia & Romano pontifice: Quin principatum ejus in universa Christi ecclesia agnoscunt. Hebræi vero, quibus aliunde pulsis, Russiæ & Lithuaniæ, ac totius fere Poloniæ oppida referta sunt, suam retinent religionem: nisi forte superstitio vel impietas ea potius dici debet. Feruntur etiam Tartari Ceremissi in uno aut altero oppido Podoliæ suis uti ritibus & impietate Mahometana, quemadmodum & Lithuanici. Quorum in delubro apud Trocos nihil præter pileum turbinatum, qualibus vulgo ea gens utitur, in suggesto editiore positum, ante multos annos aspeximus. Sed mittamus barbaros incolas, cum falsis suis religionibus, & ad institutum nostrum revertamur. Tam apud Russos igitur, & Armenos, quam apud Polonos, qui Christi Dei ac magistri nostri institutis convenienter pietatem colunt antiquitus, certus est ordo eorum hominum, qui religioni sacrisque peculiariter moderantur & inserviunt; non genere, sed eorum, penes quos ejus rei potestas est antiquitus, & jam inde ab temporibus Apostolicis (Episcoporum inquam) auctoritate, segregatione, & initiatione sive consecratione, à cætera omni multitudine distinctus: quem sacrum & ecclesiasticum & spi-

accepimus à Romana ecclesia &
no pontifice: Quin principatum
universa Christi ecclesia agnoscu
bræi vero, quibus aliunde pulsis, li
& Lithuaniæ, ac totius fere Po
oppida referta sunt, suam retinen
gionem: nisi forte superstitio vel
tas ea potius dici debet. Feruntur
Tartari Ceremissi in uno aut alter
pido Podoliæ suis uti ritibus & imp
te Mahometana, quemadmodum
thuanici. Quorum in delubro apud
cos nihil præter pileum turbina
qualibus vulgo ea gens utitur, in
sito editiore positum, ante multos a
aspeximus. Sed mittamus barbar
colas, cum falsis suis religionibus,
institutum nostrum revertamur.
apud Russos igitur, & Armenos,
apud Polonos, qui Christi D
magistri nostri institutis conven
pietatem colunt antiquitus, cer
ordo eorum hominum, qui reli
sacrisque peculiariter moderantur
serviunt; non genere, sed eorum,
quos ejus rei potestas est antiquit
jam inde ab temporibus Apostolic
piscoporum inquam) auctoritate,
gatione, & initiatione sive consecra
ne, à cætera omni multitudine di
ctus: quem sacrum & ecclesiasticum

spiritualem dici supra memoravim
quo non modo episcopi & sacer
verumetiam cæteri sacrorum ad
stri, & monachi monachæque ce
tur, è plebeio juxta ac equestri ordi
lecti. Utrisque enim antiquitus jam
ab initio patuit aditus ad hunc
nem. Patrum demum aut avorum
strorum memoria ab episcopalibu
tam functionibus quam sedibus, &
mariis quarundam opulentiorum
licarum, sive ecclesiarum, ut vulg
cant, cathedralium honoribus, qua
laturæ & canonicatus dicuntur, p
(theologis, jureconsultis, & medic
quot exceptis) excludi cœpere.
jam ad Abbatias quoque & mona
(ubi ex professo mundana omnia
cantur) inducitur. Secernitur etia
cer ordo vestitu & cultu corporis
tera multitudine: Sed & inter
modo à cæteris sacerdotibus episc
ab utrisque monachi, verumetiam
inter se monachorum & monach
sectæ, partim figura, partim colo
stium, partim toto vitæ instituto
guuntur. Quæ quoniam com
sunt Polonis cum cæteris Christia
pulis, persequi hic prolixius nece
est. Proinde distinctis ordinibus
quam rei familiaris Polonicæ ra

paucis concludamus. In magna rerum omnium copia, ut fit, major aliquanto fuit superioribus temporibus, quam nunc est, argenti & auri, reique numariæ penuria, præsertim cum auri & argenti metalla nulla extarent, & minus nota essent nostris majoribus transmarina mercimonia. Neque proprium habebant numum Poloni, sed externis & maxime Boëmicis usi sunt aliquandiu. Cœpit deinde ante ducentos, ni fallor, annos à Cazimiro magno rege æs & argentum signari ad exemplum Boëmorum. Aureos vero numos primus omnium Sigismundus rex hujus Sigismundi Augusti pater nostra memoria signavit, bonitate & pondere Vngaricorum. Tametsi Alexandri quoque fratris ejus aureum numum vidimus. Sic autem crevit jam auri pretium, ut pro duplo carior nunc sit aureus numus, quam fuit avorum nostrorum memoria. Id adeo, partim propter luxum, & crebriorem auri usum, exportationemque ad exteros, partim quia deterior nunc esse fertur reliqua moneta, cum ponderis diminutione, tum æris admixtione. Est autem ea multiplex. Ac grossus quidem argenteum numisma est cum admixto ære, olim vicesima octava, nunc, quinquagesima secunda vel tertia, imo jam quarta

&

paucis concludamus. In magna
omnium copia,ut fit, majora
fuit superioribus temporibus,
nunc est,argenti & auri,reique
penuria, præsertim cum auri &
metalla nulla extarent,& minus
sent nostris majoribus transmari
cimonia. Neque proprium
numum Poloni, sed externis &
Boëmicis usi sunt aliquandiu. C
inde ante ducentos, ni fallor,
Cazimiro magno rege æs & arg
signari ad exemplum Boëmorum
reos vero numos primus omni
gismundus rex hujus.Sigismund
fi pater nostra memoria signavit,
tate & pondere Vngaricorum. T
Alexandri quoque fratris ejus a
nunium vidimus. Sic autem crevit
auri pretium, ut pro duplo cario
sit aureus numus, quam fuit a
nostrorum memoria. Id adeo,
propter luxum, & crebriorem
ium, exportationemque ad exteros
im quia deterior nunc esse fert
qua moneta, cum ponderis dimi
e, tum æris admixtione. Est aute
ultiplex. Ac grossus quidem a
um numisma est cum admixto æ
n vicesima octava, nunc, quinq
na secunda vel tertia, imo jam q

& quinta pars aurei Vngarici, sexa
sive copæ sexagesima, marcæ qu
gesima octava, floreni tricesima,
nis duodecima, scoti vero dimidia
vulgo dicuntur pondera sive ge
quibus pecuniam numeramus &
putamus. Sunt & minores grosso n
Medians quidem grossi dimidium,
fere parte superans cruciatum Ge
nicum: Sed jam exæquatus. Sc
tertia pars grossi, ternarius sexta,
lus vero decima octava. Atque h
dem nunc ærei sunt inalbati: Su
ri tempore habuerunt admixtu
gentum, ut etiamnunc habent
& mediantes. Argentei vero fu
grossus ac segrossus, hic quidem s
vero tribus grossis æstimatione pa
trumque primus signavit Rex Sigi
dus senior. Sed jam pauci extant. E
tantur enim, & conflantur ab ava
dæis, mercatoribus, & argentariis
gentes finitimas. Permagnus e
tem etiamnunc apud nos usus ex
monetæ, quæ pro mercibus und
importatur. Magna sunt enim n
unquam alias, Polonis variarum
cum cæteris gentibus commercia
quam commutatione mercium pe
ta peraguntur. Exportantur aute
primis, siligo, triticum, ordeum,

& alia legumina, linum, lupulus, coria boum, sebum, alutæ, mel, cera, succinum, pix, cinis, mali, asseres, cæteraque materies fabricandis navibus & ornandis domibus apta: Cerevisia quoque & herba quædam tingendis lanæ & serico idonea. Iam vero & boum, vervecum & equorum permagna vis non modo finitimis, verumetiam remotioribus populis suppeditatur. Ac equi partim propter pernicitatem & laboris incommodorumque tolerantiam, partim propter molliorem incessum à remotioribus etiam populis expetuntur. Importantur autem vicissim aliunde panni, non modo serici & aurei, sed etiam lanei lineiq; subtiliores, aulæa, tapetes, & alia parietum, equorum & hominum ornamenta, quorum opificia minus exquisita sunt apud Polonos, licet non desit materia, & aliis gentibus suppeditetur. Margaritę item & gemmę, & pelles sabellinę, pantherinæ, sive lupicervariæ, hermellinæ, mardurinæ, murium ponticorum, vulpinæ, lupinæ, ursinæ, & aliarum ferarum, quarum majorem copiam producunt interiores septentrionis orientisq; sylvæ. Husiones quoque sive mariani, & haleces, & alia salsamenta, & vento vel sole durati pisces marini. Adhæc argentum, æs, orichalcum, & calybs, cum

facta,

& alia legumina, linum, lupuli boum, sebum, alutæ, mel, cera, ... pix, cinis, mali, asseres, cæteraque ... ries fabricandis navibus & ... mibus apta : Cerevisia quoque & ... quædam tingendis lanæ & ... nea. Iam vero & boum, verrecum... quorum permagna vis non modo ... timis, verumetiam remotioribus ... lis suppeditatur. Ac equi partim p... pernicitatem & laboris incom... rumque tolerantiam, partim p... molliorem incessum à remotioribus ... iam populis expetuntur. Importa... autem vicissim aliunde panni, non ... do sericei & aurei, sed etiam lanei ... subtiliores, aulæa, tapetes, & alia ... cum, equorum & hominum orna... ta, quorum opificia minus exp... sunt apud Polonos, licet non desi... teria, & aliis gentibus suppeditentur ... garitę item & gemmę, & pelles ... pantherinæ, sive lupicervariæ, ... næ, mardurinæ, murium pontic... vulpinæ, lupinæ, ursinæ, & aliarum ... rum, quarum majorem copiam ... cunt interiores septentrionis ora... sylvæ. Husiones quoque sive ma... & haleces, & alia salsamenta, & ... vel sole durati pisces marini. Adh... entum, æs, orichalcum, & calybs, & ...

facta, tum infecta. Boum etiam co... auget uber pascuis Valachia, sive ... davia, & Bessaria : sicut equorum V... ria. Vina plurima ex eadem Vngar... Moravia : Ex Austria, Rhetia, Sla... nia, Italia, Creta, & Græcia, impor... tur etiam, sed pauciora. Gdanum au... Renense, & Gallicum, & Hispanic... Canariense quoque & Creticum n... bus advehitur. Porro aromata, & v... eduliorum condimenta atque cupe... quæ una cum vino, & pannis aurei... sericeis, gentem hanc atque regnum ... hementer exhauriunt, de longe ab o... te & occidente importantur. Ha... autem rerum atque mercium expor... darum & importandarum comm... sunt Polonis, maritima quidem ... accolis sinus Venedici & Oceani Ge... nici, Pomeranis, Mechelburgensi... Holsaciis, Danis, Frisiis, Hollandis, ... bantis & aliis Belgis, Gallis, Livon... Moschis, Sueonibus sive Suetis, N... giis, Anglis, Scotis, Hispanis etiam &... sitanis. Itemque per Pontum Euxi... cum gentibus Turcicæ ditionis : ... restria vero cum Germanis, Morav... lesiis, Boëmis, Vngaris, Italis, Mol... Moschis, Armenis, atque Turcis ... jam hunc librum claudamus, alter... publicæ Polonæ rationem descri...

Ac primum quidem de Magiſtratibus & muneribus publicis perſequemur: deinde vero judiciorum, comitiorum & belli rationem explicabimus: ſic tamen, utrobique ut Pruſſos ad calcem operis vitandæ perplexitatis cauſa reſervemus.

POLONIA
MARTINI CROMERI
LIBER ALTER.

De Republica & Magiſtratibus Polonorum.

DE tribus primis & ſimplicibus rerumpublicarum formis, quæ vel unius, vel paucorum imperio, vel multorum omniumve quadam æquabilitate juris continentur, unius principatum Poloni ſemper, præter duo quædam tempora, de quibus in hiſtoria memoravimus, amplexi ſunt, bonis plerunque & moderatis, & à tyrannide alienis uſi principibus. Fuitque contenta Polonia Principis ſive ducis nomine, & imperio, donec Otto III ejus nominis Imperator Romanus Boleſlaum cognomento Chrobrum (Chrabrum vulgo vocant) paulo poſt ſuſceptam religionem Chriſtianam, hoc eſt, anno poſt Chriſtum

Ac primum quidem de Magistrat
muneribus publicis persequemur:
de vero judiciorum, comitiorum
li rationem explicabimus: sic
utrobique ut Prussos ad calcem
vitandæ perplexitatis causa releg

POLONIA
MARTINI CROMERI
LIBER ALTER.

De Republica & Magistratibus Polonorum.

DE tribus primis & simplici
rumpublicarum formis, qu
unius, vel paucorum imperio
multorum omniumve quadam æ
bilitate juris continentur, unius
patum Poloni semper, præter duo
dam tempora, de quibus in historiis
moravimus, amplexi sunt, boni
runque & moderatis, & à tyra
alienis usi principibus. Fuitque
Polonia Principis sive ducis nomi
imperio, donec Otto III ejus nomi
Imperator Romanus Boleslaum co
mento Chrobrum (Chrabrum
vocant) paulo post susceptam religio
Christianam, hoc est, anno post C

stum natum millesimo & primo, regio diademate & honore dignatus est. Nec tamen ultra quartum regem tunc is honos mansit apud hanc gentem. Nam post alterum Boleslaum, prioris illius pronepotem, ducentis amplius annis, Principes Polonorum regio nomine abstinuerunt. Deinde vero anno Christi 1295 revocatum & renovatum id in Præmislo, manet in hanc diem: Et quidem ad externos plerunque liberis liberi populi suffragiis delatum, cum antea Poloni externum principem non habuissent: Ac neque ex alia familia per quadringentos amplius annos, quam ex ea, quæ à Biasto duxit originem. A centum & amplius octoginta annis regnavit perpetua successione Iagellonia magnorum ducum Lithuaniæ progenies. Non hæreditario tamen, sed electionis jure. Fuit autem initio liberior dominatus principis, & nullis propemodum legibus adstrictus, infinitam non modo omnium rerum, sed etiam vitæ necisque omnium potestatem habens. Post susceptam vero publice religionem Christianam, temperari ea cœpit primum piis monitis atque doctrina episcoporum & sacerdotum, (quorum permagna erat dignatio & auctoritas in rudi etiam tum & literarum experti populo,) ac cæterorum

Chri-

Christianorum populorum imitatione & moribus. Deinde vero bellatricis nobilitatis meritis & obsequiis, fortassis autem & contentionibus, multa de suo jure remittentibus & indulgentibus equestri ordini regibus & principibus. Nunc sane angustis finibus regia potestas in sacrum & equestrem ordinem, & utrique subjectos homines atque bona, circumscripta est. Ac in sacerdotes quidem jam inde ab initio susceptæ religionis Christianæ rex nihil prorsus juris habet. De equitis vero capite & fama, non nisi in comitiis cum Senatu judicat, certis aliquot causis exceptis. Senatu autem inconsulto, neque bellum cuiquam facit, neque fœdus publice cum quoquam icit, neque tributa, vectigalia, ac telonia nova instituit, neque alienat quicquam de bonis regni, neque rem ullam majorem ad rempublicam pertinentem statuit aut facit. Porro leges novas condere, pecuniam extra ordinem publice imperare, monetam signare, successorem sibi designare, ne cum Senatu quidem potest absque consensu cæteræ nobilitatis, sive equestris & militaris ordinis: De quo fere magistratus etiam publici & Senatores leguntur: ita ut penes eum ordinem nunc sit propemodum summa reipublicæ. Itaque nunc regnum & res-

& respublica Polonorum à veteri Lacedæmoniorum, vel hujus temporis Venetorum, reipublicæ ratione non multum differt. Ius creandi regis penes Senatum eſt, de quo paulo poſt dicemus. Atque id etiam equeſter ordo ſibi vendicare cœpit, ita ut tum demum in eo ratum ſit ſenatus judicium, ſi aſſentiatur cætera nobilitas. Non temere tamen diſceditur à ſtirpe regia maſcula, ſi qua extat. A novo rege juſiurandum exigitur in hanc ſententiam, Quod ſecundum leges & inſtituta majorum regnaturus ſit, & ſuum cuique ordini & homini jus privilegiumq; & beneficium à prioribus regibus collatum, ſalvum conſervaturus, neque de regni finibus & bonis quicquam diminuturus, quin amiſſa etiam ab aliis pro virili ſua recuperaturus. Viciſſim autem ſenatus omnis in verba ejus jurat. Inauguratur autem (ſi tamen hoc verbo uti fas eſt) olim quidem in Gneſnenſi, nunc vero in Cracovienſi baſilica, ritu ſolenni Chriſtianorum, ab archiepiſcopo Gneſnenſi ſacris operante, ac duobus proximis epiſcopis: unctuſque inter ſcapulas ſacro oleo ante aram maximam, ubi etiam ſacroſanctam Euchariſtiam venerabundus accipit, & corona aurea redimitus, accepto in dextram ſceptro & in levam pomo aureis, in edi-

editiore solio ex tempore præparato collocatur, omnibusq; rite peractis coronatus in regiam reducitur. Postridie pompa itidem solenni coronatus in forum urbis equo vehitur, senatoribus equestribus, episcopis quidem pone sequentibus, profanis vero antecedentibus longo ordine. E quibus tres primores pomum, sceptrum & strictum gladium proxime ei præferunt. Ibi erectum ex tempore tabulatum sublime cum iis pedester conscendit, & in editiori solio collocatur. Sedentem senatus paulo inferior ordine circumsidet. Deinde assurgens ille, versus quatuor mundi partes gladium vibrat, rursumque residens, ejus contactu sive leni ictu inter scapulas cujusque, nobiles & equites auratos creat: quod perinde est, ac si baltheo militari donet. Urbani autem & oppidani magistratus in verba novi regis jurant. Inde rite peractis omnibus, in arcem cum eadem pompa reditur, & festis epulis indulgetur. Nec multo diversa est reginæ inauguratio: quæ fit præsente, deducente, & postulante pro ea rege. Deducit autem eam coronatam etiam ad forum rex ipse quoque coronatus cum simili pompa. Sed non juratur in verba reginæ, nec ei defertur ulla potestas aut jurisdictio. Vectigalia Principis aliquanto luculentiora
&

editiore solio ex tempore præpa
locatur, omnibusq; rite peractis
tus in regiam reducitur. Postridie
pa itidem solenni coronatus in
urbis equo vehitur, senatoribus
bus, episcopis quidem pone seque
profanis vero antecedentibus
dine. E quibus tres primores
sceptrum & strictum gladium p
ei præferunt. Ibi erectum ex temp
bulatum sublime cum iis pedestri
scendit, & in editiori solio co
Sedentem senatus paulo inferi
circumsidet. Deinde assurgens
sus quatuor mundi partes gladi
brat, rursumque residens, ejus co
sive leni ictu inter scapulas
biles & equites auratos creat: q
inde est, ac si baltheo militari don
bani autem & oppidani magi
verba novi regis jurant. Inde
ctis omnibus, in arcem cum eadem
pa reditur, & festis epulis ind
Nec multo diversa est reginæ in
tio: quæ fit præsente, deducente
postulante pro ea rege. Deducit
eam coronatam etiam ad forum
quoque coronatus cum simili p
Sed non juratur in verba reginæ,
defertur ulla potestas aut jurisdictio
galia Principis aliquanto lucu

& ampliora olim fuere, quam nunc sunt. Pensitabant enim ei omnes agrestes & adscriptitii quotannis tributum poradline, quod nos rastrale dicere possumus, (regale etiam vocatur) in jugerum, seu laneum & mansum, ut vulgo vocant, duodenos grossos, & quidem latos sive Pragenses: qui dimidio eos, qui nunc sunt in usu, grossos vernaculos excedunt. Quin si bonitatem & pondus argenti spectes, quadruplo, quemadmodũ earum rerum periti affirmant, melior tunc erat grossus quam nunc est. Pensitabant & alias quasdam cum numarias, tum pecuarias, frumentarias, avenarias, & aliarum rerum pensiones: Nec modo agricolæ, sed & oppidani: Quin & equites sive milites non penitus immunes erant. Et jumenta autem hi ei, quacunque iter faciebat. alii secundum alios suppeditabant, & canes cum venatoribus ejus alere necesse habebant. Ne monastica quidem & alia ecclesiastica bona initio prorsus erant libera ab hujusmodi oneribus ac tributis: quorum appellationes videre licet in vetustis principũ diplomatis: Nempe Przevvod, Povvos, Stoza, Stan, Povvolove, Targove, Crova, Podvvodii, Voginia, Narzas, Sep, Podvvorovve, Opolie. Liberæ autem principi erant ubique piscationes atque venationes: Aliis non erant, ne in

ne in ſuo quidem cuiquam fundo, abſque peculiari principis indulgentia. Mulctæ quoque maleficiorum principi dependebantur. Quæ cum ita eſſent, cumque permagna eſſet rerum omnium ad victum pertinentium vilitas, & necdum maritima cum externis populis commercia extitiſſent, aut vulgata eſſent, non diſtrahebantur fruges, & alii fructus prædiorum principis, quæq; expenſionibus in cellam ejus comportata erant, neque ad unũ aliquem totius regni locum (quod non ſine gravi agreſtium preſſura futurum erat) convehebantur: ſed in prœfecturis aſſervabantur. Cumq; ad officium principis pertinere exiſtimaretur, non deſidem & uni alicui loco affixum hærere, ſed obire omne regnum, & fines ejus tueri, & omnium uſibus ſeſe exponere, querimonias afflictorum audire, jus dicere, tenuiores à potentiorum injuriis vindicare, quoquo is venerat cum equitatu & comitatu ſuo aulico, ejus præfecturæ fructibus & proventibus alebatur, quoad ei manere ibi libuiſſet, opuſve eſſet, ſive quoad horrea cellæque ſufficerent, ſeu denique deſcriptis cuique præfecto, pro ratione præfecturæ & proventuum, certis temporum ſpatiis. Atq; hoc illud eſt, quod ſcriptores quidam externi rerum Polonicarum imperiti

ante

ne in suo quidem cuiquam fund
que peculiari principis indulgenti
tiæ quoque maleficiorum pri
pendebantur. Quæ cum ita esse
que permagna esset rerum omni
victum pertinentium vilitas, & ni
maritima cum externis popul
mercia exercitissent, aut vulgar
non distrahebantur fruges, & alia
prædiorum principis, quæq; ex pe
bus in cellam ejus comportanta et
que ad unũ aliquem totius regni lo
(quod non sine gravi agrestium
sura futurum erat) convehebant
in præfecturis asservabantur. Cu
officium principis pertinere exis
tur, non desidem & uni alicui loc
xum hærere, sed obire omne regn
fines ejus tueri, & omnium usib
exponere, querimonias afflictoru
dire, jus dicere, tenuiores à potentio
injuriis vindicare, quoquo is ve
cum equitatu & comitatu suo ali
jus præfecturæ fructibus & proven
alebatur, quoad ei manere ibi libe
opusve esset, sive quoad horrea cel
sufficerent, seu denique descriptis c
præfecto, pro ratione præfecturæ & p
ventuum, certis temporum spatiis. H
hoc illud est, quod scriptores qui
externi rerum Polonicarum imp

g

ante nostram memoriam in eam
tem acceperunt, & literis manda
quasi rex Polonus egestatis cau
gnum suum obire perpetuo necess
beat, quo à suis hominibus quasi p
rio sustentetur. Cæterum postea
principes vel certo se loco continer
bellis distenti peregre diutius abesse
pissent, distrahi cœpere fructus præ
rum, qui præfectorum cum sua cuju
familia moderatis usibus superes
Remissæ sunt deinde principum be
centia sacro equestri ordini, & utriu
adscriptitiis & subditis pleræque om
pensiones & onera. Nunc sane eque
& ecclesiastici ordinis homines nih
gi pensitare necesse habent. Ac ne c
dani quidem eorum, aut agrestes ad
ptitii, præter binos grossos vernac
de manso, sive laneo (quæ idem sunt
gano, & eo quidem solo, quem ad
ptitius ipse sibi colit. Nam qui sace
tibus & equitibus coluntur, item
suburbani & sculteorum (de quibus
attingemus) agri ab ea quoque pens
immunes sunt. Ne subserviunt qui
principi sacerdotum & equitum h
nes agrestes & oppidani, præterqua
arces tempore belli reficiendas, atq
iam novas, si id è senatusconsulto
condendas. Non ita pridem abba

I

Præpositi monasteriorum certas pensiones, quæ Stationes vulgo dicuntur, regi denuo pensitare cœperunt. Adscriptitii quoque ipsorum ad colendos principi agros, subvectiones, & pensiones quasdam frumentarias revocantur, quo præfectorum regiorum præsidio tutiores sint ab injuriis improborum. His autem exceptis soli præfecturarum adscriptitii, in suis quique præfecturis agros colendo, & vectigalia pensitando rem familiarem principis sustinent: Quæ nunc tamen aliquanto exquisitius curatur, quam olim. Habet is etiam è metallis mediocre vectigal. In iis autem conductitiarum operarum usus est: Quarum impensa deducta, reliquum cedit principi. Omnium vero metallorum in Polonia fructuosissimæ sunt salinæ. Sed habet in iis equester ordo hanc prærogativam, ut in usum suum domesticum, statis anni temporibus aliquanto minoris emat salem quam cæteri homines. E teloniis quoque mercium & vectorum provenit vectigal principi. Cæterorum hominum nemo jus ullum habet instituendi & exigendi telonii, præter peculiarem regis indulgentiam: idque ob necessariam extra ordinem refectionem viarum, pontium, & aggerum. Cæterum naulum à trajectu fluminum in suo cuique solo insti-

Præpositi monasteriorum cer...
nes, quæ Stationes vulgo dic...
denuo pensitare cœperunt. Ad...
quoque ipsorum ad colendos ...
agros, subvectiones, & pensio...
dam frumentarias revocantur, ...
fectorum regiorum præsidio ...
fiat ab injuriis improborum. ...
tem exceptis soli præfecturar...
pitii, in suis quique præfectur...
colendo, & vectigalia pensitando ...
miliarem principis sustinent. Qu...
tamen aliquanto exquisitius ...
quam olim. Habet is etiam è ...
mediocre vectigal. In iis autem ...
ctitiarum operarum usus est: ...
impensa deducta, reliquum cedit ...
pi. Omnium vero metallorum ...
nia fructuosissimæ sunt salinæ. Sed ...
in iis equester ordo hanc prærog...
ut in usum suum domesticum, ...
ni temporibus aliquanto min...
salem quam cæteri homines. E...
quoque mercium & vectorum ...
vectigal principi. Cæterorum ho...
nemo jus ullum habet instituendi ...
igendi telonii, præter peculiarem ...
indulgentiam: idque ob necessari...
tra ordinem refectionem viarum, ...
cium, & aggerum. Cæterum na...
trajectu fluminum in suo cuique ...

instituere licet. Duplex autem est telonium: vetus & novum. Ac vetus quidem exile est, quod ab iis penditur, qui intra fines regni negotiantur. Novum vero majus aliquanto, quod boum, equorum, coriorum, frumenti, lanę, ceræ, sebi, & aliarum mercium, quæ ad exteras oras exportantur, & earum, quæ aliunde importantur, nomine pensitatur. Vtriusque immunitatem habent ecclesiasticus & equester ordo, modo ne mercaturam quis exerceat, hoc est, venum ea exportet, quæ ipse aliunde emerit, ac non de suo pararit. Si quis tamen boves emptos suo pabulo & frumento per hyemem aluerit, perinde habetur, ac si domi ejus nati sint. Publicæ quoque civitates nonnullę habent immunitaté veteris telonii. De novo fuit superiori tempore controversia inter equestrem ordinem atq; regem. Hęc igitur nunc sunt perpetua principis vectigalia: Quæ distrahere, aut addicere cuipiam jure hæreditario, rex Alexandri regis lege prohibetur. Atque ea lex neglecta post, & ante paucos annos acerbius revocata, multos conturbavit, & non exiguos motus excitavit: qui nondum prorsus sopiti sunt. Extra ordinem nihil à quoquam, nisi forte à Iudęis, regi pensitatur. Ex his autem vectigalibus is cum domestica familia sua sese

sustentat: inde comitatui suo aulico stipendia præbet: inde in legationes, dotes, & elocationes filiarum, arcium præsidia & sartatecta, viarum publicarum refectiones, machinas & apparatum bellorum, præmia bene merentium de se ac republica, & in alios usus impendit: Inde & senatoribus fere, ac magistratibus publicis, & nonnullis sacerdotiis certi ac perpetui reditus antiquitus constituti sunt, partim pietate & beneficentia principum attributi, partim accepto in usus necessarios pretio venditi. Et hactenus quidem de principe sive rege ac vectigalibus ejus. Iam de legibus. Legum scriptarum nullus fuit usus apud Polonos vetustioribus temporibus: Nec ullæ extant antiquiores iis, quas Cazimirus magnus rex condidit: Quæ sane pauculæ sunt. Nec multæ iis à filiis ejus Ioanne Alberto & Alexandro adjectæ sunt. Extremis demum fere temporibus Sigismundi senioris, & regnante filio ejus Sigismundo Augusto, magis ac magis exarsit & longius progressus est pruritus & libido novarum legum condendarum, & antiquiorum mutandarum. Quo fit, ut hæ propemodum exolescant, novæ autem vix, aut ne vix quidem inolescant. sed utræque, hæ quidem novitate, illæ vero vetustate sua, in contemptum vulgo ve-

sustentat: inde comitatui suo aulico... pendia præbet: inde in legationes... & elocationes filiarum, arcium præs... & sartatecta, viarum publicarum... ctiones, machinas & apparatum be... rum, præmia bene merentium de... republica, & in alios usus impendit:... de & senatoribus fere, ac magistrati... publicis, & nonnullis sacerdotiis c... ac perpetui reditus antiquitus consti... sunt, partim pietate & benefic... principum attributi, partim accep... usus necessarios pretio venditi. Hi... ctenus quidem de principe sive re... vectigalibus ejus. Iam de legibus. Leg... scriptarum nullus fuit usus apud... nos vetustioribus temporibus: Nec... extant antiquiores iis, quas Casim... magnus rex condidit: Quæ sane pau... ce sunt. Nec multæ iis à filiis ejus... Alberto & Alexandro adjectæ sunt. ... tremis demum fere temporibus... mundi senioris, & regnante filio ejus... gismundo Augusto, magis ac magis... ardor & longius progressus est prurit... libido novarum legum condendar... & antiquiorum mutandarum. Quo... ut hæ propemodum exolescant, ... autem vix, aut ne vix quidem molesti... sed utræque, hæ quidem novitate... vero vetustate sua, in contemptum...

go veniant, maxima reipublic... cie. Earum autem condendar... stas est simul penes regem, sen... nuncios nobilitatis; nec nisi in... Statuta regni vocantur. Prisci... ribus viva lex erat Rex sive p... Qui cum unus in tam amplo re... nia neque præstare, neque prov... ne judiciorum quidem difficul... cte explicare posse videretur, &... autem proclivisque ad tyrannic... dus in summa potestate esse sol... hibiti sunt ei Senatores sive Co... qui & consilia actionesque ejus... tem reipublicæ, & judicia ad ju... æquitatis trutinam dirigerent, &... tis consiliisque salubribus, qu... quibusdam legibus, pro re nata c... mum ejus informarent, tum pot... modificarentur. Hic est Senatus... multo amplior modo, quam oli... to hominum numero constans... Senatores & Consiliarios regni... mus. Qui non nisi jurati ad ho... gium & ad consilium admittun... Perpetuum est hoc munus quo... quisque, certis annexum hono... magistratibus, partim ecclesiasti... tim profanis. Sunt autem in Sen... tiquitus Archiepiscopi duo, sept... scopi, Palatini quindecim, C...

quinque & sexaginta. Archiepiscopi sunt, Gnesnensis in majore Polonia, Leopoliensis in Russia. Episcopi vero sunt, Cracoviensis in minore, Posnaniensis in majore Polonia : VVladislaviensis in Cujavia & Pomerania, qui tamen jam à certo tempore Posnaniensem loco antecit: Plocensis in Masovia : In Russia Præmisliensis & Chelmensis : Camenensis in Podolia. Qui omnes, quo ordine nunc à nobis enumerati sunt, eum perpetuo servant in senatu dicendaque sententia, & in publicis celebritatibus. De Prussicis suo loco dicemus. Sunt quidem præterea tres Russici & Græci schismatis episcopi in Russia, quos ipsi Russi VVladicas vocant, nimirum Leopoliensis, Præmisliensis, & Chelmensis : qui una cum sectatoribus suis, & aliis Russicis itidem episcopis, qui sunt in ditione Lithuanica, à Kioviensi metropolita, & à Patriarcha Constantinopolitano, quod ad religionem & initiationes attinet, dependent. Habent & Armeni suum episcopum. Sed neque hic neque Russici pertinent ad regium consilium. Superioribus seculis, cum latius paterent versus occidentem solem fines Poloniæ, VVratislaviensis quoque & Lubussensis episcopi, & Camenensis in senatu sua loca habebant : Atque etiam nunc duo prio-

res

quinque & sexaginta. Archiepi
sunt, Gnesnensis in majore Polon
poliensis in Russia. Episcopi vero
Cracoviensis in minore, Posnanien
majore Polonia: VVladislavien
Cujavia & Pomerania, qui tamen
certo tempore Posnaniensem locu
it: Plocensis in Masovia: In Russ
misliensis & Chelmensis: Camen
in Podolia. Qui omnes, quo ordine
à nobis enumerati sunt, eum
servant in senatu dicendaque sen
& in publicis celebritatibus. De P
suo loco dicemus. Sunt quidem
ea tres Russici & Græci schismati
scopi in Russia, quos ipsi Russi V
cas vocant, nimirum Leopoliensis
misliensis, & Chelmensis: qui
sectatoribus suis, & aliis Russicis
episcopis, qui sunt in ditione Lit
ca, à Kioviensi metropolita, & à P
cha Constantinopolitano, quod
ligionem & initiationes attinet,
dent. Habent & Armeni suum
pum. Sed neque hic neque Russ
tinent ad regium consilium. Sup
bus seculis, cum latius paterent
occidentem solem fines Poloniæ,
tislaviensis quoque & Lubusiensis
scopi, & Camenensis in senatu
habebant: Atque etiam nunc duo

res in provincia Gnesnensi censentur. Et nostra memoria habuit uterq; certa bona in Polonia. Nunc Camenensis episcopatus in ducum Pomeraniæ, Lubusiensis in Marchionum Brandeburgensium faucibus, VVratislaviensis in regum Boëmiæ ditione est. Secundum episcopos in Senatu sunt Palatini hoc ordine: Cracoviensis & Posnaniensis, alternis vicibus inter se priora & posteriora habentes loca & suffragia: Deinde Sendomiriensis, Calissiensis, Siradiensis, Lenciciensis, Brestensis, VVladislaviensis, sive Iunivvladislaviensis, Leopoliensis sive Russiæ, Podoliæ, Lublinensis, Belsensis, Plocensis, Masoviæ, & Ravensis. Castellani, Cracoviensis, Voinicicnsis, Sandecensis, & Biecensis in satrapia sive Palatinatu Cracoviensi: Posnaniensis, Medirecensis, Rogosnensis, Sremensis, Præmentensis, Crivinensis, & Santocensis in Posnaniensi: Sendomiriensis, Vislicienfis, Radomiensis, Zavichostensis, Zarnoviensis, Malogostensis, Polanecensis, Cechoviensis in Sendomiriensi: Calissiensis, Gnesnensis, Landensis, Naclensis, Biechoviensis, Camenensis in Calissiensi: Siradiensis, Rospirensis, Spicimiriensis, Velunensis & Conariensis in Siradiensi: Lenciciensis,, Brezinensis, Inovvlodensis, & Conariensis alius in Lenciciensi:

In Breſtenſi, Breſtenſis, Cruſuicienſis & Covalienſis: In Iunivvladiſlavienſi Iunivvladiſlavienſis, Bydgoſtienſis, & Conarienſis item alius: itemque Dobrinenſis, Ripinenſis, & Slonnenſis in terra Dobrinenſi: In Ruſſiâ Leopolienſis, Præmiſlienſis, Halicienſis, Sanocenſis & Chelmenſis: In Podolia unicus Camenecenſis: In Lublinenſi item Lublinenſis: In Belſenſi Belſenſis: In Plocenſi Plocenſis, Racianzenſis & Siepercenſis: In Maſovia Cyrnenſis, Viznenſis, Varſavienſis, Viſſegradenſis, Zacrocimenſis, Ciechanonienſis & Livenſis: In Ravenſi Ravenſis, Sochacioviensis, & Goſtinenſis: In Sileſia unus Oſuincimenſis: Palatinum ea non habet. Ex his Caſtellanis qui primi in unaquaque ſatrapia modo à nobis enumerati ſunt, eum inter ſe ſervant ordinem, quo palatinos recenſuimus, excepto Cracovienſi, qui ex quodam tempore palatinos omnes loco ſuffragioque anteit. Voinicienſis item & huic proximus Gneſnenſis prærogativa quadam inter Caliſſienſem & Siradienſem Caſtellanos interjecti ſunt. Cæterorum hic eſſe legitimus ordo exiſtimatur, ut Ravenſi, qui ſuperiorum extremus eſt, proximus ſit Sandecenſis: deinde Medirecenſis, Viſlicienſis, Biecenſis, Rogoſnenſis, Radomienſis, Zavichoſtenſis,
Lan-

In Breſtenſi, Breſtenſis, Cruſvicienſis, Covalienſis: In Iunivvladiſlavienſi ... vvladiſlavienſis, Bydgoſtienſis, ... narienſis item alius: itemque Dobri... ſis, Ripinenſis, & Slonnenſis in Dobrinenſi: In Ruſſia Leopolienſis, ... miſlienſis, Halicienſis, Sanocenſis, Chelmenſis: In Podolia unicus Ca... cenſis: In Lublinenſi item Lublinenſis: In Belſenſi Belſenſis: In Plocenſi Plo... ſis, Racianzenſis & Siepercenſis: In Mas... ſovia Cyrnenſis, Viznenſis, Varſavienſis, Viſſegradenſis, Zacrocimenſis, Cie... nonienſis & Livenſis: In Ravenſi ... venſis, Sochacioviénſis, & Goſtin... In Sileſia unus Oſiiincimenſis: ... num ea non habet. Ex his Caſtellanis primi in unaquaque ſatrapia modò ... bis enumerati ſunt, eum inter ſe ... ordinem, quo palatinos recenſui... excepto Cracovienſi, qui ex quo... tempore palatinos omnes loco ... que anteit. Voinicienſis item & ... proximus Gneſnenſis prærogativa ... dam inter Caliſſienſem & Siradienſem Caſtellanos interjecti ſunt. Cæteros hic eſſe legitimus ordo exiſtimatur ... Ravenſi, qui ſuperiorum extremus ... proximus ſit Sandecenſis: deinde ... ecenſis, Viſlicienſis, Biecenſis, Ro... enſis, Radomienſis, Zavichoſtenſis, ...

Landenſis, Sremenſis, Zarnovienſ... logoſtenſis, Velunéſis, Prēmiſlienſ... licienſis, Sanocenſis, Chelmenſis, ... nenſis, Polanecenſis, Prementenſi... vinenſis, Cechovienſis, Naclenſis, ... renſis, Biechovienſis, Oſuencim... Brezinenſis, Cruſuicienſis, Bydgo... ſis, Camenenſis, Spicimirienſis, ... lodenſis, Covalienſis, Santocenſi... chaciovienſis, Goſtinenſis, Vizn... Varſavienſis, Racianzenſis, Siepe... ſis, Viſſegrodenſis, Ripinenſis, Za... menſis, Ciechanovienſis, Livenſi... nenſis: extremi tres Conarienſes: ... bus primum locum is, qui eſt in Sira... ſi ſatrapia, medium qui in Lencic... ultimum qui in Inovvladiſlavienſi, net. Sunt item in Senatu Magiſ... quidam & adminiſtri principis, qu... ficiales regni vocant: Nempe Mar... cus, qui magnus dicitur Cancell... Procancellarius ſive Vicecancellari... Theſaurarius. Eſt etiam unus de ... ſtratibus aulicis, ſed curiæ prin... Mareſcalcus curiæ. Putantur etiam præfecti ſeu Capitanei, nempe m... Poloniæ, & Cracovienſis, ad conſ... pertinere. Sed perraro uſu venit ut aliquo alio honore Senatorio p... ſint. Horum autem omnium ma... tuum loca & ſuffragia in conſilio

ſecundum Caſtellanos eo, quo hic à nobis conſcripti ſunt, ordine. Niſi ſi quo alio eminentiori honore ii cohoneſtentur: Quod fit plerunque. Hoc igitur eſt conſilium publicum apud Polonos, & Senatus regius ſive regni, ſex & nonaginta conſiliariis conſtans: Quorum alii vocantur majores, alii minores conſiliarii. Sunt autem majores Archiepiſcopi, Epiſcopi, Palatini, primarii aliquot ſatrapiarum Caſtellani uſque ad Siradienſem fortaſſis: Cæteri omnes minores: qui poſterius in conſilium adhiberi cœperunt: & excluduntur nonnunquam à conſiliis ſecretioribus. In hoc ſenatu cenſentur etiam Pruſſici conſiliarii. Verum de his & omni republica Pruſſica ſeparatim poſterius perſequemur. Acceſſère nuper (poſteaquam hæc nos conſcripſimus) & Lithuanici, cum antiqui, tum quos Sigiſmundus Auguſtus Rex ad numerum eorum adjecit. Eos quoque alii loco reſervabimus. Porro Secretarii admittuntur quidem & ipſi jurati in Senatum, ſed, ut auditores modo, & quaſi ſeminarium quoddam ſenatus: Neque locum habent in conſeſſu conſiliariorum, neque dictionem ſententiæ. Ex his autem unus primi ſive majoris Secretarii nomen & honorem obtinet, de quo plura paulo poſt: Duo referen-
darii

secundum Castellanos eo, quo hic ??
bis conscripti sunt, ordine. Nisi ??
alio eminentiori honore ii cohonest-
tur: Quod fit plerunque. Hoc igitur
consilium publicum apud Polonos.
Senatus regius sive regni, sex & ??
ginta consiliariis constans: Quorum
vocantur majores, alii minores con-
siarii. Sunt autem majores Archiepi-
pi, Episcopi, Palatini, primarii aliquot
trapiarum Castellani usque ad Sirad-
iem fortassis: Cæteri omnes mino-
qui posterius in consilium adhiberi c-
perunt: & excluduntur nonnunq
à consiliis secretioribus. In hoc ??
censentur etiam Prussici consiliarii
rum de his & omni republica Prus
separatim posterius persequemur.
cessere nuper (posteaquam hæc nos
scripsimus) & Lithuanici, cum anno
rum quos Sigismundus Augustus Re-
numerum eorum adjecit. Eos qu
alii loco reservabimus. Porro Secreta
admittuntur quidem & ipsi jurati ??
natum, sed, ut auditores modo, & q
si seminarium quoddam senatus: Ne
locum habent in consessu consilia
rum, neque dictionem sententiæ
his autem unus primi sive majoris
cretarii nomen & honorem obtinet,
quo plura paulo post: Duo refe
de

darii sive supplicum libellorum
sunt. Putantur & succamerarii
habere ad locum habendi senatu
dendi & aperiendi ostii causa, i
suo tantum quisque territorio.
Senatorum, primariorum pra
filios adolescentes admitti in Se
non inusitatum est. Quanquan
& ii sacramento adigi in numer
tariorum, quo liberius intersin
liis. Convocantur autem Sena
principe ad consilium, præsent
dem quoties opus est: qui vero
absunt, non nisi arduis de causis
te ad comitia, vel celebritati
jus gratia, nimirum ad nuptias
pis, seu liberorum ejus, aut
socius & obnoxius regno dux i
principis jugaturus sit. Cum ii
qui adsunt, princeps pro re na
sultat. Nisi forte res gravior ac
lior incidat, quæ plurium con
consensu sit explicanda, velut c
cendis comitiis. Tunc enim abse
guli per epistolas regias consul
majores præsertim. Atque hæc d
re, numero, ordine & officio sen
sive consiliariorum regni suff
si unum illud addiderimus, qu
serviunt ii quoque principi & r
cæ quoties opus est; domi qui

judiciis cum aliis, tum recuperatoriis, quas commissiones vulgo vocamus; foris autem in legationibus obeundis, aut si quid aliud publice cum dignitate peragendum est. Cum autem ii certis magistratibus & honoribus præditi sint, habent etiam præter commune senatorium munus, curamque totius reipublicæ, peculiaria officia pro diversitate magistratuum sive honorum attributa. Ac archiepiscopi quidem & episcopi officia quæ sint, nemini Christiano incógnitum est: Nec ullum ii peculiare habent in Polonia, præ cæteris nationibus: Nisi quod Archiepiscopus Gnesnensis perpetua quadam Pontificis Maximi legatione fungitur, & legatus natus sedis apostolicæ appellatur. Quo nomine ampliorem habet jurisdictionem: de qua suo loco attingemus. Habet etiam primatis honorem ab eadem sede apostolica, absque eo, quod antiquo gentis instituto & prærogativa primas regni, & princeps senatus. Proinde penes eum est potestas indicendi comitia, convocandi senatum, senatusque consulta definiendi & edicendi, absente rege, & regno vacante. Sed nos institutum nostrum persequamur. Palatini munera sunt, esse ductorem copiarum suæ satrapiæ in expeditionibus bellicis: indeque nomen
habet

judiciis cum aliis, tum recuperat
quas commissiones vulgo vocan
ris autem in legationibus obeund
si quid aliud publice cum dignita
agendum est. Cum autem ii certis
gistratibus & honoribus præditi sin
bent etiam præter commune
rium munus, curamque totius re
licæ, peculiaria officia pro divers
magistratuum sive honorum attrib
Ac archiepiscopi quidem & episcop
cia quæ sint, nemini Christiano inc
tum est: Nec ullum ii peculiare ha
in Polonia, præ cæteris nationib
si quod Archiepiscopus Gnesnensis
petua quadam Pontificis Maximi
tione fungitur, & legatus natus
apostolicæ appellatur. Quo nomine
pliorem habet jurisdictionem: de
suo loco attingemus. Habet etiam
matis honorem ab eadem sede apo
ca, absque eo, quod antiquo gen
stituto & prærogativa primas regn
princeps senatus. Proinde penes eum
potestas indicendi comitia, convoca
senatum, senatusque consulta defin
di & edicendi, absente rege, & reg
vacante. Sed nos institutum nostr
persequamur. Palatini munera sunt
ductorem copiarum suæ satrapiæ in
editionibus bellicis: indeque nom
hab

habet lingua vernacula, ut Vo
dicatur, quasi dux belli, sive cop
Palatinus autem dicitur Roma
imitatione, apud quos sub imp
ribus non obscurum erat nomen
que comitum palatinorum. Porro
ce Palatini est, in sua cujusque s
conventus nobilitatis instituere,
& judiciis præsidere: pretia rebus
libus præter tempus comitiorum
li imponere: ponderum & mensu
curam gerere: Iudæorum quoque p
cinium & judicia ad Palatinum
nent. Castellani quasi legati sunt P
norum, ductoresque & præsides n
tatis sub suo quisque Palatino. A
lantur autem Castellani etiam ver
la lingua mutuato à Latinis vocab
castellis sive oppidis, eorumque te
riis, quæ singuli singula habent at
ta: non quod dominatum, jurisd
nem, aut curationem in eis habean
legationem tantum bellicam, cujus
do fecimus mentionem: plerique e
certos reditus anniversarios. Ind
suam quisque denominationem su
videlicet, ut Voiniciensis vel Sreme
vel alius cujuspiam loci Castellanu
cetur. Vocantur etiam persæpe nom
vernaculo domini, loci appellat
in *ki* vel *ski* syllabam deflexa, verbi

tia, pan Posnanski, pan Płoski. Solus autem Cracoviensis Castellanus, præter nomen & reditus, nihil habet commune cum aliis: Sed liberum is honorem habet, absque ullo prorsus munere, præter commune Senatorium: Tam Palatinum autem, quam Castellanum lege esse non licet quenquam in ea satrapia, in qua nullum proprium habet fundum seu bona terrestria. Vocanturque ii utrique vulgo communi vocabulo dignitarii, quasi dignitate & honore præditi, addito fere satrapiæ, seu terræ nomine. Magistratus vero sive officiales regni ab officiis, & functionibus quibusdam publicis, quibus funguntur ad universam rempublicam pertinentibus, hanc sumunt communem appellationem. Nam peculiaria eorum nomina superius jam indicavimus: Quibus singulis REGNI nomen adjungitur, ut, verbi gratia, Marescalcus & Cancellarius regni dicatur, eodemque modo cæteri. Officia vero singulorum hæc sunt. Marescalcus quidem magister est aulæ regiæ, & administer consilii publici, penes quem jus est convocandi senatum jussu regis, vel primatis, præstandi silentium & audientiam, faciendi potestatem dicendæ sententiæ, legatos externos introducendi, ejiciendi è consilio eos, qui ad id non

per-

tia, pan Posnanski, pan Ploski...
tem Cracoviensis Castellanus, ...
nomen & reditus, nihil habet ...
ne cum aliis: Sed liberum is ...
habet, absque ullo prorsus mune...
ter commune Senatorium: ...
tinum autem, quam Castellanum ...
esse non licet quenquam in ea ...
in qua nullum proprium habet ...
seu bona terrestria. Vocantur ...
que vulgo communi vocabulo ...
rii, quasi dignitate & honore ...
addito fere satrapiæ, seu terra ...
Magistratus vero sive officiales ...
officiis, & functionibus quibus ...
licis, quibus funguntur ad ...
rempublicam pertinentibus, ...
munt communem appellationem ...
peculiaria eorum nomina supe...
indicavimus: Quibus singulis ...
nomen adjungitur, ut, verbi ...
Marescalcus & Cancellarius regni ...
tur, eodemque modo cæteri. Offici...
ro singulorum hæc sunt. Mare...
quidem magister est aulæ regiæ, ...
minister consilii publici, penes quem ...
est convocandi senatum jussu regis, ...
primatis, præstandi silentium & ...
tiam, faciendi potestatem dicendi ...
entiæ, legatos externos introdu...
jiciendi è consilio eos, qui ad id ...

pertinent, pronuntiandi decreta regia in caufis infamiæ & capitalibus, promulgandi ad populum fenatus confulta, moderandi pompis publicis, hofpites illuftres fufcipiendi, compefcendi motus inquietorum atq; turbulentorum non modo circum fenatum & in publico, fed etiam in privatis principis cœnaculis & habitaculis, animadvertendi in delicta, quæ in loco & oppido domicilii five hofpitii regii, vel comitiorum admittuntur, denique in comitiis & in comitatu regio diverforia diftribuendi, & imponendi rebus venalibus pretia: unde etiam vectigal feu tributum forale ipfi provenit. Marefcalci etiam eft in aulicum regis comitatum & adminiftros menfæ regiæ, aliorumque numerum aulicorum; profanos præfertim, jurifdictio, cenfura & animadverfio: eoque geftat is in publicis conventibus, & regi in propatulum prodeunti præfert erectum fceptrum ligneum, five baculum. Cancellarius & Vicecancellarius, nominibus & loco diftincti, fed poteftate & munere exæquati, diplomatibus, edictis, mandatis, epiftolis, & aliis fcripturis regiis confcribendis atque fignandis, quæque ad eum mittuntur accipiendis & legendis præfunt. Itaque in poteftate fua habent figna regia, Cancellarius quidem majus,

Vice-

Vicecancellarius vero minus. Authoritas eorum eousque patet, ut multa inconsulto principe signare: quæ vero contra leges esse videntur, jubenti illi negare possint. Dant etiam responsa regio nomine, & quibus de rebus consilium haberi debet, in Senatu proponunt: denique senatus consulta, regiaque & comitialia placita ac decreta literis mandant, & in publicum edunt. Sunt etiam ii cognitores privatarum querimoniarum, & provocationum ab urbanis & oppidanis; præfectorumque judiciis, ad regium tribunal devolutarum: Secretariis, scribis, sacerdotibus, concionatoribus, & cantoribus aulicis ceremoniisque ecclesiasticis moderantur: is præsertim qui est de sacro ordine. Lege enim, quamvis non antiqua, alterutrum ex iis sacri, alterum profani ordinis esse oportet, cum antiquitus soli fere sacerdotes eo munere fungerentur. Sunt autem ii in proxima exspectatione honorum sui uterque ordinis. Sed neque sacerdoti cum episcopatu, exceptis Præmisliensi, Culmensi, Chelmensi & Camenecensi, neque profano sive seculari cum ullo Palatinatu vel Castellania retinere munus hoc licet, præter peculiarem indulgentiam, aut conniventiam: est autem usitatum, ut de Vicecancellario fiat

Can-

Vicecancellarius vero munus, ...
tas eorum eousque patet, ut ...
consulto principe signare: quæ ...
tra leges esse videntur, jubendi ...
re possint. Dant etiam respons...
nomine, & quibus de rebus cons...
haberi debet, in Senatu propon...
atque senatus consulta, regiaque ...
mutalia placita ac decreta literis ...
dant, & in publicum edunt. Sunt ...
ii cognitores privatarum querim...
rum, & provocationum ab urba...
oppidanis, præfectorumque judi...
regium tribunal devolutarum: ...
tariis, scribis, sacerdotibus, con...
toribus, & cantoribus aulicis co...
niisque ecclesiasticis moderantur: ...
tertium qui est de sacro ordine. ...
num, quamvis non antiqua, alter...
ex iis sacri, alterum profani ordini...
oportet, cum antiquitus soli fere ...
dotes eo munere fungerentur. Sa...
tem ii in proxima exspectatione ...
rum sui uterque ordinis. Sed ne ...
cerdoti cum episcopatu, exceptis ...
diensi, Culmensi, Chelmensi & ...
necensi, neque profano sive secularis ...
ullo Palatinatu vel Castellania ...
munus hoc licet, præter peculiarem ...
dulgentiam, aut conniventiam: ...
em usitatum, ut de Vicecancellario ...

Cancellarius, propter loci & sen...
dicendæ prærogativam. Thesau...
ipso nomine indicat munus suum ...
enim promus & condus thesauri ...
symbolorum sive insignium regni ...
sunt, corona, pomum, sceptru...
gladius, suppellectilis & redituum ...
rum, scripturarumque & monum...
rum publicorum: auctor & mode...
quorumvis quæstorum, curatorum...
que dispensatorum principis, & ...
num reddendarum exactor, mone...
officinæ magister: stipendiorum ...
militarium quam aulicorum sol...
reddendæ principi rationi obnoxiu...
Marescalco curiæ, & præfectis, ref...
dariis, & secretariis, dicemus postea. ...
merantur etiam inter Magistratus & ...
ficiales regni, duo duces exercitus: ...
rum alter generalis & supremus ex...
tuum regni capitaneus, alter camp...
ctor, seu campestris Capitaneus dic...
Ac ille quidem dux est & moderator ...
li secundum principem, & vicarius ...
cipis. Ducit exercitum, capit locum ...
stris, acies instruit, dat signum pu...
& receptus, commeatus & annona...
ram in bello gerit, pretia rebus ve...
bus imponit, ponderibusque & men...
earum modum statuit, & in delinq...
tes animadvertit. Campestris vero, ...

K

est quasi Vicarius à principe datus: excubiarum potissimum explorationumque curam gerit, & mercenariis militibus, illo præsertim altero absente præest. Neuter tamen in Senatu locum habet: Quin temporarii esse perhibentur, neque inter magistratus regni habiti superioribus temporibus. Longe minus autem alii quidem, qui ipsi nostra fere memoria pro magistratibus regni haberi & appellari cœpere. Neque tamen in senatu locum habent, neque functionem ullam ad universum regnum pertinentem. Ii vero sunt gladifer, pocillator sive pincerna, structor mensæ, quem inciforem vocant, dapifer, subdapifer, magister culinæ, qui dapibus apparandis & cocis regiis præest. Et certe aut iidem sunt terrestres Cracoviensis satrapiæ, aut ea sola de omnibus nullos habet. Itaque nos quoq; de sententia peritiorum inter terrestres honores & magistratus eorum officia exponemus. Dicuntur autem terrestres honores & magistratus, qui non universi regni, sed terrarum atque satrapiarum sunt peculiares. Officia terrestria vulgo appellantur: & his qui præditi sunt, officiales terrestres. Sunt autem ii Succamerarius, capitaneus, gladifer, vexillifer, pincerna, suppincerna, incisor, subdapifer, dapifer, tribunus, judex, subiudex, notarius, the-

saurarius,

est quasi Vicarius à principe
biarum potissimum explora
curam gerit, & mercenariis mili
lo præsertim altero absente pr
te tamen in Senatu locum habe
temporarii esse perhibentur,
magistratus regni habiti
temporibus. Longe minus
quidem, qui ipsi nostra
pro magistratibus regni habe
lari cœpere. Neque tamen ii
cum habent, neque functiones
ad universum regnum perti
vero sunt gladifer, pocillator
na, structor mensæ, quem incis
cant, dapifer, subdapifer, magister
qui dapibus apparandis &
præest. Et certe aut iidem sunt
Cracoviensis satrapiæ, aut ea
nibus nullos habet. Itaque nos
sententia peritiorum inter terre
nores & magistratus eorum o
nemus. Dicuntur autem terrest
res & magistratus, qui non
gni, sed terrarum atque satrapia
peculiares. Officia terrestria vulg
lantur: & his qui præditi sunt,
terrestres. Sunt autem ii Succam
capitaneus, gladifer, vexillifer, pi
suppincerna, incisor, subdapifer, da
tribunus, judex, subiudex, notarius,

sunt

saurarius, venator, agaso sive equorum curator. Habentque certas suas functiones sive curationes antiquitus, in sua quisque satrapia sive tractu, ac terra, ut vulgo loquuntur: quarum quælibet olim, discerpto in multos dominatus regno, suum ducem habuit. Eius autem hi fuerunt administri peculiares. Nunc magna pars solum nomen eundumque honorem retinent. Quales sunt gladiferi, pincernę, suppincernę, incisores, dapiferi, subdapiferi, ac thesaurarii: nisi quod in extraordinariis iudiciis, quas commissiones vocant, regiis mandatis subserviunt, & in colloquiis assident. Tametsi etiamnunc ii peculiaribus suis muneribus fungi recte posse existimantur in suo quisque tractu, à quo denominationem habét, quoties eum princeps adit: Nempe ut gladifer Posnaniensis in Posnaniensi satrapia gladium ipsi præferat in solenni pompa: pincerna poculum administret: incisor sive structor mensam apponat: dapifer dapes inferat: subdapifer dapiferum cum sceptro seu baculo præcedat, suppincerna potus curam gerat, thésaurarius condus ac promus pecuniæ sit ac supellectilis eius. Cæteri sane funguntur etiamnunc fere suis muneribus. Ac vexillifer quidem in bello vexillum præfert exercitui suæ satrapiæ: Tribunus custos

est

eſt arcis in ſuo quiſque tractu, durante bello: Itaque vacationem habet militiæ. Venator venationibus & ſylvis præeſt: Agaſo equitio ſive armento equorum: Iudex cauſis & controverſiis privatis nobilitatis diſceptandis & judicandis præſidet una cum ſubjudice: qui ejus eſt ſocius, non vicarius, loco tantum inferior. Notarius ſcriba eſt & actuarius judicii: Sed habet ipſe quoque in judiciis jus dicendę ſententiæ, conſuetudine magis, quam legum præſcripto. Cæterum Succamerarius (ut ejus partes poſtremo loco explicemus, licet honore omnibus his anteeat) olim fortaſſis prçfuit cubiculo & cubiculariis principis in ſua quiſque terra: Nunc regendis modo finibus agrorum ac bonorum terreſtrium præeſt. Quem itidem atque judicem, ſubjudicem, & notarium, juratum eſſe oportet. Habetque is ad id munus obeundum vicarios & ipſos juratos in ſingulis territoriis ſingulos, qui camerarii vocantur, ſive cubicularii, propterea fortaſſis, quod antiquitus miniſtri cubiculi principis ad id munus legebantur à ſuccamerario. Nunc is eos ſibi legit arbitratu ſuo ex equeſtri ordine ejuſdem territorii, & jurejurando adigit, mutatque quoties vult. Cracovienſis Succamerarius præ cæteris ea prærogativa præditus

est arcis in suo quisque tractu,
bello: Itaque vacationem habe
Venator venationibus & sylvis
Agaso equitio sive armento
Iudex causis & controversiis
nobilitatis disceptandis &
præsidet una cum subjudice:
socius, non vicarius, loco
rior. Notarius scriba est &
dicii: Sed habet ipse quoque
jus dicendæ sententiæ, consuetu
gis, quam legum præscripto. Cæ
Succamerarius (ut ejus partes
loco explicemus, licet honore
his anteeat) olim fortassis præfect
lo & cubicularii principis in sua
terra: Nunc regendis modo
grorum ac bonorum terrestrium
Quem itidem atque judicem,
cem, & notarium, juratum esse
tet. Habetque is ad id munus
dum vicarios & ipsos juratos in
erritoriis singulos, qui camera
antur, sive cubicularii, propterea
s, quod antiquitus ministri
incipis ad id munus legebantur
merario. Nunc is eos sibi legit
tu suo ex equestri ordine ejusd
orii, & jurejurando adigit,
ties vult. Cracoviensis Succam
præ cæteris ea prærogativa

tus est, ut salinarum ejus ipsius tractus arbiter sit & inspector. Capitaneorum officia statim exponemus. Cæterum hi, de quibus modo egimus, non omnes in omnibus satrapiis sunt, neque in singulis singuli. Et Cracoviensis quidem satrapia succamerarium, gladiferum, dapiferum, tribunum, judicem, subjudicem, & notarium habet singulos: Posnaniensis cæteros quidem habet itidem singulos: Succamerarius vero, judices, subjudices & notarios binos. Habet enim hosce terra Vschoviensis peculiares, quæ à Polonia quodam tempore sejuncta fuit. Sendomiriensis satrapia cæteros quidem & ipsa singulos habet, præter tribunum, quem etiam Prissoviense territorium non ita pridem suum habere cœpit. Calissiensis item eosdem omnes habet singulos. Siradiensis structore & subdapifero caret: gladiferum, pincernam, dapiferum habet singulos: Succamerarios, vexilliferos, judices, & notarios binos. Habet enim hos Velunense territorium suos, ex quo tempore avulsum fuit à Polonia, sicut arbitror. Tribuni item duo sunt in eadem satrapia, Major & Minor. Lenciciensis gladiferum, structorem & subdapiferum non habet, cæteros habet singulos. Itemque Brestensis. Inovvladislaviensis vero gladiferum unum ha-

 bet,

bet, ſtructorem & ſubdapiferum nullum: Reliquos omnes binos. Habet enim Dobrinenſis terra peculiarem ſuccamerariū, vexilliferum, pincernam, dapiferum, tribunū, judicem, ſubjudicem, & notarium. Ruſſia quinos habet ſuccamerarios, vexilliferos, pincernas, dapiferos, tribunos, judices, ſubjudices, & notarios: Nempe Leopolienſem, Præmiſlienſem, Sanocenſem, Halicienſem, & Chelmenſem: Gladiferum, ſtructorem, & ſubdapiferum nullum. Podolia itidem nullum de his tribus: Reliquos vero ſingulos, exceptis tribunis, quos duos habet, Camenecenſem atque Trebovvlienſem. Lublinenſis ſatrapia gladiferum, ſtructorem, & ſubdapiferum nec ipſa habet: vexilliferum, pincernam, ac dapiferum ſingulos, cæteros binos. Lucovienſe enim territorium peculiares habet ſuccamerarium, tribunum, judicem, ſubjudicem, & notarium. Belſenſis ſuccamerarium, vexilliferum, pincernam, dapiferum, judicem, ſubjudicem, & notarium habet ſingulos, cæteros non habet. Plocenſis ſuccamerarium, pincernam, dapiferum, ac tribunum ſingulos: Iudicem vero & ſubjudicem & notarios binos: (Habet enim hos Zavvcrenſe territorium ſuos.) Structore ac ſubdapifero ea ſatrapia caret. Ravenſis vero ſtructore item & gladiferoi

bet. structorem & subdapiferum nul[lum]:
Reliquos omnes binos. Habet etia[m] [Do-]
brinensis terra peculiarem succameri[um],
vexilliferum, pincernam, dapiferum, [tri-]
bunum, judicem, subjudicem, & notari[um].
Russia quinos habet succamerarios, [ve-]
xilliferos, pincernas, dapiferos, tri[bunos,]
judices, subjudices, & notarios: N[empe]
Leopoliensem, Præmisliensem, San[ocen-]
sem, Haliciensem, & Chelmensem: G[ladi-]
ferum, structorem, & subdapiferum [nul-]
lum. Podolia itidem nullum de hi[s tri-]
bus: Reliquos vero singulos, ex[cepto]
tribunis, quos duos habet, Cam[enecen-]
sem atque Trebovvliensem. Lub[linen-]
sis satrapia gladiferum, structorem, [&]
subdapiferum nec ipsa habet: vex[illife-]
rum, pincernam, ac dapiferum [sin-]
los, cæteros binos. Lucoviense eni[m ter-]
ritorium peculiares habet succ[amera-]
rium, tribunum, judicem, subjudic[em, &]
notarium. Belsensis succamerarium, [vexi-]
lliferum, pincernam, dapiferum, [tribu-]
num, subjudicem, & notarium habe[t sin-]
gulos, cæteros non habet. Plocen[sis suc-]
camerarium, pincernam, dapiferum, [tri-]
bunum singulos: Iudicem vero & [subjudi-]
cem & notarios binos: (Habet en[im]
Zavvcrense territorium suos.) S[...]
e ac subdapifero ea satrapia ca[ret...]
[...]ensis vero structore item & glad[ifero ...]

ro: Subdapiferum unum habet: reliq[uos]
autem ternos, territoriis distinctos, vi[de-]
licet Ravensem, Gostinensem, & Soch[a-]
ciovienſem. Masovia judices habet un[de-]
cim, totidem quot territoria: Nimiru[m]
Cyrnensem, Viznensem, Varsaviense[m,]
Nurensem, Vyssegrodensem, Zacrocim[en-]
sem, Ciechanoviensem, Lomzensem, [O-]
strolencensem sive Zembroviensem, R[o-]
zanensem, & Livensem: Subjudices [&]
notarios totidem: Succamerarios u[no]
minus: Zembroviense enim territoriu[m]
eo caret: Pincernas atque dapiferos o[cto-]
nos: Rozanense enim & Livense, at[que]
item Zembroviense territoria hos n[on]
habent: Vexilliferum ne Lomzense q[ui-]
dem: Subdapiferum autem neque h[æc]
ipsa, neque Nurense: neque Vysseg[ro-]
dense: porro suppincernas & thesau[ra-]
rios totidem, quot subdapiferos ha[bet]
Masovia, nempe quinque: Suppinc[er-]
nam item Ravensis satrapia habet: B[el-]
stensis vero thesaurarium: Cæteræ o[m-]
nes neutrum: Magistrum culinæ n[ulla]
præter Cracoviensem, si modo non [re-]
gni is est: Agasonem nulla præter R[us-]
siam: Venatores solæ Cracoviensis, [Po-]
naniensis, Siradiensis atq; Lenciciensis [sin-]
gulos: Sendomiriensis vero & Masovi[a]
binos: Hæc quidem Visnensem & L[om-]
zensem: Illa vero Sendomiriensem & [Ra-]
dom[iensem]

domienſem. Habent & Oſuiencimenſis & Zatorienſis terræ ſuos judices ſingulos: habet etiam Severienſis ab epiſcopo. Cæterorum terreſtrium magiſtratuum nullum habet Sileſia, præfectis ſive capitaneis exceptis: De quibus jam dicendum eſt. Capitaneus, quem præfectum recte dixerimus, addito nomine arcis, cui præeſt, cuſtos eſt ac defenſor non ſolum arcis regiæ, verumetiam pacis atque tranquillitatis publicæ, in ſua quiſque præfectura, quam à vi tutam debet præſtare & vindicare, & furibus latronibuſq; repurgare. Itaque Iuriſdictionem coërcitionemq; habet late patentem, non modo in agreſtes & oppidanos, verumetiam in equeſtris ordinis homines: Qua de re accuratius ſuo loco tractabimus. Adhęc omnium aliorum judicum, eccleſiaſticorum juxta ac profanorum, ſententias ad extremum executioni mandat, ſi executores alii nolint, vel non proficiant. Gerit etiam curam commodorum & redituum principis, qui ex re familiari, ac cenſibus & penſionibus oppidanorum & agreſtium proveniunt. Et omnino arces, & villæ, ſeu ruſtica prædia cum ſuis ſartis tectis, & oppida pagique principis in ditione præfectorum ſunt. Solus omnium Cracovienſis præfectus licet ampliſſimam juriſdictionem habeat, tamen

domienſem. Habent & Oſwiecimenſis
& Zatorienſis terræ ſuos judices
los: habet etiam Severienſis ab ep
Cæterorum terreſtrium magiſtr
nullum habet Sileſia, præfectis
pitaneis exceptis: De quibus jam
dum eſt. Capitaneus, quem præf
recte dixerimus, addito nomine
cui præeſt, cuſtos eſt ac defenſor
lum arcis regiæ, verumetiam pacis
tranquillitatis publicæ, in ſua
præfectura, quam à vi tutam debe
ſtare & vindicare, & furibus latron
repurgare. Itaque Juriſdictionem
tionemq; habet late patentem, non
do in agreſtes & oppidanos, verum
in equeſtris ordinis homines: Qu
accuratius ſuo loco tractabimus. I
omnium aliorum judicum, eccl
orum juxta ac profanorum, ſen
d extremum executioni manda
tores alii nolint, vel non pro
rit etiam curam commodorum
dituum principis, qui ex re fam
cenſibus & penſionibus oppid
& agreſtium proveniunt. Etenim
rces, & villæ, ſeu ruſtica prædia
arcis tectis, & oppida pagique p
n dicione præfectorum ſunt. S
am Cracovienſis præfectus
imam juriſdictionem habe

men ſartorum tectorum arcis, & re
tuum principis curam non habet. Eſt
nim magnus procurator ejus arcis, q
utrunque hoc onus ſuſtinet. Nam Po
nanienſis præfectus, licet majores etia
prærogativas & juriſdictionem in to
majore Polonia obtineat, atque ob
generalis majoris Poloniæ capitane
vocitetur, curat tamen ſarta tecta arc
Poſnanienſis duntaxat, & reditus regi
ejuſdem territorii. Cætera enim territo
ria juriſdictioni ejus ſubjecta, habent fe
ſuos curatores, quos etiam minus pr
præpræfectos appellamus: de quibus po
agemus. Oportet autem præfectum eſ
equeſtris ordinis, agros & fundos pr
prios in ea ipſa præfectura, cui præfic
tur, habentem. Neque externo auten
neque regio vel ducali genere orto, con
ferri præfecturam fas eſt. Nec duas cui
quam habere licet: Ac ne unam quiden
primariam duntaxat & juriſdiction
præditam, cum primaria Caſtellania v
Palatinatu ejuſdem ſatrapiæ, Poſnanien
ſi & Cracovienſi, exceptis: In quibu
non idem jus eſt. Ne Sileſiæ quidem ca
dunt ſub hanc legem. Habet præfectu
quilibet ſuum vicarium, quem Vicecapi
taneum vel Burggrabium vulgo vocant
Nos ſuppræfectum fortaſſis non inept
diximus, penes quem eſt vicaria præ
K 5 fecturæ

fecturæ totius poteſtas, & rerum judicatarum executio. Habet & alterum adminiſtrum ſtatorum, ac certis temporibus peragi ſolitorum judiciorum, quem judicem caſtrenſem dicunt. Vtrunque arbitratu ſuo creat & abdicat: Sed utrunque juratum itidem, atque ipſum præfectum, & ex equeſtri ordine eſſe, certaque bona terreſtria in ea ipſa præfectura habere oportet. Nec eundem judicem ſuppræfectum, terreſtremve & caſtrenſem judicem, eſſe fas eſt. Habet item præfectura quæque actuarium juratum, quem notarium caſtrenſem nominat. Non ſunt autem ſatrapiis, verum arcibus ac territoriis fere, quæ diſtrictus vocantur, diſtinctæ præfecturæ: nonnullæ etiam complura territoria in ſe complectuntur. Sunt vero hæ totius Poloniæ præfecturæ: In majore quidem Polonia unica generalis, Poſnanienſe, Coſtenſe, VVſchovenſe, Caliſſienſe, Gneſnenſe, Pyſdrenſe, Coninenſe, Keinenſe, & Naclenſe territoria complexa: In minore autem Cracovienſis, quæ præter primarium, alia tria territoria, videlicet Proſſovienſe, Xianzenſe & Lelovienſe in ſe continet. Præter eam ſunt, Sandecenſis & Biecenſis præfecturæ cum juriſdictione. In Sendomirienſi vero ſatrapia ſunt: Sendomirienſis, Radomienſis, (Stenzicenſe

quoque

fecturæ totius potestas, & terre
tarum executio. Habet & alium
histrum statorum, ac certis tempo
eragi solitorum judiciorum, quem
licem castrensem dicunt. Verum
itratu suo creat & abdicat: Sed
ue juratum itidem, atque ipsum p
um, & ex equestri ordine esse, ea
na terrestria in ea ipsa præfect
e oportet. Nec eundem judicem
efectum, terrestremve & cast
icem, esse fas est. Habet item p
ra quæque actuarium juratum
arium castrensem nominat
autem satrapiis, verum art
toriis fere, quæ districtus vo
ctæ præfecturæ: nonnullæ
lura territoria in se compl
unt vero hæ totius Poloniæ p
: In majore quidem Polonia
ralis, Posnaniense, Costen
nse, Calissiense, Gnesnense,
Coninense, Keinense, & Na
oria complexa: In minore
ensis, quæ præter primari
erritoria, videlicet Prosso
e & Lelovienseín se con
m sunt, Sandecensis & Bie
uræ cum jurisdictione. In
i vero satrapia sunt: Sen
Radomiensis, (Stenz
quæ

quoque territorium dudum complexa, quod jam peculiarem præfectum habet:) Corcinésis, quę & novę civitatis dicitur, Chencinensis. Opocinensis, Pilsnensis. In Lublinensi eiusdem nominis præfectura est, & Lucoviensis. In Siradiensi Siradiensis, quæ Schadcoviense quoq; & Radomscense & Potricoviense territoria annexa habet: Velunésis item & Ostressoviensis. In Lenciciensi unica est, tria habens territoria, nimirum Lenciciense, Brezinense, & Orloviense. In Cuiavia Brestensis, Crusuiciense item & Coualiése, & Prędecense, territoria adjuncta habens: Iunivvladislaviensis cum annexo Bydgostiensi territorio: & Bobrovvnicensis, Dobrinense, Ripinense & Libnense territoria complexa. In Russia Leopoliensis, Præmisliensis, Sanocensis, Haliciensis, Chelmensis, & Crasnostaviensis. In Podolia Camenecensis atq; Trebovvliensis. In Belsensi satrapia Belsensis, Buscensis, Grodlensis, & Grabonecensis. In Plocensi unica cum tribus aliis territoriis, Zavvcrensi, Mlavensi, Srenensi sive Srencensi. In Masovia Cyrnensis, Viznensis, Varsaviensis, cui Nurense quoque territorium paret, Vyssegrodiensis, Zacrocimensis, Ciechanoviensis, Lomzensis, Rozanensis, (in qua est Macoviense territorium,) & Livensis. In Ravensi vero satrapia

tres

tres præfecturæ sunt, Ravensis, Gostinensis, & Sochaciovienſis. In Silesia sunt Osuiencimensis & Zatoriensis. Præter has præfecturas sunt & aliæ de superioribus fere detractæ, & peculiariter, quamvis minus Latine, tenura, earumq; præfecti tenutarii vulgo vocantur: qui partim non habent sua territoria, partim habent, verum sine ulla jurisdictione in nobilitatem. Nam ea est penes veros præfectos, quibus eæ tenutæ voluntate regia propter utilitatem, vel aliqua de causa detractæ sunt. Sunt autem ii tenutarii curatores, modo regiorum prædiorum atque redituum, & castellorum, plebisque subiectæ, non dissimili conditione magni procuratoris arcis Cracoviensis. In iis leges eæ, quæ de præfecturis quidem commemoratæ sunt, locum nôn habent. Omnium autem præfecturarum reditus, partim ex agricultura, & re pecuaria, partim è molis frumentariis & sylvis, partim è censibus & pensionibus agrestium & oppidanorum proveniunt, & vel certo pacto præfectis locantur à principe, vel eorum fidei committuntur, ita ut rationibus reddendis obnoxii sint. Condonantur etiam interdum ob eximia merita. Oppignorari quoque præfecturas non inusitatum est, eas præsertim, quæ jurisdictione carent,

quæque

quæque non sunt primariæ cujusque satrapiæ. Sed ita demum id legitimum est, si rata redituum portio quotannis de capite deducatur. Quod cum in desuetudinem abiisset superiori tempore, comitiorum decreto nunc revocatum est. In iis vero præfecturis, quæ jurisdictionem habent, si usus reipublicæ oppignorationem requirat, etiam assensu senatus comitiali opus est. Sola Sendomiriensis privilegio quodam neque oppignorari, neque locari perpetua locatione potest. Habent & episcopi, & proceres, atque equites locupletiores nonnulli arces & præfectos suos: Sed hoc nomine principi nequaquam obnoxios. Habet arx Cracoviensis peculiariter decem custodes, qui burggrabii, sumpto à Germanis vocabulo, appellantur, sine ulla potestate, præfecti auctoritati obnoxios: Qui pacis juxta ac belli tempore nocturnas, atque etiam diurnas, quando opus est, excubias, per se, vel per administros suos servant: Habentque militiæ vacationem : & eo nomine ambitur id munus à multis, & à rege confertur. Salinæ & alia metalla habent suos curatores & administros juratos, & rationibus reddendis obnoxios. Præest autem salinis Bochnensibus & Velicensibus, earumque administris & operis, unus salinator, quem zupparium

rium

rium Cracovienſem vocant. Ruſſicis item unus, quem Ruſſicum appellant. Et eſt honorata hæc utraque curatio. Sed neque in regni, neque in curiæ, neque in terreſtribus magiſtratibus numerantur: Quemadmodum neque telonæ, ſive quæſtores teloniorum, neque tributorum atque exactionum publicarum exactores. Et ii vero utrique rationibus reddendis obnoxii ſunt: Telonæ quidem, ſi non redemerint telonia: Quod faciunt plerunque. Hos omnes in hunc locum terreſtrium magiſtratuum conjicere libuit, propterea quod eorum curationes ad præfectorum officia nonnihil accedunt. Scribam quoque ſive notarium theſauri regii nihil vetat his adjicere, quem rex ipſe edit, ac theſaurario vicarium adjungit. Eſt & ſcriba caſtrenſis, quem etiam notarium campeſtrem vocant, mercenariorum militum conſcriptor, & ſolutor ſtipendiorum. Sunt etiam à terreſtribus magiſtratibus non multum diverſa miniſteria quædam in aula princis, quæ officia curiæ dicuntur. Quorum adminiſtri terreſtrium plerorumque & regni officialium (quorum ſunt cognomines) quotidianis miniſteriis in aula principis funguntur, fidemq; ſuam principi ad ſuum quiſque miniſterium jurejurando obſtringunt. Sunt au-

tem

rium Cracoviensem vocant. Rus
tem unus, quem Rusticum app
Et est honorata hæc utraque
Sed neque in regni, neque in curi
que in terrestribus magistratibus
rantur: Quemadmodum neque
sive quæstores teloniorum, ne
butorum atque exactionum public
exactores. Et ii vero utrique ratio
reddendis obnoxii sunt: Telon
dem, si non redemerint telonia:
faciunt plerunque. Hos omnes i
locum terrestrium magistratuum
jicere libuit, propterea quod eor
rationes ad præfectorum officia
hil accedunt. Scribam quoque
rium thesauri regii nihil vetat h
re, quem rex ipse edit, ac thesaur
carium adjungit. Est & scriba ca
quem etiam notarium campest
cant, mercenariorum militum co
ptor, & solutor stipendiorum.
iam à terrestribus magistratibus
multum diversa ministeria quæ
aula princis, quæ officia curiæ dic
Quorum administri terrestrium p
umque & regni officialium (quo
int cognomines) quotidianis mini
is in aula principis funguntur, fide
am principi ad suum quisque mi
m jurejurando obstringunt. Sunt

tem ii: Marescalcus, Thesaurarius
Vicethesaurarius, Succamerarius,
rendarii duo, pincerna, structor m
subdapifer, dapifer, magister culi
præfectus curruum. Nuper etia
accessere, Vexillifer, ac ductor a
militiæ. Qui omnes addito nomi
riæ, à superioribus magistratibus
ficialibus cognominibus suis disting
tur: nempe ut Marescalcus curiæ,
saurarius curiæ, atque eodem mod
dicantur. Nec scio an & Secreta
hunc ordinem referri debeant, licet
lum peculiare certumque munus
butum habeant, sed ad nutum prin
præsto sint in obeundis ejus nomi
gationibus, in scriptionibus & lect
bus publicarum & regiarum scrip
rum, in acciendis ac deducendis a
gem vel in senatum illustribus ho
bus & legatis principum, in exqui
dis & referendis sententiis ægroto
& à consilio absentium primario
senatorum, in recognoscendis pro
cipe locis, factis, & causis controve
regiorum præsertim hominum, &
ministrorum inter ipsos, vel cum m
stratibus suis, & si qua sunt alia ho
& cum dignitate conjuncta minist
Numerus eorum certus non est. I
eminet unus, qui appellatur pri

ſeu major Secretarius. Is abſentium Cancellariæ præſidum vicem ſupplet in aula & comitatu principis: Nec tamen, ut illi, geſtat ſignum regium, ſed quoties opus eſt, petito ab ipſo annulo ſignatorio, tam diplomata publica, quam epiſtolas ipſo præſente ſignat. Quod ſi is quoque abſit, peragit ea quiſpiam de cæteris Secretariis, quem princeps juſſerit. Habet autem primus quoque Secretarius ſecundum Cancellarium & Vicecancellarium prærogativam capeſſendi honores publicos & magiſtratus qui vacaverint: In arbitrio tamen regis poſitam. Habet & locum honoratum ſupra omnes officiales terreſtres & aulicos, excepto Mareſcalco. Mareſcalcus curiæ abſente Mareſcalco regni agit omnia quæ illius muneris ſunt: A præſente etiam ſocius adhiberi ſolet ac debet ad ea quæ ſunt majoris momenti peragenda, præſertq; cum eo pariter principi erectum ſceptrum. Theſaurarius item Theſaurarii regni abſentis vices gerit, adhibeturque & ipſe à præſente ad pleraque omnia. Succamerarius, eſt magiſter cubiculi atque cubiculariorum puerorum, aliorumq; domeſticorum principis adminiſtrorum: Sub cujus poteſtate eſt ſupellex ad lectum & cubiculum principis cultumque corporis pertinens. Ianitoribus quoque idem

idem præest. Referendarii, supplicum libellorum magistri sunt, & querimoniis hominum audiendis, Cancellariæque, ut verbo legis utamur, referendis præsunt. Quinetiam in litibus urbanis disceptandis præsto sunt eidem Cancellariæ, ejusque permissu exponunt regi cum consilio causas & controversias litigantium. Nuper adeo sententias quoque rogari cœperunt in regiis judiciis. Sunt autem duo pari potestate, alter ecclesiastici, alter profani ordinis. Ductoris copiarum, magistri stabuli, magistri culinæ, & præfecti curruum quæ sint officia, ipsa eorum nomina satis ostendunt. Cæterorum munera jam sunt explicata in terrestribus officiis & curationibus. Eadem enim sunt horum atque illorum: Sed cedunt hi illis præsentibus in sua cuique satrapia sive terra. Hæc autem omnia honorata sunt ministeria: Minus illa, interioris cubiculi servatoris, curatoris lecti atque dispensatoris. Ceterum stipendiarii, & aulici principis equites, concionatores, & sacrifici, quamvis honorato sint loco, tamen inter officiales non censentur: Multo minus stipatores, sive satellites, cubiculariique & pueri: Sed perpetui sunt administri principis, & præsto sunt ipsi iter facienti, & quovis loco manenti. Ac sacrifici quidem per vices operantur

ſacris quotidie præſente rege. Canunt etiam feſtis diebus, benedictioneſque & gratiarum actiones ritu Chriſtiano ad menſam ejus peragunt. Concionator ſacris concionibus fungitur. Aulici vero (ſic enim vocantur) equites equis ſtipendia merent, præſidii honoriſq; regii cauſa, & equeſtrem eum vel currulem equeſtres fere comitantur. Qui equitatus numeroſus eſt atque ſplendidus, nobili juventute conſtans. In qua ſunt complures magiſtratibus & officiis non modo aulicis verumetiam terreſtribus præditi. Ei vero Mareſcalci moderantur. Cæteri miniſtri non habent neceſſe equos alere. Itaque pedeſtres prodeuntem in publicum principem deducunt. In ſolennibus tamen pompis non inuſitatũ eſt, ut equites quoq; aulici pedeſtres equeſtrem principem antecedant. In longioribus autem itineribus ii, qui equis non merent, vel regiis, vel oppidatim ſuppeditatis, vel conductitiis equis aut curribus vehuntur. Ex his ſtipatores præſidii cauſa ſunt circum principem: Quod tamen recens eſt in Polonia: ſed auget majeſtatem principis. Cubicularii & pueri præſto ſunt ad quęvis domeſtica miniſteria. Sed cubiculariorum peculiaris uſus eſt in acciendis in ſenatum & ad regem conſiliariis, & perferendis quoquo verſus

ſus literis, mandatis, edictiſque regiis. Quam ad rem oppidatim & vicatim eis mandato principis equi ſubminiſtrantur. Quæ, ſubvectiones, &, lingua vernacula, poduodæ vocantur: Curſum publicum latini vocant. Incedentem in publico principem, aulici quidem antecedunt: ſtipatores prælongis ſecuribus more peditum Germanorum armati latera eius cingunt: Cubicularii vero cum pueris ſubſequuntur, ſed ita, ut & aulici proceribus atque ſenatoribus profani ordinis, & cubicularii puerique epiſcopis ac ſecretariis eccleſiaſtici ordinis proxima principi loca honoris cauſa concedant: Niſi forte regem regina ſequatur. Tunc enim epiſcopi quoque & ſecretarii cum proceribus antecedunt: Reginam vero longus ordo ſequitur nobilium matronarum & puellarum. Hæc igitur eſt ratio univerſa aulæ & comitatus regii. Mitto enim cantores, abaci cuſtodem: mappariuin, canum venaticorum curatores, dimenſorum diſtributores, janitores, tibicines, tubicines, opifices, & alia viliora miniſteria: Quæ magna eſt turba, & ſumptibus principis alitur. Et quoniam omnia perſequimur: volumus quidem certe. Habet etiam regina ſuum comitatum, nec modo puellarum & matronarũ quę in gynęceo ſunt, ſed etiam puerorum

cubiculariorum & aulicorum, & in his peculiares administros sive officiales. In primis magistrum curiæ, qui omnibus præest, Reginamque prodeuntem cum sceptro antecedit: magistram curiæ, matronam gynæceo moderantem: Deinde Cancellarium, vel Secretarium: Cujus sunt munera, literas nomine reginę conscribere, & signare, & legere, & compellantibus eam responsa dare. Quod quidem nescio an cum magistro curię commune habeat. Est autem & hic discrimen inter cancellarium & secretarium, quod hic non gestat signum reginæ, sicut ille: sed ab ea, quoties opus est, utendum accipit. Habet regina etiam thesaurarium suum, & pincernam sive pocillatorem, & structorem mensæ, & subdapiferum, & dapiferum, & culinæ ac stabuli magistros singulos: Itemque dispensatorem, abaci custodem, mapparium, & janitores, eodem, quo regii sunt, honoris discrimine: Quibus omnibus victus, vestitus, & mercedes à rege præbentur. Indidem ipsius quoque reginæ mensa instruitur, res vestiaria, mundus muliebris, & jumenta comparantur. Quod si ea regi superstes sit, vidua de suo ac de fructibus & reditibus eorum bonorum, quæ rex ipsi dotis ac donationis propter nuptias nomine de amplissimi consilii sen-
tentia

tentia attribuerit, sese cum universo comitatu suo deinceps sustentat. Atque hæc de magistratibus regni terrestribus, & aulicis, nobis decursa sunto. De ecclesiasticis magistratibus, honoribus, ministeriis & curationibus, quales sunt secundum Archiepiscopos & Episcopos, suffraganeorum, abbatum, præpositorum, Decanorum, Archidiaconorum, scholasticorum, cantorum, custodum, cancellariorum, vicariorum in spiritualibus, officialium, commissariorum ministrorum, priorum, custodum sive guardianorum, pœnitentiariorum, parœcorum, quos etiam plebanos vocant, non est operæpretium hic nos persequi: Ne de collegiis quidem, canonicorum, monachorum, & monacharum, fratrum conventualium, vicariorum, psaltarum, mansionariorum, & si qua sunt alia. Neque enim peculiare quicquam habent apud Polonos præ cæteris gentibus & nationibus Christianis, neque ad rempublicam pertinent, exceptis archiepiscopis & episcopis, & si quibus forte prçterea peculiariter quædam reipublicç munera, quorum superius mentionem fecimus, mandantur. Magnus tamen, ut par est, honor eis & omnibus sacerdotibus habetur solo sacerdotii nomine. Major etiam olim habebatur: id quod è ve-

rustioribus literarum monumentis deprehenditur. Omnes autem ii episcoporum & archiepiscoporum potestati & jurisdictioni subjecti sunt, præter, si qui pontificis maximi, cujus eximia potestas est, auctoritate exempti sunt. Plebes urbanæ, oppidanæ, vicanæ, & agrestes, partim principi parent, partim proceribus & equitibus: partim certis sacerdotiis attributæ sunt. Reguntur autem à suis quæque dominis, eorumq; præfectis ac procuratoribus, ex æquo & bono sive ex arbitrio magis, quam certis legibus. Quanquam non carent tamen suo quæque jure: Quod non est unius modi, quemadmodum posterius ostendemus. Præter dominos autem, eorumque præfectos & procuratores, habet plebs quæque oppidatim, vicatim, & pagatim suos magistratus. Ac in pagis quidem scultetum sive advocatum hæreditarium vocant, qui est quasi ductor ac defensor coloniæ: qui vel ipse, per se, vel per vicarium suum, (& ipsum advocatum, sed judicialem vocant,) cum adjunctis aliquot ex aratorum numero scabinis (sic appellantur judices, sive assessores judicii) jus dicit. In civitatibus autem & oppidis & vicis præter hos, sunt etiam consules. Ita vocamus eos, qui à veteribus decuriones appellantur: penes quos est civitatis

vitatis cuiusquam gubernatio & custodia: in delinquentes animadversio: publicorum commodorum administratio, curaq; ædificiorum & sartorũ tectorum publicorum. Inter eos autem unus pręsidet magister civiũ, quem vulgo proconsulem vocitant, qui eos quoties opus est, convocat, & in consilium adhibet. Nam leviora sine illis ipse gerit. Consulum non idem est ubiq; numerus. Habẽt item singulæ opificum societates & contubernia in qualibet civitate & oppido suos magistros, & his adjunctos aliquot seniores. In maioribus urbibus sunt etiam ædiles unus & alter, de numero decurionũ delecti, pecuniæ publicæ quęstores, & sartorũ tectorũ curatores. In oppidis vero & vicis communiter hæc à decurionibus curantur. Hos magistratus, in oppidis præsertim, juratos esse oportet, præter advocatos hęreditarios. Nullos autem communes magistratus pagi inter se, neq; civitates, habẽt. Hæc de plebeiis magistratibus.
Creandorum magistratuũ, & honorum mandandorum, in Polonia non una est ratio. Olim episcopi ex præscripto sacrorum canonum à collegiis primariorum sacerdotum, quæ capitula cathedralium ecclesiarũ vulgo nominant, legebantur: Nunc princeps, umbratili quadã electione illis relicta, aut ne relicta quidem, solus

arbitratu suo edit episcopum, & pontifici max. commendat (quod fiebat etiam à collegiis) ut eius auctoritate approbetur, præficiatur, & ab aliis episcopis consecretur. Cæperunt autẽ sic editi sive nominati indulgentia vel conniventia quadam admitti ad consilia publica priusquam approbentur à pontifice: Non item ad functiones sacras, & jurisdictionem ecclesiasticam, & administrationem bonorum: Sed à morte episcopi collegium sacrum, distributis inter se curationibus, bona vacantia administrat: excepta Gnesnensi diœcesi, quæ peculiarem habet Oeconomum, etiam vivente Archiepiscopo. Ius autem dicit in ea juxta ac in aliis diœcesibus vacante sede unus aliquis, quem collegium administratorem temporarium renunciaverit. Abbatum & præpositorum eligendorum jus collegia monachorum hactenus retinuere: Sed jam vix retinent, ab episcopis primum, deinde à regibus etiam labefactum & violatum. Ad electionem quidem certe, regius assensus & episcopi auctoritas accedat, oportet. Cæterum in sodalitiis & conventibus fratrum mendicantium neutrum horum requiritur. Ne in inferioribus quidem & quasi vicariis locupletiorum monasteriorum curationibus, quas fere præposituras vel prio-

prioratus vocant, Prælati & canonici ecclesiarum cathedralium, partim à pontifice maximo, partim ab ipsarum episcopis, alternis mensibus creantur. Primariorum tamen secundum episcopos in unaquaque ecclesia prælatorum & nonnullorum canonicorum edendorum sive commendandorum, &c, ut vulgo loquuntur, præsentandorum jus regi concessum est pontificum superiorum indulgentia. Indultum est idem jus etiam privatis quibusdam, præsertim episcoporum curatoribus, in aliis quibusdam sacerdotiis. In parœciis vero & aliis minoribus sacerdotiis usitatum & legitimum est, ut jus edendi sit penes eos, unde profecta est donatio cujusque sacerdotii, vel in quorum bonis id proventusque ejus siti sunt, sic tamen, ut penes episcopum sit approbatio editi, & reprobatio, si non sit idoneus: aut si plures pariter edantur, dijudicatio. Quod de illis quoque, qui à rege vel alio quopiam profano commendantur, sive præsentantur, intelligendum est. Vocantur autem patroni usitato juri pontificio nomine; collatores etiam vulgo, qui jus hoc edendi, sive præsentandi habent: Quibus invitis obtrudi sacerdotem sive beneficiarium per legem non licet, ne pontificis quidem maximi auctoritate: nisi ii sese

indignos eo jure reddiderint, aut intra tempus legitimum uti eo neglexerint. Obtruso pœna est proscriptio. Quæ sic obiter, & præter institutum propemodum, hic nobis perstricta sunto. Ad proprios reipublicæ Polonæ magistratus revertamur. Palatinos & Castellanos, & reliquum omnem senatum regni, princeps legit, & jurejurando obstringit, sibi & regno sive reipublicæ. Idem confert præfecturas, cæterosque omnes magistratus, honores & ministeria publica. Sed in magistratibus regni illud receptum est, ut non nisi in comitiis renuncientur. In judice vero & subjudice, & scriba sive notario, terrestribus ita adstricta est legibus potestas principis, ut nobilitas eius satrapiæ sive territorii, cuius judex, vel subjudex, vel scriba decessit, conventu instituto, auctore & præside palatino, quatuor patres familias equites eligat: de quibus princeps unum, quem vult, in locum vacantem surroget. Abrogari vero magistratus aut honor ullus nemini potest, nisi per maximam vel mediam capitis diminutionem, hoc est, libertatis civitatisve, sive nobilitatis & bonæ famæ amissionem: aut si quis alium magistratum honoremve adeptus sit, quem cum priori retinere jure non possit. Ipse se quisque abdicare arbitratu

suo

ſuo poteſt. Præfectura, & metallorum, teloniorumque curatione, princeps amovere quemlibet, quando vult, poteſt, niſi cui ipſe promiſerit, ac diplomate caverit, ut ad certum tempus, vel quoad vixerit, amoveri nequeat. Aulico item magiſtratu & miniſterio amoveri quenque regi licet. Non temere tamen id facit, nec fere ſine nota ignominiæ: niſi lex jubeat. Exactores tributorum annui fere creantur à rege, vel comitiali placito. Plebeios magiſtratus partim domini vel præfecti creant, partim ipſi ſibi cives & oppidani legunt, præter Cracoviam, ubi Palatinus jus legendi ſenatus habet: abrogandi non habet: Nec niſi morte, aut maxima mediave capitis diminutione honoris amittitur: ex omni etiam numero viginti quatuor conſulum, quotannis octo, quos vult, Palatinus rebus gerendis præficit, quos præſidentes vocant: de quibus certo ordine ſinguli fiunt magiſtri civium in ſex hebdomadas. Nec multum diverſa eſt ratio conſulum in aliis quibuſdam civitatibus & oppidis: Niſi quod præfecti in ſuæ quiſque ditionis oppido unum aut alterum legendi facultatem habent. Cazimiriæ, Clepariæ, & Proſſoviæ magnus procurator arcis Cracovienſis; cum in legendis conſulibus, tum in aliis rebus, præfecti vicem obti-

obtinet. Idem advocatum & ſcabinos juris ſupremi Theutonici ſive Magdeburgenſis legit. Cæteros autem ſcabinos, ipſi conſules ſive decuriones in ſua quique civitate & oppido legunt, & ſacramento adigunt. Cracoviæ advocatum quoque judicialem. Cæterum Sculterus ſive advocatus hæreditarius in quovis oppido, vico atque pago ſemel à domino conſtitutus, magiſtratum hunc, obnoxium ipſi domino ad equeſtre miniſterium, reique publicæ ad expeditionem bellicam, etiam ad hæredes tranſmittit. Quin & in externum transferre aſſentiente domino poteſt. Eſt tamen jus faſque domino amovere ſculterum, & advocatum hæreditarium contumacem aut inutilem, perſoluto ipſi pretio, quod habet inſcriptum in diplomate, vel ſecundum æſtimationem emolumentorum atque ædificiorum. Niſi quid enorme & privatione dignum is commiſerit. Quo quidem jure multi ſic abuti cœpere ad augenda commoda ſua, ut ſculteris & advocatis hæreditariis ſine ulla culpa ejectis prorſus, vel in ordinem redactis, agros eorum prædiis ſuis adjunxerint, judiciis vero judiciales advocatos arbitratu ſuo præficiant. Reditus magiſtratuum regni exigui, terreſtrium vero & aulicorum nulli fere ſunt. Ne urbanorum

banorum quidem, & oppidanorum,& agrestium ulli fere certi sunt. Honorem Poloni satis amplum & luculentum virtutis & honestorum laborum præmium esse duxerunt, etiam sine compendio: quod minus generosi animi magis plerunque consectantur. Sunt tamen certæ mercedes, & quasi sportulæ, quæ judicibus judiciorumque administris penduntur à litigantibus. Primores aliquot Palatini & Castellani, mediocres tamen habent reditus, partim ex agris & prædiis, partim è salinis, vel teloniis, sive aliis quibusdam pensionibus à principe antiquitus in omne tempus attributis. Episcopi nonnulli peramplos habent, unde non modo ipsi commode & cum dignitate vivere, & senatoria munera laute sustinere, verumetiam inferioris ordinis sacerdotes, socios & administros suos recte alere ac tueri, & omnem cultum divinum cum dignitate administrare, & egenis denique liberaliter subvenire queant. Habet etiam decimas omnium segetum publico principum ac totius Poloniæ consensu jam inde ab initio susceptæ religionis Christianæ attributas, & aliis quibusdam pensionibus postea vel cumulatas, vel commutatas: indeque cum aliis quibuslibet sacrorum administris, tam parœcis, prælatis, & cano-

canonicis certas portiones antiquitus segregarunt. Habent & luculentos fundos, prædia, pagos, oppida, arces & territoria, partim priscorum itidem principum & regum, partim privatorum munificentia adjecta. Ne abbatum quidem & cæterorum sacerdotum, primariorum præsertim, quos prælatos vocant, & monasteriorum, atque etiam parœcorum piis & honestis usibus male prospexit similis pietas & beneficentia. Ipsi etiam superiorum temporum episcopi, abbates, & sacerdotes successoribus & posteris suis permultum addiderunt, patrimonia sua, vel empta aliunde bona, censusve sacerdotiis adjungendo, templorumq; splendorem, ædificiorum atq; donariorum omnis generis magnificentia augendo; quo augustiorem cultum divinum redderent. Atque hæc omnia cum ipsis adeo personis ecclesiasticis majorum legibus ac principum benignitate immunia sunt à plerisq; omnibus muneribus & oneribus publicis. Quo prolixior autem fuit hominũ in ordinem sacrum munificentia superioribus temporibus, hoc erant abundantiores & ipsi, qui de suo liberales erant, licet minus curæ laborisq; rei familiari impenderent. Nunc passim in alienas donationes ac decimas invaditur longe maiore avaritiæ rapaci-
tatisque

tatisque infamia, quam egestatis relevatione. Multi tamen ex hoc ordine nullos habent certos reditus: sed partim Episcoporum & opulentiorum non modo sacerdotum, verum etiam profanorum stipendiis, partim cæteræ multitudinis quotidiana beneficentia & quasi stipe vitam sustentant. Quales fere sunt etiam ii, qui vocantur mendicantium conventus, sive collegia. Sed nos honorum & magistratuum omni ferme ratione explicata, ad iudicia transeamus. Eorum autem ratio varia & perplexa est in Polonia. Habet ordo ecclesiasticus, quemadmodum & apud alios Christianos populos, sua, quibus cæteri quoque homines, nobiles pariter ac plebeii, obnoxii sunt aliquatenus, in iis præsertim causis, quæ cum religionis, aut personarum, rerumve sacrarum ratione aliqua ex parte connexæ sunt: Quales sunt, de institutis & ritibus religionis, quæque his adversantur, de impietate, hæresi, schismate, magia, incantationibus, fœnore, sacerdotiorum cauponatione, quam Simoniam vulgo vocant: Itemq; de decimis, & fundis, & quibusvis censibus ac reditibus ecclesiasticis, de cæde, vi, & injuria sacris initiato homini, reive, aut loco sacro, seu sacerdotii fundo illata. Adhæc de iure patrocinii sive patro-

patronatus, quod vocant, & de sacerdotiorum jure quævis controversiæ, itemque de jure matrimonii & natalium, & de miserabilium egentium personarum iniuriis, quæque ex obligatione in foro ecclesiastico facta, oriuntur. Testamentariæ causæ profanorum hominum in hoc æque ac profanis foris disceptantur, dummodo extra iudicium testamenta sint condita. Aliter enim in eo foro disceptantur, in quo sunt condita. Nisi quid forte legatum sit pietatis ergo, & ad piam causam, ut vulgo loquuntur, hoc est, templis, ecclesiarumve ministris aut egenis: Quę causa propria est ecclesiastici iudicii. Est autem judiciorum ecclesiasticorum summa penes episcopos: quorum vices gerunt ii, quos vocant vicarios in spiritualibus, Cancellarii & officiales: Inter quos unus, qui est primarius, generalis appellatur: Cæteri foranei. Ab episcopis, eorumque vices gerentibus provocatio est ad Archiepiscopos: & ad Gnesnensem quidem ab ipso etiam Leopoliensi Archiepiscopo: Idque eo nomine, quod ille est legatus perpetuus, sive, ut vulgo loquuntur, natus sedis apostolicæ. Pertinent autem ad ejus provinciam hi episcopi: Cracoviensis, VVladislaviensis, Posnaniensis, & Plocensis in Polonia, VVratislaviensis in Silesia Boë-
micæ

micæ ditionis : Lubeſſenſis in Marchia Brandeburgenſi. Vilnenſis in Lithuania: & Mednicenſis in Samogitia. Olim Culmenſis quoque in Pruſſia, & Camenenſis in Pomerania ſub eo fuere. Sed avulſi ſunt poſtea. Ad Leopolienſem vero, Præmiſlienſis , Chelmenſis, Camenecenſis, Lucenſis , ſive Luceorienſis , atque Kiovienſis. Extrema tandem provocatio eſt ad pontificem maximum antiquiſſimo Chriſtianæ religionis inſtituto. Omnes autem iudices eccleſiaſtici iudicant , ſive adeo iudicare debent è præſcripto eccleſiaſticorum & pontificiorum canonum : & præter diras ſive cenſuras & interdicta eccleſiaſtica , habent ius quoddam coërcendi ſontes, in ſui quidem ordinis homines laxius , in profanos autem reſtrictius, ita ut contra hos ad executionem rerũ iudicatarum, urbanorum ac terreſtriũ magiſtratuum opem ad extremum imploraſſe neceſſe habeant. Nec ii jure eis deeſſe poſſunt aut debent. Habent & profani inter ſe nobiles iuxta ac plebeii ſua iudicia : quibus ſacris initiatum aut ſacerdotio præditum præeſſe non licet. Ac nobilitas quidem terreſtribus iudiciis peculiariter ſubeſt: quæ à iudice, ſubiudice, & notario terreſtribus exercentur, alibi quidem quater, alibi ſexies quotannis , alibi vero

singulis mensibus: Nisi forte judex, subjudex, aut notarius desit: aut bellica expeditio, vel comitia, colloquiave (de quibus paulo post dicemus) interveniant. Tunc enim silent iudicia nobilitatis, non terrestria modo, sed & alia. Sunt autem in qualibet satrapia sive palatinatu certa oppida, in quibus jus hoc dicitur nobilitati, in eo ipso territorio bona agrosque habenti. Nec evocari quenquam è suo territorio licet, nisi ipse certa obligatione nominatim ab hac prærogativa recesserit. Cæterum qui nulla habet bona terrestria, convenini hoc jure non potest. Ne sacerdos quidem, exceptis causis finium regundorum, & adscriptitii alieni profugi, cæsi, vel vulnerati: aut si ullo alio quam sacerdotii nomine bona terrestria possideat. Oppida vero ac territoria judiciaria hæc sunt: In Cracoviensi quidem satrapia Cracoviensis arx, Prossovia, Xianzum, Lelovia, Biezzum, Cichovia: In quo oppido & Sandecense territorium judicatur: In Posnaniensi, Posnania, Costenum, VVschona: In Sendomiriensi, Sendomiria, Radomia, Opocinum, Chencini, Vislicia, Pilsna: In Calissiensi, Calissia, Gneza, Pysdri, Coninum, Kcina, Naclum: In Siradiensi Siradia, Schadcovia, Petricovia, Radomsci; Item Velunia & Ostresovia:

sovia: In Lencicienſi, Lencicia, Brezini, & Orlovia: In Breſtenſi, Breſte, Cruſuicia, Conale, & Prædecia: In Inovvladiſlavvienſi, ejuſdem nominis oppidum, & Bydgoſtia: itemq; Dobrinum, Ripinum, & Lipnum: In Ruſſica Leopolis, Præmiſlia, Sanocu, Halitia & Chelma: In Podolica, Camenecia, ac Trebovvlia: In Lublinenſi, Lublinum, & Lucovia: In Belſenſi, Belſum, Buſcum, Grodlum: In Plocenſi, Ploſcum, Plonſcum, Bielſcũ, Racianzum, Zavverze, Mlavva ac Srenſcum: In Maſonivia, Cyrſcum, Vizna, Varſavia, Nur, Vyſlegradum, Zacrocimum, Ciechanovia, Lonza, Zembrovia, Rozanum, & Liva: In Ravenſi Rava, Goſtinium & Sochaciovia. In Sileſia vero Oſuiencimenſe & Zatorienſe territoria ſuos utrunque peculiares habet judices, qui cum delectis de nobilitate jus dicunt, præfecto præſidente. Ad eundem modum & Severienſis, epiſcopi Cracovienſis ditio, ſuum habet. Olim in Sileſia ipſi duces in ſua quiſque ditione iudiciis præſidebant. His iudiciis diſceptantur pleræque omnes cauſæ nobilitatis privatæ ac civiles, quemadmodum loquuntur iureconſulti, ac civiliter inſtitutæ. Regundorum finium controverſia hoc ipſo quidem judicio primum diſceptatur inter equites, vel inter equitem & ſacerdotem:

Sed ad extremum ad Succamerarium terrestrem remittitur: Qui in rem præsentem veniens, ipse per se vel per vicarium suum camerarium illius territorii eum definit, certisque metis atque signis fines controversos designat. Atque hæc est unica Succamerariorum jurisdictio. Cæterum si cum regiis bonis equiti sit controversia, non apud terrestre & Succamerarii judicium ea disceptatur; sed princeps equite postulante edit recuperatores aliquot de senatu ac terrestribus magistratibus sive officialibus ejus satrapiæ, in qua est controversia: quos commissarios appellamus. Inter quos etiam Succamerarius esse solet. Qui in rem præsentem venientes judicium id peragunt. Idem fit, si sacerdotalis fundus & ager cum regio controversos fines habeat: Nisi quod episcopus quoque ejus diœceseos editis à principe recuperatoribus unum aut alterum de suis adjungit. Eademque ratio est petendi recuperatores à principe in causa herciscundæ familiæ, sive dividendæ hæreditatis inter fratres & propinquos. Quanquam hoc judicium etiam præfectus exercere potest. Criminales vero causæ de stupro, incendio, latrocinio, & vi armata alienis ædibus illata ad præfectorum sive capitaneorum in sua cuiusq; præfectura judicium

dicium pertinent. Civiles item, quęcunque adversus eos equites instituuntur, qui certos agros & bona terrestria nulla habent, & qui, licet habeant obligatione tamen sua ei foro obnoxios se fecerunt, aut merent publica stipendia, aut sacris initiato homini damnum vel injuriam intulerunt, aut alienum adscripticium detinent, aut obstaculis denique liberam fluvii navigationem impediverunt, aut si quis executionem rei judicatæ prohibeat. Dicit autem jus præfectus in arce, aut alio loco publico suæ quisque præfecturæ, sexta quaque septimana per se ipse, vel per vicarium suum judicem castrensem. Atque hæ sunt judicii castrensis causæ. Officii vero sunt, rerum judicatarum executio: viduarum de bonis dotalibus eiectarum, & aliorum spoliatorum restitutio: Itemque in deprehensos in scelere & recenti, ut dicunt, crimine, aut si quis rem alienam apud se deprehensam non reddat domino repetenti: Ad hæc in turbatores conventuum & iudiciorum, & qui vetitis armis utuntur: in tolerantes censuras ecclesiasticas ultra annum in iniustos teloniorum exactores, & in sacerdotes, qui iuri patronatus profanorum hominum derogant, aut profanos præter ius ad forum ecclesiasticum evocant, animadversio. In

quibus causis quovis tempore cuivis querenti præsto esse debet præfecti auctoritas, per seipsum, vel per suppræfectum suum: Cuius iurisdictio ad causas officii pertinet, si præfectus ipse ius non dicat. Denique furti suspectos prehendendi, reosque iudicandi, & supplicio afficiendi ius habet præfectus & suppræfectus eius. Equestres tamen non nisi eos, qui ter ab eodem crimine damnatis editi, & in album furum relati sunt. Porro status controversiæ, hoc est, cum de genere cuiusquam ambigitur, & eæ causæ, quæ infamiæ, confiscationis bonorum, vel capitis pœnam (præter eas, quas dudum præfectis attributas esse exposuimus) annexam habent, atque etiam de cæde equitis, ad solius principis iudicium pertinent. De quibus is in comitiis demum cum senatu cognoscit. Præter si maleficium in loco domicilii principis ipsius & sub aspectu eius patratum sit. Tunc enim, si actor recenti & calenti, quod aiunt, facinore comprehendatur, absque citatione princeps eum ipse per se, vel per Marescalcum judicat. De personalibus vero causis civilibus, aut civiliter institutis, quæ alioqui ad forum terrestre vel castrense pertinent, princeps itidem quovis loco ac tempore cum iis, quos ad manum habet, consiliariis,

citatum iudicat. Quæ citatio curialis, & poſt curiam, vocatur. Sed eius uſus ita reſtrictus eſt, ut ea in minore Polonia contra eum, qui in maiore tantum agros ac domicilium habet, non valeat: neque contra. Id autem iudicium regiorum terminorum nomen habet. Vbi etiam in præfectos & adminiſtros ſuorum bonorum & redituum, quod ad munera eorum attinet, quicunque & undecunque ii ſint, princeps ipſe ſibi., inſtigatore, ut vocant, officii petente, & cuivis poſtulanti ius dicit; Ac de provocationibus quoque ab officio caſtrenſi ad ſe delatis cognoſcit. Iniuſtus tributi publici exactor etiam apud Epiſcopum, Palatinum, vel Caſtellanum loci recte convenitur. Belli autem & expeditionis publicæ tempore, cum ſilent omnia ſupramemorata fora, penes principem eſt ius omne, & iudicium eorum, quæ in caſtris & in ipſa expeditione flagitioſe aut ſcelerate admittuntur. De iniuriis quidem damniſque datis in expeditione bellica palatini vel caſtellani, cuivis querenti contra ſuæ quiſque ſatrapiæ vel territorii homines, ius dicunt. Si quis autem non pareat, principi deferunt. Ab omnibus porro iudiciis nobilitatis provocatio eſt ad principem: Niſi quod eæ, quæ fiunt à terreſtribus iudiciis, in colloquiis

fere prius diſceptantur. Appellatur autem colloquium, peculiare palatini cum dignitariis, ut vocant, ac terreſtribus magiſtratibus iudicium: Quod ſemel quotannis autumni tempore in qualibet ſatrapia ſive palatinatu exerceri debet, provocationum à terreſtribus & caſtrenſibus eiuſdem ſatrapiæ iudiciis diſceptandarum cauſa. Quod etiam terminos generales vocant. Vbi & alienationes & obligationes bonorum terreſtrium recte fiunt. Ab hoc itidem ad regem eſt provocatio. Sileſii ſoli colloq;iorum uſum non habent, neque principem, ſed vicinorum duorum triumve principatuum iudicia appellant, in eiſq; acquieſcunt. Verum id quoque iam exoleſcit, pleraque omni nobilitate in ius terreſtre Polonicum ſeſe transferente. Fuit autem aliquando in comitiis facta mentio inſtituendæ in Polonia novæ iudicum decuriæ, quæ de omnibus provocationibus abſque provocatione cognoſcerent, quale eſt in Gallia, quod parlamentum vocant. Sed non placuit, ſummam iudiciorum cuiquam præter principem concredere. Quo fit, ut principe plurimis & variis iudiciis diſtento, & aliis multis & gravibus tam ampli regni negotiis diſtracto, lites in multos annos comperendinentur, non ſine do-

lore

lore & querimonia multorum, præsertim augescente indies cupiditate hominum, nullaque, aut exigua certe, temere litiganti, & provocanti, & iniusto iudici, pœna imminente. Vnde capitales existunt inter necessarios quoq; & cognatos inimicitiæ, cædes innumerabiles patrantur, coactisque hominibus & iustis prope exercitibus nonnunquam confligitur, dum offensus longa iudicii comperendinatione, armis ius suum quisque persequi ac tueri contendit. Sed ad provocationes redeamus. Earum duplex est ratio. Est enim appellatio, qua inter litigantes solos disceptatur, iustene an iniuste iudicatum sit. Motio vero est, in qua iudex à quo provocatum est, necesse habet tueri sententiam suam, ut si iniqua & legibus adversa fuerit, ipse pudefiat, mulcteturque. Quod tamen iam ferme exolevit. Vtrobique autem Regio vel colloquiorum iudicio iniustum decretum rescinditur, vel corrigitur, universaque causa disceptatur ac diiudicatur, etiamsi ab interlocutoria sententia provocatum sit. Tametsi non temere admittitur eiusmodi provocatio. Cognitionum quoque principis de provocationibus non una est ratio. Nam de iis, quæ fiunt à colloquiis, non nisi in comitiis cum frequenti senatu cognoscit.

Ad eundem modum de iis etiam, quæ fiunt à terreſtribus iudiciis. Nam de iis quoque recte à rege cognoſcitur in comitiis, ſi prius ea iństituantur, quam colloquia. Itaque indiſcriminatim provocari ſolet ad colloquia, vel ad comitia. De cæteris vero provocationibus, quæ fiunt ab aliis iudiciis, etiam extra comitia cognoſcit is cum iis conſiliariis, quos ad manum habet, quovis tempore & loco: ſed tamen intra fines regni modo. Foris enim nemo equitum ſiſtere ſe principi neceſſe habet ulla ex cauſa, exceptis fiſcalibus. Tam in comitiis autem, quam extra ea in iudiciis regiis, adhibentur in conſilium etiam ſupplicum libellorum magiſtri ſive referendarii: Itemque iudex, ſubiudex, & notarius eius ſatrapiæ ſive territorii in quo iudicium exercetur: præter, cum de provocatione ab ipſorum iudicio facta cognoſcitur: Habentque ii poſtremi omnium dictionem ſententiæ. Atque his fere foris atque rationibus nobilitatis iudicia peraguntur. Nam barbaricus ille mos, & à religionis Chriſtianæ inſtitutis alienus, provocandi adverſarium ad ſingulare certamen, & ferro uſque ad necem vel deditionem de iure & iniuria veroque & falſo decernendi, nihil habet commune cum iudicio. Quod tamen noſtra memoria ſemel

tan-

Ad eundem modum de iis etia
fiunt à terrestribus iudiciis. Ne
quoque recte à rege cognosci
micüs, si prius ea institutum
loquia. Itaque indiscrimina
cari solet ad colloquia, vel ab
De cæteris vero provocatione
sunt ab aliis iudiciis, etiam
ognoscit is cum iis consiliariis
annum habet, quovis tempor
l tamen intra fines regni mo
im nemo equitum sistere
cesse habet ulla ex causa, exce
is. Tam in comitiis autem,
ea in iudiciis regiis, adhib
filium etiam supplicum lib
istri sive referendarii: Item
subiudex, & notarius eius
erritorii in quo iudicium
præter, cum de provocati
m iudicio facta cognoscit
ue ii postremi omnium d
iæ. Atque his fere foris a
s nobilitatis iudicia perag
rbaricus ille mos, & à relig
næ institutis alienus, pro
larium ad singulare cert
usque ad necem vel dedi
iniuria verοque & falso
nil habet commune cum
tamen nostra memoria

tantum à Sigismundo rege seniore admissum est. Cum autem liberrimus sit nobilitati Polonæ armorum usus, ad iudicium tamen terrestre & castrense, & ad comitia nemini armato venire licuit antiquitus: Nunc ea lex propemodum obsolevit. Iudicatur autem nobilitas suis legibus, quæ paucæ sunt, & constitutiones vel statuta regni vocantur: (tametsi Masovii peculiaria habent) vel moribus, vel ex æquo & bono, sive adeo iudicum opinione. Magnam autem in iis iudiciis vim habet exemplum, & res in simili causa à principe iudicata. Permagnam item, ne dicam nimiam, iusiurandum. Magnus est etiam usus præconum, quos ministeriales terrestres appellant, magnaque eis fides habetur, itidem ac tabellionibus in iure civili Romano & pontificio. Sed sunt ii fere illiterati, plebeii, & rusticani homines, palatini vel delegati cuiuspiam regii arbitrio, nec semper exquisito delectu, creati. Verum in omni fere functione sua unum aut alterum equitem testem adhibeant oportet. Actori nulla est pœna si causa cadat, vel eam non prosequatur: Ac ne litis quidem impensas reus solvit. Reus condemnatus si iudicatum non solvat, multatur & pigneratur. Condemnatur autem actori in civili causa, quanticunque is

litem

litem jurejurando interposito æstimaverit. Licet tamen judici ante jusjurandum ejus æstimationem moderari. Si non paruerit rei judicatæ reus, condemnatur in duplum: quod per lucrum appellant: Prior enim condemnatio lucrum dicitur. Si duplum ad certam diem non exolverit, præfecti regii ejus territorii, in quo reus bona vel domicilium habet, opem actor implorat. Ex decreto autem præfecti bona rei possidenda ei traduntur, adjecta certa mulcta, quod vadium vocant, si is prohibuerit. Sin iterum id fecerit, duplicatur mulcta: Sin tertium, triplicatur, quæ vadia duplicata & triplicata appellantur. Quæ tamen sublata jam sunt. Et post interpositum unum vadium, reus, si pergat esse contumax, proscribitur. Proscriptus vero, si vi sese nihilominus suaque tueatur, cuncta illius præfecturæ nobilitas contra eum armatur. Ac ipse quidem prehenditur, bona vero ejus à præfecto possidentur, donec de reditibus eorum non modo judicatum, sed mulctæ etiam & vadia solvantur. Indicta vero causa, hoc est, non citatum, neque convictum equitem, qui modo agri aliquid habeat, prehendere nulli magistratui, ac ne principi quidem licet, præter furem à servis pœnæ inter conscios & complices ter editum,

Etem jurejurando interposito
verit. Licet tamen judicium
dum ejus æstimationem
non paruerit rei judicatæ
natur in duplum: quod
pellant: Prior enim condem
erum dicitur. Si duplum ad
non exolverit, præfecti regii
oni, in quo reus bona vel d
abet, opem actor implorat.
atem præfecti bona rei p
ddantur, adjecta certa mul
dium vocant, si is prohib
rum id fecerit, duplicatur
tium, triplicatur, quæ
& triplicata appellantur.
lata jam sunt. Et post
m vadium, reus, si perg
ur, proscribitur. Proscrip
sese nihilominus suaque
a illius præfecturæ nobili
m armatur. Ac ipse quid
tur, bona vero ejus à præfe
ur, donec de reditibus
judicatum, sed mul
lvantur. Indicta vero
citatum, neque convi
modo agri aliquid hab
nulli magistratui, ac
licet, præter furem
r conscios & compli
edi

editum, aut in maleficio quovis deprehensum, aut qui satisdare nolit, vel non possit. Præfecto remissiori in executione rei judicatæ, pœna est abrogatio præfecturæ: Nisi forte eam oppignoratam teneat. Tunc enim centum marcarum multa ipsi à principe irrogatur, detrahenda de summa eius capitali, quoties officium suum non fecerit. Oppidanis vero & plebeiis magistratibus equitem etiam in scelere deprehensum sine præfecti auctoritate judicare omnino fas non est. Sed sufficiant hæc nunc de judiciis nobilitatis. Neque enim omnem judiciorum rationem & formam persequi hic nobis propositum est. Habet plebs peculiaria judicia, in pagis quidem simplicissima, quæ vel ab advocatis judiciariis, & scabinis, vel à sculteti s, vel à præfectis sive dominis, eorumve procuratoribus & administris, sine strepitu & figura iudicii exercentur. In urbibus vero & oppidis exactiora sunt: quibus equites quoque, qui in iis domicilia & ius civitatis habent, sunt obnoxii in causis civilibus duntaxat. Ea vero partim penes advocatum & scabinos, partim penes decuriones sive consules & magistratum civium sunt, partim etiam penes magistros contuberniorum. Consules ac magistri contuberniorum sine strepitu

&

& figura iudicii iudicant: Hi quidem singuli cum adiunctis sibi primoribus sive senioribus de levioribus caussis sui quisque generis opificum: Consules vero de quibusvis, proprietatis modo & possessionis rerum soli, & hæreditatis, itemq; capitalibus atque sanguinariis exceptis. Quæ ad scabinorum & advocati iudicium peculiariter pertinent. Parvi momenti caussas etiam magister civium solus cognoscit. A quo itidem, atque à magistris contuberniorum, ad consessum consulum est provocatio. Ab his porro ad regem. Inolevit tamen multis in locis mos, ut prius præfectus, vel qui præfecti loco est, appelletur, atque inde demum ad regem provocetur: Idq; de regiis modo oppidis intelligendum est. Nam quæ alii cuipiam subsunt, in iis provocationes fiunt ad eorum dominos: Ab iisque sine provocatione iudicantur. Sed si quis adversus eum, qui ipsi non subest, iniuste iudicaverit, sive per se, sive per vicarium & procuratorem suum, vocari potest eo nomine in ius, cui est obnoxius: Porro episcoporum & aliorum ecclesiasticorum hominum subditis opem superioris (nempe episcopi, vel archiepiscopi, vel pontificis maximi) contra vim & iniuriam dominorum suorum implorare licet. In iurato autem iudicio (sic

& figura iudicii iudicant. Hispa
guli cum adiunctis sibi primari
senioribus de levioribus caus
que generis opificum: Cons
quibusvis, proprietatis modo
sionis rerum soli, & hæredit
capitalibus atque sanguinari
Quæ ad scabinorum & advo
cium peculiariter pertinent. In
menti causas etiam magister ci
bus cognoscit. A quo itidem, a
gistris contuberniorum, ad co
consulum est provocatio. Ab
ad regem. Inolevit tamen multis
mos, ut prius præfectus, velq
loco est, appelletur, atque inde
ad regem provocetur: Idq; de op
do oppidis intelligendum est. Na
alii cuipiam subsunt, in iis pro
nes fiunt ad eorum dominos: H
sine provocatione iudicantur. Sed
adversus eum, qui ipsi non sub
ste iudicaverit, sive per se, sive p
rium & procuratorem suum, vo
est eo nomine in ius, cui est ob
orro episcoporum & aliorum ec
icorum hominum subditis ope
rioris (nempe episcopi, vel arch
pi, vel pontificis maximi) contr
iniuriam dominorum suorum
are licet. In iurato autem in

(sic enim vocatur id, cui scabini cu advocato iurati præsident) accurati servatur processus iudiciarius. Exercetu que id fere inter concives quintodecim quoque die, nisi is festus sit: Externis v ro & hospitibus postulantibus quoti opus est, exponitur. Atque hoc quidem emptum dicitur, illud expositum. Est & tertium genus iudicii huius, quod magnum vocant, ac ter statis anni temporibus ob graviores causas magistro civium præsidente exercetur. A iurato autem iudicio legitima est provocatio ad aliud quoddam iudicium primariarum urbium. Quod quidem duplex est, itidem ac leges, quibus oppidani & agrestes fere utuntur. Neque enim iisdem i cum nobilitate legibus tenentur. Ac in Masovia quidem ubi ius Culmense viget, ad Varsaviensem, vel Plocensem, hinc porro olim quidem ad Culmensem, nunc autem ad Torunensem in Prussia magistratum, atq; inde demum ad regem provocatur. In cæteris vero partibus Poloniæ, ubi iuris Teuthonici Magdeburgensis usus est, olim ad Magdeburgensem civitatem provocabatur. Sed Cazimirus magnus rex aliud quoddam iudicium in arce Cracoviensi instituit, quod iuris supremi Teuthonici sive Magdeburgensis appellavit. In quo advo-

advocatus cum ſeptem ſcabinis, magno procuratore eiuſdem arcis præſidente, non tamen iudicante, iudicant de provocationibus, quæ fiunt à iuratis quarumvis civitatum & oppidorum iudiciis. Inde vero provocatio eſt ad aliud iudicium, quod ſex civitatum dicitur. In quo eiuſdem Cazimiri inſtituto bini certorum oppidorum decuriones ſive conſules Cracoviam convenietes in arce ius dicunt ſine provocatione. De quo in hiſtoria fuſius perſecuti ſumus. Cognoſcit autem princeps de provocationibus iis, quæ ab urbanis & ruſticis iudiciis veniunt, & omnino de controverſiis plebeiorum ſuæ ditionis, atque etiam de querimoniis adverſus præfectos ſuos, ubi libet, etiam extra regnum, & cum quibus vult conſiliariis. Sæpe etiam conſiliariis & referendariis, aut ſecretariis earum cognitionem delegat, ſed ita, ut ipſe tamen ad extremum, iis referentibus ſtatum controverſiæ, decernat: præſertim ſi cauſa ad equitem pertineat. Soli Cracovienſes cives hoc prædicti ſunt priviligio, quod à Senatu urbano non niſi ad principem eſt provocatio, & quod eius, itemque Cazimirienſis & Cleparienſis civitatum, cauſæ ab eo non niſi Cracoviæ iudicantur. Habent & ſculteti ſive advocati hæreditarii pagorum & oppi-

dorum nonnullis in locis inter ſe peculiaria judicia. A quibus item ad jus ſupremum Teuthonicum, & inde ad ſex civitates, vel ad principem provocatur. Iure autem ſuo quiſque judicatur, præter, quod cauſæ cædis & vulnerum Polonico tantum jure judicantur: Quo reus actoris jurejurando peragitur. Ac in recenti quidem crimine comprehenſus, cædem capitis luit ſupplicio. Poſt interpoſitam vero viginti quatuor horarum moram, ad certam & lege conſtitutam capitis æſtimationem damnatur: quę diverſa eſt equitis ac plebeii: Pro plebeio capite partim domino ejus, partim liberis & hęredibus cæſi cedit multa: Pro equeſtri vero, ſolis liberis & hæredibus exolvitur. Equiti tamen pro equitis cæde ultra multam pœna eſt etiam carcer annuus. Sed Maſoviorum legibus carceris pœna ſolvitur is, qui profugus annum totum exulaverit. Cæterum plebeio equitem interfeciſſe capitale eſt, niſi tranſigat cum actore. Vulnerum certæ ſunt æſtimationes. Fit autem contemptu harum pœnarum, & capiendæ ex multa pecuniæ, ut crebreſcant magis indies jurgia cædeſque. Executio rerum judicatarum contra oppidanos & urbanos penes magiſtratum eſt in ſua quemque civitate, aut ſi is negli-

gat, domini vel præfecti auxilium imploratur. Et hactenus quidem de judiciis. Comitiorum ratio nobis deinceps exponenda est. Duabus autem de causis ea habentur: propter consultationes de republica, & propter judicia. Cum enim Polonis, quemadmodum supra memoravimus, ea potissimum forma reipublicæ placuisset, in qua penes unum quidem esset judiciorum & rerum omnium in bello & in pace summa, sed ut is rerum agendarum & judicandarum consilia, cum compluribus consiliariis communicaret, hi porro cum propter alias functiones publicas, tum etiam propter curam rei suæ familiaris, ad latus principis assidui esse non possent, placuit, ut ii ad certum locum & diem convocarentur à principe, ad exercenda cum ipso judicia, consiliaque de republica capienda. Hæc sunt comitia publica: Quæ etiam generales regni conventus vocant. Qui olim simplicioribus & melioribus sæculis bidui vel tridui spacio peragebantur. Augescentibus deinde judiciis, & rebus agendis, extrahi cœpere in longius tempus comitia: Sic tamen, ut pro re nova & insolita annotarit Ioannes Dlugossus, in nonum diem ea extracta esse. Atque hæc fuit vetustorum comitiorum ratio. Posteriori tempore

pore, hoc est, avorum fere nostrorum memoria, cum universa nobilitate, & una de omnibus civitate Cracoviensi, communicata sunt comitia: cœperuntque adhiberi legati nobilitatis, sive, ut vulgo loquuntur, nuncii terrarum, hoc est, satrapiarum atque territoriorum, & civitatis Cracoviensis, principio quidem unam ob rem, quemadmodum in historia ex Dlugosso retulimus: Nempe sciscendi in bellum tributi causa. Deinde vero, cum sive incuria principum, sive consiliariorum conniventia, multa, quæ ad salutem & amplitudinem reipublicæ pertinebant, negligi, & nobilitatis prærogativæ minui viderentur, ad alias etiam consultationes de republ. accedere cœperunt, non ut consiliarii, sed ut monitores principis atq; consiliariorum, & custodes libertatis, & prœrogativarum nobilitatis, ac legum publicarum. Laudabile sane & salutare in primis genti Polonæ (si eo recte utatur) institutum, & ad optime constitutarum olim rerumpublicarum Romanę & Lacedæmoniæ mores accedens: Quarum in altera Ephori, in altera Tribuni plebis, principum & potentium libidini inertiq; & inutili administrationi reipublicæ objecti erant. Nunc igitur sine nuntiis terrarum non habentur legitima comitia. Atque eam ob

ob rem quoties ea debent institui, indicuntur prius à rege nobilitati conventus, quos vocant particulares, ad certos dies certaq; oppida: Maioribus quidem Polonis, hoc est Posnaniensis & Calissiensis satrapiarum equitibus, Srodam: Cracoviensi vero satrapiæ Prossoviam: Sendomiriensi Radomiam: Siradiensi Schacoviam, excepto Velunensi tractu, qui suum peculiarem conventum Veluni habet: Lenciciensi Lenciciam: Cuiaviis Radeoviam: Dobrinenses tamen separatim Ripini conveniunt: Russis Visnam; præter Chelmenses, qui & ipsi Chelmæ suum habent: Podoliis Cameneciam; Lublinensi satrapiæ Lublinum: Belsensi Belsum: Plocensi Razianzum in eodem tractu: Masoviis Varsaviam: Ravensi nobilitati Ravam: Sochacoviensi Sochacoviam: Gostinensi Gambinum. His igitur locis (nisi justa causa obstet) nobilitas cum consiliariis & magistratibus terrestribus, sive, ut vulgo loquuntur, cum dignitariis & officialibus ejusdem satrapiæ, vel tractus, ad templum convenit, & implorata sacro publico ope divini numinis, legationem regiam audit, ubi, quando, & quibus de causis opus sit haberi comitia: Deinde præeuntibus consiliariis legatos suos sive nuncios deligit, eisq; vel peculiaria dat man-

data

data ad comitia, vel univerſe poteſtaté facit curandi ea, quæcunque in commune è republica fore videbuntur. Lege autem ab hoc munere legationis excluditur, qui privatum habet negotium & litem in comitiis. Finitur nunciorum poteſtas unicis comitiis. Nec idem ſane eſt in omnibus ſatrapiis eorũ numerus: Verum pro numero territoriorũ eſſe debere exiſtimatur. Nunciis ita creatis in particularibus conventibus, mox inſtituuntur alii convẽtus, quos generales vocant. in maiore quidem Polonia Coli, in minore autem Corcini, quę etiam Novacivitas nuncupatur. Et ad hunc quidem Cracoviẽſis, Sendomirienſis, Ruſſicę, Podolicę, Belſenſis & Lublinenſis ſatrapiarum. Ad illum vero reliquarum proceres; & nuncii recens creati, ac de nobilitate qui volunt, conſtituta itidem à principe die conveniunt, auditiſque iterum mandatis regiis, mandata nobilitatis, & quæ poſtulat uſus reipublicæ, inter ſe conferunt. Atq; inde itur ad majora comitia. Quo ubi conventum eſt, re ſacra ſolenni itidem in templo publice peracta, itur ad aulam. Ibi principe & conſiliariis in corona conſidentibus, adſtantibuſque pone ſecretariis & nunciis, Cancellarius vel Procancellarius principis nomine proponit in medium, quibus de rebus in

commune consuli operæpretium sit: deinde consiliarii ab archiepiscopis & episcopis orsi, ordine dicunt sententias. Hinc nuncii petita à rege venia secedunt in aliud conclave, iisdem de rebus inter se consultaturi. Reversique sive eadem, sive alia die, per unum aliquem exponunt id, quod ipsis in commune visum est, quid probent, quidve requirant. Nonnunquam pluribus mandant, si plura sint negotia proponenda, ut suum quisque edisserat. Non modo enim iis de rebus, quæ principis nomine propositæ fuere, sed etiam si quid aliud ipsis in mentem venit, de republica postulant vel admonent. Id vero si est ejusmodi, ut consultationem requirat, & ab eorum functione non alienum esse videatur, dicuntur etiam de eo sententiæ à senatoribus, exclusis nunciis: interdum etiam non exclusis. In omnibus autem consiliis postremus omnium dicit princeps. Et quod ei placuit, decreti comitialis & legis habet vigorem, dummodo prioribus legibus, nobilitatisque aut sacri ordinis prærogativis ne adversetur. Tunc enim refragari placito principis non solum senatui, sed etiam nunciis fas est. Itaque in ejusmodi consultationibus suspendit fere sententiam suam rex, donec inter nuncios & senatores majoremve eorum par-

partem conveniat. Sed hoc jam aliter modificatum eſt. Cætera autem conſilia de republica, quæ legibus diſerte excepta non ſunt, nec prærogativis nobilitatis præjudicant, cum ſenatu ſolo princeps communicat. Quemadmodum judicia quoque cum eo ſolo exercet, minimum biduo vel triduo ſingulis hebdomadis per tempus comitiorum. Sed interdum ea delectis aliquot è ſenatu delegat. Atque ii quotidie fere, feſtis diebus exceptis, judicant. Verum ab his quoque aſſeſſoribus (ſic enim vocantur ii judices) ad regem provocatur. Atque ii ſtatum controverſiæ cujuſque, decretumque ſuum, in conſeſſu reliqui ſenatus exponunt. Sententias tamen denuo non dicunt. Publicarum inter ſacrum & militarem ſive equeſtrem ordinem controverſiarum arbitrium atque tranſactio penes Regem eſt. Comitia quotannis, niſi quid forte impediat, inſtitui uſitatum eſt. Nihil tamen prohibet, quo minus, vel rarius, vel crebrius inſtituantur. Crebrius quidem ut id fiat, requirit judiciorum & provocationum diſceptandarum multitudo: Tametſi extrahuntur ea nonnunquam in quartum & quintum, ac ſextum fere menſem. Locus certus comitiis habendis

 olim

olim nullus erat. Sed ubi principi collibuerat, etiam sub dio & in territoriis ea peragebantur. Postea lege in unum conclusa sunt oppidum, in umbilico fere & meditullio totius Poloniæ situm Petricoviam. Sed ea jam inde nova lege in gratiam Lituanorum Varsaviam translata sunt. Potest tamen Rex assentiente senatu, iusta aliqua de causa alibi quoque ea instituere. Nec illud prætermittendum est, Quod initio comitiorum nuntiis nobilitatis singulis certa pecunia in victum de publico numeratur. Senatoribus non item. Cæterum non venienti ad comitia senatori sine justa causa, lege multa irrogatur: Sed ea vix unquam à rege exigitur. Habet ecclesiasticus quoque ordo in Polonia sua comitia: quæ synodi græco, sed latinis non inusitato, nomine appellantur. Quarum causas & universam rationem è jure pontificio petat, qui volet. Hic illud modo annotandú est, quod licet Archiepiscopus Leopoliensis suam habeat provinciam à Gnesnensi distinctam, tamen & ipse, & socii, vel, ut vocant, suffraganei ejus Episcopi, Gnesnensis Archiepiscopi auctoritatem agnoscunt, cum in provocationibus & judiciis, tum in Synodis: Ad quas ab illo evocantur. Est autem jus, mosque, Petricoviæ, Lenciciæ, aut Loviciæ provincia-

vincialem ſynodum tertio quoque anno, niſi res majorem celeritatem, aliumvelocum epiſcoporum conſenſu poſtulet, inſtitui; & adhiberi in conſilium abbates & præpoſitos monaſteriorum, & collegiorum ſacrorum primariorum (quæ capitula cathedralia vocantur) legatos binos, vel ſingulos duntaxat. Sed nos à ſynodis & comitiis ad bellum transeamus. Id autem in hac gente à nobilitate geri uſitatum & legitimum eſt antiquitus: Quæ cuncta equeſtris militat, quemadmodum antea diximus, idque pro modo bonorum & redituum facere debet. Sed cum nulla publice inſtituta ſit bonorum æſtimatio, modus hic fidei cujuſque creditus, labente in deterius diſciplina & fide, arbitrarius factus eſt, non ſine reipublicæ totius incommodo & injuria. Arbitrarium eſt genus armorum. Tenuiores, & qui equum alere non poſſunt, pedeſtres militant. Sculteti quoque ſive advocati hæreditarii, & quicunque fundos terreſtres hæreditarios habent, non ſunt immunes à militia. Multatur autem agris & bonis omnibus, ſi quis paterfamilias à bello abſuerit, aut filium adultum, fratremve, qui ipſe ſeparata bona & militandi neceſſitatem non habeat, pro ſe non miſerit. Cæterum pupillis impuberibus,

ægrotis ſenio confectis,& viduis,per neceſſarios & famulos militiam obire licet. Habent autem vacationem militiæ tribuni terreſtres, præfecti arcium in finibus regni ſitarum, vicarii cæterorum prefectorum juriſdictionem habentium, vicecapitanei& burggrabii:& qui reipublicæ cauſa abſunt. Habet item ordo cunctus eccleſiaſticus, præter eos ſacerdotes, qui bona terreſtria hæreditario, ſeu alio quovis, quam ſacerdotiorum jure & nomine obtinent. Evocatur ad bellum nobilitas antiquo more, dimiſſis quoquoverſus per præfecturas literis ſigno regio conſignatis: Quæ deinde in pertica reſti alligatę (unde reſtium nomen acceperunt) à præconibus ſive miniſterialibus terreſtribus ad dignitarios & officiales, ſive magiſtratus, primoreſque nobilitatis cujuſque præfecturæ, ſublimes & conſpicuæ circumferuntur, & in foris urbium & oppidorum alta voce publicantur. Ter autem id fieri oportet, interpolatis quaternis ſeptimanis: Niſi decreto comitiali tempus id accidatur, binæq; reſtes conjungantur. Poſt tertias demum reſtes domo ſe quiſqué movet ad ſuæ ſatrapiæ conventum ad certum locum certamque diem indictum. Inde porro auctore ac ductore palatino cum ſui quiſque territorii Caſtellano ad conſtitu-

ſtitutum à principe prope fines regni locum pacati proficiſcuntur. Verum hoc quoque,ut alia nonnulla recte à majoribus inſtituta,augeſcente indies equitum licentia,conniventiaque magiſtratuum, in deſuetudinem abiit, magno non modo ſacerdotalium , verum etiam regiorum , & ipſius nobilitatis prædiorum,& adſcriptitiorum incommodo damnoque.Neceſſe autem habet princeps equeſtris ordinis homines ab hoſtibus in bello captos redimere , ac damna amiſſorũ equorum,quę ii extra fines regni accepcrint,exolvere.Captum vero hoſtem,nobilem præſertim , is qui cepit , principi tradere debet, acceptis pro eo duobus florenis. Vſu venit nonnunquam,ut hæ copiæ dividantur à principe de ſententia ampliſſimi conſilii , ac cæteris quidem adverſus hoſtem proficiſcentibus , unius aut alterius ſatrapiæ nobilitas, vel plurium , ſi opus ſit,ad præſidium ejus oræ, unde item belli aliqua eſt ſuſpicio , relinquatur. Hæc eſt apud Polonos belli gerendi ratio : Hoc robur militiæ in equitatu ſitum. Hæ ſunt opes & vires gentis : hæ copiæ externis pene incredibiles,&cum quibuſvis maximarum gentium opibus ac divitiis comparandæ: quibus olim principes Poloni res magnas & præclaras geſſerunt, non domi modo

illata bella propulſando, ſed foris etiam hoſtes ulciſcendo, fines imperii longe lateque proferendo, & amicis atque ſociis ſuccurrendo. Sed cum abuterentur ii nonnunquam obſequio nobilitatis, eamque crebrorum ac diuturnorum, minimeque neceſſariorum bellorum incommodis exercerent, lege cautum eſt, intra hos ducentos annos, ut ne liceat regi bellum facere ſine comitiis & aſſenſu ampliſſimi conſilii: & ut nobilitas fines quidem regni, quoties, & ubi opus eſt, abſque ullo ſtipendio tueri neceſſe habeat, non ſine principe tamen, præterquam in interregno. Cęterum extra fines ne ad ullam militiam educi poſſit invita, niſi acceptis à rege in quemlibet haſtatum equitem quinque marcis, quod perinde eſt hoc tempore, ac quinque coronati Gallici vel Italici. Peditatus nullus eſt fere apud Polonos præter mercenarium, ſi quem princeps conduxerit. Mittunt quidem ei oppidani currus commeatu onuſtos cum peditibus: Verum is peditatus non multus eſt, & ſternendis muniendiſque viis, quàm armis tractandis accommodatior. In extrema tamen neceſſitate & graviori bello, evocata ad expeditionem nobilitate, oppidani quoque & agreſtes decimum quenque peditem decreto comitiali armant & expe

expediunt. Cum autem lentior ſit expeditio hæc univerſa, & nonnunquam civibus & amicis magis, quam hoſtibus incommodare ſoleat, excogitata eſt ratio conducendi militis mercenarii pedeſtris & equeſtris, ad ſubitarias Tartarorum & aliorum hoſtium excurſiones reprimendas, expugnandas municiones, & alios militares labores ſubeundos aptior & promptior. Quæ copiæ pariter cum decanis, centurionibus, turmarum & cohortium ductoribus, tribuniſque militaribus ab alterutro duce exercitus longe laxiori poteſtate, & ſeveriore diſciplina, quam in expeditione publica reguntur. Eſt autem ſtipendium trimeſtre in equitem quidem ſenum, in peditem vero quaternorum florenorum antiquitus conſtitum. Perexiguum id ſane eſt, niſi in magna alioqui rerum omnium ad victum paſtumque pertinentium copia & utilitate; longe levius etiam pretium rebus venalibus bellica lex imponeret, & charitas patriæ, ſtudiumque bellicæ virtutis & gloriæ, & ſpes adipiſcendorum publicorum honorum magis, quam ulla merces juventutem multitudine & otio abundantem ad facienda ſtipendia excitaret. In hoc vero ſtipendium publice confertur pecunia, tributo, quam exactionem vulgo vocant, agreſtibus ac oppi-

oppidanis, regi juxta ac nobilitati subjectis, imperato. Quo illi non inviti agrorum domorumq; suarũ vexationem redimunt, si modo redimunt; mercenariorum etiam militum, non contentorum stipendiis suis, licentia & rapacitate indies magis ac magis progrediente, & nec sacerdotum nec nobilitatis, atque adeo neque regis ipsius bonis abstinente. Id autem tributum ex agris quidem in laneum seu mansum, (certus agri modus est:) ex oppidis vero ostiatim penditur. Quinetiam venalis cujuslibet potus nomine in oppidis juxta ac in pagis pensitatur. Pendunt & molitores de moletrinis quiddam: & sculteti sive advocati de suis agris, itemque equites ii, qui nullos habent adscriptitios, & plebeii, qui neque domos, neque agros habent, & arte aliqua vel opera sua victitant. Doctores, magistri, & scholastici, & qui literarum doctrinæque studiis vacant, immunes sunt. Est & aliud quoddam tributum, in magna necessitate aliquando plebi universæ, exceptis scholasticis, imperatũm: Quod quia de singulis capitibus pendebatur, capitale dictum est. Imponit nonnunquam & ipsa sibi nobilitas cum rege & proceribus tributum de agris, vel de censibus suis pensitandum, si usus & necessitas postulet. Non nisi in comi-

comitiis autem hęc tributa ſciſcuntur ac decernuntur, & quidem conſentientibus conſiliariis pariter & nunciis terreſtribus. Cæterum eccleſiaſticus ordo una cum bonis & hominibus ſuis jam inde ab initio ſuſceptæ religionis Chriſtianæ, non modo militiæ perpetuam, ſicuti ſuperius attigimus, vacationem, ſed tributorum etiam publicorum immunitatem habet in Polonia. Verum ipſe ſuperiori tempore in oppidanos & agreſtes ſuos tributis, quæ cæteris imperantur, ultro reipublicæ gratia ſubjecit. Nunc jam pro legē habetur, ut quoties regiis & equitum ſubditis tributum imperatur, nec hi exortes ſint. Penſitant ipſi etiam nonnunquam ſacerdotes cum Epiſcopis rogati, urgente neceſſitate, & charitate patriæ ſuadente, de ſuis ſacerdotiis certam redituum ſuorum portionem. Quam penſionem contributionem appellant. Eius vero decernendæ jus eſt penes ſynodum provincialem. Exigendę vero penes eos, quibus epiſcopi cum primario ſuo collegio in ſua quiſque diœceſi mandaverit. Superiorum autem illorum tributorum, quæ plebi atque etiam nobilitati imperantur, exactio plerunque regis arbitratu, nonnunquam de ſenatus atque nunciorum ſententia, per ſatrapias compluribus imponitur:

Nec

Nec diutius id munus durat, quam ipsum tributum. Dispensatio penes regem fere & thesaurarium regni manet. Nonnunquam tamen & ipsa aliis comitiorum decreto mandatur. Dum hæc recognoscimus, excogitata est nova ratio comparandæ in defensionem regni militemque mercenarium pecuniæ. Rex enim benignissimus Sigismundus Augustus quartam partem redituum regiorum in eum usum perpetuo reipublicæ concessit. Quæ pacis tempore in fiscum, in arce Ravensi constitutum, deponitur. Atque hæc habuimus in præsens, quæ de ratione belli, ac de universa republica Polonica in medium afferremus. Si quid præterea requiritur, è recentioribus comitialibus constitutionibus petatur. Prussia Regia nobis reliqua est, quæ quamvis eodem cum Polonis regno contineatur, tamen quia peculiare consilium publicum, peculiares leges, peculiaria judicia & comitia, ærariumque, & belli gerendi rationem à reliqua Polonia diversam habet antiquitus, de his nunc separatim persequamur. Nec abs re fortasse fuerit si de Ducali quoque obiter attingamus. Igitur ea pars Prussiæ quæ nunc ducalis dicitur, ex eo tempore, ex quo devictis barbaris populis sub jugum Christi missa est, simul cum episco-

pis ſuis Sambienſi & Pomeſanienſi ad noſtra uſque tempora ordini Teuthonicorum Crucigerorum, qui ſe de hoſpitali S. Mariæ militiæ Hieroſolymitanæ dixere, paruit. Cujus ordinis præſes Magiſter generalis, ſocii vero adminiſtrationis, & præfecti territoriorũ præceptores & commendatores appellati ſunt. Qui cum pro amicis & ſociis, Polonorum hoſtes facti eſſent, armis eorum adacti quodam tempore, una cum epiſcopis in verba regis Poloni jurarunt, & aliquandiu majeſtatem ejus comiter conſervarunt. Sed cum id deinde aliquoties, & ad extremum noſtra memoria Alberto Marchione Brandegurgenſi Magiſtro, viro excelſi animi, & rei militaris perito, auctore detractaſſent: Sigiſmundus rex ſenior, ut ſe & poſteros ſuos illa perpetua defectionum bellorumque moleſtia liberaret, & Poloniæ Lituaniæque tranquillitatem majorem præſtaret, fractis iis bello, & ad neceſſitatem deditionis redactis, & partim decedentibus è Pruſſia, partim habitu & religione abjecta manentibus, illum ipſum Albertum ſororis ſuæ filium ſingulari clementia pro Magiſtro ducem in Pruſſia juſſit eſſe, hæreditariumque principatum ipſi cum fratribus & poſteris eorum maribus attribuit, ea lege, ut ii in

verba regis Poloni ritu ſolenni jurarent: cum centum equitibus haſtatis, quoties & ubi uſus poſtularet, ei militarent: & in ſenatu regni locum haberent itidem ac Magiſter habuiſſet. Extant pacta conventa. Ex eo igitur tempore pars illa Pruſſiæ ampla & copioſa, duarumque epiſcoparum ſuppreſſione auctior, ſub duce eſſe cœpit, ſummam omnium rerum poteſtatem rege tamen Polono obnoxiam habente, & arbitratu ſuo conſiliarios, ſibi legente, & præfecturas, ac magiſtratus mandante. Vtinam quidem is ſacra intactà reliquiſſet. Nec plura nunc de ducali Pruſſia. Regia vero, ex quo à Crucigerorum imperio ad Polonum nomen (unde fere detracta erat) ante centum annos ſeſe recepit, recepta ea quidem eſt à Polonis in ſocietatem juris & reipubl., ſed leges tamen ſuas & inſtituta à Teutonibus fere hauſta, vel poſt ſubactos & ferme extirpatos priſcos & barbaros Pruſſos deductione coloniarum è Germania importata retinuit. Conſilium quoque à ſenatu regni ſejunctum obtinuit. Habuit etiam initio ſuum gubernatorem, à rege datum. Sed poſtea ſuppreſſus eſt hic magiſtratus. Vtitur autem omnis ferme Pruſſia ducalis juxta ac regia, jure municipali, quod Culmenſe vocatur. Quod tamen non ſatis certum
eſt

verba regis Poloni nomi
cum centum equitibus
& ubi usus postularet,
in senatu regni locum habe
ac Magister habuisset. Erant
venta. Ex eo igitur tempore
Prussiæ ampla & copiosa,
episcoparum suppressione
duce esse cœpit, summam
rum potestatem rege tamen
noxiam habente, & arbitra
liarios sibi legente, & præfect
gistratus mandante. Utinam
sacra intacta reliquisset. Nec
de ducali Prussia. Regia vero
Crucigerorum imperio ad Pol
men (unde fere detracta erat
tum annos sese recepit,
dem est à Polonis in societat
reipubl., sed leges tamen suas
Teutonibus fere hausta,
ctos & ferme extirpatos pris
tros Prussos deductione colo
Germania importata retinui
m quoque à senatu regni
tinuit. Habuit etiam initio
natorem, à rege datum.
ressus est hic magistratus.
omnis ferme Prussia duca
tia, jure municipali, quod Cu
tur. Quod tamen non

est in hanc usque diem. Eruitur id quidem è tenebris & colligitur, sed nondum in lucem prodit. Solę Elbingensis, Brunsbergensis & Fraumburgensis civitates Lubecense amplexæ sunt, vel secum fortassis attulere. Et quoniam utrumque id paucis capitibus continetur, in cæteris recurritur ad Saxonicum & Magdeburgense: indeque etiam ad Romanum, quibus de rebus, neque Culmensi aut Lubecensi, neque Magdeburgensi & Saxonico jure, neque plebiscitis civitatum, aut constitutionibus regiis cautum est. Dedit enim constitutiones & leges quasdam sapientissimus rex Sigismundus senior, partim toti Prussiæ regiæ, partim Gdanensi civitati peculiariter. Easq; auxit optimus ejus filius Sigismundus Augustus, cum in ea urbe esset ante annos duos & viginti. Quibus conscribendis nos adfuimus. Non ita pridé etiam, cum idem rex comitiali decreto clarissimos & prudentissimos aliquot senatores ad Elbingensem & Gdanensem civitates corrigendorum quorundam erratorum & abusuum causa, cum summa potestate delegasset, condiderunt ii leges nonnullas, rebus, locis, atq; temporibus accommodatas. Quas nuper is qui fuit princeps ejus legationis, vir amplissimus, Stanislaus Carncovius VVladislaviensis

Epiſcopus in lucem edidit. Vectigalia regia non ampla ſunt in Pruſſia: Eaque proveniunt potiſſimum è civitatum penſionibus, agris & prædiis inſulanis, & præfecturis: Quarum tamen pleraque donationibus, venditionibus, & hypothecis in impendia bellorum ſuperioribus temporibus acciſę, aut prorſus alienatæ ſunt. Quod itidem aliis quoque vectigalibus in civitatum jus tranſlatis factum eſt. Verum ea detrimenta crebris tributis, populariter in gratiam regis ſcitis vel decretis, ſuperiori tempore compenſabantur. Metallorum ea regio ferax non eſt: Fruges non maligne profert, & linum, & lupulum: eaſque merces trans mare mittit. Mittit & materiam fabricandis navibus & vaſis, exornandiſque domibus aptam, & ceram, & cinerem, & bubula coria, imo & carnes. Sed hæc ei fere ſuppeditat Ruſſia, Samogitia, & Lituania: Quin & frugum, & aliarum rerum ad victum pertinentium majorem copiam eædem regiones, & Maſovia cæteraque Polonia ratibus & navibus fluviatilibus ſubminiſtrant. Accipit autem ea viciſſim tranſmarinis commerciis vina, oleum, aromata, ſaccarum, ſal, & alia condimenta menſarum; telam etiam & pannos laneos juxta ac ſericeos, & quas præterea mittit Luſita-

nia

nia & India dives cupedias. Eaque omnia Polonis & Lituanis Pruſſia tranſmittit. Hinc eſt vulgo ſimul & nobilitati res laucior, veſtituſque & habitatio cultior. In victu quidem frugalitas priſca adhuc ferme retinetur. Vtinam compotationes eſſent moderatiores. Sed eſt in commune vitium Septentrionalium populorum. Eæ tamen compotationes Pruſſis ordeacea cereviſia craſſiore ferme peraguntur. Vini non magnus eſt uſus. Diſtinguuntur Pruſſi, itidem ac Poloni, ſacro & profano ordine: nobilitate ac plebe. Sed paulo meliore eſt conditione plebs in Pruſſia, quam in reliqua Polonia. Eodem quidem cum nobilitate jure, & iiſdem legibus utitur, prærogativis modo quibuſdam inferior: per quas tamen plebeii neque à bonis terreſtribus, neque ab honoribus & magiſtratibus, neque à ſacerdotiis, neque à conſilio publico arcentur. Nec nobilitas modeſta & frugalis eos dedignatur. Quin decedit ea quoque una cum ſacro ordine nonnihil de immunitate ſua, reipublicæ & concordiæ gratia. Sacerdotibus juſtus honos habetur, à catholicis præſertim. Monachi & monachæ, cum noſtra memoria præſultore Luthero domicilia ſua reliquiſſent, manent ea etiam nunc propemodum vacua & ruinoſa,

aliquot exceptis: quæ ſane infrequentia ſunt, & incolentes ea contemptibiles. Regis poteſtas in Pruſſia minus eſt reſtricta, quam alibi. Senatus conſtat duobus Epiſcopis, tribus Palatinis, totidem Caſtellanis, totidem Succamerariis, & tribus primariis civitatibus: quarum non mediocris eſt potentia. Earum vero bini conſules legati ſive nuncii pro ſingulis habentur, & alternis dicunt ſententias. Epiſcopi ſunt, princeps, ſenatus, & moderator Varmienſis. In qua epiſcopa me Pius ejus nominis quintus pontifex maximus, ultro petente D. Sigiſmundo Auguſto rege, ampliſſimo Cardinali Staniſlao Hoſio (ipſo libentiſſime aſſentiente) ante ſex annos, Coadjutorem, ut vocant, dedit, ſucceſſoremq; deſignavit, & collegium ſacrum acceptavit. Sed revertamur ad inſtitutum. Eſt ergo princeps ſenatus Pruſſicis Varmienſis Epiſcopus: Huic proximus Culmenſis, qui olim eum anteibat: Quorum hic Teutonum Crucigerorum opera quodam tempore de Gneſnenſi provincia detractus, Rigenſi addictus fuit, vehementer acciſis reditibus & epiſcopa, eccleſiaque in ditionem ordinis ipſius redacta: Ille vero Varmienſis, inquam, initio quidem Rigenſis Archiepiſcopi metropoliticam auctoritatem agnovit. Nunc vero à per-

mulus

multis annis in nulla provincia censetur, & soli subest in rebus ecclesiasticis Romano pontifici: Magistri & ordinis dominatum nunquam agnovit: amicitiam & societatem, cum & ipse plerunque Germanici esset sanguinis, libenter coluit: nec sine malo ac detrimento suo & ecclesiæ suæ. Ad regnum vero Poloniæ ante centum annos certis pactis cum rege Cazimiro initis sese adjunxit. VVladislaviensis Episcopus habet non contemnendas possessiones in Pomerania. Atque ea tota ferme in diœcesi ipsius est, indeque Pomeraniæ quoque Episcopi titulum is usurpat, sed ad Prussicum consilium non pertinet. Palatini sunt, Culmensis, Marieburgēsis, qui ante hac Elbingensis dictus fuit, & Pomeranicus: Castellani, Culmensis, Elbingensis, & Gdanensis: Succamerarii itidem atque Palatini: Civitates, Torunensis, Elbingensis, & Gdanensis, in singulis satrapiis sive palatinatibus singulæ, eundem ordinem servantes inter se in consilio, quem sui Palatini. Hoc est, concilium Prussicum. Consiliarios terrarum Prussiæ vocant: Quos & ipsos more aliorum juratos esse oportet. Varmiensis tamem Episcopus diversam ab aliis jurisiurandi rationem & formulam pacto præscriptam habet. Nam is, si Rex est in Prussia, ipso

præſente. Sin minus, nonnullis magiſtratibus Pruſſicis ad id delegatis in arce Marieburgenſi, præeunte verba aliquo Epiſcopo, jurat. Civitatum delegati injurati ad conſilium admittuntur, aliquone privilegio, an per abuſum, neſcio. Habent autem conſiliarii Pruſſici ſua loca, & jus dicendæ ſententiæ in ampliſſimo totius regni Polonici conſilio. Verum ea loca ante aliquot annos poſt auctum Lituanorum acceſſione ſenatum aliqua ex parte variata ſunt, ita tamen, ut nihilominus Epiſcopi inter Epiſcopos, Palatini inter Palatinos, Caſtellani inter Caſtellanos conſideant. Ad calcem operis hujus ea ſingula ſecundum novam conſtitutionem Comitialem inter alios notata ſunt. Palatinorum juriſdictio & auctoritas in Pruſſia major eſt, quam in cætera Polonia: Penes eos ſunt multæ & ſupplicia delinquentium, rerumque judicatarum executio. Tranquillitatem quoq; publicam in agris & extra urbes ii præſtant. Caſtellani & Succamerarii eodem ſunt jure, quo in Polonia. De Epiſcopis paulo poſt dicemus. Præter hos autem magiſtratus, habent Pruſſi theſaurarium, præfectos arcium, ſive capitaneos, gladiferos, judices, & ſcabinos: verum ii non pertinent ad conſilium. Theſaurarius eſt, qui pecuniam omnem
&

& rationes à præfectis & administris regiorum bonorum & proventuum, atque etiam tributorum publicorum exigit, & vel ipse administrat vel thesaurario regni tradit. Olim is œconomus fuit seu procurator Marieburgensis. Gladiferos singulos habent Culmensis & Pomeranicæ satrapiæ. Iudices novem sunt. In Culmensi quidem & Marieburgensi satrapiis singuli: in Pomeranica vero septem, nempe totidem, quot territoria. Sunt autem ea, Slochoviense, Tucholiense, Suecense, Dersaviense, Zucoviense, Pulscense, & Mirachoviense: habentque singuli judices in consilio scabinos juratos aliquot. Præfecti, arcium & redituum regiorum in sua quisque præfectura curam & administrationem habent: Iurisdictionem nullam ferme habent, præsertim in nobilitatem, neque in oppidanos amplam: In agrestes ampliorem. Solus Marieburgensis neque redituum regiorum curam gerit, neque in agrestes jurisdictionem habet: arci modo præest, ejusq; præsidio: quod perpetuum est. Ceterum constitutione quadam, ampliores is cæteris præfectis & magistratibus prærogativas habet, velut generalis locum tenens regis in Prussia. Redituum vero & subditorum regiorum, & sartorum tectorum eius ipsius arcis curatio-

rationem habet thesaurarius. Igitur primaria totius Prussiæ præfectura Marieburgensis est: Cui Polonus antiquitus præficitur. Nunc primus de Prussis, è Polonia tamen oriundus, ei præest, vir vigilantissimus, & omni genere virtutũ ornatissimus, mihiq; amicissimus, Ioannes Costka, nuper, dum hæc nos recognoscimus, Palatinus Sendomiriensis à novo rege Henrico creatus. Secundum hanc in eadem satrapia sunt hæ præfecturæ, Stumensis, Gnevensis, Novensis & Stargardensis sive Starigrodensis. In Culmensi, Brodniciensis, Grudentina, Radinensis, Golubensis, Rogoznensis, Bratheinensis, Covaliensis, Coprivvnensis: In Pomeranica, Slochoviensis, Suecensis, Tucholiensis, Dersaviensis, & Pusnensis. Torunensem vero, Elbingensem, & Gdanensem pręfecturas civitates ipsæ sibi regia indulgentia & ex pacto vendicarunt, & per magistratus urbanos administrant. Episcopi cum collegiis suis suos & ipsi habent arcium atque territoriorum præfectos, quos fere burggrabios vocant, suosque judices & advocatos, & oppidanos magistratus. Habent & Cancellarios, & officiales suos in caussis ecclesiasticis uterque Episcopus. Habent enim utramque jurisdictionem & amplissimam potestatem in suos. Var-

miensis

miensis quidem episcopa in nulla censetur satrapia: Vno autem & non interpolato ambitu, in modum principatus, bona certis finibus peculiariter circumscripta & arcibus atque oppidis exculta habet: Eaque sic divisa, ut duas partes Episcopus, tertiam collegium sive capitulum obtineat. In his utriq; subjectam nobilitatem habent, & liberam jurisdictionem, ab omni Regiorum magistratuum jurisdictione exemptam. Præterea pertinet etiam Elbingensis civitas cum suo territorio ad Varmiensem diœcesim: Quamvis jam aliquandiu hæretica labe infecta conniventibus regibus ab ecclesiastica episcopi jurisdictione sese subtrahere nitatur. Bartena quoq; terra & Natangia ante cc annos ejusdem episcopi jurisdictioni subjectæ fuisse, & supra sex millia mansorũ tunc Episcopo Varmiensi per fraudem & injuriam Cruciferorum detracta esse memorantur. Subditi episcopi & collegii Varmiensis eodem, quo cæteri Prussi, jure municipali utuntur: Sed habent etiam peculiaria, inter se autẽ cõmunia instituta: quæ *Landtz ordnung*, hoc est, terrę constitutiones, vocãt. Conventus etiam communes habet. Ad eos autẽ nobilitas, civitates, & sculteti cum liberis (de quibus postea dicemus) evocati, pro se quiq; binos vel plures etiã è singulis terri-

territoriis procuratores ſive legatos mittunt iis de rebus, quæ in conſultationem veniunt, cum epiſcopo & legatis collegii conſtituturos. Cęterum ea nobilitas omnis, & advocatus, & civitates, præter juſiurandum, quo partim in epiſcopi, partim in ſacri collegii verba jurant, novo quoque regi, ac deinde decimo quoque anno ei ipſi ex pacto fidem ſuam obſtringunt. Tametſi de decimo anno in deſuetudiné abiit, ſublata cauſa, hoc eſt, pacatis prorſus rebus Pruſſicis, & extirpato ordine Teuthonicæ militiæ. Iurant etiam Sacerdotes, quando certum aliquod ſacerdotium adipiſcuntur: Primarii tamen, qui *Prælati* & *Canonici cathedrales* appellantur, intra menſem, poſteaquam in id collegium cooptati ſunt. Sed hæc Regum fortaſſis indulgentia pacatis prorſus rebus Pruſſicis in deſuetudinem abiere. Eos autem pontifex quidem maximus creat, collegium vero una cum Epiſcopo eligit alternis menſibus: Excepto Præpoſito, qui a Rege editur, ſive præſentatur, ab epiſcopo præficitur. Sed neque is, neque cæteri tres prælati locum & ſuffragium habent in collegio, ſive capitulo, niſi ſint etiam canonici. Culmenſis eccleſiæ collegium ad quatuor canonicos redactum eſt. Qui ſinguli à cæteris una cum epiſcopo co-

optan-

optantur. Ipſe autem epiſcopus à ſolo rege deſignatur, à pontifice maximo creatur. Cæterum Varmienſis ex pacto recentiori è quatuor canonicis indigenis à rege propoſitis, unus ab ejus ipſius eccleſiæ collegio deligitur: deinde hic quoque à pontifice renunciatur, & confirmatur. Ac tum demum ſacris pontificalibus ad præſcriptum eccleſiaſticorum canonum initiatur. Magiſtratus terreſtres in Pruſſia quoque itidem ac in Polonia, à rege creantur: Iudex tamen ex aliquot à Palatino cum dignitariis & cætera nobilitate de conſeſſu ſcabinorum delectis, ab eo editur: Scabini ſoli à Palatino cum cæteris dignitariis illius loci creantur. Sunt autem & Pruſſici magiſtratus omnes perpetui, prętet præfectos: qui regis arbitratu mutari poſſunt, niſi beneficio ac diplomâte regio ſibi proſpexerint. Civitates à decurionibus, ſeu conſulibus, & quidem Germanicæ linguæ & ſanguinis (Polonos enim pro externis habent, & neque ad artes mechanicas perdiſcendas admittunt) reguntur: Quorum non idem ubique, certus tamen eſt numerus. Et ipſi jus habent cooptandi, quos volunt, in ſua collegia, quoties vacat locus, eoq; majore ſunt dignatione & auctoritate, quando volunt, & obſequentiorem habent plebem.

plebem. His præſident magiſtri civium, à decurionibus ac de numero ipſorum delecti, & ipſi, itidem atque decuriones, perpetui, in primariis quidem urbibus quaterni, in cæteris vero oppidis bini, per vices annuum gerentes magiſtratum. Habent item ſingulæ civitates juratos judices, ſive ſcabinos, qui à decurionibus ſive conſulibus leguntur. Et ipſi autem perpetui ſunt, niſi forte in numerum conſulum cooptentur. Neque enim eundem conſulem & ſcabinum eſſe licet, præter Elbingam & Brunſbergam: ubi pars conſulum loco ſcabinorum judicia exercet. Cæterum unus è conſulibus eis præficitur, quem ſcultetum vel judicem vocant. Primariæ tres civitates etiam præfectos habent ſingulos, ut dudum memoravimus, quos vocant burggrabios, & eos quidem annuos fere: Qui tranquillitatis urbanæ, ac totius territorii curam gerunt, cauſaſque privatarum injuriarum & ſanguinarias judicant, & pro iis multas irrogant. Hunc ſolum magiſtratum rex in civitatibus creat, ſed non niſi unum è ſex vel octo è numero conſulum ejuſdem civitatis ab ipſo collegio delectis. Iidem autem conſules ex omni civium numero, Gdani quidem centum viros, alibi vero pauciores deligunt, qui ſint capita multitu-

titudinis & quasi tribuni plebis: cum quibus communicant nonnunquam consilia de republica, & ex iis cognoscunt postulata plebis. Vitantur enim coitiones multitudinis propter externorum omnis generis hominum frequentiam, nequando in seditionem erumpant, ut nonnunquam factum est. Iudicia nobilitatis judices terrestres cum suis scabinis, præsidente palatino, bis quotannis exercent in certis oppidis. Infamiæ tamen causa, & status controversia, itidem ac in Polonia, ad regis judicium pertinet. A terrestribus judiciis provocatio est ad consiliarios Prussię: inde vero ad regem. In oppidis vero judiciaria potestas fere omnis est penes consules, exceptis paucis causis, quarum mentionem dudum fecimus, & si quæ sunt aliæ ad burggrabios vel palatinos pertinentes: Sed eam ipsi consules, quod ad privatorũ hominum inter ipsos controversias attinet, cum jurato judicio, cujus mentionem dudum fecimus, communicarunt. Ab eo vero judicio in primariis quidem civitatibus ad consules civitatis cujusque, in cęteris autem oppidis ad consilium totius Prussiæ: inde porro utrimque ad regem provocatur. Rex vero de quibusvis provocationibus ubilibet, & cum quibus vult, cognoscit.

Ple-

Plerumque etiam cognitionem delegat Cancellariis & jureconſultis. Alioqui privatum neminem è Pruſſia regi evocare licet, exceptis iis cauſis, quæ ſunt fiſci & judicii regii propriæ. Magiſtratus terreſtres juxta ac urbanos evocat de iis duntaxat, quæ in magiſtratu perperam & præter officium ſuum egerint: vel, ſi mavult, conſiliariis Pruſſicis eas delegat, in comitiis cognoſcendas. Delegat etiam vel iiſdem, vel quibus vult, cauſas fiſci ſui, finium regendorum cum ſuis bonis, ac dividundæ inter fratres & cognatos hæreditatis: Quaſvis item alias ab aliis ordinariis judicibus per provocationem ad ſe devolutas comitia bis quotãnis habentur in Pruſſia ſtâtis temporibus: Majo quidem menſe Marieburgi, Septembri autem extremo Grudenti. Sed Grudentina jam Toruniam, propter majorem commoditatem urbis, tranſlata ſunt. Ex juſtis tamen cauſis ea quoque loca mutari poſſunt. In iis comitiis à conſiliariis de republica in commune conſultatur, ſive ultro, ſive ex præſcripto regio: de provocationibus terreſtrium & oppidanorum judiciorum cognoſcitur: & omnino judicia vel à rege delegata, vel ſi qua ſunt alia, exercentur. Cum ducalibus quoque Pruſſis, ſeu ducis ipſius legatis, nonnunquam Elbingę ex fœdere, vel Marie-

Marieburgi, constituta certa die conventus habentur, & consultationes de legibus, & aliis rebus communibus, & controversiis. Non ita pridem in Prussia quoque nuncii nobilitatis & minorum civitatum in comitiis adhiberi cœperunt, tributi sciscendi causa: cujus decernendi potestatem neque rex neque consiliarii soli usurpant. Ad regni quoque comitia nuncii nuper adeo mitti cœperunt. Sciscitur autem cerevisiarum tributum plerumque in usus publicos, vel in gratiam regis, & non modo à cauponibus, verumetiam ab iis, qui eam in suos familiæque suæ privatos usus coquunt, penditur: vocaturque id vulgo cisa vel accisa. Nonnunquam etiam de censibus, agris, domibus, bonis & facultatibus, æstimatione facta, certa portio pensitanda decernitur. Varmiensis episcopæ subditi nihil habent negotii cum comitiis. Solus iis interest & præest episcopus, ac deinde iis, quæ ibi constituta sunt, ad peculiarem conventum suorum refert, de tributo præsertim. Nec temere ii dissentire solent ab episcopi sui & conventus Prussici sententia. Nihil tamen vetat, ipsos arbitratu suo, auctoritate episcopi & capituli præeunte, peculiares leges & ut vocant ordinationes sibi condere, tributumque sciscere. Quin-

etiam magiſtratus primariarum civitatum non raro imperant civibus ſuis tributum peculiare,& operas, aliaque onera in uſus publicos urbium ſuarum, adhibitis capitibus plebis. Portus maris tres habet Pruſſia. Regia quidem Gdanenſem & Elbingenſem. Quorum hic in Habum lacum, ille recte in mare procurrit. Ducalis vero, Regiomontanum ſive Kœnixbergenſem, qua Prægola fluvius in Habum influit. Atque hic quidem cum portoriis & omni juriſdictione & impendiis in ducis, duo vero reliqui in ipſarum civitatum, quibus adjacent, & magiſtratus poteſtate ſunt. Verum is tamen, magiſtratus inquam, ſine permiſſu vel mandato regio claudendi & aperiendi portus poteſtatem non habet. Quod de tributo quoque decernendo itidem nuper conſtitutum eſt. Quod ad bellum attinet, ſi qua vis hoſtilis ingruat Pruſſię, domeſticis communibuſque plebi cum nobilitate viribus depellitur. Ac nobilitas quidem cum proceribus equeſtris militat, ſculteti item & liberi: (quos ita vocant, propterea quod & ipſi ab operis & laboribus, quos ruſticani dominis ſuis præſtant, gratuitam immunitatem habent, medii quodam modo inter nobiles & ruſticanos agricolas: Ferunt tamen nonnulla onera extra ordinem.)

Civi-

Civitates equitatum atque peditatum ſuppeditant: Ruſticani peditatum tantum. Hæc ante inſtitutam coadunationem (quæ necdum maturuiſſe videtur) de Pruſſia & in univerſum de Polonia nobis σαφέστερον, quod ajunt, καὶ ἀμαθέστερον ſunt expoſita. Quæ cum civibus noſtris, tum externis non ingrata fore ſperamus. Sic enim fiet, ut minus peregrinentur in hiſtoria noſtra.

EX ALEX. GVAGNINI
SAVROMATIA
EVROPAEA.

Sauromatiæ Europææ ſitus.

SAuromatiæ Europeæ gentes Regionumq; quas complectitur ſitum deſcripturus: operæpretium me facturum, & rem non injucundam Lectori exiſtimavi: Si inprimis Europæ, ipſius fines, quibus ab Aſia & Africa diſterminatur, præponerem. Europa itaque pars mundi tertia, ab Europa Agenoris regis Libyæ & Syriæ filia denominationem traxit, cujus inſigni pulchritudine Iupiter (ut poëtæ fabulantur) captus nullam aliam occaſionem ad effectum inſani amoris habens, in bovem niveum ſeſe transfiguravit, in littoreque maris viridi-

ſero ubi virgines cæteræ cum Europa Reginula ludebant, armentis boum ſeſe interjunxit. Europa vitulum præ omnibus pulcherrimum videns tergo ejus inſedit, qui confeſtim in mare cum ea inſiliens, in Cretam inſulam, ſive Candiam, dicitur eam tranſtuliſſe. Porro Europam ab Oriente Tanais fluvius celeberrimus diſterminat: à meridie mare Mediterraneum, à Septentrione Anglicus ſive Britannicus Oceanus: ab Occidente vero Oceano Atlantico finitur. Hæc pars mundi cæteris duabus, utpote Aſiæ & Africæ, minima eſt, ſed ad habitandum habilior, convenientiorque & moderatior. nam neque calida torridave, nec etiam frigida nimis, ideo habitatoribus copioſior, frequentior, pleniorque eſt, exceptis regionibus Septentrionalibus Oceano glaciali contiguis: quæ aliqua ex parte ob intenſa frigora inhabitabiles ſunt. Religione quoque Chriſtiana, moribus & vivendi conſuetudine, incolarum urbiumque frequentia, & rerũ comeſtibilium fertilitate, cœlique & aëris temperie, Aſiæ & Africæ, quamvis longe amplioribus, facile anteponitur. Ducentis quadraginta quinque miliaribus Germanicis in latitudinem patet à mari Ægeo ſive Ionio ad Oceanum uſque Hybernicum. In longitudi-

nem

nem vero ſeptingentis ſexaginta miliaribus extenditur, à Portugalia videlicet regno Hiſpaniæ, ad Tanaim uſque fluvium, qui Sarmatiam ab Aſia diſterminat. Inchoatur autem Europa ab Oriente à fluvio Tanai, à Meridie vero ab Ægeo mari Græciæ.

In hac parte orbis tertia, Sauromatia regio ampliſſima, multas nationes regnaque ejuſdem generis complectens (de qua nobis res agitur) ſita eſt. Eſt autem duplex Sauromatia, una Scythica ſive Aſiatica, in uteriori orientalive ripa Tanaïs & VVolgæ fluviorum, quam incolunt Tartari ſive Scythæ Zauuolhenſes, & plures alii, in hordas, id eſt, tribus certas, diviſi. Altera Europęa Sauromatia dicitur: cujus coloni ſunt Poloni, Ruſſi ſive Ruteni, Lituani, Maſovitæ, Prutenni, Pomerani, Livones, Moſchovitæ, Goti, Alani, Valachi, & Tartari qui in hac ripa Tanais fluvii occidentali juxta Pontum Euxinum degunt. Hanc ab oriente Tanais fluvius, paluſque Mæotis, ab Aſia diſlimitat, ab occidente vero Viſtula, vel ſecundum quoſdam Odera fluvius: à meridie montibus Hungaricis Beskid gentiliter dictis terminatur, ab æquinoctio mari Germanico ſive Sarmatico fines ſuos à Germania dirimit.

Ptolomeus vero Lib.3. cap.5. Sarma-

tiam Europæam à ſeptentrione Oceano Sarmatico terminari ſcribit, juxta ſinum Venedicum, ad fines uſque Engroneland terræ incognitæ ultrà Nortuegiæ regnũ longe patentis: Ab occaſu Viſtula fluvio & parte Germaniæ quę eſt inter caput ipſius & montes Sarmatarum. A meridie Iazigis Metanaſtis, quę eſt gens Hungarica; ab oriente Iſtmo eam ambiri refert, à Carcinito fluvio per Bicen paludem, & latere paludis Mæotidis, uſque ad Tanais fluvium in provincia Reſanenſi Moſchoviæ fontes habentem; hic autem fluvius Aſiam Scythicam ab Europa diſlimitat. Ab auſtrali deinde plaga Sarmaticorum montium jugis ad Carpatum uſq; montem Tatri ſivę Beskid vulgo appellatum, Sarmatia Europæa finitur, deniq; per Valachiam Moldaviamq; ad Boriſthenis uſque oſtia, ubi in pontum ingenti aquarũ colluvie influit, & per littora ponti ad Carcinitum uſque fluvium ex montibus Circaſſorum Quinquemontarum defluentem extenditur Sarmatia Europæa, ſecundum Ptolomei Coſmographorum principis opinionem. Qui etiam hos fluvios ætate ſua celebriores Sarmatiam prętcrfluere aſſerit. Viſtulam; qui & Vandalus, Iſtula ſive Iuſtula, variis nominibus apud veteres enunciatur. Hic ex montibus Sarmaticis emergit, Sileſiaque

& Polonia, Masovia, Prussia præterlapsis, multis fluviis exhaustis apud Gedanum Prussiæ emporium celeberrimum in mare Sarmaticũ sive Balticum exoneratur. Cronon quoq; fluvius insignis in Russia non longe à Turouu oppido ortus, Russiæ regiones & Lituaniæ ac Prussiæ percurrens, post Vistulæ ostia ad Septentrionem reflectendo, in Germanicum quoque mare (quod Cronium inde forte dicitur) influit; vulgo *Niemen* appellatur. Rubon quoque fluvius, qui nunc *Dzvvina* vulgo, Latinis & Germanis Duna dicitur, in Russia Moschoviæ fontes suos habet; & magna parte Russiæ, Lituaniæ & Livoniæ præterlapsis, in prædictum mare, à Riga Livoniæ Metropoli duobus miliaribus, amplissimis ostiis, postquam centum triginta miliaria Polonica à fontibus suis emensus fuerit, ingreditur. Ternutis quoque & Chersinus fluvii secundum Ptolemæum ex Ripheis montibus nascentes, in prędictũ mare exonerari dicuntur, qui mihi *Narevv* & *Bug* vulgo dici videntur. Præterea Sarmatia Europæa multos alios fluvios celeberrimos habet; utpote Borysthenem, *Dnepr* vulgo dictum, in Pontum Euxinum influentem; Hypanin, qui hodie *Bog* (non *Bug*, qui Vistulæ commiscetur) dicitur; Tyran, qui *Dnester*

proprie à *tirando* Italico verbo, quasi *sagittando* dictus. Horrida enim violentia aquas impellit. Insuper Viliam, Disnam, Peripetum, Sluczam, Narvam in Livonia, & alios complures navigabiles fluvios, quos recensere longum esset. Hoc itaque in imperio Sarmatico, cujus limites modo ex Ptolomæo & nostra propria experientia diligentius descripsimus, Rex Poloniæ à majoribus suis belli vel pacis jure acquisito rerum potitur, & modernis temporibus Sarmatia Poloniæ regis potentissimi & invictissimi monarchæ his finibus includitur.

A montibus Sarmaticis & Transsylvaniæ palatinatu, ad Vistulæ fontes, ubi incipit Ducatus Tessinensis, inde per Silesiam ad Oderam fluvium; & usque ad Marchiam Brandeburgensem, ac Francfordiam, per Pomeraniam quoque longo tractu, ad litus Oceani Germanici sinumque Codanum sive Balticum, per latus demum septentrionale per Samogitiam, Curlandiam, Livoniæque amplissimum dominium, ad Phinlandiam usque ultimam fere orbis regionem Suecorum regi subjectam, orientem versus per multas regiones Russiæ ad Moschorum Principis imperium usque extenditur. A Germanico vero Oceano ad Alexandri Macedonis aras, per Campestria deser-

deserta ad paludes Mæotidis longissimo tractu ultra Borysthenem procedendo, deinde à Ponto Euxino per campos Podolienses, & per Moldavos ac Valachos redeundo, Iazigis Metanastis vel Transylvanis & Hungaris, montibusque qui hodie Scepusienses dicuntur, à meridie imperium Monarchæ Poloniæ disiungitur.

Dicta est autem Sauromatia Græcis, similitudine sumpta ab hominibus viperinos oculos habentibus, terribilibus scilicet & crudelibus: nam σαῦρος Græcis viperam, ὄμμα vero oculum sonat. Atque nunc inprimis de Polonis præcipua gente Sauromatica dicendum nobis occurrit.

Deductio & origo antiqua bellicosaque gentis Sauromaticæ, ex qua Poloni ortum genusq; suum ducunt.

Deductionem originemque Polonorum ac regum eorundem gesta secundum ordinem descripturus, paucis obiter Lectorem admonendum volo, ne quid me in principio rei de Polonis dicturum sigillatim existimet. consequens enim est ut antiquissimæ gentis Sauromaticæ sive Slavonicæ originem, & mores priscos, altius inprimis investigaremus, quod pro rei ipsius faciliori intel-

lectu fortasse utilius erit. Liquet aperte ex scripturis sacris veteris legis, ad quod etiam omnium historicorum consentiens opinio est: Iaphet filium natu maximum Nohæ, post illud totius mundi diluvium, orientem & septentrionem versus in Europa & in Asia minori primum consedisse, illicque cooperante divina voluntate in maximam gentem excrevisse; quod ei cum Etymon nominis, dilationem significantis, tum fausta Nohæ parentis imprecatio portendebant. Sic etiam Noha ille Patriarcha, præfigurans necessarie futuram esse trinam conditionem vitæ humanæ, filiis suis dixisse, singulisq; singula officia administranda injunxisse & demandasse fertur, ut unusquisque suæ vocationi prædefinitæ correſponderet, in hæc verba: Tu Sem ora velut sacerdos, munus divinum obiens: tu Cham labora agros colens, & artes mechanicas exercens: tu Iaphet rege, & protege velut rex & miles, arma exerce, cæterosq; certis propositis legibus in officio retine. Quod mandatum & testamentum Nohæ hæc usque in tempora durare videmus: unaquæque etenim natio ex illis filiis ejus propagata, suam vocationem ex quadam prędestinatione & paterna imprecatione exercet. Posteritas igitur Iapheti, cum majorem orbis

terra-

terrarum partem in Europa Asiaque minore occupaverat, testamento patris sui & faustæ imprecationi Nohę patriarchæ correspondentes, statim ad arma exercenda animum adjecerunt, & in numerosam gentem temporis successu sub duce Gomero Iapheti filio in orientali, ubi Armenia, & septentrionali plaga excreverunt, ad Bosphorumque Męotidi paludi proximum, qui nunc Cimmerius dicitur, & ad fontes ostiaque Tanais longo tractu sedes suas habuerunt. Postea potestatem & prælaturam, sub qua cæteri regantur, necessariam esse considerantes, ad Tuiskonem sive Ascenam Gomeri filium imperium detulerunt, qui Beroso teste latissime à fontibus Tanais ad Rhenum usque fluvium Germaniæ imperavit. Hunc Tuisconem prædictus Berosus historiographus Germanorum omnium Sauromatarumque pariter conditorem esse asserit; quo testimonio satis recte probaretur, Sarmatas sive Slavos cum Germanis unum esse, cum ab eodem auctore & propagatore processerint. Crantius quoq; ratiocinatur Polonos Bohæmosq; Germanis congeneros esse, eo quod frequens Germanicæ linguæ apud hos populos usus fuerit, & vestibus Germanicis multi eorum utantur. Qua ratione quoq; probaretur,

eos Latinos, vel Italos Hungaroſque eſſe: nam hæ quoque linguæ, idemque habitus, apud Polonos nunc ex magna parte in uſu eſſe cœperunt, & Latina lingua omnes fere nationes vincunt. Non recte igitur Crantius hîc ratiocinari videtur. Si enim Slavi vel Sauromatæ ex Germanis oriundi eſſent, eademque cum eis antiquitus lingua uterentur, unde igitur Sarmaticæ ſive Slavonicæ linguæ apud Sarmatas uſus ortus eſſet? qua hæ gentes paſſim & vulgariter utpote innata utuntur. Habitu quoque, moribus, & vitæ conſuetudine Sarmatæ à Germanis penitus diverſi ſunt. quod etiam Plinius approbat, dicens: Sarmatæ quidem certe Germani non ſunt, ſed ab iis Vandalo ſive Viſtula fluvio ad ortum ſolis vergentes dirimuntur. cui ſententiæ probati antiquitatis indagatores Cornelius Tacitus, Strabo & Ptolomæus aſtipulantur. Sed ad rem unde digreſſus ſum redeo. Illa poſteritas Iapheti impigra, ſtrenua, manuque prompta, & bellicoſa extitit; quod res ipſæ ab illis ſtrenue audaciſſimeque geſtæ abunde teſtantur. toto enim orbi terrarum tunc temporis terrori dicuntur eſſe. unde à Græcis Sauromatæ in primis appellati ſunt, deducto nomine à ζαῦρ@, quod eſt vipera, & ὄμμα, oculus, quaſi dicas, gens terribilis

cum

cum viperinis oculis. Ab hoc itac
tempore hæc gens regionesque eorũ
quas incolunt, Sauromatiæ nomen
tinent. Hi postea, tempore succeden
& in dies magis ac magis numero pop
li accrescente, videntes, alias sedes p
trias propter se progeniemque paulo a
ctiores esse, à Tanais fluvii ostiis & p
ludibus Mæotidis meridiem versus ult
rius processerunt; per regionesque pr
pinquas, Daciam, Russiam, Lituaniam
Borussiam, quæ nunc Prussia dicitur, Li
voniamque longe & late diffusi sunt
Quorum major pars in has Provincia
campestres, quæ hodie à Polonis colun
tur, commigravit, fluviique Vistulę (qua
antiquis Vandalus dicebatur) utrasque
ripas occupaverunt, & statim cum an
tiqua Gente Tevvtonum, quæ etiam ad
Vistulam fluvium in tuguriolis antiqui-
tus degebat, societatem atque amici-
tiam velut advenæ contraxerunt, pro-
pter communem prædam & rapinas,
cum adhuc minime assueti essent sudore
proprio vel agricultura artificiisque vi-
ctum acquirere. Manu itaque conjun-
cta frequentes irruptiones in Prussiam,
Saxoniam, & Pomeraniam exercebant,
provinciasque maritimas assiduis excur-
sionibus divexabant, & mare Balticum
sive Germanicum propter res sibi neces-

farias

ſarias acquirendas piratarum more remigiis tentabant. Quando vero & qua occaſione hæc migratio Sauromatarum à fontibus oſtiiſq; *Tanais fluvii* & paludibus Mæotidis in has regiones contigerit, quoniam nulla gentis ab eo tempore monumenta extant, ex quibus id conſtare poſſit, ignotum eſt. Si enim literarum cultura æque ac res militaris apud Sauromatas tunc temporis floruiſſet, certiora de ſuo in hæc loca adventu aliiſq; rebus præclare geſtis monumenta reliquiſſent; ſed ipſi animoſe viriliterque agere, & bella exercere, quam eleganter & ornate ſcribere maluerunt. Sabellicus tamen & Herodotus ſcribūt, Sauromatas & Cymbros à Lydorū rege Aliate ex Aſia ejectos eſſe. Quidam etiam opinantur eos vi à Gotis expulſos ſedibus patriis emigraſſe; quod veriſimile non videtur, ſed potius ſuapte ſponte ac voluntate, ſive fato quodam impulſos, ſive opum alienarum cupiditate accenſos, cultiora loca appetiſſe eos exiſtimaverim. Neque vero ſoli Sauromatæ, ſed & aliæ quædam gentes ipſis conterminæ, ſedibus patriis relictis, in alias terras cultiores migrantes tranſierunt, inter hos Cimmerii ſive Cymbri, Gotæ, Daci, Suevi ſive Tuiſcones, & Sacæ qui nunc Saxones dicuntur. Hi etiam in hæc uſq; tempora Sarmatis ſunt contermini

mini.Neq; vero universam gentem illinc sese simul effudisse cõstat, sed remansisse nonnullosqui relicta ab aliis loca colerẽt; quod moderni incolę istius orę,juxtąTanaim fl. degentes,aperte testantur,utpote Tartari campestres qui longo tractu juxtaTanaim fluviũ & paludes Męotidis Pontumq; Euxinum vivunt. Hi enim à veteribus Sarmatis moribus & institutis haud dissimiles sunt.Sed ad rem redeo.Illi Sauromatæ qui ad Vistulam fluv. confederant, cum Teutonibus cõmilitonibus suis omnes provincias circumjacentes & colonias suas frequentibus divexationibus depopulatas ad nihilum redegerunt, & victum amplius acquirere non potuerunt; agros enim non colebant, sed paratis &raptis vivebãt.Ideo sterilitate soli per ignaviam suam causata,adjunctis sibi in societatẽ vicinis Teutonibus, ulterius (inquirentes fertiliores provincias) processerunt,quorum multitudo ccc millia virorum excessisse fertur;& à fluvio Vandalo,nunc Vistula dicto,quẽ accolebant, Vandalitæ(Sarmatorũ nomine abolito) appellati sunt. Primo itaq; hi Vandalitæ populabundi inPannoniam excurrerunt Constantini magni tẽporibus, eamq; 40 annis(expulsis prius eius incolis)occupatam tenuerũt: deinde,Hungaricis historiographis testantibus,à Gotis illinc ejecti

expul-

expulſique ſunt. Polonorum vero annales teſtantur, Vandalitas ex Pannoniæ finibus eductos per Stillicum ducem ſuum in Italiam, quam armis undiquaq; crudeliter pervaſtarunt. Poſtea in Hiſpaniam cum eodem duce ſuo Stillico commigrarunt, ex Hiſpaniis vero per mare Herculeum navigantes in Africam devenerunt: ubi annnos ducentos in pace & abundantia omnium rerum peregerunt, Romanumque imperium navali & terreſtri bello. variis excurſionibus debilitarunt, ac ipſam Romam ſub Sixto Papa, ut quidam volunt, Anno Chriſti 429, crudeliter vaſtaverunt. Tandem Anno Domini 538, Iuſtinianus Imperator per Ducem celeberrimum exercitus ſui Beliſarium, virum inſignem & rebus geſtis clarum, eos cruento prælio profligavit, ex Africaque funditus exterminavit, rexque eorum Gilimerus captivus Conſtantinopolim abductus eſt. Ajuntque nonnulli, hoc prælio Beliſarii, Vandalitas ad internecionem uſque gentis cæſos deletoſque fuiſſe; ſed id à vero eſſe alienum, non uno argumento liquet. Etſi enim vires eorum adeo fractæ attritæque eſſent, ut robur vetus & potentiam priſtinam recuperare poſt nunquam potuerint, reliquiæ tamen eorum ita fuga diſperſæ ſunt, ut quidam in Poloniam, ad

...que sunt. Polonorum vero anna...
...tantur, Vandalitas ex Pannoniæ fi...
...eductos per Stillicum ducem suum
...iam, quam armis undiquaq; cru...
...es pervastarunt. Postea in Hispaniam
...eodem duce suo Stillico commigra...
..., ex Hispaniis vero per mare Her...
...navigantes in Africam devene...
...: ubi annos ducentos in pace &
...dantia omnium rerum peregerunt,
...annumque imperium navali & ter...
...n bello, variis excursionibus debili...
...ans, ac ipsam Romam sub Sixto P...
...ut quidam volunt, Anno Christi 45...
...deliter vastaverunt. Tandem Anno
...ini 538, Justinianus Imperator per
...em celeberrimum exercitus sui Bel...
...m, virum insignem & rebus gestis
...m, eos cruento prælio profligavit,
...fricaque funditus exterminavit,
...e eorum Gilimerus captivus Con...
...nopolim abductus est. Ajuntque
...ulli, hoc prælio Belisarii, Vandali...
...internecionem usque gentis cæsos
...que fuisse; sed id à vero esse alie...
...on uno argumento liquet. Etsi...
...es eorum adeo fractæ atriteque
...t robur vetus & potentiam pri...
...recuperare post nunquam po...
...reliquiæ tamen eorum ita fugi...
...sunt, ut quidam in Poloniam

ad Vistulam fluvium, natale videli... lum, unde ortum duxerant, regressi... nulli in Græciam & Pannoniam, G... niamque, novis quærendis sedibus... lapsi sint. Horum reliquiæ ultra ... fluvium in septentrionem sparsim ... tantes, Slavonico idiomate maj... parte utuntur; & Ducatus, quem ... lunt, confinis Prussiæ, Vandalia nu... patur; cujus Dux, Prussiæ Polonc... feudalis titulum sibi usurpat. Porro ... nes Germani denominatione à Van... sumpta, omnes Sarmatas Slavonic... gua utentes, *VVenden*, sive *VVinde... Vindis*, promiscue appellant, mar... quod Sarmatiam alluit Venedicum ... eant. Cætera horum Vandalicarum ... sta brevitati consulens omitto: nihi... enim de iis scribitur; solummodo ba... ra atrocitas & immanitas, qua crude... in omnes sæviebant; adhucque hod... Litaniis Catholicæ Ecclesiæ Rom... canitur, *A Vandalis libera nos Dom...* &c. Post hos Vandalitas ex iisdem ... romatiæ sedibus, alia à fluvio Tan... paludibus Mæotidis gens crudelis p... non dissimilis ortum duxit, qui Ro... ni, sive Rossani & Ruteni Russiq; ... nominati sunt, Procopio historiogr... id attestante. Volgari quoque sive V... nii populi ex iisdem sedibus à Volg...

vio amplissimo cognominati, moribus & idiomate Slavonico cum Roxolanis concordantes, ortum duxerunt. Volga autem fluvius celeberrimus (quem plurimi Tanaim esse falsa opinione ducti existimabant) Ptolomæo *Rha*, Tartaris *Edel* dicitur, Moschovitasque certis limitibus cum Tartaris campestribus distérminat. Illi itaque Roxolani sive Russi cum Volgaris, ob similitudinem & unitatem consuetudinis vitæ, amicitiam & societatem contraxerunt, conjunctisque viribus in Tauricæ regionem (quæ nunc à Tartaris Præcopensibus occupata est) penetrarunt, inibique locum domicilio sibi delegerunt. Quamdiu illic degerint, vel quo tempore advenerint, incertum est, nullus enim inter eos inventus erat, qui temporum rerumque à se gestarum vices literis mandando posterorum memoriæ factorumque æternitati consuleret. Audientes tandem discordiam pullulare inter principes Christianorum in Græcia, quidam eorum cum Duce suo Chrunno, Danubio trajecto, recta in Thraciam populabundi perrexerunt, ubi Imperatorem Constantinopolitanum cum exercitu cruento prælio fuderunt, Nicephorum quoque & Michaëlem Curoplatum Imperatores ad Adrianopolim occiderunt. Tandem Mysia

plissimo cognominati, moribus
te Slavonico cum Roxolanis
cordantes, ortum duxerunt. Volga
fluvius celeberrimus (quem plu-
Tanaim esse falsa opinione ducti
] Ptolomæo Rha, Tartaris
ter, Moschovitasque certis limi-
cum Tartaris campestribus differ.
Illi itaque Roxolani sive Russi
Volgaris, ob similitudinem & uni-
consuetudinis vitæ, amicitiam &
contraxerunt, conjunctisque
in Tauricæ regionem (quæ nunc
Tartaris Præcopensibus occupata est)
erunt, inibique locum domi-
ibi delegerunt. Quamdiu illic dege-
vel quo tempore advenerint, incer-
est, nullos enim inter eos inventus
s, qui temporum rerumque à se ge-
vices literis mandando postero-
memoriæ factorumque æternitati
soleret. Audientes tandem discor-
pullulare inter principes Christia-
in Græcia, quidam eorum cum
suo Chrunno, Danubio trajecto,
in Thraciam populabundi pertex-
ibi Imperatorem Constantinopo-
cum exercitu cruento prælio
ne, Nicephorum quoque & Mi-
Curoplatum Imperatores id
polim occiderunt. Tandem My-

sia utraque occupata eam VVolga
sui denominatione, quæ nunc B
dicitur, vocaverunt. Alii eorum
regionem occupaverunt, quam
niam (quæ hucusque hoc cognom
tinet) appellaverunt. Cæteri quoq
doliam, Lituaniam, Podlasiam,
viamque regiones occupaverunt.
mnes loca semel occupata hæc usq
tempora non mutarunt, exceptis ill
in Mysia consederant. Variis auté n
nibus ab historiographis appellaba
Græci enim eos Sporios, id est, dispe
Sauromatasq;, id est, crudeles, sum
viperis similitudine, appellabant
teri eos Roxolanos, Besos, Guados,
dinos, à fluvio Borysthene, Bolgar
Volga, Moravos à Morava flum
vel à Morato rege, Antos, Basnos,
nios, Serbos, Rascios à Russia, Dalma
Slavos, Illyricos, Istrios, ab Istro
Danubio, Bohemos à regione Boë
Polonos à campestri planaque regi
vel à venatione. *Pole* enim venation
& planiciem Slavis significat. Hæc
gens planam fere apertamq; region
incolit, & apprime venandi studio te
tur. Hæ gentes Sarmatiæ ut in plu
diversasque provincias dividuntur,
riisque nominibus appellantur, sic
iam diversa variaque idiomata præ

ferunt, secundum terrarum & regionum distantias, quamvis omnes unius gentis & idiomatis Slavonicæ fuerint: nam Moschovitæ à Rutenis aliquantulum, Ruteni quoque à Polonis & Masovitis, sic etiam Bohemi, Croatæ, ab invicem idiomatis expressione, accentibus & prolatione, verborumq; immutatione differunt; ita ut se intelligere difficile possint, nisi mutuo familiaritatis usu alter alterius linguæ assuetus fuerit. Nam quia Sarmatæ sive Slavones bellicosi pugnacesque extiterunt, pacem odio prosequentes, varias mundi partes peragrabant, & pro suo arbitrio occupabant, peregrinorũ quoque vocabulorum usu idioma Slavonicum immutarunt. Apparet autem ex antiquorum historiographorum scriptis, gentem Slavinorum vel Slavorum, in Paphlagonia regione Asiæ minoris, tempore belli Trojanorum floruisse. Procopius etiam Cæsariensis ante mille & quinquaginta annos de bello Gotico, Iustiniani imperatoris temporibus scribens, mentionem quoque Slavinorum facit. Blondus vero, qui ante centum decemque annos historiam ab inclinatione Romani imperii conscripsit, antiquiora Arcadii & honorii tempora persequens, Slavorum meminit. Iornandes autem Alanus in suis Chroni-
cis

cis dicit, id nomen Slavorum su
pore novum extitisse, idioma
hoc, quo nunc Slavones utuntur
quum fuisse. Scribitque hic Iornan
Divus Gregorius, primus hujus
nis Romanus Pontifex, Slavos ad I
seu Danubium septentrionem vers
bitasse, trajectoque Danubio M
utramque, Pannoniam, Macedon
Thraciam, Istriam, divexasse, inter
vumque & Savum flumina, in Ill
& Dalmatia consedisse, eis Regio
Slavoniæ nomen indidisse, Roman
Imperium penitus debilitasse.

Iidem Slavi ne Germaniæ quiden
percerunt, ac ad eam amplitudinem
venerunt, ut prope dimidiam Eu
& Asiæ partem teneant. Etenim i
natione connumerantur non solu
qui Dalmatiam, Illyricum, Carpat
& Hungariæ montana tenent, sed
omnes orientales & septentrionales
ximæ & fortissimæ gentes, quæcun
Slavonico idiomate utuntur, utpote
gari, Bosnæ, Serbii, Croatæ, Carnii,
scianii, Dalmatæ, Istrii, (Burgundi
Slavorum linguam amiserunt,) Stirii,
loni, Masovitæ, Pomerani, Lusatii,
dolii, Volinii, Rutheni, Moldavi, Mosc
vitę latissime imperantes, Cassubii, V
dalii, Silesii, Moravi, Bohæmi &c.

 om

omnibusque his provinciis, ab Oceano glaciali, qui ultra Moschorum Principis ditiones longissimo tractu septentrionem versus extenditur, ad mare usque Mediterraneum & Adriaticum, populi idiomatis Slavonici reperiuntur. Sic quoque à Ponto Euxino Moldavi Valachiiq;, & cęteræ Rutenorum gentes, ad mare usque Germanicum colonias suas habent. Quamvis plurimi eorum patrium vivendi modum in peregrinos mores commutarunt. Bulgari enim, Bosnæ, Rascii, Dalmatæ cum Turcis & Hungaris: Burgundi, Mysii, Pomerani, & Silesii cum Germanis: Lituani, Ruteni, Masovitæ cum Polonis: Istrii, Carniolani, Carinthii cum Italis sentiunt. Attamen omnes hi quamvis inter peregrinas gentes diffusi dispersique sunt, patrio idiomate Slavonico (diverso modo licet) utuntur. Plurima & præclara gesta hi Sauromatæ exercebant, præcipue vero cum Roxolani (quorum posteri nunc Ruteni sive Russi dicuntur) strenue cum Mithridate rege Parthorum & Ponti belligerarent, qui has regiones, quas hodie Turca, possidebat. Cum Romanis quoque & cæteris finitimis regibus longas acies vario Marte tenuerunt: sed quia gentiliter vivebant literasq; ignorabant, ideo etiam præterita recordari, & anti-

qua

qua gesta ad posteritatem transmittere, flocci pendebant. Porro qui diligentius rem ipsam considerare velit, nullam gentem olim Sarmatis bellicosiorem extitisse videbit: hi enim omnes miserias bellicas, frigora, intempestates, & id genus alios casus facile sustinebant, & propter nomen ęternum nulla vetustate abolendum, vitam flocci pendentes, mortis impavidi, variis periculis opponebant. De quorum insigni fortitudine audacique animo Ovidius ille Naso, è Roma ad Pontum in Regnum Tauricæ relegatus, pro singulari miraculo, Romanis proceribus scripsit in hæc verba: Lib. 1. de Pont. Eleg. 2. ad Maximum.

Hostibus in mediis interque pericula versor.
Tanquam cum patria pax sit adempta mihi.
Qui mortis sævo geminent ut vulnere causas,
Omnia vipereo spicula felle linunt.
His eques instructus perterrita mœnia lustrat,
More lupi clausas circumeuntis oves.
Tecta rigent fixis veluti vallata sagittis,
Portaque vix firma summovet arma sera.

Ad eundem Elegia tertia.

Aut quid Sauromatæ faciant, quid Iazyges acres,
Cultaque Oreſtea Taurica terra Deæ,
Quæque aliæ gentes, ubi frigore conſtitit Iſter,
Dura meant celeri terga per amnis equo.
Maxima pars hominum nec te pulcherrima curat,
Roma, nec Auſonii militis arma timet.
Dant illis animos arcus plenaque pharetra,
Quamque libet longis curſibus aptus equus.
Quodque ſitim didicere diu tolerare famemque,
Quodque ſequens nullas hoſtis habebit aquas.

Idem ad Veſtalem Eleg. 7. lib. 4.

Ipſe vides onerata ferox ut ducat Iazyx
Per medias Iſtri plauſtra bubulcus aquas.
Aſpicis & mitti ſub adunco toxica ferro,
Ac telum cauſas mortis habere duas.

Ad Severum Eleg. 19.

Nulla Getis toto gens eſt truculentior orbe,
Tinctaq; mortifera felle ſagitta madet.

Ex

Ad eundem Elegia tertia.

Aut quid Sauromatae faciant, quid Iazyges acres,
Cultaque Orestea Taurica terra Dea,
Quaeque aliae gentes, ubi frigore constitit Ister,
Dura meant celeri terga per amnis equo.
Maxima pars hominum nec te pulcherrima curat,
Roma, nec Ausonii militis arma timet.
Dant illis animos arcus plenaeque pharetrae,
Quamque libet longis cursibus aptus equus.
Quodque sitim didicere diu tolerare famemque,
Quodque sequens nullas hostis habebit aquas.

Idem ad Vestalem Eleg. 7. lib. 4.

Ipse vides onerata ferox ut ducat Iazyx
Per medias Istri plaustra bubulcus aquas.
Aspicis & mitti sub adunco toxica ferro,
Et telum causas mortis habere duas.

Ad Severum Eleg. 19.

Nulla Getis toto gens est truculentior orbe.
Trist. Eleg. mortifera felle sagitta madet

Ex hoc igitur testimonio Ovidii, Sarmatas bellicosos, Imperioque Romano minime subactos esse, apparet cum dicit:

—— *Nec te pulcherrima curat Roma,* &c.

Porro quae de antiquissimis ejus gentis moribus & institutis proferri possint, haec fere sunt. Vtebantur primis temporibus vetustissimi illi Sarmatae sive Slavones, & qui in Polonia Russiaque regionibus postea sedes habuerunt, eorum posteri, prisca illa Slavonica lingua, quae Sarmatis Rutenisque genuina est. Regem aut Principem secundum genus agnoscebant neminem, sed exortis subinde bellis, ex suis fortissimum quemque & factis illustribus spectatum ducem, sibi eligebant. nec diuturnius cujusquam erat imperium*, quam ipsum bellum, cujus gerendi dux esset declaratus. Vnde & nunc Polonis Rex non nascitur, sed consensu Senatorum, qui dignus videretur, per sortem eligitur. Ad bella singuli viritim proficiscebantur, arcubusque, frameis, & lanceis oblongioribus utebantur. Vxores secum ducebant, quae incantationum magicarumque artium gnarae, auguriis & vaticiniis operam navabant, de praeliorumque eventibus scienter praesagiebant. Fugere in bello res

insolens illis erat, quique id fecisset, ei nullus ad suos reditus patebat, neque graviorem ullam turpitudinem aut ignominiam noverant. Summa apud eos dignitas erat post electos belli Duces, equitum, quos ab ornamentis auratos vocamus, ad quam nemini aditus patebat, nisi qui virtute bellica factisque in hostem patratis id assequeretur. Martem, Lunam, Solem, aliosque vanæ religionis deos adorabant, eosque diversis & certis locis colere, & sacra ipsis facere, solebant: de animarum tamen immortalitate recte sentiebant. Sepulturæ eorum erant in sylvis & agris, tumulosque aggestis lapidibus vestientes eminenter muniebant; quod genus in Russię regionibus passim adhuc visuntur. Nonnulli quoque more Romano cadavera cremare, cineresque collectos in urnas recondere solebant. In victu paucis contenti erant. Permutatione rerum necessaria utrinque comparabant. Nihil proprium, exceptis arcu, framea & lancea, possidebant. Vestibus vilibus, ex coriis ferarum pellibusque utebantur, ad talos demissis. Thesauros, possessiones, prædia, vestesque pretiosas non comparabant. Causas omnes & controversias publico in loco Marte judice armis dirimebant. Hæc plane sunt, quæ de antiquissimis

[illegible] erat, quique id fecisset, [illegible] ad suos reditus patebat, neque graviorem ullam turpitudinem aut ignominiam noverant. Summa apud eos dignitas erat post electos belli Duces, [illegible], quos ab ornamentis auratos vocabant, ad quam nemini aditus patebat, nisi qui virtute bellica factisque in hostem patratis id assequeretur. Martem, Lunam, Solem, aliosque rarae regionis deos adorabant, eosque diversis & certis locis colere, & sacra ipsis facere solebant: de animarum tamen immortalitate recte sentiebant. Sepulturae eorum erant in sylvis & agris, tumulosque aggestis lapidibus vestientes eminentes muniebant: quod genus in Russiae regionibus passim adhuc visuntur. Nonnulli quoque more Romano cadavera cremare, cineresque collectos in urnas recondere solebant. In victu parcis contenti erant. Permutatione rerum necessaria utrinque comparabant. Nihil proprium exceptis arcu, framea & lancea, possidebant. Vestibus vilibus, et coriis ferarum pellibusque utebantur, ad talos demissis. Thesauros, possessiones, praedia, resque pretiosas non comparabant. Causas omnes & controversias publicas loco Marte judice armis dirimebant. Haec plane sunt, quae de antiquissimis [illegible]

Sarmaticæ Slavonicæque linguæ institutis & moribus extant, quorum potissima pars in hunc usque diem apud posteros eorum quibusdam in locis viget.

Regni Poloniæ descriptio.

POloniæ regnum in Sarmatia Europęa, ut diximus, amplissimum potentissimumque, cum aliis multis præclaris rebus, tum modo gubernationis, à cæteris omnibus Regnis differt; in quibus Reges, sine senatus consilio & equitum consensu, ex voto privato, legem omnibus ferunt, & nisi virtute innata regantur, in tyrannidem facile prolabuntur. In Polonia autem ut Reges non nascuntur, sed communibus Senatus & Equitum suffragiis eliguntur, ita etiam sine auctoritate eorundem nihil decernere possunt, quamvis sint potentissimi, & militibus voluntarijs superbissimos quosque Reges superantes. Soli enim Poloniæ Principes invictissimi reperiuntur. qui ex solis voluntariis nobilibus, ducentorum millium quotiescunque opus fuerit exercitum fortissimum & omni genere armorum promptissimum, sine ullis stipendiis, contra hostem educere possunt. Nobilitas namque universa omnibus soluta vectigalibus, bellica tantum-

tummodo munera obire pro aris & focis tenentur. Quod si voluntarii milites non sufficerent, de suis propriis gentibus trecenta millia mercenariorum conscribere possint. Ita cum sit potentissimus Rex Poloniæ, tamen secundum legum & Senatus præscripta vivere tenetur, sicque regnum amplissimum, regio imperio. Regia vero Majestas & Potestas vicissim senatus & Nobilium libertate temperatur, intra æquitatisque terminos omnes ordines regni cum ipso Rege continentur. Quod si rex quandoque ab officio suo deflecteret, & publicas libertates suorum opprimere aspiraret, auctoritate Senatoria, qui ad hoc attentandum juramento sunt obligati, prohibetur, & ita Rex Poloniæ gravissimis Senatorum consiliis nititur. Senatores vero ipsi, & universi Equites, vicissim regiam majestatem reverentur, amant, honorant, vitamq; ac possessiones privatas universas funditus pro sanitate & bono illius effundere parati sunt. Senatores autem voto Regis (penes quem est summa & maxima juris dicendi auctoritas) ex præcipua & illustri totius regni nobilitate, generis & virtutum commendatione delecti, exacto fidei sacramento, in Senatum eliguntur. Principes autem & præcipui

regni

regni Senatores, ſunt Archiepiſcopi & Epiſcopi, propter venerandam Eccleſiaſtici ordinis majeſtatem auctoritatemque, & opes, quibus affluunt, præſtantiſſimas. Hi in Senatu in utrumque Regis latus circumſident. Archiepiſcopi autem duo ſunt in univerſo regis Poloniæ imperio, Gneſnenſis regni Primas, & Legatus natus Romani Pontificis in Sarmatia vicem tenens, qui vetuſta ſuperiorum Regum memoria, coronandi Regis jus habet. In Ruſſia vero nigra, ſecundus Archiepiſcopus eſt Leopolienſis, ubi ſedes Metropolitana Cracovia translata eſt, anno Domini MLXXV, in curia Lamperti Zulæ Sancti Staniſlai prædeceſſoris. Epiſcopi tredecim, non ſecus ac Principes maximi, omni rerum copia excellentes, in tota Poloniæ Monarchia reperiuntur; Cracovienſis minoris, Poſnanienſis majoris Poloniarum, VVladiſlavienſis, qui & Cuiaviæ Pomeraniæque, Vilnenſis Lituaniæ, Plocenſis Maſoviæ, VVarmienſis, Culmenſis Pruſſiæ, Præmiſlienſis, Lucæorienſis, Chelmenſis, Kiovienſis Ruſſiæ, Samogitiæ, ultimus Camenecenſis. Hi ordine omnes Regi aſſident, niſi, quod Poſnanienſis, cum VVladiſlavienſi, antiquam dignitatis litem teneat, ideo alternatim locum mutant. Epiſcopos ex veteri privile-

vilegio Castellanus Cracoviensis subsequitur, militarium procerum Princeps, deinde Palatini, quorum major Cracoviensis & Vilnensis; Palatinos vero quidam Castellani præcipui intermixti. Tunc demum alii Castellani majores & minores, quos recensere longum esset, ordine loca sua occupant. qui non castris, ut ipsa vocis Etymologia sonat, sed minoribus provinciis, Senatorio jure & nomine Regio præsunt, extraque ipsam auctoritatem dignitatemque (quæ est prima post Palatinos) parvum sui officii quæstum reportant, quamvis illius cui præsunt provinciæ Dominia appellantur. nihil enim præter Reipublicæ (quod vere Senatorum est) commoda quærunt. Castellanos Archimarschalci Marschalciq; supremi totius regni officiarii sequuntur, qui sunt Poloniæ & Lituaniæ de utroq; imperio bini, terrestres videlicet & curiales. Marschalcorum officium est, curare totius aulæ & omnium conventionis tranquillitatem; inter proceres & aulicos regios partiri ædes urbium: regi quocunque eunti, baculos erectos singuli præferunt, & ut quisque officio suo apud regem fungatur provident. In Senatus consessu omnia animadvertűt. quod si supremi Marschalci abfuerint, Curiales eorum officium adimplent. Cancellarii

&

&Vicecancellarii Marſchalcos ordine ſequuntur, utriuſq; gentis, qui ſunt similiter bini: & bina ſigilla. Horum officium eſt, privilegia, immunitates, prærogativas à rege alicui datas, literas ſimiliter regias conſcribere: ſcriptas regi oblatas pronunciant; quibus à rege ſubſcriptis illi ſigillum affigunt. Omnes autem literæ ac privilegia in Magni Lituaniæ ducatus Cancellaria, Rutenicis characteribus abſolvuntur; apud Polonos vero Latine (cujus linguæ ſunt peritiſſimi) omnes cauſæ deſcribuntur. Præcipua quoque eſt dignitas in ſenatu ſummorum generaliumque militiæ ducum; quorum in Polonia unus, in Lituaniæ Magno ducatu ſecundus, rerum potiuntur. penes hos ſumma omnium exercituum imperii ſita eſt; in qua auctoritate regia plenipotenter utuntur. Hos demum Campiductores, de utroque imperio ſinguli, qui ſunt campeſtris militiæ duces. Eſt etiam ſummus majoris Poloniæ præfectus ſive Generalis; ſimiliter Samogitię & terrarum Ruſſiæ præfecti; quo honorum gradu non niſi Principes viri, & de patria optime meriti, à rege donantur. Cooptantur quoq; in Senatus claſſem provinciarũ de utroq; imperio officiarii, utpote Iudices qui cauſas nobilium munere regio dijudicant, Pincernæ, Succamerarii, Da-

Dapiferi, Secretarii, Vexilliferi, Scribæ, Tribuni militum, Exactores, Thesaurarii,& cæteri,qui singuli singula officia in provinciis assignatis exequuntur; & pariter cum judicibus provincialibus particularia certis temporibus anni assignata judicia, qui termini sive *roki* vulgo dicuntur,exercent.Ensifer quoque regni& Vexillifer Curiæ regiæ,qui Curiale vexillum in bello defert, non postrema dignitate funguntur. Non etiam auctoritatis frustrantur honore ipsi Secretarii, Scribæque sive Protonotari Regii. Insuper Cubiculi, Stabuli, Culinæque Magistri, suis dignitatibus in Senatus consultu gaudent. Civitatum, oppidorum, arcium regiarum, provinciarumq; præfecti, referendarii supplicum libellos & subditorum querelas ad Regem & Senatum deferentes, summusque regis Secretarius & Referendarius, salinarum, fodinarum & metallorum præfecti, non ignobili certe dignitate potiuntur. Legati quoque provinciarum & civitatum præcipuarum, ab universis ordininibus de singulis provinciis nomine totius nobilitatis electi, suas in Senatu partes occupant. Equites quoque & patricii viri,juvenes virtutibus & genere præstantes,aulici,qui in aula regia servientes in præstandis quotidianis officiis Regi operam

operam navant, ſtipendiaque merentur. Inſuper Cubicularii ſive Veredarii, qui cum Epiſtolis regiis per omnes provincias amandati velociſſime diſcurrunt. Demum ſtipendiarii, & ſatellites, ſive collaterones regiæ vitæ cuſtodes, poſtremum auctoritatis locum obtinent. Omnibus autem ſenatoribus ſub fidei juramento & amore patriæ, eadem eſt perpetua & conſtans tuendæ publicæ libertatis & progandi imperii voluntas. In Senatu cum de Republica deliberant, libere, & ſæpius acerrime, ſententias dicunt, Regem imprudentius regnantem objurgant, atque uno conſenſu ſanctiſſima majorum inſtituta & communis patriæ chariſſimas leges ad extremum vitæ defendunt.

Capitanei Generales in minori Polonia XL, in majori XXX, in Ducatu Maſoviæ XII, quæ officia nulla ſucceſſione, ſed ex Regis gratia in benemeritos de Republica conferuntur. hi enim provinciis præſunt, & nobilitatem, regia auctoritate, pro tribunali judicant, omneſque proventus regios exigunt, & in theſaurum referunt.

Regno Poloniæ ſaluberrima aura favet, omniumque rerum ex terra naſcentium fertiliſſima eſt, cujus ubertatem cæteræ regiones tranſmarinæ affatim

 per-

persentiunt, ad quas frumentum grandi copia de Polonia navibus advehitur. Pecoribus quoque omnis generis, venationibusque abundat, ita ut Saxonia, cæteræque gentes Germanorum, Polonicis Bovibus victitent. Incolæ habitum variarum diversarumque nationum more gestant, præcipue vero, Italicum, Hispanicum & Hungaricum, qui illis peculiaris est. Alii Germanico, Turcico, Moschovitico, Bohæmicoque more vestiuntur. diversas enim & repostissimas provincias peragrant, unde varios mores in patriam inferunt. Viri sunt excellentissima industria præditi, variarumque gentium idiomata callent : inprimis vero linguæ Latinæ peritissimi, qua ut vulgari majori ex parte in civitatibus & pagis passim utuntur. idq; omnibus divitibus ac pauperibus peculiare est, quod inprimis pueris literis imbuendos, apprimeque ad consumptionem sedecim pluriumve annorum in pulveribus scholasticis committunt, sumptibus pro magistris minime indulgendo. Vnde linguam Latinam omnes fere congrue callent. Idque ea de re maxime observatum crediderim, quod vulgaribus literis vel scripturis in sacris ac profanis rebus nunquam utantur; omnesque leges tam civiles, quam nobilium, ac villanorum, &

ipsa

ipſa Cancellaria Regni ac Caſtrenſis, Latinis literis omnia expedit. Atque ideo factum eſt, ut paſſim docti omnes evaderent. Habent prętereaPoloni & Lituani linguæ Latinæ inflexionem propriam & perfectiſſimam, ut Latinarum dictionum ſonum proprię ad juſtum accentum expreſſionemque ſecundum literas ipſas, quadam cum gratia & dulcedine, inflectere ac proferre queant. Qua de re Polonia omnium fere gentium ſtudia viciſſe videtur, quod rarus eſſet qui Latinas literas non calleret, deinde Germanicum, Hungaricum, ac paſſim Italicum, & magna ex parte Gallicum, Hiſpanicumque, extra vulgare ſuum Sarmaticum, idiomata neſciret. Equites in ornamentis equorum, armorum, veſtibuſque præſumptuoſis plurimum delectantur. Campeſtri prælio alacrius hoſtem quemlibet parvis & magnis copiis adoriuntur. Caſtra etiam artificioſe collocant, curribus in gyrum arcte diſpoſitis; adeo ut in illis tuti non aliter atque in arce firmiſſima includantur. Viri ſunt bellicoſi, ſtrenui, hoſtiſque quamvis validiſſimi impavidi. Armatura majori ex parte Hungarorum more utuntur; clipeoſque qui totum hominem equo inſidentem tegunt, & haſtas oblongas geſtant: plureſq; inter eos tātę animoſitatis

reperiuntur, ut unus alium, quamvis toto exercitu suorum profligato, ad mortem usque non deserere, sed uterque strenue dimicando honeste occumbere, quam turpiter fugere malit. Prout in Moldavia duobus fratribus germanis, Strusouiczii dictis, Polonis equitibus, evenit, qui ab exercitu suorum aberrantibus cum quinquaginta commilitonibus, inscii in multitudinem Valachiorum inciderunt. à quibus undique circumventi, in primo congressu unus occubuit: alter vero strenue dimicando evasit; sed cædis fratris germani recordatus, in exercitum Valachiorum conversus, acies eorum fortiter disverberabat; & quamvis evadendi facultas iterum ei pateret, tamen honestius cum fratre occumbere quam evadere maluit. Mellstinius quoque, cum Vitoldus Dux Lituaniæ multitudine Tartarorum fugaretur, ex fuga audacter conversus in confertissimas hostium acies sese conjecit, multisque hostium trucidatis, tam diu strenue dimicavit, donec prorsus telis confoderetur, equoque dejiceretur, MCCCXCVII, ut latius patet in Lituaniæ Ducum descriptione. His etiam multi similes in gestis Polonorum reperiuntur, quos sigillatim recensere, infiniti laboris esset. Id vero illic maxime non solum inter fratres

fratres, ſed inter ſocios fideles reperitur, prout nuper Vilnæ in Lituania me præſente evenit. Duobus adoleſcentibus, per plateam civitatis pergentibus intempeſta nocte, duo alii armata manu occurrerunt, ubi inter defendendum unus adverſarium ſuum interemit aufugitque. Socius vero illius captus cędiſque damnatus in locum decollandi poſtridie ducitur: cumque jam carnifex gladio evaginato ſtaret, ille reus cædis, qui profugerat, accurrens dixit: Sinite hunc innocentem abire; ego enim hanc cædem perpetravi. itaque ille genua flectens à ſpiculatore decollatus eſt, innocens vero liberatus.

Nobiles humilioris fortunæ, injurias à Magnatibus illatas non patiuntur. nam quamvis pauperrimus nobilis extiterit, amicis cognatiſque ſuis collectis, quam maximum magnatem debellare poteſt. non ſolum enim poſſeſſiones pro neceſſitate amici exponunt: ſed etiam vitam ſuam pro eo morti variiſque periculis objiciunt. qua de re magnates in Polonia, non parvi ſibi pauperem vulgum Nobilium ducunt. In Lituania econtra, Nobiles humilis fortunæ, magnatum ſunt ſervi. Accidit in Polonia, me præſente, quod quidam magnæ auctoritatis vir, Dominus Ioannes Luthomirski,

mirski, Thesaurarius regius supremus, Capitaneus Lanciciensis & Radomiensis, Castellanusque Siradiensis, quosdam pauperes Nobiles, Mikolaievvsczi dictos, injuria affecerat; qui collecta manu consanguineorum, cum magno comitatu proficiscentem occiderunt, inque frusta dissecarunt. Cumque hic Nobilis aut honore privandus, aut capite plectendus pro prædicto facinore esset, honorem vitæ præferens citatus ad Comitia Lublini celebrata, alacriter comparuit, ibique honore integro, ex sententia Regis, decollatus est. Quod si huic genti nimiæ comessationes, & divitiarum plusquam liberales prodigæ profusiones, inebriationes, non obfuerint, omnes fere gentes virtute innata & ingeniis heroicis superarent. sed unus pro sanitate alterius (prout illis mos est) bibens poculum magnum funditus exsiccat, quamvis natura interdum repugnante; sicq; hæc eorum mutua charitas, quam illi maxime in conviviis celebrant, eos multoties sanitate privat, multisque ex nimia inebriatione infirmitatibus corripiuntur. Cum enim unus alteri pro sanitate præbibit, non solum poculum vitreum, sed ligneum, vel figulinum, capiti illidit, tandem postridie surgens infirmitate correptus, vinum incusat, amphoræ

obli-

oblitus, quam ad caput colliſerat. Multi quoque inter eos, præcipue in Ducatu Maſoviæ, reperiuntur, qui ſeſe alterutrum bibere vi complexi cogant, dicentes: Aut mihi præbibe, aut mecum armis decertato. interim vero alter arma quam poculum, quod natura recuſat, alacrius eligit.

Aulicorum miniſtrorum ſervitorumque, tantas univerſi Sarmatæ, præſertim Poloni, Maſovitæ, Lituani & Ruteni, fovent turmas, ut nunquam ſperares eos educari poſſe, qui nullum aliud officium agunt, niſi Dominum aliquo migrantem, comitari, vel aliquo amandàti munus injunctum obire: à cæteris ſervitiis prorſus liberi immuneſq;. Mechanicum opus nobilis ſervitori ingenuo, quamvis pauperrimo, obire non patitur, nec demandat: quod ſi aliquis minus diſcretus ſervitori negotium minus honeſtum mechanicumve injunxerit, ruſticum ſibi ad id muneris inveniendum eſſe, ſe vero honeſto ſervitio minime abdicaturum, reſpondet. Et ideo Nobiles Nobilibus, pareſque genere & virtutibus, paribus plerumque inſerviunt, cum honeſta & nobilia ſervitia obeunt, contra occidentalium gentium conſuetudines, apud quas nobiles nobilibus turpe inſervire putant, quod mechanica ſervitia,

quicquid Dominus demandaverit, obire cogantur. Apud Sarmatas vero, qui melius bibit pro sanitate Domini, ille melior censetur minister; & postquam Dominus mensæ accubuerit, & servitores statim ordine servato accumbunt; aliquandoque tres quatuorve mensas occupabunt, quibus liberaliter fercula opipara apponuntur, ut quilibet aulicorum tres servitores sua portione educare possit, quam ipse saturatus puero à tergo stanti, in quadra laute porrigit. Aulicus enim quilibet servitores aliquot & pueros habere solet, & illi servitores alios servitores, pueri pueros, ad quartum usque ordinem, ad mensam ejusdem Domini omnes cibaria sumentes, & salaria recipientes. Et plerumque majori ex parte, nisi ad mensam inserviunt, peracto prandio, vel cœna, saturati, inclinatis de more gentis coram Domino genibus, capitibusque adapertis, quo volunt discurrunt; & quandoque triduo, quatriduove, vel integra hebdomada, Dominus servum in tabernis vel in comitiva occupatum non videbit: raro tamen ubi fuerit interrogatur; & si interrogatur, respondet, se pro sanitate Domini hilariter bibisse; ad quem Dominus subridens gratias agit, & plerumque liberaliter hujusmodi remunerantur.

Quo-

Quodam tempore accidit, dum quidam Epiſcopus per theſaurarium ſuum aulicis & ſervitoribus ſalaria ſive ſtipendia ſecundum conſuetudinem ad unamquamq; partem anni perſolveret, aſtantibuſque omnibus ordine ſuo, quidam latrunculus (qui eadem in aula nemini ſerviens verſabatur, bibens & comedens quotidie ad menſam Epiſcopi) cæteris ſervitoribus ſalaria expetentibus ſe intermiſcuit ; quibus adverſus eum murmurantibus, quod nemini ſerviens ſtipendium expectaret, Epiſcopus illum interrogat, cuinam inſerviret, & quid negotii obiret? Qui reſpondit : Tibi, reverendiſſime Domine, inſervio, & id quod alii, ſtrenuus adimpleo. Quale nam ſit ſervitium, Epiſcopo interrogante, dixit: Quotidie bis in die laute ad menſam tuam comedo & bibo. Cui Epiſcopus ſubridens ſtipendium perſolvit.

Nobiles legibus caſtrenſibus & terreſtribus à Regibus ſuis conſtitutis utuntur, ad civitateſq; provinciales & diſtrictuales, quas ſuperius enumeravimus, citantur, nomine Capitanei illius regia munia obeuntis, qui arci provinciæque præeſt; hoſque terminos caſtrenſes appellant. Ad terreſtres vero terminos, qui rarius celebrantur, in anno ſex, inter quatuor vices, nomine Regis in eandem

arcem citantur, ubi à judice terreſtri vices Regias adimplente judicantur. Cives vero in civitatibus Imperatoriis legibus, quas Magdeburgenſes appellant, utuntur.

Deductio & origo celeberrima gentis Lituanorum probabilis. hactenus à nemine Hiſtoricorum Latinorum explanata.

PTolomæus ille univerſi orbis geographus curioſiſſimus, his in regionibus, quę hodie à Lituanis coluntur, & quę eorum ditioni, utpote Ruſſia, Podolia, Volhinia, Podlaſſia Samogitiaq;, ſubſunt, hos populos colonias ſuas (quorum hodie ne veſtigiũ quidem apparet) antiquitus habuiſſe recenſet, Galindos, Bodinos, Geninos, Sudinos, Cariones, Amaxobios, Stabanos, Sturnos, Naſcios, Aſubios, VVibiones, Ombrones, inter Lublinam & Breſtiam, Sargatioſq;. Quos omnes ex Cymbris, Gotiſque & Sarmatis, ortum ſumpſiſſe, idem Ptolomæus aſſerit. Sarmatorum autem deductio cum latius à nobis deſcripta pateat, Cymbrorum nomen & ſucceſſiones mihi explanandę videntur. Cymbros itaq; à Gomero nepote Nohæ ex maximo natu filio Iapheto ortos eſſe, nomenq; ab eo per tot ſecula paululum immutatum trahere, conſentiens

tiens

earum citantur, ubi à judice terrestri
ces Regias adimpleantur judicantur. Cri
vero in civitatibus Imperatoriis
bus, quas Magdeburgenses appellant,
tantur.

Deductio & origo celeberrima gentis Li-
tuanorum probabilis, haud nuncupa-
nunc Historicorum Latino-
rum explanata.

PTolomæus ille universi orbis geogra-
phus curiosissimus, his in regionibus,
quæ hodie à Lituanis coluntur, & quæ eo-
rum ditioni, utpote Russia, Podolia, Vo-
lhinia, Podlassia Samogitiaq; subjacent, h
populos colonias suas (quorum hodie n
vestigiú quidem apparet) antiquitus ha-
buisse recenset, Galindos, Bodinos, Ge-
pinos, Sudinos, Cariones, Amaxobios
Stabanos, Sturnos, Nascios, Alibo
VVibiones, Ombrones, inter Lublinum
& Brestiam, Sargatiosq; Quos omnes
Cymbris, Goticque & Sarmatis, ortos
sumpsisse, idem Ptolomæus asserit. Sar-
matorum autem deductio cum latius
nobis descripta pateat, Cymbrorum no-
men & successiones mihi explanande
densur. Cymbros itaq; à Gomero
e Nohæ ex maximo natu filio Iaphet
rtos esse, nomenq; ab eo per tot secula
aululum immutatum trahere, consta-
tiens

tiens omnium historicorum opinio est. Hæc posteritas Iapheti, cum majorem orbis terrarum partem in Europa Asiaq; minori occupaverit, quod ipsi cum Etymon nominis dilationem significantis, tum fausta Nohæ parentis imprecatio portendebant; pars eorum à Gomero orti, ad Bosphorum Cimmerium Męotidis paludibus proximum, (qui de illis Cimmerius est appellatus,) ultra fontes Tanais fluvii, ubi in ducatu Rhesanensi Moschoviæ Principi subjecto oritur, sedes suas habuerunt. Postea successu temporis, quod haud difficile illis fuit, per regiones propinquas, Russiam, Lituaniam, Livoniam, & Borussiam, nunc Prussiam appellatam, & Cymbricam Chersonnesum, ubi Svveci, Dani, Golandi, progressi, toto eo litore se passim diffundentes late dominati sunt, & castrato paululum nomine, literaque interjecta, Cymbri nuncupati. Quando vero & qua occasione hæc migratio contigerit, quoniam nulla gentis ab eo tempore monumenta extant, ex quibus id constare possit, ignotum est. Cæterum, fuerunt semper Cymbri gens bellicosa, strenua, manu prompta; id enim res ab ipsis fortissime audacissimeq; gestę testantur. His namq; coloniis septentrionalibus relictis in numero trecentorū millium, per Germano-

mano-

manorum regiones in Helvetiam Galliamque inprimis penetrarunt. Deinde Hiſpanias populabundi vaſtaverunt. Inde annum circiter centeſimũ decimum ante natum Chriſtum in Italiam excurrerunt, quam vaſtabundi paſſim deprædarunt, Romanorumque Conſulem Papyrium Carbonem cum univerſo exercitu fuderunt. Poſtea ab eiſdem M. Iunius Sylvanus, & ipſe Conſul, contracta infœliciter pugna, ſuperatur. Aurelius deinde Scaurus Conſulis legatus amiſſis copiis Romanis, in manus eorum vivus perveniens, à Bolo Rege Cymbrorum occiditur. Id Tacito affirmante actum eſt, anno trecenteſimo quadrageſimo poſt urbem conditam. Tandem Romani majoribus copiis collectis in aditu Alpium contra Cymbros exercitum opponunt, fuſi tamen & ad internecionem proſtrati; ubi C. Manlius in pugna interfectus occubuit. Octuaginta vero millia Romanorum militum cæſa. Q. Servilius Cœpio, Imperator exercitus, ex conflictu funeſto vix cum denis elapſus, Romam tantæ cladis nuncius perveniens, bonis omnibus publicatis, ex decreto Senatus, quod temeritate ſua exercitum perdiderit, jugulatur. Ajunt, Romanos uno in prælio majori clade & detrimento nunquam affectos

eſſe;

esse;quamobrem suspensis metu animis, de exitu imperii sui magnopere solliciti, præsentique rerum suarum periculo vehementer conturbati sunt, cum hostes exitium Vrbi minitantes propediem adventare nunciarentur. Cajum Marium ex Libya, ubi Iugurtam devicerat, ducem bellicosissimum & fortunatum vocaverunt; duobusque annis ab illa clade Romanorum elapsis, Marius Cymbrorum & Teutonum ad aquas Sextias cruento prælio ducenta millia fudit; tantaq; fertur cæsorum multitudo, ut Massilienses, congestis defunctorum ossibus, vineas eisdem obsepserint, sanguineque humano agri, quasi stercore multo pinguescentes, uberrimi feracissimique redditi sint. Itaque Cymbri attenuati numero & viribus, sed animo minime fracti, in unum conglobati, Q.Catuli Proconsulis exercitum in fugam verterunt, ad fluviumque Atesin castrametati sunt. Quo Marius summa celeritate advolans, conjunctis copiis suis cum exercitu Catuli, inito prælio XXIX Iulii, centum quadraginta millia Cymbrorum occidit. Qua clade ad extrema redacti Italia egressi, patrias oras, utpote Daniam, Prussiam, Sueciam, Livoniam, Lituaniamque petierunt; ex quibus illi qui Lituaniam occupaverant, Gepidæ nuncu-

pati

pati fuere. Hac vero in regione, ubi Samogitia, Ænæas Sylvius Maſſagetas, gentem Plinio celebrem, conſediſſe teſtatur. Lituanorum vero gentem, qui antiquitus Gepidi vocabantur, ex Gotis oriundam. Eraſmus vero Stella pulchris rationibus affirmat, cum Duce Litalano, ſive Litvvone, Vedenuti Pruſſiæ regis filio, anno Domini 573, in has regiones vicinas, patris imperio, quas olim Alani incolebant, veniſſe, Lituaniæque nomen à ſui denominatione ejuſdem indidiſſe. Samogitiam vero à fratre ejuſdem Lituonis Saimone principe appellatam, idem Eraſmus Stella in Pruſſica hiſtoria teſtatur, quæ tunc temporis longe in Pruſſiam & Livonia in uſque extendebatur. Similiter Lotialos, ſive Lotvvoſios, qui nunc Livones poſt Germanorum ingreſſum Latinis dicuntur, ab eodem Litvvone cum Litvvània pariter nomen traxiſſe. Hæ autem gentes, utpote Pruteni, Polovvci, Samogitæ, Gepidæ, Lituani, Livones, Curlandi, Iatvvingi ſive Iazyges & Iaczvvingi appellati, ut unum idioma, ita eoſdem mores, conſuetudines, legeſque & bellorum expeditiones in Chriſtianos, concordi Marte ſemper habebant, niſi ſingulæ ſingulis principibus finibuſque certis dirimebantur. Iaczvvingi autem fuerunt populi crudeliſſimi,

pari fuere. Hac vero in regione, ubi Sa
mogitia, Æneas Sylvius Massagetas
rem Plinio celebrem, consedisse testa
Lituanorum vero gentem, qui anti
tas Gepidi vocabantur, ex Gotis or
dam. Erasmus vero Stella pulchris re
nibus affirmat, cum Duce Litalano, f
Litvvone, Vedenuti Prussiæ regis fi
anno Domini 573, in has regiones ve
nas, patris imperio, quas olim Alani
colebant, venisse, Lituaniæque nomen
sui denominatione ejusdem indidisse
mogitiam vero à fratre ejusdem Lit
nis ... principe appellatam, ite
Er... Stella in Prussica historia scri
tam, quæ tunc temporis longe in Pr
siam & Livoniam usque extendeba
similiter Livialos, sive Lotvvalos, q
nunc Livones post Germanorum ad
sum Latinis dicuntur, ab eodem Lit
ne cum Litvvània pariter nomen
xisse. Hæ autem gentes, utpote Prus
Polovvci, Samogitæ, Gepidæ, Lituani
vones, Curlandi, Iatvvingi sive Ia
& Iaczvvingi appellati, ut unum id
ma, ita eosdem mores, consuetudi
legesque & bellorum expeditiones
Christianos, concordi Marte sempe
ebant, nisi singulæ singulis princip
nibusque certis dirimebantur. Ia
vingi autem fuerunt populi crude
fu

simi, qui in finibus Lituaniæ, juxta Masoviam, ubi hodie Podlassia, colonias suas habebant, nec in bello referebant pedem, quin vincerent aut vincerentur: ideo bellis assiduis interierunt; reliqui eorum in Lituanos, Russos & Masovitas, ob vicinitatem, abierunt. Opinantur alii, Lituanos à lituo, quod cornu venatorium significat, dictos esse; quorum opinio, ut anilis & stulta, jure ab omnibus irridetur. Matthias autem Miechoviensis & Dlugosus, Polonicę historię indagatores, ac annales Rutenorum testantur, Italos, Duce Palæmone, vel ob tyrannidem Neronis, vel promeritum exilium, aut ab Attila Hunnorum rege crudelissimas patriæ vastationes fugientes, has regiones, longa navigatione superata, ex sinu maris Baltici, quod Prussiam, Samogitiam, Livoniamq; alluit, per Nemnam fluvium, Crononem Ptolomæo dictum, classe ingressos fuisse; quod & ipsa gens Lituanica strenue asserit. Quamplures enim dictiones Latinæ & Italicę idiomati eorum intermixtæ habentur. Ajuntque, hunc Palæmonem (quem ipsum nomen, Latinum Italumq; esse prodit) cum certa comitiva ex nobilibus propinquitate junctis collecta, quorum præcipuos, Vrsinos, Columnas, Iulianos, Cæsarianos, Gastaldos recensent, Lituaniæ nobilibus

fami-

familiis & ſtemmatibus principia dediſſe; vulgum vero Lituanorum, utpote colonos & agreſtes, ex Gotis natos aſſerunt; in hancque ſententiam plurimi Polonicæ & Germanicæ ac Ruſſorum hiſtoriæ ſcriptores aſtipulantur; quorum judicio & auctoritati nos quoque acquieſcentes, cum eiſdem ſentire volumus.

Hic itaque Palæmon ob innatam induſtriam à gente barbara Princeps ſalutatus, eam nomine patriæ ſuæ Italiæ (præpoſito articulo Italis in fœminini generis nominibus efferendis conſueto) *la Italia* appellaſſe creditur, quæ poſtea longo temporis ſucceſſu, Italicis moribus idiomateque in barbariem populi commutatis, Lituania dicta eſt. Quidam etiam eoſdem Italos à littore maris Baltici, quod Pruſſiam, Livoniam, Lituaniæ ac Samogitiæ extrema alluit, eo quod ibi prius conſederint, Lituaniam connominaſſe putant. Succedente poſtea Palæmoni quodam ex eadem gente Principe, Itali recens Latinorum nomen non modo depoſuerunt: ſed ignotam quoque & peregrinam eorum incolarum linguam, apud quos principatum arripuerant, addiſcentes in ſuam cooptarunt, vivendique normam & modum cum eiſdem barbaris ſuſceperunt. Cæterum

rum, hæc gens Lituana longo tempore à ſui imperii primordiis obſcura fuit, Rutenorumque jugo ſubjecta, ut Princeps Kiovienſis, Ruſſiæ quondam Monarcha, ab eis periomata ſuberaque, ob egeſtatem & ſoli ſterilitatem, in ſignum tantummodo ſubjectionis exigeret: Donec Mendolphus ſive Mendog, & VVitenen, Gediminuſque, duces illuſtres heroica magnanimitate illa innata, dudum peritia rei militaris oppreſſa excitata, rebellionem contra Rutenos ab anteceſſoribus ſuis inceptam continuantes, unus poſt alium in Lituaniæ imperio ſuccedentes, Ruſſiæ Principibus partim ſtrenuo marte, partim aſtu frequentius aggreſſis, & quaſi debellatis, ſenſim adeo viribus creverunt, ut jugo Rutenis omnibus injecto, etiam ad tributa ſibi pendenda eos compellerent, quæ pluribus ab annis Rutenis ipſi pendebant, ac pro periomatibus & ſubere aurum argentumque exigere.

Ducatus Samogitiæ.

SAmogitia Regio ſatis ampla, proxima Lituaniæ, à Septentrione Livoniæ contermina eſt, mariq; Balteo ſive Germanico ab occidente, nonnihil in ſeptentrionem reflectendo adjacet: Pruſſiam quoque in vicinia habet. Nullo ca-

ſtro munito inſignis eſt, civitates tamen in ea, cum pagis tam Regiæ quam nobilium, complures ſunt. Huic regioni præfectus, ſive Capitaneus ſupremus, à Rege Poloniæ, magno Duce Lituaniæ, præponitur, neque temere is niſi graviſſimas ob cauſas officio movetur, ſed quoad vivit perpetuo manet. Epiſcopum habet Romanæ obedientiæ. Agreſtis turba in humilibus caſis, iiſque oblongioribus, vitam ducit, in quibus ignis in medio accenſus ardet, ad ignem vero paterfamilias cum domeſticis ſerviſque ſedet, jumentaq; & totam ſupellectilem domeſticam cernit: Solent enim ſub eodem quo ipſi habitant tecto, ſine ullo interſtitio pecora habere. Majores eorundem cornibus animalium, urorum videlicet, pro poculis utuntur. Audaces ſunt & ſtrenui homines, & ad bellum prompti, loricis aliiſque plurimis armis, præcipue autem cuſpide venatorum, utuntur. Equos adeo parvos habent, ut vix credibile ſit ad tantos labores, eos poſſe ſufficere, quibus foris in bello domique in colendis agris utuntur. terram non ferro ſed ligno proſcindunt: quod eo magis mirandum, cum terra eorum tenax & non arenoſa ſit. Araturi, ligna complura, quibus vomeris loco utuntur, ſecum portare ſolent: ſcilicet,
ut

... [illegible] ... co insignis est, civitates ... ra, cum pagis ... Regiæ quam ... [illegible], complures sunt. Huic regio... præfectus, sive Capitaneus supremus, ... Rege Poloniæ, magno Duce Lituaniæ ... præponitur, neque temere is nisi gra... vissimas ob causas officio movetur, ... quoad vivit perpetuo manet. Epis... ... habet Romanæ obedientiæ. Agr... ... turba in humilibus casis, iisque ob... ... [illegible] ... , vitam ducit, in quibus ... in medio accensus ardet, ad ignem ... paterfamilias cum domesticis ... sedet, jumentaq; & totam supellectile ... domesticam cernit. Solent enim sub e... dem quo ipsi habi[tant] tecto, sine ... dam quo, ipsi ... [illegible] ... pecora habere. Majores ... randem cornibus animalium, ... videlicet, pro poculis utuntur. Ani... ces sunt & strenui homines, & ad b... lum prompti, loricis aliisque plurimis armis, præcipue autem cuspide ... rum, utuntur. Equos adeo parvos ha... bent, ut vix credibile sit ad tantos labo... res, eos posse sufficere, quibus foris in b... lo domique in colendis agris utuntur ... terram non ferro sed ligno proscindunt: quod eo magis mirandum, cum terra ... eorum tenax & non arenosa sit. Arato... ... ligna complura, quibus vomeris loco utuntur, secum portare solent: scilicet ...

ut uno fracto, aliud atque aliud, ne quid in mora sit, in promptu habeant. Quidam ex provinciæ præfectis quo provinciales graviore labore levaret, multos ferreos vomeres fabricari fecerat: cum autem eo, sequentibusque aliquot annis, segetes quadam cœli intemperie exspectationi agricolarum non responderent, vulgus agrorum suorum sterilitatem ferreo vomeri pertinaciter adscribebat, nec aliud quicquam in causa esse putabat. præfectus eorum vulgi seditionem timens, amoto ferro suo, eos more agros colere permisit.

Provincia hæc nemoribus sylvisque abundat, in quibus horrendæ quandoque visiones fieri dicuntur. Mel nusquam melius nobiliusve, quodque minus ceræ habeat, albumque sit, quam in Samogitia reperitur. Sylvæque illic summas divitias ferunt. stipitibus enim cavatis mella passim promuntur. Sunt etiam nunc illic inter agrestes, idololatræ complures, qui serpentes quosdam, quatuor brevibus, lacertarum instar, pedibus, nigro obesoq; corpore, Givojitos patria lingua dictos, tanquã penates domi suæ nutriunt, eosq; domo lustrata certis diebus ad appositũ cibum prorepentes, cum tota familia, quoad saturati in locum suum revertantur, timore quodam circumstantes venerantur.

rantur. Quod si adversi illis aliquid acciderit, serpentem deum domesticum male acceptum nec saturatum esse credunt.

Accidit hoc nuper in Lituania sex à Vilna miliaribus in pago quodam juxta civitatem Troki, quod quidam Christianus ab ejusmodi serpentis cultore aliquot alvearia apum emit. quem cum ad verum Christi cultum multo labore adduxisset, utque serpentem quem colebat occidere persuasisset, aliquanto post, cum ad visendas apes suas eo reversus fuisset, hominem facie deformatum, ore aures tenus miserabilem in modum diducto, offendit. tanti mali causam interrogatus, respondit, se quod serpenti deo suo domestico manus nefarias injecisset ad piaculum expiandum hac calamitate puniri, multoque graviora, si ad priores ritus suos non rediret, pati oportere. Est etiam quatuor à Vilna milliaribus Lavariski villa Regia, in qua à multis adhuc serpentes coluntur. Hæc quamvis non in Samogitia sed in Lituania gesta sunt, pro exemplo tamen adduxi.

Agrestis turba in Samogitia Sacrificium quoddam solennesque epulas gentili more sub finem mensis Octobris collectis frugibus quotannis celebrant hoc modo.

modo. Ad locum convivio epulisque sacris delectum, omnes cum uxoribus, liberis & servis conveniunt, mensam fœno supersternunt, desuper panes apponunt, & ex utraque panis parte duo cervisiæ vasa statuunt. Postea adducunt vitulum, porcum & porcam, gallum & gallinam, & cætera domestica jumenta, ex ordine mares & fœmellas. Hæc mactant gentili more ad sacrificandum hoc modo. In primis augur sive incantator quispiam, verba quædam proferens, animal verberare baculo orditur, deinde omnes qui adsunt jumentum per caput pedesque baculis verberant, postea tergum, ventrem, & cætera membra, concutiunt; dicentes: Hæc tibi, ô Ziemiennik deus, (sic enim illum dæmonem agrestis turba appellat,) offerimus, gratiasque tibi agimus, quod nos hoc anno incolumes & omnibus abundantes conservare dignatus es: nunc vero te rogamus, ut nos quoque hoc anno præsenti fovere, tueri ab igne, ferro, peste, & inimicis quibuslibet, defendere digneris. Postea carnes jumentorum ad sacrificium mactatorum comedunt, & ab unoquoque ferculo antequam comedant, portiunculam amputant, & in terram omnesque angulos domus projiciunt, dicentes: Hæc tibi ô Ziemiennik

noſtra holocauſta ſuſcipe & comede benignus. Omneſque tunc temporis lautiſſime ſolenniter & opipare epulantur. Hic vero ritus gentilis, & in Lituania Ruſſiaque ab agreſtibus, quibuſdam in locis obſervatur. Mare quod Samogitiam alluit, Baltæum, à quibuſdam Germanicum, ab aliis Prutenicum dicitur: ſinus Balticus proprie nuncupatur. Interluit enim Cimbricam Cherſoneſum, quæ Germanis *Iutland*, Latinis *Iutia* vocatur. Alluit quoq; Germaniam, & omnem Pomeraniæ regionem, atque longo tractu Livoniam, Curlandiam, Regioneſque quaſdam Moſchorum Principis, Svvetiam, Phinlandiam, Daniamque circumluit. Hujus Regionis Samogitiæ, Rex Polonus, magnus Dux Lituaniæ, titulo utitur. Vexillum album bicorne ſtemmate Magni Ducatus Lituaniæ, in campo rubeo inſignitum, Samogitia in bello geſtat. Incolæ Regionis, omnibus fere cum Lituanis veſtiuntur habitu cinericio, moribus, religione, idiomate, paucula differentia interjecta utuntur. Ideo nunc ad deſcribendos mores Lituanorum orationem dirigemus.

Lituania admodum ſylvoſa eſt, prout & Samogitia. paludes lacuſque ingentes & ampliſſimos, in quibuſdam locis ma-

ris

ris formam referentes, habet. Præterea multos fluvios navigabiles. quorum alii orientem versus, utpote Bog (Herodoto Hipanis dictus) Perepetus, Tur, Svvislocz, & Beresina, in Boristenem, vulgo *Dnepr* dictum, exonerantur. Boristenes vero pluribus fluviis haustis in oriente, tandem in meridiem decurrens, in Pontum Euxinum illabitur. Alii vero, Cronon, vvlgo *Nyemen* dictus, Vilia, Karevv, Bug, in occidentem nonnihil in Septentrionem reflectendo decurrunt, in mareque Germanicum juxta Gedanum celeberrimum emporium Prussiæ exonerantur. Dzvvina autem, Ptolomeo Rubon, ex Moschovia ortus, à Riga duobus miliaribus eidem mari commiscetur.

Animalia in Lituania omnis generis parva sunt. Gens misera, maxime in villis & pagis, gravi servitute oppressa. nam ut quisque famulorum caterva stipatus; domum coloni alicujus ingressus, impune quidvis facere, res ad vitæ usum necessarias capere, absumere, crudeliter etiam colonum verberare potest. Colonis quavis de causa ad dominos suos absque muneribus aditus non patet, quod si etiam admittantur, ad præfectos & officiales relegantur, qui nisi munera accipiant, nihil boni decernunt;

...ra holocausta suscipe & comedi...
...ces. Omnesque tunc temporis
...me solenniter & opipare epulan...
Hoc vero ritus gentilis, & in Litu...
Russiaque ab agrestibus, quibusdam
...observatur. Mare quod Samo...
...alluit, Balteum, à quibusdam G...
manicum, ab aliis Prutenicum dic...
...Balticus proprie nuncupatur. ...
...luit enim Cimbricam Chersone...
...quæ Germanis Jutland, Latinis Juti...
catur. Alluit quoq; Germaniam, ...
nem Pomeraniæ regionem, atque...
go tractu Livoniam, Curlandiam, ...
...nesque quasdam Moschorum ...
...pit, Svvetiam, Philandiam, Dan...
...que circumluit. Hujus Regionis Su...
...tur, Rex Polonus, magnus Dux...
...aniæ, titulo utitur. Vexillum ab...
...cerne stemmate Magni Ducatus...
...aniæ, in campo rubeo insignitur...
Samogitia in bello gestat. Incolæ...
...gionis, omnibus fere cum Lituanis...
...untur habitu cinericio, moribus,...
...rme, idiomate, paucula differentia...
...recta utuntur. Ideo nunc ad descri...
bendos mores Lituanorum orationem
dirigemus.

Lituania admodum sylvosa est, prop...
& Samogitia. paludes lacusque ingentes
& amplissimos, in quibusdam locis...

& unumquodque verbum judicis in Lituania aurum est. Coloni, quinque dies, aliquando sex, dominis suis laborant. dies vero lunæ privato labori conceditur. atq; utplurimum diebus Dominicis (nulla enim Divorum festa agrestes observant) quodvis opus absolvunt, agriculturam exercent, segetes prataque metunt, triturant, & id genus alia. Hoc vero & in Russia peculiare est. quod si interrogaveris, Quare Dominico die laboras? respondere solent, Nonne & die Dominico comedere oportet? Imperatam pecuniam quotannis ter quaterq; pro defendendis regni finibus pendunt. à dominis quoque tributis adinventiciis graviter onerantur. Pane atro & vilissimo, siligine una cum spicis commolita, utuntur. Molendina sive pistrina manualia agrestes in pagis trina quinave domi habent, eisque ad commoliendas fruges utuntur; dumque hæc molendina manibus vertunt, patrio more agrestem quendam concentum edere solent, dicentes, Melior; hocque verbum frequentius ad cantilenæ similitudinem repetunt. Id vero est tam viris quam mulieribus peculiare, quod de illa re, quam tunc in opere habent, cantilenas agrestes canant. Tubas quoque ligneas oblongas habent, quas inflantes,

ſtantes, mirum quendam & diſſonum concentum edunt; aliquandoque unus duas inſimul tubas, harmonia quadam reſpondente inflat.

Omnes fere Lituani, & Samogitæ, Livoneſque, veſtitu vili cinericio communiter utuntur, ut cum turmatim vulgum ſtantem in foro conſpexeris, neminem niſi cinericia veſte indutum videas, coturnoſque ex tiliæ libro, vel ex pellibus jumentorum, una cum ſetis detractis, conficiunt. Currus leves abſque ullo ferri miniſterio conficiunt, & omnia compangunt arboreis gomphis, & ligna coacta vicem ferri complent, rotaſque ex uno ligno in gyros aptas contorquent. Pinguedine vel pice nunquam linunt currus, & quando multi inſimul vehuntur, mirus quidam concentus querulorum axium longe auditur. Verſus.

Neque linunt Ruteni querulos pinguedine currus:
Haud picis auxilium ſtridulus axis habet.
Auditur veniens longe crepitare colaſſa;
Sic fragiles currus, Ruſſe, vocare ſoles.
Nam faciunt habiles uno vectore quadrigas
Invectas Ruteni, quas equus unus agit.

Nec facile invenies ferrato hærentia clavo
Plaustra, facit ligni cuncta ministeriũ.
Et sine ferri usu pangunt sua plaustra terebris,
Et lignum ligno consolidare solent.

Frumenta omnis generis, primo in calidissima cassa, fumo exsiccant, & postea in horreo coram extructo excutiunt.

Arandi seminandique modus in Russia alba Moschoviæ confini, & in Magnò ducatu Lituaniæ.

INprimis agros hoc modo præparant. Circa festum Divorum Petri & Pauli, in æstate, ad festum usque assumptionis Mariæ, nemora myricesque exscindere solent, quam excisionem arbustorum vulgariter *Lada* appellant. Nam si nemus densum fuerit, stramine supersternunt, per hyememque sic durare patiuntur. Vere autem postea redeunte, post Paschatis festum, sole torrido aliquot diebus ingruente, illam prostrationem prædictam arbustorum, stramine supposito superstratoque, succendunt, & in cinerem comburunt. ubi vero terra combureretur, illic nihil fere nasceretur. ideo ligna incombusta congerunt, in struemque composita, denuo succendunt, sicque in illa terra combusta

& in.

& inculta, collectis duntaxat carbonibus, & titionibus ſuperfluis, triticum ſeminant primo, & ſupra ſementem, uno equo juncto aratro arant & occant, in Ruſſia videlicet. Lituani enim bobus cornibus aratrum trahentibus arare ſolent, tantaque ibi fecunditas dictu incredibilis ſubſequitur, ut Cererem in illis regionibus natam affirmares. Eodem modo & hordeum ſeminatur, metitur, & colligitur; niſi quod craſſiora nemora pro hordeo exſcinduntur, & pinguiorem terram triticum exigit. In hujuſmodi autem agris, per annos ſex vel octo fimo ſtercoreque non ſuperpoſito, ſeminare ſolent.

Quod ſi arbores nimis altæ & craſſæ in ea ſylva, ubi ſeminaturi ſint, eſſent: utpote pinus, fraxini, robora, & id genus aliæ: eas non ſuccindunt; niſi frondes ramoſque circumſecant, ne ſolem agro præripiant. Ruſticus vero unus, omnes arbores una ſemel aſcenſa circumſecabit non deſcendendo. inſtrumentum enim ad id factum, quaſi ſedile, ad ſtapedæ ſimilitudinem ſecundum proportionem hominis ſedentis factum, arbori fune longo appendit; ſicque ſedens, à puero, fune alia ab arbore ad arborem facile transfertur: habetq; ad latus alligatum lignum curvum, ad id ſtudio præpa-

ratum, quo arbori appropinquatus, firmiter eam apprehendit, quam à vertice ad radicem usque circumsecat, & frondes illas eodem modo supradicto æstate redeunte succendit & seminat.

Siliginem postea seminant hyemalem super hæc culta novalia, tritico vel hordeo collecto : sed duobus vicibus ad siliginem arare coguntur, quam seminare incipiunt circa festum assumptionis Mariæ XV Augusti. Quòd si segnis agricola non absolverit seminationem ad alterum festum nativitatis Mariæ, quatuor hebdomadis, ad sequentem VIII Septembris diem, tunc fructifero proventu consueto frustratur. Hanc seminationem siliginis hyemalem appellant. Vere enim redeunte, aliam, Æstivalem vocatam, seminant.

Est quoque alius seminandi mos nuper adinventus, in prædicta prostratione succisioneque nemorum superius descriptorum, hoc modo: Duabus partibus hordei, tertiam siliginis intermiscere solent, quam commixtionem vere instante, tempore consueto seminant. eadem æstate hordeum solummodo demetunt, siliginem vero subter hordeum ad modum graminis paulatim densissime crescentem per hyemem durare sinunt; quę sequente ęstate, adeo fœcun-

[...]men, quo arbori appropinquat, [...]iter eam apprehendit, quam a radice ad radicem usque circumsecat, [...] frondes illas eodem modo supra[...] [...] redeunte succendit & semina[...]

Siliginem postea seminant hyeme[...] lem super hæc culta novalia, tritico [...] hordeo collecto: sed duobus vicibus [...] arare coguntur, quam seminare incipiunt circa festum assumptionis Mariæ xv Augusti. Quod si [...] agricola non absolverit seminatio[nem] ad alterum festum nativitatis Mari[æ] quatuor hebdomadis, ad sequentem [...] Septembris diem, tunc fructifero pro[...] ta consueto frustratur. Hanc semina[...] nem siliginis hyemalem appellant. [...] [...] redeunte, aliam, Æstivalem vo[...] cant, seminant.

Est quoque alius seminandi mos [...] per adinventus, in prædicta prost[...] ne succisioneque nemorum superius [...] scriptorum, hoc modo: Duabus pr[...] bus hordei, tertiam siliginis intermis[...] re solent, quam commixtionem vere [...] stante, tempore consueto seminant. [...] dem æstate hordeum solummodo [...] metunt, siliginem vero subter her[...] dum ad modum graminis paulat[im] densissime crescentem per hyemem [...] rare sinunt: quę sequente æstate, adeo [...] cu[...]

cundissime densissimeq; excrescit, ut equo vix eam densitatem penetrare possis; & ex uno grano triginta pluresve spicę pullulare in tantam altitudinem solent, ut vir equo insidens, vix ex ea appareat. Omnes vero agros Ruteni uno equo juncto aratro, proscindere solent. terra enim per se nimis facilis est.

Hic autem ordo in seminandis frumentariis, in tota fere Sarmatia observatur. Primo post festum Paschæ triticum seminant. postea siliginem æstivalem dictam: ab æstivali seminatione vulgariter Iarzycza appellatur, ad differentiam hyemalis siliginis, quæ, ut diximus, pro festo assumptionis Mariæ seminatur ad hyemem futuram: unde vulgariter Ozimina dicitur. Ex hac si æstate seminaretur, nihil prorsus nasceretur, & è contra si æstivalis ad hyemem pro hyemali seminaretur (quamvis sibi grano similes essent, & ejusdem quasi naturæ viderentur) nulli usui esset, sed in gramen inutile verteretur.

Hanc itaque æstivalem circa festum Paschæ seminant. Secundum agri possibilitatem præparationemque, Poloni, Lituani & Ruteni nigri, cum Masovitis & Prutenis, propter solisque beneficium, & regiones temperatiores, priori seminatione longe antecedunt Rutenos albos

albos & Moschovitas in Septentrionem degentes, qui ob intemperiem aëris posterius his omnibus seminare coguntur. âttamen interdum eodem tempore agros demetunt. Hoc autem mirum est, quod siliginem seminantes æstivalem, post Paschatis festum interdum, aliquot elapsis hebdomadis, tamen eadem æstate, ut decet maturam quasi per octo duntaxat hebdomadas, demetunt, colligunt & recondunt.

Pisa circa ferias divi Adelberti seminant, vulgariter *Groch* dicta, quæ ad longum usum exsiccata reservant.

Avenam & hordeum post Pentecostes festum seminant, quæ vulgariter *Owies* dicitur. Hordeum *Ieczmien* appellant.

Cicer undecim post Pascha hebdomadis elapsis ante D. Petri festum seminatur. *Tatarka* Polonis, *Grecicha* Rutenis & Lituanis dicitur.

Rapæ circa D. Ioannis Baptistæ ferias seminantur. Et omnia eadem æstate seminata colliguntur, triturantur, triturataq; in domibus reconduntur, ita ut granum ex penu ad seminandum depromptum, in decem, aliquandò in octo hebdomadis, secundum solis clementiam, ad penu unde exivit revertatur, agricolę suo centuplum fructum referens.

Polo-

albi & Moschovitas in Septentrionem
degentes, qui ob intemperiem aëris
posterius his omnibus seminare cogun-
tur. &tamen interdum eodem tempore
agros demetunt. Hoc autem mirum est,
quod siliginem seminantes æstivalem
post Paschatis festum interdum, aliquot
elapsis hebdomadis, tamen eadem æsta-
te, ut decet maturam quasi per octo
decursas hebdomadas, demetunt, colli-
gunt & recondunt.

Pisa circa ferias divi Adelberti semi-
nant, vulgariter Groch dicta, quæ ad
longum usum exsiccata reservant.

Avenam & hordeum post Pentecostes
festum seminant, quæ vulgariter
... dicitur. Hordeum Jeczmien appel-
lant.

Cicer undecim post Pascha hebdoma-
dis elapsis ante D. Petri festum semina-
tur. Tatarka Polonis, Grecicha Rutenis
& Lituanis dicitur.

Rapæ circa D. Ioannis Baptistæ feria
seminantur. Et omnia eadem æstate
... colliguntur, triturantur, tritura-
taq; in domibus reconduntur, ita ut grana
ex penu ad seminandum depromptum,
in decem, aliquandò in octo heb-
domadis, secundum solis clementiam, ad
penu unde exivit revertatur, agricolę fœ-
centuplum fructum referens.

Pr...

Poloni omnes, Ruteni nigri, (quorum Metropolis Leopolis est,) Masóvitæ, Silesii, Pruteni & Lituani quidam, in horrea & acervos magnos recondunt frumenta, & aliquando apud bonum patrem familias quadringentos sexcentosve acervos, quasi turres quadrangulares eminentes reperies, ad quindecim pluresve interdum annos reconditi frumenti plenos.

Sed Ruteni albi, Moschovitæque omnes, & Lituani, statim de agro in penu frumenta defalcata & triturata congerunt & recondunt. quidam in cavernis subterraneis, in abditis sylvarum studio ad id effossis, & intus bene cum corticibus arborum adaptatis, frumenta, insuper omnia victuaria, carnes porcinas salsas, & id genus leguminum ad victum pertinentium, vestesque & præcipuam suppellectilem, recondere solent, præsertim belli tempore, ubi miseri coloni securi sint ab incursu hostili frequenti & rapinis suorum militum.

Hoc autem apud eos in villis pręcipue observatur: Si quis forte capite damnatus fuerit, de seipso, jubente domino, supplicium sumere, suisque manibus se suspendere, etiam si recusaverit, minis verberisque exagitatus cogitur. Atque hæc nobis de Lituanis sufficiant.

Hic

Hic tibi Lector candide sciendum restat, quod in hoc magno ducatu, qui Polono Regi cum universis suis provinciis subest, plurima sunt oppida & castra tam regia quam Nobilium, Ecclesiasticorumque, quæ hic non sunt posita. Hic enim nos solummodo provinciales insignioresque civitates & arces, quæ olim pro ducatibus cum suis territoriis habebantur, descripsimus. Sunt præterea complures duces particulares in Lituania, Comitatusque; ex quibus Slucensis Ducatus celebrior est. Princeps enim illius, quamvis Regi Polono Magno Lituaniæ Duci subsit, & ad quævis mandata Regis exequenda paratus fuerit, rerum tamen in suo ducatu qui xxx miliaribus Polonicis in longitudinem & latitudinem patet, integre potitur, & thesauro privato cum Italiæ Germaniæque quibusvis Principibus magnis, facile adæquari potest. Sunt quoque duces alii plurimi insignes, quorum respectu Magnus Ducatus Lituaniæ dicitur. Ex his primas obtinent, Illustres & Magnifici Domini Radivilones, Dominus Nicolaus Radivilus, in Bierze & Dubingii dux, lumen patriæ & alter Cicero, Hectorque Lituaniæ, Palatinus Vilnensis, & illustris Heros Nicolaus Christophorus Radivilus, Dux in Olika & Niesvvicz,

Comes

Comes in Schidlovviec, Marſchalcus Curiæ digniſſimus, fraterque ſuus idem Dux, Dei gratia Epiſcopus Vilnenſis deſignatus, Georgij nomine gaudens. Ille quoque alter Scipio illuſtris heros Dominus Ioannes Chodkievvicus, Comes in Sklovv & Meſs, Caſtellanus Vilnenſis, Archimarſchalcus magni Ducatus Lituaniæ, exercituumque imperator & gubernator Livoniæ, ac capitaneus Samogitiæ generalis, virtutum ſpeculum inſigne, Martiſque & Minervæ alumnus. Inſuper multos alios heroum antiquorum quorumvis dignitatem adæquantes duces, & viros inſignes, Lituaniæ celeberrimus principatus fovet, quos ſigillatim recenſere ut difficile ac longum, ita minus neceſſarium nobis videtur.

Articuli conſtitutionum bellicarum Magni ducatus Lituaniæ, in Comitiis generalibus conſtituti, à Supremoque & generali copiarum imperatore fortiſſimo, & heroe perpetua memoria digniſſimo, illuſtri Domino Gregorio Chodkievvicio, Caſtellano Vilnenſi, confirmati & militibus imperati.

OMnis qui ſe obligaverit ſervitio Sacræ Regiæ Majeſtatis, debet in eo ad tempus præſcriptum perſeverare. Si vero

ro longius ſervitium militare indictum protractumque fuerit; miles autem ſervire amplius nolens in primo quartuali non indicaverit; tunc indictum ſervitium ſequentis quartualis adimplere tenebitur.

II In alterius armis nemo audeat ſervire, ſub pœna amiſſionis honoris.

III Si quis è caſtris diſceſſerit, ſervitio non finito; nobilis ille ſi fuerit, honoris; plebeius vero capitis pœna puniatur. Ille autem qui ejuſmodi hominem occiderit, præſertim non habentem literas à Campiductore, ſive Rotmagiſtro ſuo, juſte ab eo factum cenſebitur.

IV Lites, diſcordiaſque, milites invicem ſeminare non audeant, ſub gravi pœna.

V Quod ſi aliquis ex militibus, præcipue vero pedeſtribus, arma ſua ſtipendiaria quibus hoſtilis impetus arcetur, luſu alearum amiſerit, vel ſi eques equum militię deſtinatum perluſerit, tam lucrator, quam amiſſor, uterque ſuſpenſionis pœna puniatur.

VI Quicunque in Campiductorem, ſive Rotmagiſtrum ſuum, Decurionemve, vel etiam ſervus in Dominum ſuum, manu aut verbis inhoneſtis ſeſe commoverit, capitis pœna plectatur.

VII Si quis in cuſtodes caſtrorum impe-

impetum fecerit, vel custodiam demandatam obire renuerit, aut ad custodiam sine voluntate campiductoris abierit, capite puniatur, excepto, si excubiæ ordinariæ illum prævenerint.

VIII Quicunque vulneraverit aliquem in ductu legionum sub extensione vexilli, pœna honoris & capitis puniatur.

IX Quicunque pedester in custodia locum suum non tenuerit, aut causa alicujus necessitatis inde discesserit, vel si in ordinatione aciei excubiisve obdormierit, vel officium injunctum indiligenter oscitanterque obierit, circumspectori excubiarum liberum erit talem interficere. Si autem Campiductori oblatus fuerit, capitis pœna puniatur, honoreque privetur.

X Si quis in custodiam campestrem destinatus, sive ex muro cum hoste collocutus fuerit sine voluntate Campiductoris, convictus testimonio, pro ejusmodi facinore capitis pœna punitor.

XI Si aliquis miles ex thesauro Sacræ Regiæ Majestatis tam de tormentis pulverem globosve, quam de aliis bonis Sacræ Regiæ Majestatis aliquid in usum suum convertere ausus fuerit; sine quavis misericordia, turpi & vituperoso mortis genere puniatur.

XII Si quis ſpeculatorem ab hoſtibus miſſum in domo ſua foverit, vel de illo notitiam habuerit; talis, omni miſericordia ſemota, in quatuor partes dilaniator.

XIII Quicunque tempore neceſſitatis, ſive conflictus, à vexillo in fugam ſeſe dederit, aut verbo aliquo fugiendi cauſam alicui præbuerit, caput & honorem amittito: ſimiliter qui tempore periculi non conſeruerit manus cum hoſte, puniatur.

XIV Si aliquis temerarie in terram hoſtilem irruerit, vel occaſionem hoſtibus dederit, ſine voluntate Campiductoris, caput amittito.

XV Tempore nominis dati (quod Polonice *haſlo* dicitur) unuſquiſque miles in ordine ſuo pacifice permaneat. Quod ſi poſt hoc extra ordinem comprehenſus fuerit, vel ſi nomen indictum interroganti proferre neſcierit, capitis pœna puniatur.

XVI Dato ſigno requiei per vocē tubę, nullos clamores aut ſtrepitus in caſtris aliquis facere audeat, ſub gravi pœna.

XVII Si quis litem aliquam tempore diſtributionis nominum excitaverit, vel bombardam in hoſtem exoneraverit, capite plectatur.

XVIII Tabernę & nocturnę comeſ-

ſationes

ſationes prohibitæ & vetitæ tunc temporis ſint, ſub gravi pœna.

XIX Nemo militum audeat aliquid violenter alicui eripere, ſub pœna ſuſpenſionis. quod ſi aliquid acceperit præter victum, quod uniusgroſſi pretio conſtet, ſinequavis miſericordiajuguletur.

XX Nemo militum victus acquirendi cauſa abſque ſervo Campiductoris in villas audeat diſcurrere, neve alicui injuria inferatur, ſub pœna gravi.

XXI Hominem alienigenam, advenam, & ignotum, nemo in ſervitium militare ſuſcipere audeat ſine licentia Campiductoris, ſub gravi pœna.

XXII Servitorem alterius commilitonis, ſive Decurionis, nullis ad ſe perſuaſionibus & promiſſis allicere audeat, ſub gravi pœna.

XXIII Nemo militum equos ſtipendiarios currui jungat; neque cauſa neceſſitatis privatæ, quamvis opportunæ, illis uti, vel alicui in uſum dare audeat, ſine licentia Campiductoris.

XXIV Advehentibus victum in caſtra, ſi aliquid per vim raptum fuerit, ſuſpenſionis pœna eſto.

XXV Si quis in viam publicam mercandi præripiendique victus cauſa extra caſtra abierit turpe ob lucrum, graviter puniatur.

XXVI De emptione & venditione cibi & potus, Campiductor æstimationem faciat.

XXVII Quicunque ante æstimationem aliquid emerit, emptor pecuniis, venditor mercibus privetur. similiter & de eo intelligendum est, qui cariori pretio quam Campiductor constituerit, aliquid vendere ausus fuerit.

XXVIII Satellites à Campiductore missos, ad comprehendendum malefactorem, nemo verbis inhonestis proscindere audeat, sub gravi pœna. Similiter administratori justitiæ carnifici, nemo illudere audeat, sub pœna honoris.

XXIX Militum præfectus sub pœna honoris tenetur indicare, quot milites in legione sua desiderentur. Arcis vero sive civitatis, cujus prȩsidia agit, incolam aut civem ad militiam nemo suscipere audeat sine licentia Campiductoris, sub gravi pœna.

XXX Vnusquisque militum præfectus diligenter animadvertat, ne arcem fidei suæ concretam ad ultimum usque periculum vitæ tradere præsumat, sub honoris & capitis pœna.

XXXI Decuriones commilitonesq;, si rotmagister (quod absit) per signa aliqua castrum hostibus tradere conatus fuerit, illũ captum campiductori prȩsentare tenentor. XXXII

XXVI De emptione & venditione cibi & potus, Campiductor æstimationem faciat.

XXVII Quicunque ante æstimationem aliquid emerit, emptor pecuniis, venditor mercibus privetur. similiter & de eo intelligendum est, qui cariori precio quam Campiductor constituerit, aliquid vendere ausus fuerit.

XXVIII Satellites à Campiductore missos, ad comprehendendum malefactorem, nemo verbis inhonestis proscindere audeat, sub gravi pœna. Similiter administratori justitiæ carnifici, nemo illudere audeat, sub pœna honoris.

XXIX Militum præfectus sub pœna honoris tenetur indicare, quot milites in legione sua desiderentur. Arcis vero sive civitatis, cujus præsidia agit, incolam aut civem ad militiam nemo suscipere audeat sine licentia Campiductoris, sub gravi pœna.

XXX Vnusquisque militum præfectus diligenter animadvertat, ne arcem fidei suæ concretam ad ultimum usque periculum vitæ tradere præsumat, sub honoris & capitis pœna.

XXXI Decuriones commilitonesq; si rotmagister (quod absit) per signa aliqua castrum hostibus tradere conatus fuerit, illú captum campiductori præsentare tenentor.

XXXII Rotmagister, sive militum præfectus, ad reserationem & occlusionem portarum castri, quotidie præsens tenetor adesse, neminique castrum tempore incongruo aperire audeat. Noctu vero omnes milites congregatos habere in arce tenetor.

XXXIII Nemo in castrum intromittitor, nisi certa notitia de illo habeatur, cujas sit, vel ob quam causam venerit; &, si justam causam dixerit, solus in castrum absque famulis intromittatur, qui absque Campiductoris licentia intromitti non possint.

XXXIV Quicunque militum, maxime autem pedestrium, deprædationis causa in terram hostilem frivolus abierit, talis pœna capitis puniatur.

XXXV Si alicui custodia ordinaria venerit, ille autem præsens custodi non adfuerit, capitis pœna esto.

XXXVI Si quis custodiæ munus obiés, sequentis custodiæ adeuntem non expectando abierit temerarie, caput amittito.

XXXVII Cui ex ordine custodiam obire contigerit, idq; muneris temerarie per ebrietatem alearumque lusum neglexerit, caput & honorem amittito.

XXXVIII Nullus rotmagistrum commilitonumve extra arcem discedat, neque suos milites ad quamvis legationem

negotiorum ſuorum deſtinare audeat, ſine licentia Campiductoris, maxime vero Campiductore ibidem præſente, ſub gravi pœna.

XXXIX Rem forte inventam nemo apud ſe periloctare ſinat, ſed Rotmagiſtro ſuo ſive Campiductori eam indicet, ſub pœna patibuli.

XL Quicunque militum abſque armis ad quæ ſtipendia accepit, ambulaverit, vinculis corrigatur.

XLI Nemo rixas motuſque aliquos in arce exercere audeat, ſub pœna atroci. quod ſi quis alicujus vulneraverit caput, item pro frivola gladii extractione, manum amittito.

XLII Ad quamvis juſtam defenſionem arcis, maxime obſidionis tempore, nemo militum eorum, qui prçſidia agentes in ea manent, propter ſeipſos laborare detrectet.

XLIII Rotmagiſtri & Decuriones, ſinguli ſuos milites ſemper inſtruant, doceantque, quomodo unuſquiſque in acie legitime ordinateque ſtare, & armis ſuis competentibus commode uti poſſit. quod ſi ex ordine aliquis foras exceſſerit, caput amittito.

XLIV Commilitones, ſive Decuriones, honeſte ſeſe gerant erga Rotmagiſtrum ſuum, non ſolummodo manu, ve-

rum

negotiorum suorum destinare nisi
sine licentia Campiductoris, multari
to Campiductore ibidem præsente, s
gravi pœna.

XXXIX Rem forte inventam
mo apud se per... stare sinat, sed R
gistro suo sive Campiductori ea
cat, sub pœna patibuli.

XL Quicunque militum ab
nis ad quæ stipendia accepit, amb
tis, vinculis corrigatur.

XLI Nemo rixas mortalesque a
in arce exercere audeat, sub pœna
quod si quis alicujus vulneraverit
item pro frivola gladii extractione,
nam amittito.

XLII Ad quamvis justam defe
nem arcis, maxime obsidionis tem
nemo militum eorum, qui præsidia
tes in ea manent, propter se ipsos
rare detrectet.

XLIII Rotmagistri & Decuriones
singuli suos milites semper instruant, &
ceantque, quomodo unusquisque in a
legitime ordinateque stare, & armis
competentibus commode uti poss
quod si ex ordine aliquis foras excesserit
caput amittito.

XLIV Commilitones, sive Decurio
nes, honeste sese gerant erga Rotmagi
strum suum, non solummodo manu, ve
rum

rum etiam verbis. similiter & Rotmagister erga eosdem, neminem dehonestando, verberandove. sed si quid aliquis peccaverit, in corona omnium Decurionum, sociorumque, eum judicet & puniat. rebelle vero Campiductori indicet.

XLV Quod si aliquis commilitonum, sociorumve, sive ipse locum-tenens, Articulos supra scriptos, honoris & capitis pœna præmunitos, juste & legitime non observaverit, eum Rotmagister suus Campiductori sub fidejussione & nobilitatis honore ordinate transmittat.

Prussiæ cum suis provinciis, civitatibus, omniumq; magistrorum Crucigerorum Teutonici ordinis, juxta seriem, compendiosa descriptio.

PRæclarus ille Germanorum legatus, & orator apud multos extraneos Principes celeberrimus, Æneas Sylvius, qui in Prussia legationem frequenter obibat, scribit in suis Chronicis, quod Prussia rectius & convenientius, Vlmigavia appellanda sit, & hoc non sine causa: nam populus qui hanc regionem primo incolebat, Vlmigavus nuncupabatur. Ioannes autem Boëmus scribit, ab ortu solis in hanc Regionem populos Amaxobios, Alanos, & Gotos, Venedosque-

ſive Vandalitas commigraſſe. Matthias vero Miechovienſis, Polonorum Chronographiæ ſcriptor, lib.2. cap.8.refert, Regem Bitiniæ Pruſſam nomine ab Hannibale Carthaginenſi admonitum, ut Romanis bellum inferret: quod cum ille ſuſcepiſſet, male ei ceſſit. Longe enim pluribus Romani totius orbis Domini quam Pruſſa rex Bitinię copiis valebant. quocirca ab illis adeo cum univerſo exercitu profligatus eſt, ut Bitiniam Regionem propriam relinquere cogeretur, & in Vlmigaviam longa peregrinatione venire, quam à ſuo nomine Pruſſiam appellavit. Commemorat & in alio loco eorundem Chronicorum idem Miechovienſis, multos Romanos in terram iſtam propter atrocia bella Romæ exorta migraſſe, ſeque partim in Pruſſiam, partim Lituaniam, Livoniamque & Samogitiam diffudiſſe. Eraſmus vero Stella aſſerit, in hanc regionem gentiles quoſdam populos, Sargatianos, Gelidanos, Alanos, Venedoſque veniſſe, qui omnes in Vlmigavia, non diu tamen, domicilium habuerunt. Sebaſtianus autem Franc, Germanorum Chronographiarum ſcriptor, ſic de Prutenis eorumque ſedibus inquit. Pruteni proximi ſunt Viſtulæ, ſive Vandalo fluvio, qui Poloniam à Germania diſterminat

sive Vandalitas commigrasse. Mat-
vero Mechoviensis, Polonorum Cho-
nographiæ scriptor, lib. 1. cap.
Regem Bitiniæ Prussiam nomi-
Hannibale Carthaginensi adurgen-
ut Romanis bellum inferret: quod
ille suscepisset, male ei cessit. Legatis
pluribus Romani totius orbis Do-
quam Prussia rex Bitiniæ copiis
quocirca ab illis adeo cum
exercitu profligatus est, ut Bitiniam
nam propriam relinquere coge-
in Vlmigaviam longa peregr-
venire, quam à suo nomine P
appellavit. Commemorat & in
eo eorundem Chronicorum
choviensis, multos Romanos
ram illam propter atrocia bella
exorta migrasse, seque partim in
siam, partim Lituaniam, Livon-
& Samogitiam diffudisse. Erasm-
ro Stella asserit, in hanc regionem
tiles quosdam populos, Sarga-
Gelalanos, Alanos, Venedosque
qui omnes in Vlmigavia, non
men, domicilium habuerunt. Seb-
nus autem Franc, Germanorum Ch-
nographiarum scriptor, sic de Pr-
nis eorumque sedibus inquit. Pr-
proximi sunt Vistulæ, sive Vandalo
rio, qui Poloniam à Germania di-

minat. hic fluit ex Silesia; Poloniaque minori & Masovia prælerlapsa per Prussiam Gedanum usque decurrit, ibique in salsum mare exoneratur.

Ab æquinoctio itaque Prussiam Saxonia attingit: ab occidente Pomerania & mare Balticum sive Germanicum: ab ortu solis Lituaniæ, à meridie Poloniæ regno & Masoviæ Ducatui contermina est: à Septentrione Curlandia Livoniaq; terminatur. Regio est fertilissima, frugum pecorisque abundans. Incoluerunt illam (maxime autem juxta Vistulam fluvium) Vlmigavi, Alani, Amaxobii, Gothique, ut testis est locupletissimus Ptolomeus. Hæ gentes inprimis immundos spiritus & profanas creaturas adoraverunt, usque ad tempora Friderici Cæsaris hujus nominis secundi, cujus consensu & approbatione à Teutonici ordinis Crucigeris qui primo Mariani vel Pauperiani nuncupabantur, perdomiti sunt, & ad fidem Christianam conversi, anno Domini 1216. De his fusius Chronica Pontificum, De ordine fratrum Tevtonicorum eorumque origine legi possunt. Poterit insuper Sebastianus Francus in secunda parte Chronographiæ suæ videri.

Prisca

Prisca antiquorum Prutenorum religio.

ANno Domini 503, Gentilibus Prutenis, sive Vlmigavls, Rex quidam Bruteno dictus imperavit. qui cum justos annos ætatis consecutus esset, regium sceptrum diutius tenere resignavit, quietam vitam ducere instituens. quocirca fratrem Veiidenutum successorem sibi in regno elegit: traditoq; fratri sceptro, ipse Bruteno summus sacerdos gentili ritu effectus est, nomenque ei dignitatis inditum fuit Kirie Kirieiito, quasi dicas, Proximus noster Dominus. Huic Pontifici suo Pruteni & idolis, præclaram sane & cum maximo sumptu habitationem, sub quercu quadam erexerant, locoque Romanæ à Roma nomen indiderunt. Circa hanc quercum *octo ulnarum* in latitudinem & altitudinem tela optima sericea extensa fuit. in quam habitationem nemo præter Patriarcham eorum Kirie Kirieiito dictum, & præcipuos ministros idolorum munia obeuntes, intrare poterat. Si autem aliquis invisendi, honorandi, adorandi vel offerendi gratia ad Idola venisset, tunc constituti Deorum ministri telam, ut idola viderentur, à quercu semovebant. Quercus hæc tripartita fuit. inter cæteras sylvas quer-

Prisca antiquorum Prutenorum religio.

ANno Domini 503, Gentilibus Prutenis, sive Vlmigavls, Rex quidam Brutenodictus imperavit. qui cum justos annos ætatis consecutus esset, regium sceptrum diutius tenere resignavit, quietam vitam ducere instituens. quocirca fratrem Veidenutum successorem sibi in regno elegit: traditoq; fratri sceptro, ipse Bruteno summus sacerdos gentili ritu effectus est, nomenque ei dignitatis inditum fuit Kirie Kirieiito, quasi dicas, Proximus noster Dominus. Huic Pontifici suo Pruteni & idolis, præclaram sane & cum maximo sumptu habitationem, sub quercu quadam erexerant, locoque Romanæ à Roma nomen indiderunt. Circa hanc quercum octo ulnarum in latitudinem & altitudinem tela optima sericea extensa fuit. in quam habitationem nemo præter Patriarcham eorum Kirie Kirieiito dictum, & præcipuos ministros idolorum munia obeuntes, intrare poterat. Si autem aliquis invisendi, honorandi, adorandi vel offerendi gratia ad Idola venisset, tunc constituti Deorum ministri telam, ut idola viderentur, à quercu semovebant. Quercus hæc tripartita fuit. inter cæteras sylvas quer-

quercinas delectissimo in loco (ubi nunc oppidum Heyligenbeil, id est, sancta securis, constructum est) sita erat. Ex una parte Prutenorum deum, qui Petuno, id est, fulmen, dicebatur, habebant. In hujus laudem & honorem ignis ex quercubus construebatur, qui die noctequeperpetuo ardebat, & nunquam extinguebatur. quod si negligentia ministrorum ad hoc officium præstandum deputatorum ignem extingui contingeret, capitali supplicio afficiebantur. Ex altera parte collocatum erat Patrimpo idolum, cujus cultus erat in serpente vivo retinendo, qui lacte, ut eo commodius viveret, alebatur. Tertia ex parte dæmoniacum idolum, Patelo nomine, situm fuit. hujus honor in retinendo alicujus mortui hominis capite consistebat. Habuerunt præterea alios multos deos quos adorabant, cultuque divino prosequebantur; semper tamen inter querceta holocausta eis offerre solebant; & quot fere res habebant tot præsides & deos constituebant. Fuit igitur deus singularis Vurschayto gentiliter dictus, quem magno honore venerabantur, & pro lare sive deo domestico super omnia mobilia, jumentaque, utpote equos, boves, oves, capras, sues, &c. eum præponebant. Alter Deus fuit Shneybrato dictus;

ctus; hunc super anseres, gallinas, anates, columbos, pavones, &c. constituebant. Tertium Deum domesticum, Gurcho dictum, habebant; is omnibus esculentis cibariisque præponebatur.

Præterea tonitruis, lunæ, stellis, serpentibus, bubonibus, & omnibus pene creaturis, divinum honorem deferebant. Fuit hic populus quondam barbarus & incultus, nec ullam scripturam noverat. propterea nec fidem adhibebant, si quispiam diceret, hominem homini per literas animum & voluntatem aperire posse. Potus illorum, aqua melli commixta, & lac equinum erat. Liberales valde & hospitales advenis se exhibebant.

Divisio Prussia in duodecim Ducatus.

ANno Divinæ incarnationis 373, Vedenuto Princeps Prussiæ, (qui Bruteno fratri voluntarie sceptra deponenti successit,) duodecim filios procreavit; quorum hæc nomina fuere: Saymo, Neydro, Sudo, Slavo, Natango, Barto, Galindo, Varmio, Oggo, Pomedzo, Colmo, & Lituo. Cumque jam Vedenuto Princeps, centesimum decimum sextum annum attigisset, regiones Prussiæ inter filios divisit, Saymonemque natu

das; hunc super anseres, gallinas, anates, columbos, pavones, &c. constituebant. Tertium Deum domesticum, Gurcho dictum, habebant; is omnibus esculentis cibariisque præponebatur.

Præterea tonitruis, lunæ, stellis, serpentibus, bubonibus, & omnibus pene creaturis, divinum honorem deferebant. Fuit hic populus quondam barbarus & incultus, nec ullam scripturam noverat. propterea nec fidem adhibebant, si quispiam diceret, hominem homini per literas animum & voluntatem aperire posse. Potus illorum, aqua melli commixta, & lac equinum erat. Liberales valde & hospitales advenis se exhibebant.

Divisio Prussia in duodecim Ducatus.

ANno Divinæ incarnationis 373, Vedenuto Princeps Prussiæ, (qui Bruteno fratri voluntarie sceptra deponenti successit,) duodecim filios procreavit; quorum hæc nomina fuere: Saymo, Neydro, Sudo, Slavo, Natango, Barto, Galindo, Varnio, Oggo, Pomedzo, Colmo, & Lituo. Cumque jam Vedenuto Princeps, centesimum decimum sextum annum attigisset, regiones Prussiæ inter filios divisit, Saymonemque natu

natu majorem summæ rerum præfecit. Atque ita Prussia in duodecim Ducatus, secundum filiorum Principis Vedenuti numerum, divisa est, & unusquisque à suo Principe nomen accepit. Quos hic secundum ordinem cum sua dispositione, castrisque & civitatibus, annorumque numero, quando videlicet à Crucigeris potissimum erectæ sint, describemus.

Sudavia, Ducatus I.

PRimus & præcipuus Prussiæ ducatus Sudavia olim erat, qui à Sudavo Vedenuti filio, Principe suo, nomen sortitus est. Hic Ducatus omnes alios & præstantia & fertilitate antecellebat: nam quocunque tempore necessitatis, sex millia equitum, & octo millia peditum præstare valebat. In hac regione præcipui Nobiles & Proceres totius Prussiæ priscorum tempore sedes suas habebant. nunc autem paludibus & sylvis maximis obsitus scatet, nec ullum vestigium tam insignis & nobilis regionis remanet, præter septem pagos, quos coloni possident, in Luptavensi territorio. tota enim est devastata à Crucigeris ordinis Tevvtonici, non aliam ob causam, quam propter inobedientiam & infidelitatem. Distinguit

Suda-

Sudaviam à Sambia regione palus quædam; à ducatu vero Nadravensi fluvius Lavvo appellatus.

Sambia, Ducatus 2.

SAmbia, nunc Szamland appellata, regio Prussiæ, à Principe Saymo nomen accepit. Hæc priori, cum potentia, tum fertilitate, non multum cedere videtur. poterat enim ex illa 4000 equitum, & 4000 peditũ congregari. A Natangia regione, fluv. Prægel dicto, disterminatur.

Sequuntur castra & civitates ad Sambiensem Ducatum pertinentes.

Lebenicht, condita anno 1256
Kneypach, anno 1380
Regiomontum cum castro & antiqua (ut illi appellant) civitate, 1260
Fischusia, 1269
Lechster, 1289
Mulmelburgia, 1279
Girmavia, Bobetia, Tyremburgia, Rudavia, Lubtavia, Bonũdia, Neuhusia, Schaccia, Rositta, VVargia, Chremetia, Caymen, Ceilgarbia, VValdovia.

His nominibus arces in Sambia olim appellabantur cum suis civitatibus, quæ omnes à Crucigeris bene muratæ & fossis cinctæ extiterunt. nunc quædam arces in curias judiciales redactæ sunt,

qua-

Sodaviam à Sambia regione palus quædam; à ducatu vero Nadravensi fluvius Lavvo appellatus.

Sambia, Ducatus 2.

SAmbia, nunc Szamland appellata, regio Prussiæ, à Principe Saymo nomen accepit. Hæc priori, cum potentia, tum fertilitate, non multum cedere videtur. poterat enim ex illa 4000 equitum, & 4000 peditū congregari. A Natangia regione, fluv. Prægel dicto, disterminatur. Sequuntur castra & civitates ad Sambiensem Ducatum pertinentes.

Lebenicht, condita anno	1256
Knaypach, anno	1300
Regiomontum cum castro & antiqua (ut illi appellant) civitate,	1260
	1269
Fischusia,	1289
Lechstet,	1279
Mulmelburgia,	

Girmavia, Boberia, Tyremburgia, Rudavia, Lubtavia, Bonūdia, Neuhumeria, Caymen, Ceilgarbia, VValdovia, Schaccia, Rositta, VVargia, Chresta.

His nominibus arces in Sambia olim appellabantur cum suis civitatibus, quæ omnes à Crucigeris bene muratæ & fossis cinctæ extiterunt. nunc quædam arces in curias judiciales redactæ sunt, qua-

quarundam etiam magna pars humi prostrata jacet.

Natangia, Ducatus 3.

NAtangia regio à Principe Natango nomen ducit, quæ à Bartia regione flumine, Alla nominato, secernitur; à Pomesania Passaria fluvio disterminatur. Regio est optima. arces & civitates plurimas, prout inferius ordine descriptæ sunt, habet.

Valdovia civitas, condita anno Domini	1256
Girdavia civitas, anno	1326
Cintia oppidum,	1313
Creneburga civitas cum arce,	1253
Heyligenbeil oppidum,	1301
Fridlandia civitas,	1312
Schippenbeilia civitas,	1319
Brandenburga oppidum cum arce,	1362
Balga arx,	1239
Damnovia civitas,	1400

Nadrovia, Provincia 4.

REgio Nadrovia à Principe Nadro denominata est. eam à Natangia fluvius Pregiel disterminat; à Slavonia, Nara amne distinguitur. Hæc majori ex parte à fratribus ordinis Tevtonici, propter infidelitatem incolarum devastata est.

Reliquiæ ejus & vestigia reperiuntur, casæ & tuguria, in quibus piscatores habitant.

Slavonia, Ducatus 5.

SLavonia regio quondam, Priscorum Prutenorum temporibus, pro Ducatu computabatur. A Principe Slavo nomine denominationem accepit. Ex majore parte à Lituanis Crucigerisque depopulata est. Eam à Lituania Memula fluvius disterminat. Has infra scriptas munitiones & arces complectitur cum civitatibus & oppidis:

Ragnera, à Crucigeris fratribus constructa anno incarnationis divinæ	1253
Tilsa, anno	1289
Renum, anno	1276
Licovia,	1273
Salavia,	1383
Labia,	1258
Tapia,	1255
Vintburgia,	1409
Christoverder,	1253
Boytia,	1338
Cestia,	1185
Norbeitia,	1381
Vensdorfa,	1391
Angerburgia,	1412
Dringofortia,	1403

Bar-

Reliquiæ ejus & vestigia reperiuntur, casæ & tuguria, in quibus piscatores habitant.

Slavonia, Ducatus 5.

SLavonia regio quondam, Priscorum Prutenorum temporibus, pro Ducatu computabatur. A Principe Slavono nomine denominationem accepit. Ex majore parte à Lituanis Crucigerisque depopulata est. Eam à Lituania Memelis fluvius disterminat. Has infra scriptas munitiones & arces complectitur cum civitatibus & oppidis.

Ragneta, à Crucigeris fratribus constructa anno incarnationis dominicæ	1289
Tilsa, anno	1276
Rennum, anno	1273
Licovia,	1359
Salavia,	1255
Labia,	1255
Tapia,	1409
Vintburgia,	1255
Christoverder,	1338
Boytia,	1185
Cestia,	1381
Norbeitia,	1391
Vensdorfa,	1418
Angerburgia,	1405
Driagofortia,	

Bar

Bartonia, Ducatus 6.

BArtonia à Barto Principe nominis etymologiam ducit. Cum Lituanis & Moschovitis, terminis disceptat. A Lituania 70 stagnis & solitudine, à Galindia vero flumine quodam finitur. Nunc magna ex parte à Lituanis & Crucigeris pervastata est. Arces has cum oppidis, à Crucigeris erectas, complectitur.

Nordemburga, munitio à Crucigeris erecta anno	1505
Iohansburga, anno	1268
Gurgburga,	1259
Insterburga,	1342
Rihteverder,	1396
Bartovia,	1365
Rhenum,	1375

Galindia, Regio 7.

HÆc regio à Galindo Principe Galindia nuncupata est. Cujus Masoviæ sylva ingens à Meridie fines excipit. Quondam tam populosa fuit, ut successu temporis, populus in ea progenitus, locum non haberet. Unde præpositi regionis obstetricibus severe mandarunt, ut nullam fœminei sexus post partum prolem, hac luce frui permitterent.

terent. quam rem cum minus observatam animadverterent, mamillas fœminis, ne amplius prolem educarent, amputarunt. quod facinus mulieribus summæ tristitiæ & miseriæ causa fuit. Erat autem in illa regione mulier quædam, auctoritate, nomine & potentia clara, quæ pro Prophetissa habebatur: oracula enim interrogantibus dabat. Huic cum mulieres calamitates suas exposuerunt, Prophetissa illa, miseræ sorti fœmineæ condolens, dolos quibus viros circumveniret, & perpetratum facinus ulcisceretur, expiaretque, indagare cogitareque cœpit; convocatisq; omnibus proceribus, & nobilioribus viris Galindiæ, monuit eos, ut Christianis bellum, sine ullo armorum genere, (eventus enim rerum prædicere solita erat) quam celerrime inferrent: hanc enim voluntatem deorum esse, serio affirmabat. quibus Galindæ auditis, sine ulla mora (certum enim esse credebant) juvenes senesque valida manu inermes in Polonorum & Masoviorum Christianorum provincias cum impetu excurrunt, nactaq; ingenti hominum & jumentorum præda, ad sua proficiscuntur. Interim vero captorum Christianorum aliquot aufugiunt, continuoque reliquis Christianis nunciant, quomodo Galindi sine armis

terent. quam rem cum minus observa-
tam animadverterent, mamillas femi-
nis, ne amplius prolem educarent, ampu-
tarunt. quod facinus mulieribus sum-
mæ tristitiæ & miseriæ causa fuit. Era
autem in illa regione mulier quædam
auctoritate, nomine & potentia cla-
quæ pro Prophetissa habebatur: ora
la enim interrogantibus dabat. Hi
cum mulieres calamitates suas exposu-
runt, Prophetissa illa, miseræ sorti femi-
neæ condolens, dolos quibus viros ci-
cumveniret, & perpetratum facinus u-
cisceretur, expiaretque, indagare cogi-
reque cœpit; convocatisq; omnibus pr-
ceribus, & nobilioribus viris Galin-
monuit eos, ut Christianis bellum, fi-
ullo armorum genere, (eventus enim fu-
rum prædicere solita erat) quam celer-
me inferrent: hanc enim voluntatem
deorum esse, serio affirmabat. quibus
Galindæ auditis, sine ulla mora (certum
enim esse credebant) juvenes senesque
valida manu inermes in Polonorum &
Masoviorum Christianorum provin-
cias cum impetu excurrunt, nactaq; in-
genti hominum & jumentorum præda,
ad sua proficiscuntur. Interim vero ca-
ptorum Christianorum aliquot aufu-
giunt, continuoque reliquis Christianis
nunciant, quomodo Galindi sine armis
i

in terram eruperint. Christiani re intellecta bene armati Galindos assecuti maxima cruentaque strage profligant, prædamque repetunt; bellumq; continuantes, fugientes hostes in regionem usque eorum persequuntur; quam armis & igne evertunt. reliquias tamen matronarum, ancillarum, & juvenum, in captivitatem abducunt. Has civitates & munitiones Galindia complectitur.

Orteleburgum castellum, cujus instaurationis annus est	1266
Rastemburgum oppidum,	1329
Neyburgum arx & oppidum,	1238
Passenhumia oppidum,	1388
Dreschlovia arx & oppidum,	1358
Lucia castellum,	1348
Lucemburgia oppidum,	1349

Varmia, Regio 8.

VArmia sive VVermelandia regio à VVarmo Principe nomen sortita est. à Pomesania provincia stagno, & flumine à Passaria discernitur: à Natangia parvis quibusdam fluviis. has arces cum civitatibus complectitur:

Ressel arx & civitas, extructa anno 1337.	
Sreburg arx, anno	1348
Bichofstein civitas,	1325
VVartemburga civitas,	1325

Allenſtein arx & civitas, 1367
Melſatia arx & civitas, 1326
Helſberga arx & civitas, 1320
VVermeditum arx & civitas, 1316
Gulſtadia civitas, 1326

Hogkerlandia, Provincia 9.

HOgkerlandia ſive Pomeſania à Principis nomine Hogo appellata eſt. Eam à Natangia, Paſſaria fluvius ſeparat: à Pomeſania, duo fluvii, Melſink & Draſen appellati. Haſque arces cum oppidis complectitur.

Brandemburgum caſtrum & oppidum, extructum anno 1258
Frauemburgum oppidum, 1279
Tolkiemit oppidum, 1365
Munhuſia caſtellum, 1365
Scharpovia, prædium, 1400
Elbingenſe caſtrum, conſtructum anno 1237
Civitas vero ipſa Elbinga, celebris & populoſa, emporio clara, inſtaurata eſt anno 1239

Culmenſis, Ducatus 10.

CVlmia Regio Pruſſiæ, à Culmo Principe denominationem trahit. A Polonia & Pomerania, Viſtula fluvio ſecernitur: à Pomeſania, flumine Oſſa: à Michlovia vero & Dobrinia territoriis, Dre-

Allenstein arx & civitas, [illegible]
Melsatia arx & civitas, [illegible]
Helsberga arx & civitas, [illegible]
VVermeditum arx & civitas, [illegible]
Gutstadia civitas, [illegible]

Hogkerlandia, Provincia 9.

HOgkerlandia sive Pomesania à Principis nomine Hogo appellata [illegible] Eam à Natangia, Passaria fluvius separat: à Pomesania, duo fluvii, Melsin & Drasen appellati. Hasque arces cum oppidis complectitur.

Brandemburgum castrum & oppidum, extructum anno [illegible]
Frauemburgum oppidum, [illegible]
Tolkiemit oppidum, [illegible]
Munhusia castellum, [illegible]
Scharpovia, prædium, [illegible]
Elbingense castrum, constructum anno [illegible]
Civitas vero ipsa Elbinga, celebris & populosa, emporio clara, instaurata est anno [illegible]

Culmensis, Ducatus 10.

CVlmia Regio Prussiæ, à Culmo Principe denominationem trahit. A Polonia & Pomerania, Vistula fluvio secernitur: à Pomesania, flumine Ossa: à Michlovia vero & Dobrinia territoriis Dr-

Drebnicz fluvio, fines suos dirimit. Has civitates & munitiones habet.

Culmina, civitas ampla, erecta anno 1223
VVentslavia arx, anno 1215
Aldusia castrum, 1238
Grandentz arx & civitas, 1299
Gugeleburga civitas, 1230
Schonse arx cum civitate, 1305
Strasburga arx & civitas, 1285
Bartonia arx, 1346
Neumarckt civitas, 1325
Rogosna arx, 1293
Colmense civitas, 1251
Torunia arx cum civitate amplissima, emporio clara, ad Vistulam condita anno 1235
Papavia arx, 1375
Frideck arx, 1331
Lipno arx, 1319
Lesna civitas, 1328
Golba arx & civitas, 1300
Luben arx cum civitate, extructa anno 1233
Reden civitas cum arce, 1233
Bergelavia arx, 1305
Lautergurgia arx, 1301

Hujus Ducatus titulo rex Poloniæ utitur.

Pomesania, provincia II.

POmesania à Pomesa principe, finitur ab aliis regionibus Vistula, Elbinga, Drusno, Drobnicz, VVessera. multæ in ea præclaræ arces & civitates, ut sequitur, habentur.

Marienburga civitas ampla, anno Domini 1302 extructa est: arx vero anno 1281 à fratribus Tevvtonicis erecta sub Magistro ordinis Hartmano Comite Heldroviensi, natura loci munitissima, valloque fortissimo & fossa profunda circumducta, muro & propugnaculis, ac commeatu copioso, apprime firmata, Regis Poloniæ præsidiis tenetur.

Nevvtichia opidum, extructum anno Domini	1319
Stum arx cum civitate,	1249
Cristburga arx & civitas,	1258
Preusmarck arx,	1329
Salfeld civitas,	1318
Merinek arx cum civitate,	1290
Holand arx & civitas,	1319
Lubstadia civitas,	1202
Osterrada arx & civitas,	1270
Rosenburga arx cum civitate,	1289
Marienverder arx cum civitate,	1311
Garnesia civitas,	1328
Germanica Eilovia arx cum civitate,	1337

Leb-

Pomesania, provincia 11.

POmesania à Pomesa principe, finitur ab aliis regionibus Vistula, Elbinga, Drusno, Drobnicz, VVessera. multæ in ea præclaræ arces & civitates, ut sequitur, habentur.

Marienburga civitas ampla, anno Domini 1302 extructa est: arx vero anno 1281 à fratribus Tevvtonicis erecta sub Magistro ordinis Hartmano Comite Heldroviensi, natura loci munitissima, valloque fortissimo & fossa profunda circumducta, muro & propugnaculis, ac commeatu copioso, apprime firmata Regis Poloniæ præsidiis tenetur.

Nevvtichia opidum, extructum anno Domini 1319

no Domini 1249

Stum arx cum civitate, 1258

Cristburga arx & civitas, 1315

Preusmarck arx, 1325

Salfeld civitas, 1290

Merinek arx cum civitate, 1313

Holand arx & civitas, 1301

Lobstadia civitas, 1270

Osterrada arx & civitas, 1289

Rosenburga arx cum civitate, 1311

Marienverder arx cum civitate, 1318

Garnesia civitas,

Germanica Eilovia arx cum civitate, 1337

Leb-

Lebmulia civitas, 1337

Hohenstein civitas, 1301

Schonembergia arx, 1319

Rosembergia civitas, 1315

Eilemburga civitas, 1299

Neumburga civitas cum arce, 1289

Salavia civitas cum arce, 1306

Michlovia, Provincia 12.

MIchlovia admodum angusta terra est. inter Brodnam & Drebnicz fluvios jacet. Hujus causa Poloni cum fratribus Teutonicis perpetuas rixas fovebant. Nullam arcem præter unam civitatem Strasburgam, & tres munitiones, Berklii, Dornik, & Mechloviam habet.

Pomeraniæ regionem amplissimam, longo tractu mari adjacentem, unde & nomen habet, in Poloniæ regionum descriptione latius indicabimus. De qua multa bella Poloni cum Prutenis gentilibus & Crucigeris habebant. In hac sita est celeberrima urbs Gedanum sive Dantiscum appellata. à mari Germanico uno miliari abest. eam celeberrimus fluvius Vistula præterlabitur, ibidemque amplissimis ostiis in mare exoneratur. Celeberrimum in ea totius Pomeraniæ & Prussiæ emporium est, regi Poloniæ subjecta, anno Domini 1285 translata.

Prutenorum prisca barbaries.

PRuteni Gentiles, barbarie indomita rigentes, perversi & infideles erant, vanas creaturas quaslibet pro Diis colebant, nec se ad fidem Christianam converti patiebantur. Idiomate proprio à Livonico non dissimili utebantur, Polonis & Masovitis tributarii erant, sed frequenter nacta occasione jugum excutiebant, ideo multa bella longo tempore Poloni cum eis tenuerunt. Postea anno Domini 1211, Conradus Masoviæ Princeps, ex regibus Polonorum genus ducens, à Prutenis Gentilibus sæpius variis excursionibus infestatus, ad Imperatorem Fridericum hujus nominis secundum, legatos destinavit, implorans auxilia adversus infideles Prutenos, qui libenter fratres ordinis Teutonici Crucigeros, à Saracenis tunc temporis Hierosolyma pulsos, in Prussiam 20000 misit, quibus Princeps Masoviæ Culmensem terram inprimis donavit, cum arce Dobrzinensi, hac conditione, ut tempore necessitatis subsidium sibi contra infideles Prutenos ferrent, Prussiamque subjugatam insimul partirentur. Hic quædam de origine Cucigerorum Teutonici ordinis subjiciemus.

Prutenorum prisca barbaries.

PRuteni Gentiles, barbarie indomita
rigentes, perversi & infideles erant,
vanas creaturas quaslibet pro Diis cole-
bant, nec se ad fidem Christianam con-
verti patiebantur. Idiomate proprio
Livonico non dissimili utebantur, Po-
lonis & Masovitis tributarii erant, fe-
frequenter nacta occasione jugum ex-
cutiebant, ideo multa bella longo tem-
pore Poloni cum eis tenuerunt. Post-
ea anno Domini 1211, Conradus Ma-
soviæ Princeps, ex regibus Polonorum
genus ducens, à Prutenis Gentilibus fr
pius variis excursionibus infestatus, a
Imperatorem Fridericum hujus nomi-
nis secundum, legatos destinavit, im-
plorans auxilia adversus infideles Pru-
tenos, qui libenter fratres ordinis Teu-
tonici Crucigeros, à Saracenis tunc tem-
poris Hierosolyma pulsos, in Prussiam
30000 misit, quibus Princeps Masoviæ
Culmensem terram inprimis donavit,
cum arce Dobrzinensi, hac conditione:
ut tempore necessitatis subsidium sib
contra infideles Prutenos ferrent, Pru-
siamque subjugatam insimul partiren-
tur. Hic quædam de origine Crucigero-
rum Teutonici ordinis subjiciemus.

Orig

Origo & Principium Teutonici ordinis.

ANno Domini 1188, cum Balduinus rex Christianus Hierosolymis regnaret, Saraceni & Barbari ex arce nomine Ptolomaida, latine Acona, Germanice Acris dicta, variis excursionibus Sanctam terram infestare solebant. Quamobrem Rex contra barbaros Saracenos auxilium petiit à Christianis. Longobardi igitur sexaginta galeras, & in his quinquaginta millia virorum, in subsidium miserunt, cum quibus multi homines probi, piæ peregrinationis causa, in terram Sanctam profecti sunt. Horum numerus erat 500, partim ex Saxonia, partim ex aliis provinciis Germaniæ. qui omnes in unam navem congregati, Aconam usque pervenerunt. ubi per integrum annum, cum infinita multitudine Christianorum, Aconam, antequam caperetur, oppugnaverunt. In oppugnatione, multi Christianorum, telis barbarorum læsi erant. unde in morbum inciderunt, passimq; sparsi, cum neminem in terra aliena, qui sublevaret inopiam, haberent, multi fame perierunt. Erant autem ex peregrinis præcipui, octo boni & pii viri Teutones, qui cum viderent Christianos tam

misere

misere interire, commiseratione ducti curam illorum susceperunt, diligentiaque illorum plurimi infirmi convaluerunt. Postea Xenodochium, sive hospitale, sub titulo beatæ virginis Mariæ, Aconæ erexerunt. Primusque Xenodochii præfectus, Henricus de Valpot electus est, ex Germania oriundus. hic maximam diligentiam in fovendis infirmis & egenis adhibuit. ultimum diem Aconæ peregit, ibidemque sepultus est, anno Domini 1190. Postea Balduinus Rex, Hierosolymis templum, & Xenodochium, pro pauperibus & pluribus nobilibus infirmis, qui in bello Aconiensi læsi erant, extruxit, sub titulo beatæ virginis Mariæ.

Tandem anno 1191 Clemens Papa huius nominis tertius hunc ordinem confirmavit, & intitulationem dedit fratribus Teutonicis, Xenodochii Hierosolymitani beatæ virginis Mariæ. Præterea Divi Augustini regulam illis servandam imposuit, Stemmateque cum cruce nigra eos insignivit.

Postea Patriarcha Hierosolymitanus, singulos fratres Teutonici ordinis à Pontifice Romano confirmatos, alba chlamyde ex utraque parte crucem nigram habente ornavit, sicque illi habitum suum susceperunt. Fuerunt qui ve-

stiti

misere interire, commiseratione ducti curam illorum susceperunt, diligentiaque illorum plurimi infirmi convaluerunt. Postea Xenodochium, sive hospitale, sub titulo beatæ virginis Mariæ, Aconæ erexerunt. Primusque Xenodochii præfectus, Henricus de Valpot electus est, ex Germania oriundus. hic maximam diligentiam in fovendis infirmis & egenis adhibuit. ultimum diem Aconæ peregit, ibidemque sepultus est, anno Domini 1190. Postea Balduinus Rex, Hierosolymis templum, & Xenodochium, pro pauperibus & pluribus nobilibus infirmis, qui in bello Aconiensi læsi erant, extruxit, sub titulo beatæ virginis Mariæ.

Tandem anno 1191 Clemens Papa hujus nominis tertius hunc ordinem confirmavit, & intitulationem dedit fratribus Teutonicis, Xenodochii Hierosolymitani beatæ virginis Mariæ. Præterea Divi Augustini regulam illis servandam imposuit, Stemmateque cum cruce nigra eos insignivit.

Postea Patriarcha Hierosolymitanus, singulos fratres Teutonici ordinis à Pontifice Romano confirmatos, alba chlamyde ex utraque parte crucem nigram habente ornavit, sicque illi habitum suum susceperunt. Fuerunt qui vestiti

stiti sunt, xxiv fratres laici & vii sacerdotes. His lorica indutis, gladio accincto, missam celebrare concessum erat. nullus barbam tondebat, & super saccum stramine impletum, regula jubente, dormiebant. sed statim hæc mira quadam metamorphosi immutata sunt.

Secundus, Henrico de Valpoth, primo magistro Xenodochii Hierosolymitani, Otto de Karpen nobilis Germanus, in magisterio successit, anno Domini 1200, sub Imperatore Romanorum Philippo hujus nominis II, & Innocentio summo Pontifice. Hic in humilitate & cordis simplicitate Deo & fratribus servivit. Sexto anno officium absolvit. Aconæque sepultus est.

Tertius ordinis magister Hermanus Brand Olsacensis, electus est sub Pontifice Innocentio III, & Philippo II, in ordine Germanorum Imperatorum XXII, anno 1206. Præfuit officio quatuor annis. Pauperibus quantum potuit satisfecit. Aconæ sepultus est.

Quartus, Hermanus à Salicen, Nobilis Misnensis, Ottonis, & Friderici II, Imperatorum, Innocentii III & Honorii Gregoriique IX, Pontificum, temporibus, anno Domini 1210, electus est. Hic omnium præclarissima privilegia Ordini à Pontifice, & Friderico II, Cæsare, conse-

consecutus est. Nam cum simultates & odia inter Pontificem Romanum & Fridericum Cæsarem exortæ essent: Ille hujusmodi cladem prudentia sua è medio sustulit. Sub eo Conradus Marchio Turingensis habitum suscepit. Bis mille nobiles, & auratos equites Germanos, in ordine habuit, quos 30 continuis annis rexit. Ejus temporibus fratribus Ordinis à Saracenis Hierosolyma pulsis, Prussia concessa est, Regum Poloniæ, Conradique Ducis Masoviæ, & Imperatoris Friderici II, concessu. Qorum viginti millia in Prussiam venerunt, Prussosque Gentiles, auxilio Polonorum, ex terra Culmensi ejecerunt.

Quintus Magister, Conradus Turingorum & Cathorum Marchio, sub Cælestino IV Pontifice, & Friderico II Imperatore, anno 1240, electus est, habitum Mariemburgæ in Prussia suscepit, cum multis nobilibus adolescentibus, & viris eximiis, ac prudentibus. Cum Prussis Gentibus multa bella gessit, magnoque labore fines Regionum Ordinis dilatavit, &, si quæ ruinam minarentur, illas resarciens optime conservavit. Postea è vivis excessit. Mariemburgæ sepultus est.

Sextus Ordinis Magister, Poppa ab Osterling, electus est Conradi IV Imperatoris

consecutus est. Nam cum simultates & odia inter Pontificem Romanum & Fridericum Cæsarem exortæ essent: Ille hujusmodi cladem prudentia sua è medio sustulit. Sub eo Conradus Marchio Turingensis habitum suscepit. Bis mille nobiles, & auratos equites Germanos, in ordine habuit, quos 30 continuis annis rexit. Ejus temporibus fratribus Ordinis à Saracenis Hierosolyma pulsis Prussia concessa est, Regum Poloniæ Conradique Ducis Masoviæ, & Imperatoris Friderici II, concessu. Qorum viginti millia in Prussiam venerunt, Prussique Gentiles, auxilio Polonorum, ex terra Culmensi ejecerunt.

Quintus Magister, Conradus Turingorum & Cathorum Marchio, sub Cælestino IV Pontifice, & Friderico II Imperatore, anno 1240, electus est. Habitum Mariemburgæ in Prussia suscepit, cum multis nobilibus adolescentibus, & viris eximiis, ac prudentibus. Cum Prussis Gentibus multa bella gessit, magnoque labore fines Regionum Ordinis dilatavit, &, si quæ ruinam minarentur, illas resarciens optime conservavit. Postea è vivis excessit. Mariemburgæ sepultus est.

Sextus Ordinis Magister, Poppa ab Osterling, electus est Conradi IV Imperatoris & Innocentii IV Pontificis temporibus, anno 1252. Multa præclara bella cum Prutenis, Livoniensibus, & Svvantopolo Duce Pomeranorum, gessit. Postea ante Ligniciam civitatem cum Conrado Silesiæ Duce, sanctæ Heduigis marito, à Tartaris totam fere Sarmatiam vastantibus interemptus est: à Christianis vero VVratislaviam delatus, ibique in Basilica divi Alberti, terræ mandatus est. Hujus magistri tempore Regiomontum constructum est.

Septimus Magister, Ioannes Sangerhusensis, officium suscepit, tempore Vilhelmi Comitis Flandriæ, Romanorum Imperatoris, & Alexandri IV Pontificis, anno 1263. Infidelium Prutenorum vires mirabiliter diminuit, Ordoque eo præsidente plurimum profecit. Dominicanorum Monasterium Toruniæ fundavit. Brandenburga quoque civitas cum arce, ejus temporibus ædificata est, anno Domini millesimo ducentesimo sexagesimo sexto. Tapia quoque munitio erecta. Annis duodecim præfuit. Treveris sepultus est.

Octavus Magister, Hartmanus, Comes Heldringensis, constituitur, sub Rodolpho XXVII Imperatore, Habsburgensi Comite, & Clemente IV Pontifice, anno Domini 1275. Vir pius & industrius exti-

extitit. Nadraviam Sudaviamque regiones Prussiæ debellavit, cum cæterisque finitimis longas acies tenuit. Eo præsidente, anno 1279, Menia civitas ædificata est. Anno Domini 1281 Marienburgense castrum erectum est. Venetiis ultimum diem clausit, ibidemque sepultus est.

Nonus Magister, Burchardus à Svvenden, sub Rodolpho Cęsare XXVII, & Pontifice Ioanne XXI, electus est anno 1283. Eo præsidente, fratres ordinis, cum Prussis infidelibus bellum acre larga sanguinis effusione gesserunt, eosque in integrum ad obedientiam compulerunt. Postea, septem annis in officio expletis, magistratu se abdicavit. Mortuus est Rodiis, ibidemque ad Basilicam S. Ioannis sepultus.

Decimus Magister, Conradus de Feuchtvangen, munus magisterii suscepit, sub Adolpho XXVIII Imperatore, & Nicolao IV Pontifice, anno 1290. Eo præsidente ordo multum profecit. Septem annis fratres in officio continuit. Pragæ Bohemiæ metropoli, spiritum exhalavit, Trebniciæque sepultus est.

Vndecimus Magister, Gotfridus, Comes de Oloch, electus est, sub Cæsare Adolpho XXVIII Germanorum Imperatore & Pontifice Cœlestino V, anno Domini

exstitit. Nadraviam Sudaviamque regiones Prussiæ debellavit, cum cæterisque finitimis longas acies tenuit. Eo præsidente, anno 1279, Menia civitas ædificata est. Anno Domini 1281 Marienburgense castrum erectum est. Venetiis ubi se mum diem clausit, ibidemque sepultus est.

Nonus Magister, Burchardus à Swanden, sub Rodolpho Cæsare XXVII, & Pontifice Ioanne XXI, electus est anno ... Eo præsidente, fratres ordinis, cum Prussis infidelibus bellum acre larga sanguinis effusione gesserunt, eosque in integrum ad obedientiam compulerunt. Publica, septem annis in officio expletis, magistratu se abdicavit. Mortuus est Rodiis, ibidemque ad Basilicam S. Ioannis sepultus.

Decimus Magister, Conradus de Feuchtvangen, munus magisterii suscepit, sub Adolpho XXVIII Imperatore, & Nicolao IV Pontifice, anno 1290. Eo præsidente ordo multum profecit. Septem annis fratres in officio continuit. Pragæ Bohemiæ metropoli, spiritum exhalavit, Trebniciæque sepultus est.

Vndecimus Magister, Gotfridus, Comes de Oloch, electus est, sub Cæsare Adolpho XXVIII Germanorum Imperatore & Pontifice Cœlestino V, anno Domini

mini 1267. Hic Venetia cum multis fratribus in Prussiam profectus est. Decem annis officium gessit. Postea Comitiis celebratis, magisterium resignavit, in Germaniamque profectus, è vivis excessit.

Duodecimus Magister, Sofridus de Feuchtvangen, anno 1307 creatus est, Alberti Imperatoris Austriæ Ducis & Clementis Pontificis temporibus. Hic sedem Venetiis, Prussiæ castrum Mariemburgam transtulit: nam in terra sancta, Venetiis, Neapoli, & in Anglia sedes suas & præclara ædificia propter quasdam simultates amiserat. Duobus annis officio præfuit. Mariemburgæ mortuus est.

Decimus tertius Magister Carolus Treverensis, susceptus est, sub Henrico VII Imperatore, & Clemente V Pontifice, anno 1309. Erat insignis vir, prudens & industrius. Anno Domini 1312, eo præsidente, Memula arx in Curlandia regione Prussiæ fundata est, ad propulsandos Lituanorum incursus. Tandem prædictus Magister à Pontifice Romam citatus, adeo crimen objectum auxilio Dei diluit, ut in adversariorum caput redundaret. Romaque discedens, in itinere, Viennæ morbo oppressus expiravit, ibique tumulatus est. Hujus tempore pestis per integrum annum tantopere grassata

ſata eſt,ut omnia frumenta penuria hominum in agris manerent.

Decimus quartus Magiſter, Vernerus Vrſelenſis, temporibus Cæſaris Ludovici 33 & Ioannis Pontificis 22 ſuſcepit officium ſuum,anno 1322,Ordini cum ſumma laude præfuit. Cito poſt interemptus eſt à fratre ordinis IoanneBunſdorfio,in vigilia ſanctæ Eliſabeth,cum ex veſpertinis precibus egrederetur.

Decimus quintus Magiſter, Ludolphus Dux Tuliſurgenſis,ſive Bruſvicienſis, ſub Ludovico XXXIII Cæſare & Ioanne Pontifice XXII Magiſterii celſitudinem ſuſcepit, anno 1325. Vir pius & ſapiens extitit.Fratres ad cultum divinum ſummopere compulit,largeque illis omnia adminiſtravit, ideo eos liberalitate obedientes ſibi effecit. Iuſtitiam magnopere adminiſtravit.

Decimus ſextus Magiſter, Dictrichus, Comes Aldemburgenſis, octogenarius jam electus eſt, temporibus Ludovici XXXIII Imperatoris,& Ioannis XXII Pontificis, anno Domini 1329. Eloquentia validus,autoritate gravis, juſtitiaque rigidus extitit. Gentilibus terrori fuit. Templum beatæ Mariæ virginis Mariemburgæ extruxit. Toruniæ obiit. tranſlatus Mariemburgam, in templo S.Annæ ſepultus eſt.

De-

sata est, ut omnia frumenta penuria ho-
minum in agris manerent.

Decimus quartus Magister, Vern-
Vrselensis, temporibus Cæsaris Ludo-
ci 33 & Ioannis Pontificis 22 suscepit of-
cium suum, anno 1322, Ordini cum sū-
ma laude præfuit. Cito post interre-
ptus est à fratre ordinis Ioanne Bu-
so, in vigilia sanctæ Elisabeth, cum ex-
spectinis precibus egrederetur.

Decimus quintus Magister, Lud-
phus Dux Tulisurgensis, sive Brunsvicen-
sis, sub Ludovico XXXIII Cæsare & Ioan-
ne Pontifice XXII Magisterii celsitudi-
nem suscepit, anno 1325. Vir pius & sa-
piens extitit. Fratres ad cultum divinum
summopere compulit, largeque illis om-
nia administravit, ideo eos liberaliter
obedientes sibi effecit. Iustitiam magno-
pere administravit.

Decimus sextus Magister, Districhus
Comes Aldemburgensis, octogenarius
jam electus est, temporibus Ludovici
XXXIII Imperatoris, & Ioannis XXII Pon-
tificis, anno Domini 1329. Eloquentia
validus, autoritate gravis, justitiaque ri-
gidus extitit. Gentilibus terrori fuit.
Templum beatæ Mariæ virginis Ma-
riemburgæ extruxit. Toruniæ obiit,
translatus Mariemburgam, in templo
S. Annæ sepultus est.

De-

Decimus septimus Magister, Rodolphus Dux Saxoniæ, Ludovici XXXIII Imperatoris ac Benedicti undecimi Pontificis tempore, in officium susceptus est, anno Domini 1339. Hic anno Domini 1341 magnas copias conscripsit, Neumarcoviamque oppugnavit. Interim vero Lituani Prussiam invaserunt, eamque fere totam igne & cædibus consumpserunt, multos captivos abducentes. quæ causa illi tantum mærorem attulisse creditur, ut mente captus, ab officioque depositus, præ mærore vitam terminarit. In Marienverderque civitate sepultus est.

Octodecimus Magister, Henricus Dusmariensis, Clementis VI Pontificis tempore officii dignitatem consecutus est. Sex annos in regendo ordine consumpsit. Cum Lituanis & Rutenis bellum egregium, in die purificationis beatæ Mariæ, gessit, auxilioque divino decem millia inimicorum prostravit. E vivis postea decessit, Mariemburgæque humatus est. Hic virginum cœnobium, Lebenich dictum, Regiomonti erexit.

Decimus nonus Magister, Henricus Kimpradiensis, Carolo Cæsare XXXII & Clemente VI imperantibus, ad dignitatem Magisterii accessit, anno 1348. Eo præsidente Ordo doctis viris abun-

davit. Fratres in timore & amore Dei instruxit, annis 31 officio præfuit, Mariemburgæ vitam terminavit, ibidemque sepultus est.

Vigesimus Magister, Conradus Zolner, temporibus Venceslai xxxIII Imperatoris Romani, & Vrbani sexti Pontificis, ad officium vocatus est, anno Domini 1379. Multa egregia bella & facinora, contra Gentiles Lituanos & Samogitas, temporibus Keystudi, Iagielonis, Vitoldi, & Suidrigelonis, Ducum Lituaniæ, gessit. Ordinem in potestate octo annis tenuit. Mariemburgæ naturæ debitum persolvit.

Vigesimus primus, Conradus Valenrodensis, Venceslai xxxIII Imperatoris, & Bonifacii Pontificis tempore, munus Magisterii oblatum suscepit, anno 1388. Vehemens & iracundus extitit, totis viribus bello incumbebat. Monachos, Sacerdotes, & omnes ecclesiasticos, furore percitus odio persequebatur, nullumque in hora mortis ad se venire passus est. Anno 1321 fratres ordinis, armata manu, per fluvium Crononem, Lituanis Nemen dictum, ad arcem Cavvnensem in Lituaniam navibus terraque perve-nerunt, ibique tres munitiones celerrime erexerunt, Neuverder, & Ritever-der, & Meremburg appellatas. ex his Cru-

cigeri

davit. Fratres in timore & amore Dei instruxit, annis 31 officio præfuit, Marienburgæ vitam terminavit, ibidemque sepultus est.

Vigesimus Magister, Conradus Zol- ner, temporibus Vencesslai XXXIII Im- peratoris Romani, & Vrbani sexti Pon- tificis, ad officium vocatus est, anno Domini 1379. Multa egregia bella & fa- cinora, contra Gentiles Lituanos & Sa- mogitas, temporibus Keystudi, Iagie- lonis, Vitoldi, & Suidrigelonis, Ducum Lituaniæ, gessit. Ordinem in potestate octo annis tenuit. Mariemburgæ naturæ debitum persolvit.

Vigesimus primus, Conradus Valen- rodensis, Vencesslai XXXIII Imperatoris & Bonifacii Pontificis tempore, munus Magisterii oblatum suscepit, anno 1388. Vehemens & iracundus extitit, totis vi- ribus bello incumbebat. Monachos, Sa- cerdotes, & omnes ecclesiasticos, furore percitus odio persequebatur, nullumque in hora mortis ad se venire passus est. Anno 1321 fratres ordinis, armata manu, per fluvium Crononem, Lituanis Ne- men dictum, ad arcem Cawnensem in Lituaniam navibus terraque perve- nerunt, ibique tres munitiones celer- rime erexerunt, Neuverder, & Ritever- der, & Meremburg appellatas. ex his Cru- cigeri

cigeri Lituanis magna damna infere- bant, regionem igne & ferro vastando, incolasque occidendo.

Vigesimus secundus Magister, Conra- dus Iungingen, ad munus obeundum vocatus est, Vencesslao XXXIII Impera- tore & Bonifacio Pontifice præsidenti- bus. Hic propter morum probitatem magnam laudem apud omnes obtinuit, pacisque observantissimus erat. Ideo ab Ordinis fratribus eum multa pati opor- tebat. Annis duodecim officio præfuit. Postea ex carceribus corporis liberatus, Marienburgæ Divæ Annæ templo hu- matus est.

Vigesimus tertius Magister, Vlricus de Iungingen, Conradi frater, Rupperto XXXIV Cæsare & Gregorio XII Pontifice munia obeuntibus, officium suscepit, anno 1404. Strenuus & bellicosus vir ex- titit. Regulas Ordinis non admodum observavit. Consanguineos odio prose- quebatur, illorumque arces partim eri- puit, partim destruxit. Cum Lituanis & Polonis plurima bella gessit. Hunc post- ea Iagielo Rex Poloniæ, & Lituaniæ ma- gnus Dux Vitoldus, cruento prælio pro- fligavit: ubi & ipse, cum plurimis Com- mendatoribus, quorum ducenti recen- sentur, cecidit. Dux quoque Stetinensis, & Olesnicensis, Kerczdorffque Dux ex-

ercitus Crucigerorum, à Polonis capti. Quinque millia Crucigerorum à Polonis cæsa sunt, Lituanorum tamen in castris Polonorum militantium septem millia trucidata fugataque in primo conflictu.

Vigesimus quartus Magister, Henricus Comes Flavensis, sub Sigismundo XXXV Imperatore & Ioanne XXIII pontifice electus est. Hic volebat ulcisci injuriam quæ à Polonis Crucigeris illata erat: sed antequam quicquam inciperet, ab officio dejectus est, & Engelsburgæ in carceres conjectus, deinde ad Leksteg missus. ubi septimo anno in vinculis peracto fatis concessit. Sepultus Marieburgę.

Vigesimus quintus, Michael Sterbergensis, Imperatoriæ culinæ Magister, Sigismundo XXXV sceptrum tenente & Ioanne XXIII Romano pontifice, ordini præpositus est, anno Domini 1410. Primo anno, cum suscepisset officium, Iagielo Rex Poloniæ, & Vitoldus Dux Lituaniæ, Osterrodam, Helsburgensemque Episcopatum, Resenburgam, Elbingam, & Christburgum civitates depopulati sunt. Argentoratum obsederunt, re tamen infecta discesserunt. Novem annis Ordinis curam gessit. Postea, ut deponeretur, precibus obtinuit. Gedani vitam finivit, Marienburgæ vero sepultus est.

Vige-

ercitus Crucigerorum, à Polonis capt
Quinque millia Crucigerorum à Polonis
cæſa ſunt, Lituanorum tamen in caſtris
Polonorum militantium ſeptem millia
truci lata fugataque in primo conflictu
Vigeſimus quartus Magiſter, Hen
cus Comes Plavenſis, ſub Sigiſmundo
xxxv Imperatore & Ioanne xxiii po
fice electus eſt. Hic volebat ulciſci inju
riam quæ à Polonis Crucigeris illata
rat: ſed antequam quicquam inciperet
ab officio dejectus eſt, & Engelſburg
in carceres conjectus, deinde ad Leſzn
miſſus. ubi ſeptimo anno in vinculis pe
acto fatis conceſſit. Sepultus Marieburg
Vigeſimus quintus, Michael Sterbe
genſis, Imperatoriæ culinæ Magiſter
Sigiſmundo xxxv ſceptrum tenente &
Ioanne xxiii Romano pontifice, ordini
præpoſitus eſt, anno Domini 1410. Pri
mo anno, cum ſuſcepiſſet officium, Ja
gielo Rex Poloniæ, & Vitoldus Du
Lituaniæ, Oſterrodam, Helſburgenſem
que Epiſcopatum, Reſenburgam, Elbin
gam, & Chriſtburgum civitates depo
pulati ſunt. Argentoratum obſederunt,
re tamen infecta diſceſſerunt. Novem
annis Ordinis curam geſſit. Poſtea, ut
deponeretur, precibus obtinuit. Gedani
vitam finivit. Marienburgæ vero ſepul-
tus eſt.

Vige-

Vigeſimus ſextus, Paulus Rudolſienſis, Sigiſmundi xxxv Imperatoris & Martini pontificis tempore, Magiſterii celſitudinem conſecutus eſt, anno Domini 1419. Hujus tempore provinciæ & civitates Pruſſiæ ad Regem Poloniæ Caſimirum defecerunt, & jugum Crucigerorum excuſſerunt. Officium novem annis hic magiſter retinuit, mortuus tandem, Marienburgæque ſepultus.

Vigeſimus ſeptimus, Conradus Erlſhuſius, Alberti xxxix Romani Imperatoris tempore, officium ſuſcepit, anno 1438. Hic à bello, quoad vixit, abſtinuit, nimio dolore ob fratrum perverſitatem conſumptus. Mariemburgæ mortuus, ibidemque ſepultus.

Vigeſimus octavus, Ludovicus Herlihuſius, ſub Cæſare Friderico hujus nominis III, fratres regere cœpit, anno 1450. Hujus tempore Pruſſia ab Ordine deſcivit, ad Regemque Poloniæ Caſimirum major pars eorum defecit. Milites quoque Ordinis præſidiarii Marienburgam Regi anno Domini 1457 pro ſumma 476000 florenorum vendiderunt, cum aliis caſtris & civitatibus. Poſtea Rex Poloniæ, capta arce Choiinicze, pacem cum Crucigeris iniit. Atque ab hoc tempore Pomerania Regno Poloniæ adjuncta eſt, pro qua Poloni

X 4 150

150 annis perpetuo cum Crucigeris belligerabant.

Vigesimus nonus, Henricus Rheus, Comes Plavensis, dignitatem Magisterii assecutus est, sub Friderico hujus nominis III Imperatore, anno Domini 1467. Vndecim hebdomadis officio præfuit. Regiomonti in Cathedrali Ecclesia terræ mandatus est.

Trigesimus Magister, Henricus Comes Rihterbergensis, anno 1470 officium suscepit, præsidentibus Friderico III Imperatore, & Sixto Pontifice hujus nominis quarto. Fuit vir rigidus furibundusque. Theodorum Episcopum Prussiæ captum, in vinculis fame peremit. Ordini annis septem præfuit. Regiomonti sepultus est. Hujus tempore bellum sacerdotum in Germania fuit.

Trigesimus primus, Martinus Truchses VVeczhausensis, sub Friderico III Imperatore, & Sixto IV Pontifice, ordini præfectus est. Duodecim annis præfuit. Casimiro, regi Poloniæ, obedientiam præstitit. Regiomonti mortuus, ibidemque sepultus est.

Trigesimus secundus Magister, Ioannes de Tiefen ex Helvetia, celebri familia oriundus, Maximiliano sceptrum tenente, & Iulio Pontifice præsidente, Ordinem in tutelam suscepit, anno 1489.

Eodem

no annis perpetuo cum Crucigeris bel-
ligerabant.

Vigesimus nonus, Henricus Rics
Comes Plavensis, dignitatem Magistri
assecutus est, sub Friderico hujus nomi-
nis III Imperatore, anno Domini 14..
Undecim hebdomadis officio præfuit.
Regiomonti in Cathedrali Ecclesia terræ
mandatus est.

Trigesimus Magister, Henricus Co-
mes Ribterbergensis, anno 1470 offi-
cium suscepit, præsidentibus Friderico
III Imperatore, & Sixto Pontifice hujus
nominis quarto. Fuit vir rigidus fur-
bundusque. Theodorum Episcopum
Prussiæ captum, in vinculis fame pere-
mit. Ordini annis septem præfuit. Regio-
monti sepultus est. Hujus tempore bel-
lum sacerdotum in Germania fuit.

Trigesimus primus, Martinus Truch-
ses VVeczhausensis, sub Friderico III
Imperatore, & Sixto IV Pontifice, ordi-
ni præfectus est. Duodecim annis præ-
fuit. Casimiro, regi Poloniæ, obedien-
tiam præstitit. Regiomonti mortuus,
ibidemque sepultus est.

Trigesimus secundus Magister, Ioan-
nes de Tiefen ex Helvetia, celebri fami-
lia oriundus, Maximiliano sceptrum
tenente, & Iulio Pontifice præsidente,
Ordinem in tutelam suscepit, anno 1489.

Eodem

Eodem anno Polonia Regi juramentum præstitit. Postea eidem regi Ioanni Alberto auxilium contra Valachos ferens, cum exercitu profligatus, ipseque peremptus est. Regiomontum delatus, ibidem terræ mandatur.

Trigesimus tertius, Fridericus Dux Saxoniæ, Turingorum & Hermandurorum Marchio, Maximiliani Imperatoris & Iulii Pontificis temporibus, anno Domini 1468, in festo divi Michaelis, Regiomonti Magistratum suscepit. Nunquam Regi Poloniæ juramento se obstringere voluit. qua de causa à Polonis sæpius infestatus, in patriam suam Hermanduriam profectus. ubi, duodecim annis extra Ordinis fines exactis, mortuus est. Hujus tempore Ioannes Albertus Rex Poloniæ e vivis decessit, cui in regno Alexander frater germanus successit.

Trigesimus quartus, Albertus Marchio Brandenburgensis, Casimiri regis Poloniæ nepos, Maximiliani Cæsaris & Iulii Pontificis temporibus, Ordini solenniter cum ingenti pompa Regiomonti præfectus est, anno Domini 1512. Sigismundo Regi Poloniæ avunculo suo juramentum præstare noluit, sed arces necessariis omnibus munivit, ut se contra Polonorum incursum defenderet.

Magnum & diuturnum bellum cum Rege Poloniæ habuit, in quo ex utraque parte multi ceciderunt, eam ob causam, quod juramento se obstringere Regi noluisset.

Gesta hujus Magistri tempore præcipua.

ANno Domini 1519, in autumno, inter Sigismundum Regem Poloniæ, & Magistrum Prussiæ Albertum Marchionem, bellum ortum est. Anno 1520 Albertus Marchio, die festo Circumcisionis Christi, Bransbergam inopinate occupavit. Eodem anno, Mielzak, Milimliin, Regi traditæ sunt, cum aliis pluribus civitatibus castrisque. Quadragesimali tempore, mense Aprili, copiæ Regis Oland, civitatem & arcem sub Magistro cœperunt. Eodem anno Brandemburga arx & civitas à Polonis capta & depopulata est.

Anno Domini 1520, Volfangus Dux Schonemburgensis, cum exercitu Ordinis decem millium peditum & quatuor millium equitum, Gedanum oppugnavit, ex episcopique monte (ut vulgo vocant) civitati imminenti, quater mille globos tormentorum bellicorum, in civitatem frustra tamen exoneravit. nullum enim hominem læsit, sibi vero ingens damnum in tormentis & globulis

intulit:

Magnum & diuturnum bellum cum Rege Poloniæ habuit, in quo ex utraque parte multi ceciderunt, eam ob causam, quod juramento se obstringere Regi noluisset.

Gesta hujus Magistri tempore præcipua.

ANno Domini 1519, in autumno, inter Sigismundum Regem Poloniæ, & Magistrum Prussiæ Albertum Marchionem, bellum ortum est. Anno 1520 Albertus Marchio, die festo Circumcisionis Christi, Bransbergam inopinate occupavit. Eodem anno, Mielzak, Mislimliin, Regi traditæ sunt, cum aliis pluribus civitatibus castrisque. Quadragesimali tempore, mense Aprili, copiæ Regis Oland, civitatem & arcem sub Magistro ceperunt. Eodem anno Brandemburga arx & civitas à Polonis capta & depopulata est.

Anno Domini 1520, Volfangus Dux Schonemburgensis, cum exercitu Ordinis decem millium peditum & quatuor millium equitum, Gedanum oppugnavit, ex episcopique monte (ut vulgo vocant) civitati imminenti, quater mille globos tormentorum bellicorum, in civitatem frustra tamen exoneravit. nullum enim hominem læsit, sibi vero ingens damnum in tormentis, & globulis intulit:

intulit: nam ex muro civitatis tormentum unum præstantissimum, in mille frusta concussum est, & si aliquis ex exercitu se ostenderet, in hunc quatuor vel quinque tormenta ex turribus civitatis exonerabantur. tantaque miseria & penuria omnium Crucigerorum milites afflicti erant, ut multis suorum desideratis, quibusdam captis, fuga sibi ab obsidione consulere cogerentur. Interea vero Poloniæ Rex, in subsidium Gedanensibus 1200 equitum electorum misit, qui milites Crucigerorum à Gedani obsidione discedentes, insecuti sunt, plurimosque ex eis trucidaverunt, quosdam captivos abduxerunt, multi etiam à Cassubiis & Pomeranis jugulati sunt. Postea Regius exercitus Dirschoviam & Stargerdum arces occupavit. Choiinicz quoque arx cum civitate capta est. postea cæteræ civitates & arces ultro se Regi Poloniæ obtulerunt, & milites Ordinis una cum Crucigeris ex Prussia sunt ejecti.

Anno Domini 1525, die octava Aprilis, Prussia, quam primum religiosi Crucigeri videlicet tenuerunt, in mundanam politiam & principatum sæcularem cessit. Albertus enim Marchio Brandenburgensis, in ordine trigesimus quartus & ultimus Magister Crucigerorum, belli cum Rege Poloniæ pertæsus,

tæsus, difficileque contra stimulum calcitrare videns, Regem sibi per internuntios fratres & affines suos reconciliavit, Cracoviamque veniens, juramentum solenniter Regi Poloniæ Sigismundo, in Majestate Regia ad id fabricata in medio foro Cracoviensi sedenti, Regalibusq; induto præstitit, cum multis Principibus. Ibiq; prædictum Albertum Marchionem Brandenburgensem, post juramentum solenniter præstitum, Sigismundus Rex principem secularem, equitemque, ut vocant, auratum creavit. Terrasque omnes Prussiæ certis sub conditionibus, eidem, ut feudali, clientique, & subdito suo concessit, vexillumque illi suum sub insigniis Polonicis dedit. Atq; hic finit ordo ille, ut vocant, Tevvtonicorum Crucigerorum in Prussia. Anno Domini 1526, Alberto Prussiæ Duci, soror Regis Daniæ in matrimonium data est, ex qua suscepit filium, Albertum Fridericum modernum ducem Prussiæ, qui etiam post mortem patris Regi Poloniæ juramentum homagiumque solenniter præstitit. Nunc, quo ordine & quibus ceremoniis hoc juramentum præstitum sit, quoniam ipse præsens rerum spectator fui, breviter dicam.

Anno Domini 1569, mense Iulio, in Comitiis regni generalibus, Lublini celebratis,

tectus, difficileque contra stimulum calcitrare videns, Regem sibi per internuntios fratres & affines suos reconciliavit, Cracoviamque veniens, juramentum solenniter Regi Poloniæ Sigismundo, in Majestate Regia ad id fabricata in medio foro Cracoviensi sedenti, Regalibusq; induto præstitit, cum multis Principibus. Ibiq; prædictum Albertum Marchionem Brandenburgensem, post juramentum solenniter præstitum, Sigismundus Rex principem secularem, equitemque, ut vocant, auratum creavit, Terrasque omnes Prussiæ certis sub conditionibus, eidem, ut feudali, clientique & subdito suo concessit, vexillumque suum sub insigniis Polonicis dedit. Atque hic finit ordo ille, ut vocant, Teutonicorum Crucigerorum in Prussia. Anno Domini 1526, Alberto Prussiæ Duci, soror Regis Daniæ in matrimonium data est, ex qua suscepit filium, Albertum Fridericum modernum ducem Prussiæ, qui etiam post mortem patris Regi Poloniæ juramentum homagiumque solenniter præstitit. Nunc, quo ordine & quibus ceremoniis hoc juramentum præstitum sit, quoniam ipse præsens rerum spectator fui, breviter dicam.

Anno Domini 1569, mense Julio, in Comitiis regni generalibus, Lublini celebratis,

bratis, Albertus Fridericus Marchio Brandenburgensis, Alberti Ducis Prussiæ prædicti filius, patri in Principatu succedens, juramentum Regi Poloniæ præstitit, hoc modo. Decima nona die Julii, amplissimum suggestum (sive Majestas ut dicitur Regia) tectum sericeis & stragulis tapetisque pretiosis, in suburbio Lublinensi sumptuose erigitur, ubi Rex sessurus esset. Concursus fit ad forum immensæ hominum multitudinis, opplentur viæ, omnesq; plateæ, quacunque incessus erat. satagit pro se quisque vel ornatus splendido vestitu, vel armis instructus apparere. Interim Majestas regia ex arce in thronum proficiscitur; cingitur ingenti & splendida Senatorum Procerumque universi Regni corona, præcedentibus Principibus viris, ac omnis ordinis consiliariis, & aulicis. Vexillumque pulcherrimum & amplissimum album, novo Duci de more cum insigniis donandum, Erasmus Debinski, Cancellarii regni filius, præferebat. Postea Rex in domum quandam suggesto oppositam divertitur, ibique ornatu regali induitur, sandaliis videlicet aureis, alba Dalmatica, & chlamyde, sive Piviali ex panno aureo confecta, & Corona regia aurea, gemmis lapidibusque pretiosis concinne affabreq; ornata; chirothe-

cas quoque annulis gemmiſque ornatas manibus impoſuit. Induta Majeſtas regia ornamentis regalibus, de modo illa in ſuggeſtum procedit media inter reverendiſſimos Dominum Iacobum Vchanski Archiepiſcopum Gneſnenſem primatem regni, ac Dominum Padnievvski Epiſcopum Cracovienſem, præcedentibus & ſubſequentibus contigue primariis Dominis, Conſiliariis, Spiritualibuſque. Gladium evaginatum ancipitem Dominus Andreas Zborovvski, Gladiator (ut dicitur) Regni, præferebat. Pomum aureum, cruce inſignitum, Petrus Zborovvski, palatinus Sendomirienſis, portabat, & ſceptrum Staniſlaus Myſlkovvski, palatinus Cracovienſis, anteferebat. Cum itaque ſacra regia Majeſtas in ſolio ſedit, quatuor Germani proceres Pruſſiæ, nomine Ducis ſui, ſupplices venerunt, & genibus flexis unus eorum orationem facundo lepore ad S. R. M. recitavit: Oratione finita, regia Majeſtas quatuor conſiliarios ſuos cum illis quatuor Germanis ad Ducem Pruſſiæ accerſendum miſit. Veniens itaque illuſtriſſimus princeps Albertus Fridericus, diſertiſſima facundia, orationem fecit ad S.R.M, ſingularem fidem, ſupplicitatem, & ſubjectionem teſtantem. Reſponſum eſt poſtea ipſi principi conſilia-

cas quoque annulis gemmisque orna
manibus imposuit. Induta Majestas re
gia ornamentis regalibus, de modo
in suggestum procedit media inter re
verendissimos Dominum Iacobum V
chanski Archiepiscopum Gnesnensem
pri natem regni, ac Dominum Pa
nievvski Episcopum Cracoviensem, pr
cedentibus & subsequentibus con
primariis Dominis, Consiliariis, Spiritu
libusque. Gladium evaginatum aute
tem Dominus Andreas Zborovvski, G
diator (ut dicitur) Regni, præferebat. Po
mum aureum, cruce insignitum, Petr
Zborovvski, palatinus Sendomiriensis
portabat, & sceptrum Stanislaus My
kovvski, palatinus Cracoviensis, ante
rebat. Cum itaque sacra regia Majestas
in solio sedit, quatuor Germani proce
res Prussiæ, nomine Ducis sui, supplices
venerunt, & genibus flexis unus eorum
orationem facundo lepore ad S. R. M
recitavit: Oratione finita, regia Maj
stas quatuor consiliarios suos cum il
quatuor Germanis ad Ducem Prussiæ
accersendum misit. Veniens itaque il
lustrissimus princeps Albertus Frideri
cus, disertissima facundia, orationem
fecit ad S.R.M, singularem fidem, sup
plicitatem, & subjectionem testantem.
Responsum est postea ipsi principi con

filiariisque ejus Latinis verbis, nomine Regis, Sacram regiam majestatem tam ipsum principem quam omnes subditos & optimates ejus, omni favore & gratia complecti defendereque velle. His finitis accessit princeps ad solium, & pedes regios genu flexus cum summa reverentia accepit: accepitque de sacra regia majestate manibus vexillum album insignitum aquila nigra, cum literis S & A colligatis in pectore, cum institutione ore Regio facta his verbis: Nos Sigismundus Augustus Rex, annuentes vestris & vestrorum subditorum precibus, tradimus & concedimus Illustritati tuæ, prout parenti tuo illustrissimo tradideramus, in feudum, terras, civitates, oppida, & arces in Prussia: & ad eas Illustritatem tuam investimus, per hujus vexilli traditionem: ac instituimus gratia & benignitate nostra, qua tuam Illustritatem uti nepotem nostrum carissimum complectimur, speramusque, quod ejus beneficentiæ nostræ, & memor & grata fidelisque Illustritas tua sit futura. Deinde princeps Prussiæ caudam vexilli tenens, super libro Evangeliorum in hæc verba juramentum præstitit.

Ego Albertus Fridericus, Marchio Brandenburgensis, in Prussia, Stetinensis, Pomeraniæ, Slavorum, Cassubiorum

Dux,

Dux, Princeps Rugię & Burggrabius Norimbergensis, promitto & juro, quod Serenissimo Principi ac Domino, Domino Sigismundo Augusto Regi Poloniæ Invictissimo, Magno Duci Lituaniæ, Russiæque ac omnium terrarum Prussiæ Domino & Hæredi, sicut meo naturali hæreditarioque Domino, & ejus Sacræ Majestis hæredibus, & successoribus regibus, & Regno Poloniæ, ero fidelis & obsequens, ejusque Majestatis ac hæredum & totius regni Poloniæ bonum procurabo, & damnum præcavebo, ac omne id faciam, quod ad fidelem vassallum feudalemque pertinet. ita me Deus adjuvet, & hoc sanctum Dei Evangelium. Accepto hujusmodi juramento Majestas Regia gladium ancipitem, à Gladiatore Regni, Domino Andrea Zborovvski accepit, novumque Ducem ter præcinxit, inclinatum de more, dicens: Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime. Postea ei torquem auream, Regio munere non indignam imposuit. Mox omnis Ordinis Nobiles qui ad Equestre munus contendebant (in quorum ego numero; eodem more præcinctus fui) præcincti sunt. Quibus omnibus ex ordine solenniter peractis, ac depositis Regalibus indumentis, cum toto illo comitatu Duceque Prussiæ cum suis

Dux, Princeps Rugiæ & Burggrabius Nurimbergensis, promitto & juro, quod Serenissimo Principi ac Domino Domino Sigismundo Augusto Regi Poloniæ Invictissimo, Magno Duci Lituaniæ Russiæque ac omnium terrarum Prussiæ Domino & Hæredi, sicut meo naturali hæreditarioque Domino, & sacræ Majestatis hæredibus, & successoribus regibus, & Regno Poloniæ, fidelis & obsequens, ejusque Majestatis hæredum & totius regni Poloniæ bonum procurabo, & damnum præcavebo, ac omne id faciam, quod ad fidelem vasallum feudalemque pertinet. ita me Deus adjuvet, & hoc sanctum Dei Evangelium. Accepto hujusmodi juramento Majestas Regia gladium ancipitem, à Gladiatore Regni, Domino Andrea Zborovski accepit, novumque Ducem præcinxit, inclinatum de more, dicens: Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime. Postea ei torquem auream Regio munere non indignam imposuit. Mox omnis Ordinis Nobiles qui ad Equestre munus contendebant (in quorum ego numero, eodem more præcinctus fui) præcincti sunt. Quibus omnibus ex ordine solenniter peractis, ac depositis Regalibus indumentis, cum toto illo comitatu Duceque Prussiæ cum suis

suis præcedente in arcem rediit.

Descriptionis Prussiæ continuatio.

Hæc autem Prussiæ regio, plerisque sinuosis flexibus est ubique amœna, & oportunis portibus maris Baltici maxime commoda. urbium illustrium, oppidorum, arciumque frequentia & opimis incolarum divitiis, opibusque ac terræ ubertate, supra modum claret. Pecoris omnigeni inæstimabili copia, piscationibus, venationibusque & sylvis fructuosissimis, aërisque temperie, cum amœnitate conjuncta, prædita est. & postquam fidem Christianam Prussia suscepit, 72 arces præcipuas & 62 civitates principales habuit, à Crucigeris domus Teutonicæ erectas. quarum numerus nunc, temporis successu, plurimum crevit. multæ enim & frequentes civitates ac oppida, munitionesque, tam à Polonis quam Crucigeris vario Marte utrinque decertantibus extructæ sunt. Longitudo ejus ex Aquilone in Austrum, à Torunia urbe confini Masoviæ usque ad Memulam castrum cum oppido, quinquaginta octo miliaribus extenditur. In latitudinem vero quinquaginta miliaribus, Lituanos, & Masovitas contingens, patet.

Flumina præcipua & principalia in Prussi-

Prussia duodecim reperiuntur. Istula sive Vistula, quæ Silesiam, Poloniam, Masoviam & Prussiam præterlabitur. similiter Cronon sive Nemen ex Lituania decurrrens, Nogat, Elbinga, VVesera, Passaria, Alla, Prægel, Ossa, Drebnicz, Lica, Lavia. Extant quoque alia plura flumina omni genere piscium abundantia, minus tamen hominibus, præcipue externis, cognita. Lacubus plurimis, aliquando septem miliaribus Polonicis patentibus, piscibusque omnis generis exundantibus, undiq; scatet. Gummi quoque genus lucidissimum, quod succinum sive glessum, vulgariter Burstin vocatur, in litore maris Baltici copiose colligitur. Cum autem Prussia, ut copiose superius descripsimus, barbarorum colonia antiquitus fuerit; Polonorum ac Teutonicorum armis subactam, sacrisque initiatam se agnoscit, qui in eam colonias suas, barbaris penitus fere extirpatis, deduxerunt. nuncque tam Polonis, quam Germanis equitibus, pariter civibus agricolisque, frequens est. Barbarorum tamen reliquiæ ad Curlandicum lacum hucusq; supersunt, qui cum Livonibus & Lituanis vicinis, idiomate, moribus, habituque, concordant. Porro nulla in universo Poloniæ Regis dominio regio reperitur, quæ tam fre-

Prussia duodecim reperiuntur. ...
ve Vistula, quæ Silesiam, Poloniam, ...
soviam & Prussiam præterlabitur. ...
liter Cronon sive Nemen et ...
decurrens, Nogat, Elbinga, ...
Passaria, Alla, Pregel, Ossa, ...
Lica, Laria. Extant quoque alia ...
mina omni genere piscium abund...
minus tamen hominibus, præcipue ...
ternis, cognita. Lacubus plurimis ...
quando septem miliaribus Polonicis ...
tentibus, piscibusque omnis generis ...
undantibus, undiq; scatet. Gummi ...
que genus lucidissimum, quod succinum ...
sive glessum, vulgariter Bursslin vo...
tur, in litore maris Baltici copiose col...
gitur. Cum autem Prussia, ut copi...
superius descripsimus, barbarorum ...
lonia antiquitus fuerit; Polonorum ...
Teutonicorum armis subactam, ...
que initiatam se agnoscit, qui in eas ...
colonias suas, barbaris penitus ex...
tirpatis, deduxerunt. nuncque tam Po...
lonis, quam Germanis equitibus, par...
ter civibus agricolisque, frequens ...
Barbarorum tamen reliquiæ ad Cu...
landicum lacum hucusq; supersunt, qu...
cum Livonibus & Lituanis vicinis, idio...
mate, moribus, habituque, concordant.
Porro nulla in universo Poloniæ Reg...
dominio regio reperitur, quæ tam fre-
quen-

quentibus civitatibus, arcibus & oppidis, ut Prussia, abundet.

Hæc autem Prussiæ regio amplissima, omniumque fructuum, tam ex terra quam aqua nascentium, abundantissima, duplex est, Ducalis & Regalis. nam Dux, gratia Regis Poloniæ, in suis civitatibus & arcibus integre rerum potitur, ut vassallus & feudalis ac beneficiarius regni. Regiomontique, quæ est civitas maritima, sedem suam habet. in qua Collegium communis studii ab Alberto præfato, primo ex Magistro duce creato, fundatum. Est autem Regius mons urbs emporio clara: ad eam enim merces ex septentrionis regionibus copiose apportantur. In hanc sedem suam magistri transtulerunt Marienburga nobilissima, eaq; munitissima arce, ac totius Prussiæ propugnaculo. quæ cum se expugnari non pateretur, Casimiro Regi Poloniæ, ut diximus, pro certa stipendiorum militibus Ordinis persolutione, dedita est. In ea assidue milites præsidiarii à rege Poloniæ asservantur, victu & omnibus ad bellum necessariis tam apprime provisa, ut sex annorum obsidionem sustinere possit. Est enim Regalis Prussiæ (id est, illarum arcium & civitatum, quas Rex electas extra Ducem, armis majorum suorum acquisitas possi-

 det)

der,)caput & Metropolis. A Gedano ſeptem miliaribus diſtat. Plurimas nobiles civitates & arces quas ſuperius enumeravimus, Pruſſia complectitur.

Epiſcopatus vero quatuor Catholicos, poſtquam fidem Chriſtianam ſuſcepit, Pruſſia habebat: VVarmienſem, Culmenſem, Sambienſem & Pomeſanienſem. nunc Sambienſis VVarmienſi, Pomeſanienſis autem Culmenſi adjuncti. VVarmienſem Epiſcopatum, qui eſt præcipuus, Reverendiſſimus Dominus Stanillaus Hoſius Polonus, Sacræ Romanæ Eccleſiæ Cardinalis digniſſimus, ſingulari pietate, & vitæ ſanctitate, ac doctrina cæleſti & ſcriptis divinis coruſcans adminiſtrat; qui Malleus Hæreticorum indefeſſus, & Catholicæ Eccleſiæ propugnator ſtrenuus jure cenſendus eſt. Culmenſem Epiſcopatum, Reverendiſſimus Dominus N. Coſtca, virtutum & doctrinæ ſpeculum inſigne. Nunc de Pomerania Regione ampliſſima dicendum nobis occurrit. quæ etiam Polonorum armis antiquitus perdomita, imperio paret. nam Boleſlaus Rex bellicoſiſſimus, Anno Domini 1003 Ruſſiæ Principibus debellatis, ſtrenuoque Marte contuſis, perpetuũ victoriæ monumentum, Herculeum imitatus opus, tres ferreas columnas in Boriſtene fluvio collocavit.

der, caput & metropolis. A Gedan[...] ptem miliaribus distat. Plurima[...] les civitates & arces quas superiu[...] meravimus, Prussia complectitur.

Episcopatus vero quatuor Cat[...] cos, postquam fidem Christianam [...] cepit, Prussia habebat: VVarmien[...] Culmensem, Sambiensem & Pom[...] niensem. nunc Sambiensis VVarm[...] si, Pomesaniensis autem Culmensi [...] cti. VVarmiensem Episcopatum, qu[...] præcipuus, Reverendissimus Domi[...] Stanislaus Hosius Polonus, Sacræ R[...] manæ Ecclesiæ Cardinalis dignissim[...] singulari pietate, & vitæ sanctitat[...] doctrina cælesti & scriptis divinis co[...] scans administrat; qui Malleus Hær[...] corum indefessus, & Catholicæ Eccl[...] propugnator strenuus jure censen[...] est. Culmensem Episcopatum, Reve[...] dissimus Dominus N. Costca, virtut[...] & doctrinæ speculum insigne. Nu[...] de Pomerania Regione amplissima d[...] cendum nobis occurrit. quæ etiam P[...] lonorum armis antiquitus perdomit[...] imperio paret. nam Boleslaus Rex bel[...] cosissimus, Anno Domini 1003 Russ[...] Principibus debellatis, strenuoque Mar[...] contusis, perpetuũ victoriæ monume[...] tum, Herculeum imitatus opus, tres fe[...] reas columnas in Boristene fluvio col[...] locavit.

locavit. Deinde, anno Domini 1008, Saxonibus bellum intulit, & omnem illorum regionem, circa Oderam, ad Albim & Salam fluvios, Chersonesumque Cimbricam, quæ hodie Dania appellatur, summa belli dexteritate ditioni suæ subjugavit. Vrbes earum regionum maximas, partim solo æquavit, partim suis Polonis munivit, gentemque universam Pomeranorum barbaram & incultam, ad fidem Christianam suscipiendam armis coëgit, & ut sempiterna memoria victoriæ felicissimæ apud posteros extaret, in Albi, & Sala, Ossaque fluviis, columnas æreas inclytus triumphator locavit. Totam Prussiam ac Pomeraniam Christianis infestissimas, perdomuit.

Ducatus Pomeraniæ.

POmerania regio amplissima, ab Holsatia ad Livoniam usque, longo tractu juxta mare Germanicum extenditur, unde & nomen habet. Pomorze enim Slavis mari adjacentem regionem significat. In hac Regione natio Slavonica antiquitus consederat; sed nunc Germani magna ex parte eam incolunt. Has præcipuas civitates à mari procul sitas complectitur; Stetiniam, unde Ducatus Stetinensis dicitur, Neugardiam, Lemburgam,

burgam, Stargardiam, Bergradum, Camenetiam, Publinam, Grifemborgam, & alias complures. Quæ vero mari impendunt, Colberg, Camin, Coslin, Gribſvvald, Sund, Puczka, Revecol, Louemburg, Hechel &c. Iulinum in hac regione urbs erat celeberrima. nunc ruinis deformis jacet. Pro hac regione Poloni cum Prutenis Gentilibus, & Crucigeris, longo tempore acriter decertabant. nunc titulo ejus Rex Poloniæ, qui in ea majori ex parte rerum potitur, Duxque Prussiæ, feudalis Regis Poloniæ, utuntur.

Gedanum, sive Dantiſcum, hujus regionis metropolis, urbs amplissima & insignis, à mari Germanico uno miliari abest. Eam celeberrimus fluvius Vistula præterlabitur, ibidemque amplissimis ostiis in mare exoneratur. In ea totius Pomeraniæ & Prussiæ celeberrimum emporium est. ex ultramarinis enim regionibus longinquis, Anglia, Britannia, Scotia, Gallia, Hiſpania, Svvetia, Dania, & Nordvvegia, naves ad eam appellunt. Ex Lituania quoque, Russia, Volinia, Poloniaque, variæ merces fluviis navigabilibus in eam deferuntur; præcipue vero siliginis & frumenti ingens copia ex ſupra nominatis regionibus advehitur. Regi Poloniæ ſubjecta est, Castellanumque

bergam, Stargardiam, Bergradam, D
menciam, Publinam, Grifemberg
alias complures. Quæ vero ad
pendunt, Colberg, Camin, Coslin, G
vvald, Suod, Puczka, Revecol, Lo
burg, Hechel &c. Iulinum in hac reg
urbs erat celeberrima, nunc ruinis
mis jacet. Pro hac regione Poloni &
Prutenis Gentilibus, & Crucigeris, l
go tempore acriter decertabant
titulo ejus Rex Poloniæ, qui ma
jori ex parte rerum potitur, Dux
Prussiæ, feudalis Regis Poloniæ,
tur.

Gedanum, sive Danticum, hujus
gionis metropolis, urbs amplissima
insignis, à mari Germanico uno m
abest. Eam celeberrimus fluvius Vi
præterlabitur, ibidemque amplissimis
stiis in mare exoneratur. In ea to
Pomeraniæ & Prussiæ celeberrimum
emporium est. ex ultramarinis enim
gionibus longinquis, Anglia, Britannia
Scotia, Gallia, Hispania, Svvetia, Da
& Nordvvegia, naves ad eam appellunt
Ex Lituania quoque, Russia, Volinia, P
loniaque, variæ merces fluviis naviga
libus in eam deferuntur; præcipue ve
siliginis & frumenti ingens copia su
pra nominatis regionibus advehitur
Regi Poloniæ subjecta est, Castellanum

que à Rege præfectum habet. Ex mari in urbem perducta est fossa qua naves maximæ intra mœnia veniunt. Burggrabius cum proconsulibus, & consulibus, regio nomine, civitatem administrant. Cives omnes fere Germani sunt, mercatoresque ditissimi, ita ut Gedanum ædificiorum pulcherrima dispositione, commerciorum varietate, maris Vistulæque oportunitate, incolarum & externorum incredibili multitudine, civium divitiis, & instrumentorum bellicorum, ad hostes propulsandos, ac machinarum ænearum numero, cum præcipuis Europæ urbibus, meo judicio conferenda sit. Prætorium maximo sumptu, eoque regio, exædificatum, cum superba turri; ædesque sacræ, cum privatis, ingenti auri pondere, artificiose erectæ; Geldaque publicum urbis palatium; ac horologium divinis fere manibus elaboratum, cujus campanæ mirabilem quendam & suavissimum concentum edunt, secundum artificis voluntatem, & temporis convenientiam, in admirationem omnium gentium advenas attrahentes. Propugnaculum munitissimum in ipso maris portu extructum, frequentibus directis machinis ab armatis militibus custoditur. Vexillum totius Pomeraniæ, aquilam nigram in

in collo coronatam, gladium evaginatum manu humana tenentem, pro ſtemmate in campo aureo geſtat, ſimilem Pruſſiæ, quam in ejus principio expreſſimus.

Elbinga, civitas inſignis ad oſtia Albis fluvii, in littore maris magnificentiſſime & ſumptuoſe extructa, ſplendidis civium opibus & mercatorum divitum frequentia claram ſpectabilemq; ſe reddit. Ejus titulo Rex Poloniæ, ſcribens ſe Dominum terræ Elbingenſis, maxime in privilegiis utitur. Diſtrictum enim ampliſſimum circumjacentem habet. Atque hæc de Pruſſia breviter dicta ſufficiant.

LIVONIAE DESCRIPTIO.

Addita eſt quoque brevis narratio, quomodo hæc regio in jus inviĉtiſſimi Regis Poloniæ Sigiſmundi Auguſti, Magni Ducis Lituaniæ, ceſſerit, & quo pacto à Moſchorum Principe & Suvetiæ Rege diminuta fuerit.

LIvonia ſive Lieflandia, Regio ampliſſima, ab Oriente, Ruſſiæ, Moſchorum principi ſubjectæ, contigua eſt; Nervaque fluvius navigabilis (in cujus utraque ripa, duæ arces ejuſdem nominis, una Livonienſium, altera Moſchorum, ſibi ex ad-

in collo coronatam, gladium eva… tum manu humana tenentem, … stemmate in campo aureo gestat, … lem Prussiæ, quam in ejus principio … pressimus.

Elbinga, civitas insignis ad ostia … fluvii, in littore maris magnifice … ne & sumptuose extructa, splendi… vium opibus & mercatorum di… frequentia claram spectabilemque … dit. Ejus titulo Rex Poloniæ, scribi… Dominum terræ Elbingensis, mariti… privilegiis utitur. Districtum enim … plissimum circumjacentem habet. … quæ hæc de Prussia breviter dicta … sciant.

Livoniae Descriptio.

Addita est quoque brevis narratio, … modo hac regio in jus invictissimi … gis Poloniæ Sigismundi Augusti, … gni Ducis Lituaniæ, cesserit, & qua… sto à Moschorum Principe & Sve… tia Rege diminuta fuerit.

Livonia sive Lieflandia, Regio ampl… …sima, ab Oriente, Russiæ, Moschorum … incipi subjectæ, contigua est; Nerv… e fluvius navigabilis (in cujus utraque … a, duæ arces ejusdem nominis, un… onienfium, altera Moschorum, … ex ad…

ex adverso sitæ sunt) imperium Moschoviticum à Livoniensi dislimitabat. Sed modernus Moschorum Monarcha, Ioannes Basiliades, Derpt insigni urbe Episcopali cum sibi adjacente provincia occupata, ulterius fines suos (prout inferius dicitur) promovit. A septentrione cum Svvetiæ Regno & Phinlandiæ Ducatu fines suos sinu maris Baltici disterminat. Ab occidente mari Balthço (quod Germanicum & Prutenicum appellatur) contermina est. A meridie Samogitiæ & Lituaniæ, nonnihilque in Occidentem vergens, Prussiæ adhæret. Nonaginta miliaribus Germanicis in longitudinem, & quinquaginta in latitudinem, cum sinu maris Baltici adjacenti extenditur. Sed nunc bellis sævientibus, pluribus in locis vastata & diminuta est. Continet autem in se plurima territoria, quæ pro Ducatibus computari possunt. Horum singula cum suis civitatibus & castris succincte describere curabo. Sed primo quomodo & quando Regionis incolæ nomina Christo dederint, paucis aperiam.

Totum pene orbem terrarum, post maximum illud universæ terræ diluvium, fallacium dæmonum fraude seductum, veram unius Dei religionem, impio multorum & falsorum Deorum cul-

tu, vanaque superstitione, commutasse constat. Quidam enim mortuos homines, propter merita beneficia & egregia gesta, cultu divino venerabantur. Alii malignos Dæmones, ementitis miraculis & prodigiis hominum oculis sese insinuantes, adorabant. Denique belluis atque serpentibus, & sculptis pictisque arte humana simulachris, gloriam veri Dei exhibebant. Donec Iesu Christi, veri Dei hominisque benignitas, & Evangelii ejus claritas, post multa sæcula, quasi lux clarissima, mundo cœlitus affulgens, has terras terribilesque tenebras discussit. Sed regiones Septentrionales, & omnes gentes ad Aquilonem vergentes, Christianæ religionis ignaræ, vano idolorum cultui, diutius subjugatæ fuerunt. difficilis enim ad eos externis gentibus aditus erat, propter efferam barbariem, & crudelitatem populi. Romani etiam & Græci, qui primo fidem Christianam amplexi sunt, septentrionalium plagarum minus exactam notitiam habebant: unde factum est, ut Livonia cum cæteris, ad aquilonem vergentibus regionibus, novissime omnium, Sacro Baptismi fonte lavata fuerit. Demum, Friderici primi ex Ducibus Germaniæ, Romanorum imperatoris temporibus, mercato-

res rem familiarem ex Germania, per mare Balticum in Livoniam appulerunt, & gentis barbaræ ſimpliciſſimæque animos ob mutua mercimonia commutanda pellexerunt. Erat autem hic populus miræ ſimplicitatis, opumque parandarum & rei familiaris juſto negligentior. melle enim expreſſo (quo maxime regio abundat) cæram, velut alias quiſquilias & purgamenta, domibus everrebant. Poſtea ſuccedente quæſtu, & mercatoribus Occidentalibus eo loci confluentibus, Sacerdotes paulatim ſe illis immiſcere, adjungereque, piæ peregrinationis cauſa, cœperunt, ut, mercatoribus videlicet theſauros Livoñum acquirentibus, ipſi animas gentis Chriſto, per verbum Evangelii ſalutiferum, lucrifacerent. Erat igitur ea tempeſtate vir quidam, Meinardus nomine, in Lubeca, civitate celeberrima, pietate & ſanctimonia vitæ inſignis. hic una cum mercatoribus conſcenſa navi in Livoniam, anno partæ per Chriſtum ſalutis milleſimo ducenteſimo, trajicit; & conſpiciens, in tam inſigni & pręmatura meſſe nullos operarios extare, continuo ibi unius famuli convictu contentus, ętatem tranſigere conſtituit, caſamq; ſibi ex arbuſtis propter imbres arcendos conſtruxit. Paulatim deinde hominum familiaritatem

ritatem

ritatem captare, & tædio superato, adhibita jam mutui convictus & contractæ notitiæ cum incolis Regionis opportunitate, Religionis & rerum Divinarum eos admonere cœpit, sensimque à vano Idolorum cultu, ad Christianæ fidei observantiam adducere, auspicanteque Deo, & pium viri religiosi conatum secundante, complures incolarum in agnitam veritatis doctrinam concesserunt, quorum crescente numero, multorumque animis (ut fit) rei novæ & inusitatæ religionis studio flagrantibus, Basilica instauratur. Nec multo post, Meinardus à Bremensi Archiepiscopo, in Livoniæ Episcopum consecratur. qui in messe Christi strenui operarii munus adimplens, rem Christianam multum adauxit, & magnam gentis partem ad Christum convertit. Postea vitam cum morte feliciter commutavit. Huic ex vita decedenti Bertoldus Cisterciensium abbas successit, qui contra irruentes hostes fidei Christianæ, una cum peregrinis militibus, qui pietatis ergo ad militiam Christo exercendam, ex Germania confluxerant, pugnare instituit. Vbi vero ad pugnam ventum est, equo infreni in mediam barbarorum aciem projectus confoditur. Tandem crescente multorum pietate, plurimi sacræ

cræ ſe militiæ devoverunt , Ordiniſque fratrum Tevvtonicorum habitu ſuſcepto , Enſiferos fratres ſeſe nuncupaverunt. Sed cum rebus gerendis ſupereſſe non poſſent , hoſtiumque barbarorum vis undiquaque invaleſceret , Tevvtonicorum fratrum Ordini , in Pruſſia ſe conjunxerunt. Cum enim audiviſſent, quod Ordo Tevvtonicus Cruciferorum, in tota Germania proficeret, Volquinus Præpoſitus eorum , à quinto in ordine Magiſtro Pruſſiæ Conrado, olim Comite Turingenſi, in ordinem Tevvtonicum ſuſceptus eſt , anno Domini 1234. Suffragiiſque ejuſdem Magiſtri Pruſſiæ Conradi , Gregorius ſummus Pontifex Romanus hujus nominis nonus, juſſit ubique, & præcipue apud infideles Prutenos Livonoſque , proclamari , quod Ordo fratrum à gladio in Livonia (qui nondum confirmatus erat) Teutonico ordini in Pruſſia unitus , incorporatus aſcituſque eſſet. Suſceperunt itaque fratres à gladio Livonienſes, crucem , habitumque, more fratrum Tevvtonicorum in Pruſſia. Et ſemper ab hoc tempore Magiſtri Pruſſiæ , à Livonienſibus Magiſtris tributa certa & obedientiam exigebant , uſque ad tempora Alberti Marchionis Brandenburgenſis, Magiſtri Pruſſiæ, qui anno Domini ſupra milleſimum quingen-

teſi-

cesimum decimo tertio, pecuniam, quam obedientiam, accipere maluit. Itaque Livonienses, data præscripta ingenti summa pecuniæ, in posterum ab obedientia Prutenicis Magistris exhibenda liberati sunt. Hanc tamen libertatem paulo post per insolentiam suam amiserunt: Rex enim Polonorum Sigismundus Augustus eos in potestatem suam, prout inferius dicetur, redegit. Sed ad rem accedo. Livonienses Cruciferi, habitu fratrum Tevvtonicorum in Prussia assumpto, gravissimis bellorum laboribus cum barbaris fortiter exantlatis, hactenus rerum in Livonia potiti sunt, Magistrumque sibi elegerunt, qui cum Commendatoribus, seu etiam præfectis, totam Regionem gubernabat. Erant præter hunc in Livonia Episcopi quinque: utpote Archiepiscopus Rigensis, Derptensis, Habselensis, Oseliæ, Curlandiæ, Revaliæque Episcopi. Hi sua munia strenue & magnifice ut Principes obibant. Sed anno Domini M D L V I I I, Moschorum Dux, Derpta sive Torpato, insigni urbe Episcopali, potitus, Episcopatum Derptensem penitus abolevit. Rex quoque Poloniæ Archiepiscopatum Rigensem cum omnibus arcibus & civitatibus (rerum enim in Livonia

poti-

potitur) tenet. Revalienſem Epiſcopatum, Svvetiæ Rex, urbe Revalia capta, adminiſtrat. Oſelenſem Epiſcopatum & Abſelenſem frater regis Daniæ, Magnus nomine, una cum inſula Oſilia poſſidet.

Ordinis Tevvtonici Magiſter, una cum ſuis Commendatoribus, plurima oppida & arces munitas poſſidebat. & primo quidem ordinis Magiſter & Archiepiſcopus Rigenſis, ſimul & conjunctim Rigam urbem metropolim regionis occupabant; monetamque uterque propriam, qua adhuc incolæ regionis utuntur, cudebat. Verum Magiſter præter dominii & poſſeſſionis conſortium, arcem quoque ibi habebat. Hic jam ordine territoria, arces & civitates, tam Magiſtro ordinis, quam Epiſcopis & Commendatoribus ſubjectas, deſcribere pergam. Hæc vero ſunt territoria ſive provinciæ, in Livonienſi dominio, quæ pro ducatibus valent: utpote, Leitlandia, Vikeclandia, Curlandia, Semigalia, Eſtlandia, Virlandia, Haria, Gervendiaque.

Leitlandia ſive Rigenſis Provincia.

LEitlandia regio Livoniæ, præcipuas has arces & civitates, regi Poloniæ ſubjectas habet.

Riga urbs celeberrima, totius Livoniæ metropolis; muro fortiſſimo propugna-

pugnaculisque & turribus densis, tormentis bellicis apprime munitis, valloque inexcusso tribus ordinibus tormentorum, undiquaque munita; fossis duabus, ex utraq; vallis parte, circumducta, & stipitibus acutis circumsepta; rebus bellicis, tormentis & commeatu copioso militibusque stipendiariis, pacis & belli tempore, bene provisa. Arcem quoque bene munitam, & omnibus necessariis provisam, sibi adjunctam habet. in qua olim Magistri sedem suam habebant. eam nunc Gothardus Kietler Dux Curlandiæ, regis Poloniæ feudalis, nomine regio administrat; in civitatem tamen ipsam jus nullum habet. Administratorem enim, sive Capitaneum aliquem, cives sibi dominari (libertatem asserentes) non patiuntur: sed obedientiam & tributa regi Poloniæ, fideliter exhibent, ipsique civilibus legibus urbem administrant. Hanc urbem fluvius Dvvina amplissimus (ex Severa regione Russiæ; Moschovitæ Duci subjecta, ortus) una cum arce alluit, & duobus à Riga in mare amplissimis ostiis exoneratur. Per hunc naves ex mari, de ultramarinis regionibus, utpote Svvetia, Dania, Holsatia, & cæteris repostis provinciis, appellunt: Ex Russia quoque & Lituania cineres, asseres, ligna cæsa, &

levi-

levigata omnis generis ad naves fabricandas, frumentum quoque grandi copia, & cætera, importantur. Magnumque hac in urbe & celeberrimum eſt emporium. quamvis enim duobus miliaribus à mari diſtat, naves tamen omnigenæ facillime de mari ſub ipſa mœnia urbis veniunt & redeunt.

Hæ vero arces, civitates & præfecturæ, Capitaneatuſque, in hac Leitlandiæ ſive Rigenſi provincia, continentur. Videlicet

Dunamunt, arx inexpugnabilis natura oportunitateque loci. Mari adjacet, in oſtiis Dvveni fluvii, duobus à Riga miliaribus ſita, præſidiiſque Polonicis munita. In ea omnes naves ex ultramarinis regionibus ad Rigam venientes, merces indicare, teloniaque perſolvere, coguntur.

Blokaus, munitio inter Rigam & Dunamunt, ad Dvvinam condita. In ea quoque omnes naves excutiuntur. Hæ autem duæ arces Rigenſibus maxime inviſæ ſunt.

Kircholm, arx murata ad Dvvinam fluvium, duobus miliaribus à Riga ſita, in orientem procedendo.

Hæ quoq; arces Dvvinæ impendunt.

Vxul, arx deſolata, curia tamen in ea, ubi Præfectus manet; extructa. A Kir-

cholm duobus miliaribus abeſt. Crudelem illic quondam conflictum, & hominum ſtragem inſignem, cumulus oſſium ingens congeſtus teſtatur.

Lenvard, arx ab Vxul quatuor miliaribus ad Dvvinam ſita.

Aſcherad, olim Palatinatus: arx ad Dvvinam munita. Moſchovitęque ab ea aliquoties repulſi ſunt. Quatuor miliaribus à Lenvarda abeſt.

Nitavv, Seſuegen, Georgenburk, Levvborg, Roſſiten, Lucen, Luden, Nevenhul, arces muratæ abſque civitatibus.

Dunemborg, arx ad Dvvinam munitiſſime ſita. Commendator ſive Palatinus ei olim Magiſtri nomine pręſidebat.

Segevolt, arx & civitas, olim ordinis Marſchalci primi à Magiſtro propria erat, cum cæteris ad eam pertinentibus, videlicet Levvburg, Nitavv, Georgenburg, & Choen caſtris.

Aries, arx; VVolmer civitas & caſtrum; Heimes arx. quatuor miliaribus à Pernavva & Phelin.

Has ſupradictas omnes arces, & civitates, cum ſuis Palatinatibus, & Pręfecturis, invictiſſimus rex Poloniæ poſſidet, excepto Mariemburga caſtro, quod Moſchoviæ Princeps occupavit. Adzel autem & Rodempeus, à Moſchovitis exuſtæ & deſolatæ ſunt.

Ari

Archiepiſcopatus Rigenſis.

IN eodem territorio Rigenſi, Rex quoque Poloniæ omnes arces, civitates, Capitaneatus, & Præfecturas, Archiepiſcopales poſſidet.

Kokenhaus, arx, & civitas, natura & oportunitate loci munitiſſima, ad Dvvinam fluvium ſita, cæterarum Archiepiſcopi arcium principalis.

Vxul, Lenuard, ſupranominatæ arces: Krevvburg, Landon, Seſuegen, Schamborg, Serben, Conemburg, arx cum civitate, Salis, Vanſel, Dalen, Iencel, Treyden.

Smilten, arx à Moſchovitis deſolata: Cremon, caſtrum olim Capituli Metropolitanæ Eccleſiæ Rigenſis.

Sancel, arx apprime munitiſſima, mari adhærens, ad Archidiaconatum Rigenſem quondam pertinebat. Hæ itaque omnes arces, & civitates, enumeratæ, Regi Poloniæ ſubſunt.

Arces nobilium in prædicto Archiepiſcopatu hæ ſunt: Nochroſen, Roſemberg, Mayan, Pierkiel, Roppe, Nabbe, Elner, & Berſen. Earum domini, Polono Regi obtemperant.

Episcopatus Derptensis.

DErpt, sive Torpatum, sive Derbet, insignis urbs Episcopalis, & arx in colle munitissima, urbi impendens. Hæc anno Domini 1558, ab exercitu Moschorum Ducis, violenta oppugnatione, cum tota circumjacenti provincia, capta est. Hæ vero arces ad hunc Episcopatum pertinebant: Falcanavv, castrum, & monasterium insigne; Neinhaus, 18 miliaribus à Derpt sita, Rutenis contermina; VVerbeke, Oldentorn, Kiriepe, Verpech. Nobilium arces in hoc Episcopatu quattuor præcipuæ erant, videlicet, Olsen, Kanelichth, Raden, Cunctal, sive Regental; omnesque à Moschorum Duce cum Episcopatu subjugatæ sunt.

Episcopatus Habselensis & Ozelensis.

VIkechzlandia regio ad Habselensem Episcopatum cum suis arcibus & civitatibus pertinebat. quæ quatuordecim miliaribus in longitudinem, duodecimque in latitudinem patet, mari Germanico adhæret, & has arces complectitur, quas Svvetiæ rex una cum regione possidet.

Habsel, arx principalis cum civitate, in qua est Ecclesia Cathedralis. Eam rex Svvetiæ vi ad deditionem coegit.

Lode arx munita, quam Dux Curlandiæ Gothardus Kietler à Svvetensium impetu nuper defenderat, & aliquot eis grandia tormenta ademerat; sed postea ab eisdem capta est.

Lehal castrum, & civitas, in qua est insigne virginum monasterium. nunc præsidiis Svvetensium tenetur.

Ficzkel & Felin, arces, à Moschovitis exustæ & desolatæ sunt.

Verder arx munitissima, ad fluvium Zundam sita, ab ipsis Cruciferis Livoniensibus destructa & demolita est.

Ozilia insula in mari Germanico, aliquot à litore miliaribus sita est. Ad Ozelensem Episcopatum pertinebat. Arces & civitates duas munitissimas habet. eas Cruciferi regi Daniæ prodiderunt. quas nunc magnus ejusdem Regis Daniæ frater possidet, Episcopatusque titulo utitur. Harum arcium una Arnczburg, altera Sonemburg, appellatur.

Curlandia Regio.

HÆc regio in Livonia sita. A Septentrione maris Baltici sinu, ab Occidente vero, ubi Prussiam contingit, pelago, qui Curlandicus appellatur, alluitur. A Meridie Samogitiæ confinis est, Regiq; Poloniæ subest. sed eam Gothar-

Kietler, regis gratia & benignitate tenet, tituloque ejus utitur. Has civitates & arces complectitur:

Vinda, arx cum civitate & Palatinatu, Polonis Kieſs dicitur. In ea Magiſtri ſedem ſuam habuerunt, & Comitia conventioneſque celebrare ſoliti erant. nunc Polonicis præſidiis tenetur, adminiſtrante illuſtri & magnifico domino Ioanne Chodkievviez, Generali Samogitiæ, & ſupremo Gubernatori Livoniæ, ac magno Marſchalco Magni Lituanię Ducatus.

Goldingen, arx & civitas cum diſtri-ctu amplo.

Grubin & Candaph, arces cum præfecturis ditiſſimis.

Tuczkom, Sabel, Durbin, Aſempoth, Shruden, Frauemburg, Alſangen, arces. Nevvburg, caſtrum in finibus Samogitiæ.

Epiſcopatus Curlandiæ ſeptem arces continet, quas Magnus Regis Daniæ frater poſſidet. Epiſcopatuſque titulum ſibi uſurpat. hiſque nominibus hæ arces nominantur: Edvvalen, Pilthen, Haſempot, Angermunde, Dondangen, Neinhaus, & Ambothen.

Semi.

Semigalia Ducatus.

HIc Ducatus Curlandiæ adhæret. A Meridie Lituaniæ contiguus eſt. Haſque arces continet: Solemburg, arx & pręfectura; Baſemborg, Doblin, Nithavv, arces cum diſtrictibus. Civitates nullas habet. Totumque territorium, una cum arcibus enumeratis, Curlandiæ Dux pręd ictus Regis Poloniæ gratia & benignitate commiſſum tenet.

Eſtlandia Ducatus.

EStlandiæ, ſive Eſtoniæ Ducatus, mari Svvetiæ à Septentrione adjacet. Has arces præcipuas cum civitatibus & præfecturis complectitur:

Felin, arx & civitas munitiſſima. Vna cum ultimo Magiſtro Livoniæ Vilhelmo Furſtemberg, feudali Regis Poloniæ, à propriis militibus ſtipendiariis Germanis Moſchorum Duci doloſe prodita eſt. Civitas ipſa exuſta, arx vero præſidiis Moſchoviticis munita, unaque cum diſtrictu, ſive Palatinatu, Moſchorum Duci ſubeſt. Magiſter vero in ea captus, Moſchoviam abductus, in vinculis ſpiritum exhalavit. Atque hunc extremum exitum Magiſtri Livonienſes habuere.

Lais & Talczkofen, arces, à Moſcho quoque occupatæ ſunt.

Tarneſt, ſive Taurus, arx munitiſſima, præſidiiſque Moſchoviticis proviſa. A Lituanis, Duce exercitus illuſtri & magnifico domino Nicolao Radzivvil Palatino Vilnenſi, pulveribus bombardariis ſuppoſitis ejecta, & cum Moſchovitis, à vi & impetu pulveris volantibus, everſa eſt. Ego etiam huic oppugnationi cum patre meo interfui. Hac autem arce expugnata & exuſta, Lituani quibuſdam Moſchorum abductis, quibuſdam occiſis, velut Tartari, arce deſolata relicta & non occupata, nec munita, (quæ facile inſtaurari potuit,) cum ſpoliis, tormentiſque & cætera ſupellectili bellica ablata, diſceſſerunt, anno Domini 1561, Iulii ultima.

Operpal arcem exercitus regis Poloniæ exuſſit & deſolavit.

Has autem in hoc Ducatu arces rex Poloniæ poſſidet.

Karxhaus, Helmeth, Rugen, Parnavam, arcem inſignem & munitam, cum civitate, mari adjacentem. Hæc à Svvetiæ rege primum occupata erat, ſed poſtea à Polonis inopinate capta in ditionem Regis Poloniæ ceſſit.

Lais & Talczkosen, arces, à Mosch… quoque occupatae sunt.

Tarnest, sive Taurus, arx munitissima, praesidiisque Moschoviticis provi… A Lituanis, Duce exercitus illustri & magnifico domino Nicolao Radziwil Palatino Vilnensi, pulveribus bombardis suppositis ejecta, & cum Moschis, à vi & impetu pulveris volantis eversa est. Ego etiam huic oppugnationi cum patre meo interfui. Hac tem arce expugnata & exusta, Livo… quibusdam Moschorum abductis, quibusdam occisis, velut Tartari, arce… solata relicta & non occupata, nec munita, (quae facile instaurari potuit,) … spoliis, tormentisque & caetera supellectili bellica ablata, discesserunt, anno Domini 1561, Iulii ultima.

Operpal arcem exercitus regis Poloniae exussit & desolavit.

Has autem in hoc Ducatu arces rex Poloniae possidet.

Karxhaus, Helmeth, Rugen, Parnavam, arcem insignem & munitam, cum civitate, mari adjacentem. Haec à Svetiae rege primum occupata erat, sed postea à Polonis inopinate capta in ditionem Regis Poloniae cessit.

Virlandia.

Territorium hoc Livoniæ inter Orientalem & Septentrionalem plagam situm, à Septentrione Baltici maris sinu terminatur, ab Oriente Nerva fluvio celebri, ex lacu Pleiibas emergenti & in mare Balticum ingredienti, alluitur. A Meridie Estlandiæ, ab occasu Hariæ contermina est. Et octo milliaribus in longitudinem, à Nerva fluvio ad Revvaliam usque extenditur; hasque arces complectitur.

Nerva, arx & civitas insignis, munitissimaque, ad fluvium ejusdem nominis sita. Ex adverso in altera ripa arcem à Moscho erectam, Ianovv-Gorod dictam habet. Atque fluvius prædictus Nerva, has arces interfluens, Moschorum & Livoniensium imperium olim dissimitabat.

Tolczeburg, arx ad sinum maris Baltici, inter Nervam & Revaliam civitates æquali distantia sita.

VVesenburg, arx & capitaneatus.

Bercholm, olim arx Episcopi Revaliensis erat. Ass quoque, & Est, duæ arces nobilium Livoniæ: una Roberti à Gilsen; altera Bernardi de Tabe.

Has omnes arces cum suo territorio Moschorum Princeps occupavit.

Haria Provincia.

HAria juxta mare Svvetiæ ſita, in longitudinem ſedecim miliaribus,& octo in latitudinem, extenditur. Cum Virlandiæque territorio pro Ducatu computatur.

Hæ arces in ea ſitæ ſunt.

Revalia, urbs celebris cum arce munitiſſima,ad ſinum marisBaltici condita eſt. Sede Epiſcopali clara. Sub Rege Poloniæ à Svvetię Regis exercitu occupata. Monetam Revalienſes propriam quadrangularem cudunt. Revalienſis Epiſcopus arces aliquot ſibi ſubjectas poſſidebat; in civitatem tamen nullum jus imperiumve habebat, ſed Magiſter ordinis eam adminiſtrabat.

Badis, caſtrum & monaſterium inſigne, Suetenſes inopinata irruptione ceperunt.

Fegueur, arx olim Epiſcopi Revalienſis. A Moſchorum duce expugnata nunc tenetur.

Gervenlandia Ducatus.

GErvenlandia regio mari adjacens, ſeptem miliaribus in longitudinem, ſex in latitudinem patet. Frumenti & cæterarum rerum ex terra naſcentium feraciſſima. unam arcem, Vitenſtein dictam,

Haria Provincia.

HAria juxta mare Svveciæ sita: longitudinem sedecim miliarib. ad octo in latitudinem, extenditur. Ex Virlandiæque territorio pro Duc computatur.

Hæ arces in ea sitæ sunt.

Revalia, urbs celebris cum arce m nitissima, ad sinum maris Baltici cond est. Sede Episcopali clara. Sub Rege lonie à Svveciæ Regis exercitu occup Monetam Revalienses propriam q drangularem cudunt. Revaliensis E scopus arces aliquot sibi subjectas p debat; in civitatem tamen nullum imperiumve habebat, sed Magister or nis eam administrabat.

Badis, castrum & monasterium in gne, Suetenses inopinata irruptione perunt.

Fegueur, arx olim Episcopi Revalie sis. A Moschorum duce expugnata nu tenetur.

Gervenlandia Ducatus.

GErvenlandia regio mari adjacens, se ptem miliaribus in longitudinem t in latitudinem patet. Frumenti & cæterarum rerum ex terra nascentium feracissima. unam arcem, Virenstein di

ctam,

ctam, principalem, cum pagis & curiis compluribus nobilium, habebat. Eam sub Rege Poloniæ, Suetensium Rex occupavit, Bialykamien, id est, albus lapis, Polonis dicta. In his territoriis sive Provinciis Livoniæ prædictis (quæ etiam pro ducatibus computari possunt) variæ sunt multarum gentium linguæ: plebs ipsa Livonica tribus fere linguis (non multum tamen à se differentibus) utitur, ad Lituanicumque idioma magna ex parte alludunt. Barbarie & moribus incultis rigent. Lituanis & Samogitis ob vicinitatem in omnibus persimiles sunt. Vestitu vili, eoque ut plurimum cineritio, ad Germanicum habitum alludenti, utuntur. Ex tiliæ libro, more Lituanorum & Rutenorum, coturnos connectere solent; vel ex jumentorum pellibus, una cum setis detractis. Fœmineus sexus in pagis, more gentis Cyganorum, (vel, ut quidam volunt, Cyreneorum) vagabundæ, vestiuntur, vestitumque quibusdam globulis plumbi, cupri & electuariis exornant. Indusia quoque, circa collum præcipue, annulis intertexturisque variis ornant.

Crinibus passis mulieres vetulæ & virgines omnes promiscue incedunt. Capitis ornamenta quædam, mire ex globulis quibusdam confecta ad similitu-

dinem

dinem unionum gemmarumve, varii coloris, gestant. Omnes fere matronæ, sagæ & incantatrices peritissimæ sunt, artibus magicis supra modum deditæ. Pane vilissimo teterrimoque, & cibariis simplicissimis, utuntur. Frumenta omnis generis, trituranda excutiendaque, perinde ut Lituani, primo in calidissima casa, ad id præparata, fumo exsiccant, & postea in horreo coram extructo excutiunt. In ollis figulinæ artis nusquam, sed in lebetibus æreis, cupreisve, in pagis & civitatibus coquunt; neque tibi ollam argilleam ullibi per totam Livoniam videre licebit. Paleis quoque frumentorum, vulgus magna ex parte cum farina siliginis mixtis, utitur. Et quamvis miserrima gens fuerit, supra modum tamen callida, fallax, tumida, atrox, & ad cædes patrandas prompta. Polonos, Lituanos, Rutenos, cæterosque extraneos, Regi Poloniæ militantes, (extra Germanos, quorum sub jugo olim fuerunt) maxime invisos habent, eosque deprædatores & comestores bonorum, fundique sui calamitatem, appellant, & ubi possunt, quoscunque milites astu circumventos & incautos opprimunt. Vni vel duobus viris transitus difficilis est, præcipue si apud agrestes pernoctaverint; nam somno oppressos, magna ex parte trucidant suffo-

dinem unionum gemmarumve, [illegible]
coloris, gestant. Omnes fere [illegible]
sagæ & incantatrices peritissimæ [illegible]
artibus magicis supra modum de[illegible]
Pane vilissimo teterrimoque, & ci[illegible]
simplicissimis, utuntur. Frumenta [illegible]
nis generis, trituranda excutienda[illegible]
perinde ut Lituani, primo in calid[illegible]
casa, ad id præparata, fumo ex[illegible]
& postea in horreo coram exc[illegible]
cutiunt. In ollis figulinæ artis nu[illegible]
sed in lebecibus æreis, cupreisve, in [illegible]
gis & civitatibus coquunt; neq[illegible]
ollam argilleam ullibi per totam Li[illegible]
niam videre licebit. Paleis quoque [illegible]
mentorum, vulgus magna ex parte [illegible]
farina siliginis mixtis, utitur. Et quam[illegible]
miserrima gens fuerit, supra modum [illegible]
men callida, fallax, tumida, atrox, & [illegible]
cædes patrandas prompta. Polonos, [illegible]
tuanos, Rutenos, cæterosque extrane[illegible]
Regi Poloniæ militantes, (extra Ger[illegible]
nos, quorum sub jugo olim fuerunt) [illegible]
xime invisos habent, eosque deprædat[illegible]
res & comestores bonorum, fundique [illegible]
calamitatem, appellant, & ubi poss[illegible]
quoscunque milites astu circumven[illegible]
c incautos opprimunt. Uni vel duob[illegible]
iris transitus difficilis est, præcipue si[illegible]
ad agrestes pernoctaverint; nam so[illegible]
oppressos, magna ex parte trucidan[illegible]
suf-

suffocantque. Diversoria in hac regione rara vel penitus nulla reperiuntur, sed ad curias & prædia viatores divertere, ibidemque pernoctare solent. Templa quoque rarissime, nisi in arcibus, visuntur.

Cives & Nobiles omnes Germani sunt, Germanisque moribus & idiomate utuntur. Fœmineus sexus pallia rubea, communiter capiti imposita, ad talos cum frequentissimis plicis gerit. Vittas mulieres in capitibus non gerunt, sed contricatos crines, (quos maxime nutriunt, vel ad id præparatos adaptant,) tam matronæ quam virgines capiti circumnectunt. Pileos sive biretos quadrangulares, more Cardinalium Romanorum, gestant; quædam vero palliis cum velamine, velut tecto, frontem & caput tegente, utuntur.

Sponsa, cum ad matrimonium contrahendum deducitur, corona argentea deaurata rotunda & in altum prominente ornatur; omnisque virginalis & matronarum chorus, rubeis palliis vestitus, longo ordine præit & sequitur. Cervisia ex hordeo & lupulo passim in pagis & civitatibus gustu amarissima, maxime differenti à cæterarum regionum cervisia, utuntur; attamen gens illa, & omnes Germani regionis incolæ, hunc potum suaviter præbibunt.

Sili-

Siliginis & frumenti Livonia dives eſt; adeo ut exteræ quoque & tranſmarinæ nationes, Lubeca, Amſterdam, Olandia, Dania, Svvetiaque, ejus ubertatem percipiant; ad quas grandi copia frumenta è Livonia deportantur. In Livoniam quoque ipſam ex Ruſſiæ Lituaniæque regionibus, fluvio Dvvina & Nerva, ſiligo & id genus rerum plurimum advehitur. Pecoribus & jumentis domeſticis omnis generis abundat; lacubus, fluviiſque piſcoſis, & ſylvis ad venationem idoneis referta; in quibus habet urſos, alces, vulpes, lynces, marturos, caſtores, & omnis generis animalia. Lepores in Livonia mutant æſtate & hyeme colorem, perinde ut Helvetiis in alpibus: hyeme ſunt albi, & æſtate cinericii. Inferunt & Moſchovitæ pelles urſarum albas in Livoniam, quas ex frigidiſſimis Septentrionis regionibus, maxime ex Dvvina provincia Oceano glaciali adhærenti, acquirunt. Religioſiſſima gens Livonica, poſt ſuſceptam Chriſtianam fidem, Romanæ Eccleſiæ ritum ardenter obſervans erat: Domini etiam ordinis Teutonici, & ipſe Magiſter, priuſquam ad Lutheraniſmum deſciſcerent, religioſa pietate diligenter ordinis regulas, in moribuſque & habitu cultum decentem, obſervabant. Divorum delubra,

pie-

Siliginis & frumenti Livonia dives, adeo ut exteræ quoque & transmarinæ nationes, Lubeca, Amsterdam, Olandia, Dania, Svvetiaque, ejus ubertatem percipiant; ad quas grandi copia frumenta è Livonia deportantur. In Livoniam quoque ipsam ex Russiæ Lituaniæque regionibus, fluvio Dvvina & Nerva, ... & ad genus rerum plurimum advehitur. Pecoribus & jumentis domesticis omnis generis abundat; lacubus, fluviis piscosis, & sylvis ad venationem ... neis referta, in quibus habet ursos, ... ces, vulpes, lynces, marturos; ... res, & omnis generis animalia. Lepores in Livonia mutant æstate & hyeme colorem, perinde ut Helvetiis in alpibus: hyeme sunt albi, & æstate cinericii. ... ferunt & Moschovitæ pelles ... albas in Livoniam, quas ex frigidissimis Septentrionis regionibus, maxime è Dvvina provincia Oceano glaciali adhærenti, acquirunt. Religiosissima gens Livonica, post susceptam Christianam fidem, Romanæ Ecclesiæ ritum ardenter observans erat: Domini etiam ordini Teutonici, & ipse Magister, priusquam ad Lutheranismum descisceret, religiosa pietate diligenter ordinis regulas, in moribusque & habitu cultum decentem, observabant. Divorum delubra pi-

pietate & pulchritudine decorabant, quæ hodie à Lituanis pene demolita & desolata videntur: ditionemque suam ab omni incursu barbarorum strenue, summa cum laude vindicabant: omnia denique illis ex voto (benignitate divina propter religionis antiquæ observantiam prosperante) cedebant: & Moschum barbarum, potentem hostem, à finibus suis sæpissime summa cum victoria propulsabant; prout ex his duobus præclaris & victoriosissimis certaminibus (quæ mihi explanare lectori haud ingratum visum est,) apparebit.

Ab anno, quo lux divina, humana in specie cœlitus mundo affulsit, 1381, Magnus Moschoviæ Dux, Livoniensium castrum Nenhuis, in provincia Derptensi, acerrime oppugnabat. cui oppugnationi ipse sua persona cum trecentis millibus armatorum intererat. Demum post diutinam & acrem obsidionem, crebrasque irruptiones, mœnia & propugnacula diruta, labefacere inceptabāt: obsessi etiā defatigati, & viribus exhausti ac destituti, divinæ propugnationi & tutelæ humiliter sese submittūt. ipse etiam præfectus arcis, nocte Veneris diem antecedente, insomnis ante aram quandam prostratus, flagranti corde orabat, ut Deus in tam deplorato rerum statu sibi suis-

suisque auxiliari dignaretur, felicemque gravis obsidionis liberationem elargiretur. Sole igitur tenebras noctis discutiente, cum Moschovitæ certam jam arcis expugnationem sibi promitterent, Præfectus ille è precibus exurgit, arcuque arrepto telum cum cuspide præacuta, è fenestra propugnaculi in medium exercitum Moschoviticum jaculatur, &, aspirante conatibus Deo, ipsius magni Principis cor lethaliter transfigit. Concurrunt trepidi Moschovitæ, dominumque exanimatum levant, & cum magno ululatu deplorantes funestissimum casum Domini sui, relictis castris & arrepto cadavere, in Moschoviam, fuga sibi consulentes, pergunt. Livones ex arce sese proripientes, hostes fugientes persequuntur, per agrosque, sylvas & pagos, pallantes assecuti trucidant, obruunt, telisque transfigunt; & videntes mirabili memorabilique modo numinis auspicio se liberatos, arcum ad perpetuam rei memoriam, Deo dicatum, in Basilica arcis ad altare appendunt. Solebatque in eo templo cultus divinus magna pietate & devotione peragi. Sed postea anno Domini 1551, Lutheranis dogmatibus assumptis, nullum pristinæ pietatis vestigium conspiciebatur: arcus tamen prædictus immotus ad altare pendebat. donec

fusisque auxiliari dignaretur, felicemq; gravis obsidionis liberationem darpe tur. Sole igitur tenebras noctis discutien te, cum Moschovitæ certam jam ar expugnationem sibi promitterent, Pr fectus ille è precibus exurgit, atq arrepto telum cum cuspide præacuta fenestra propugnaculi in medium ex citum Moschoviticum jaculatur, & a rante conatibus Deo, ipsius magni Pri cipis cor lethaliter transfigit. Conc runt trepidi Moschovitæ, dominum exanimatum levant, & cum magno ul latu deplorantes funestissimum ca Domini sui, relictis castris & arre cadavere, in Moschoviam, fuga sibi co fulentes, pergunt. Livones ex arce proripientes, hostes fugientes pe quuntur, per agrosque, sylvas & pa pallantes assecuti trucidant, obrun telisque transfigunt; & videntes mira li memorabilique modo numinis au cio se liberatos, arcum ad perpetuam memoriam, Deo dicatum, in Basili arcis ad altare appendunt. Solebatque i eo templo cultus divinus magna piet te & devotione peragi. Sed postea an Domini 1551, Lutheranis dogmatibus a sumptis, nullum pristinæ pietatis vest gium conspiciebatur: arcus tamen præ dictus immotus ad altare pendebat, do ne

nec tandem anno Domini 1558, Ioannes Basiliades modernus Dux Moschoviæ, eadem arce potitus, religionem quoque Lutheranam immutavit.

Aliud celebre & perpetua memoria dignum prælium Livones contra Moschovię Ducem gesserunt, anno 1500, sub ordinis Teutonici Magistro, Domino VVoltero à Pletéburg. Qui cum Moschis bellum inferre statuisset, publica jejunia & solennes litanias, secundum morem Ecclesiæ Romanæ, instituit; nondum enim eos Lutherana doctrina à Catholicismo transversos egerat. Mensesque Septembri, paulo post nativitatem Mariæ virginis, exercitum ordinat. Rigensis quoque Archiepiscopus mille Germanos equites adducit, Torpatensis Episcopus quingentos, Revaliensis & Habsclensis itidem quingentos simul. ita ut magister Livonicus septem haberet Germanorum equitum millia, & quinque millia Curionum pedestrium, (qui populi sunt Livoniæ, in regione quæ Curlandia dicitur.) Hoc cum exercitu Magister Russiam finitimam Moschoviæ Ducis invadit, arcesque & oppida quædam expugnat. Inde ipso exaltationis sanctæ crucis die ad urbem Pscoviam exercitum ducit. Iuxta hanc sita est planicies duorum miliarium latitudine patens. in

quam cum devenerunt; obviam illis procedit Moſchoviticus exercitus, centum millia armatorum (in duodecim acies diſtributus) continens. His adjunctæ erant Tartarorum copiæ, barbarie feroces, triginta millia conficientes. Itaque Teutonicus Magiſter, ubi aut turpiter fugiendum aut ingenti cum animo adverſus tantum exercitum, barbarie & armis formidabilem, procedendum videt, nihil de victoriç ſpe remittens, aleam belli tentare conſtituit, &, animis ſuorum confirmatis, claſſicum canere juſſit. Moſchovitæ quoque ex adverſo ſigna tollere, patrioque more tubas inflare, & timpanulas (quas parvas ſinguli præfectorum habere ſolent) pulſare cœperunt. Magiſter Teutonicus, globos tormentarios ſclopetarioſque, velut crebra continuaque tonitrua, in Tartaros contorquet. Tandem maximo clamore, ſtrepitu, armorumque coruſcatione, utrinque concurrunt. Tartari & Moſchovitæ, arcubus & ſagittis aſſueti, denſiſſimo creberrimoq; telorum jactu æthera obumbrant; quæ tamen emiſſa aërem irrita verberabant. Tartari ubi prælio à Teutonicis fuſi fugatiq; fuere, duodecim Moſchorum acies centum millia conficientes, viribus animiſq; recentes ſuccedunt. Teutones cæſis Tartaris, ubi bellum recru-

quam cum devenerunt, obviam
cedit Moschoviticus exercitus,
millia armatorum (in duodecim
distributos) continens. His adjun
rant Tartarorum copiæ, barbari
tes, triginta millia conficientes.
Teutonicus Magister, ubi aut
fugiendum aut ingenticum anim
versus tantum exercitum, barbar
armis formidabilem, procedend
det, nihil de victoriæ spe remittens
belli tentare constituit, &, animi
rum confirmatis, classicum caner
Moschovitæ quoque ex adverso
tollere, patrioque more tubas infla
timpanulas (quas parvas singuli
ctorum habere solent) pulsare cœpe
Magister Teutonicus, globos
tarios sclopetariosque, velut crebra
tinuaque tonitrua, in Tartaros
quet. Tandem maximo clamore,
tu, armorumque coruscatione, utrin
concurrunt. Tartari & Moschovitæ
cubus & sagittis assueti, densissimo
berrimoq; telorum jactu æthera
brant; quæ tamen emissa aërem in
verberabant. Tartari ubi prælio à Teu
nicis fusi fugatiq; fuere, duodecim M
schorum acies centum millia conficie
tes, viribus animisq; recentes succedu
Teutones cæsis Tartaris, ubi bellum
cr

crudescere sentiunt, quanto majorem hostium vim prioribus succedere vident, tanto majoribus animis in hostes irruere, & velut ab integro nova virtute resumpta, ingenti cum fremitu, cæsim punctimque, vergente jam ad vesperam die, confligunt. Ex Moschovitis qui superant, fuga sibi consulentes, in Pscoviam se recipiunt. Prælio itaq; dirempto, compertũ est, ex Teutonicis unum duntaxat desideratum, complaresq;, sed non lethaliter, vulneratos: Moschovitarum vero & Tartarorũ circiter centena millia trucidata; ita ut duobus miliaribus cadavera passim prostrata jacerent. triginta vero millia fuga elapsi sunt. Memorabilis sane triumphus, & sempiterna memoria dignum singularis virtutis & fortitudinis exemplum. Hac igitur clade suorum Moschorum Dux Basilius Ioannides audita, summo stupore admiratus, tantum exercitum à tam exiguo tam turpiter cæsum & prostratum, ad quinquaginta annos cum Teutonicis inducias confestim firmavit; Rutenique & Moschovitæ ab eo tempore Teutonicos ferreos viros appellabant.

Ex his igitur felicissimis & victoriosissimis duobus Livonorum cum Moschovitis præliis (quamvis multa varii eventus prælia inter eos utrinque evenie-

bant)apparet, quod Livonienſes, ordoque Teutonicus, priuſquam à Catholiciſmo deſciſcerent, manu divina contra quoſvis incurſus hoſtium propugnabantur, omnibuſque rebus ex terra naſcentibus, & cæteris fortunis, copioſe affluebant. Vbi vero Lutherana dogmata ampleḋi anno Domini 1527 cœperunt, pietatem & religionem avitam, cum omnibus virtutibus una excuſſerunt. Poſtea variis & diverſis plagis omnes paſſim graviſſime afflicti ſunt; adeo ut univerſa elementa in vindictam eorum conſpiraſſe viderentur. Terra enim regionis, quæ omnium frugum & fructuum leguminumque feraciſſima erat, victum (nihil proferens) illis denegabát. Aqua etiam lacuſque olim piſcoſi nullos piſces dabant. Aër quondam ſaluberrimus, hominum ſaluti à Deo conceſſus, in venenum & contagium converſus erat. Igne etiam & ferro Moſchovitæ univerſam Derptenſem Provinciam crudeliter vaſtabant. Sed Teutonici fratres nobiles, & cives, hujus afflictionis culpam, & numinis offenſam, Catholicis imputabant.

De

bant. apparet, quod Livonienses, ... que Teutonicus, priusquam à Catho... smo desciscerent, manu divina ... quoties incursus hostium prop... bantur, omnibusque rebus et terra... scentibus, & caeteris fortunis, copios... fluebant. Ubi vero Lutheranam sectam amplecti anno Domini 1527 coepe... pietatem & religionem avitam, cu... omnibus virtutibus una excusse... Postea variis & diversis plagis ... passim gravissime afflicti sunt; ... universa elementa in vindictam ... conspirasse viderentur. Terra ... gionis, quae omnium frugum & ... ctuum leguminumque feracissima erat, victum (nihil proferens) illis de... gabat. Aqua etiam lacusque olim p... scosi nullos pisces dabant. Aër quo... dam saluberrimus, hominum sal... Deo concessus, in venenum & con... gium conversus erat. Igne etiam & f... ro Moschovitae universam Derpten... Provinciam crudeliter vastabant. S... Teutonici fratres nobiles, & cives, h... jus afflictionis culpam, & numinis o... fensum, Catholicis imputabant.

De

De intestino & civili Livoniensium bello, & causa expeditionis Regis Poloniæ contra Magistrum Livoniensem.

MAgister Livonię, cum omnibus Teutonici ordinis fratribus & equestri ordine, post Lutheranismum susceptum, Archiepiscopo Rigensi collegæ suo, ob non susceptum dogma Lutheri adversabatur. Hic autem Archiepiscopus ex illustri prosapia Marchionum Brandenburgensium genus ducebat, frater Alberti Marchionis Brandenburgensis, olim Magistri Teutonici ordinis, & postea Ducis in Prussia, nepósque Regis Poloniæ.

Magister itaque, Comitiis generalibus celebratis, conclusit & constituit, Archiepiscopum bello appetendum esse. in quod totus ordo & nobiles cum omnium suffragiis consenserunt. Episcopus quoque Torpatensis Hermanus, ut erat inconstantis animi, facile ad oppugnandum Archiepiscopum inductus est. Revaliensis etiam & Habselensis Episcopi, Magistrum metuentes, facile in castra ejus concesserunt. Et ita universa Livonia in Rigensem Archiepiscopum hostiliter conspiravit. Anno itaque 1557, paulo post natalem divi Ioannis Baptistæ,

 ordinis

ordinis Teutonici Magister, Vilhelmus Furstemberg, exercitum cum Commendatoribus conscribit. tres quoque Episcopi prædicti copias suas eidem conjungunt. Sicque instructissimo exercitu, & magno cum apparatu, Rigensem Provinciam hostiliter invadunt. Archiepiscopus Rigensis tametsi defensionem meditaretur, & magnam nobilium partem sibi adjunctam haberet, infirmior tamen erat, & viribus impar, ut tanti exercitus vim sustinere & propulsare neutiquam posset. In arcem itaque Cokenhusen, natura loci munitissimam, in edita rupe constructam, cum suis profugit. Magister vero eum cum universo exercitu ibidem gravi obsidione oppugnabat, tormentis machinisque bellicis muros fatigans. Sed neque tormentorum crebra tonitrua, neque validos hostium impetus muros labefacere poterant, sola fames & inedia obsessos ad dedicionem compulit. Octavo itaque obsidionis die, portis adapertis, Archiepiscopo jubente, hostibus sese dederunt. Ordinis Teutonici Magister Archiepiscopum, non ut unius Provinciæ & urbis Rigensis consortem, non ut claræ prosapiæ Brandeburgensium Marchionum Principem, non ut Præsulem & Primatem, sed veluti barbarum hostem tractat, contumeliis

&

ordinis Teutonici Magiſter, Vilhelm
Furſtenberg, exercitum cum Comm
datoribus conſcribit. tres quoque Epiſ
pi prædicti copias ſuas eidem coa
gunt. Sicque inſtructiſſimo exercitu,
magno cum apparatu, Rigenſem
vinciam hoſtiliter invadunt. Archi
ſcopus Rigenſis tametſi defenſio
meditaretur, & magnam nobilium p
tem ſibi adjunctam haberet, infirm
tamen erat, & viribus impar, ut tant
exercitus vim ſuſtinere & propulſare
tiquam poſſet. In arcem itaque Coc
huſen, natura loci munitiſſimam, in
ta rupe conſtructam, cum ſuis profu
Magiſter vero eum cum univerſo ex
citu ibidem gravi obſidione oppug
bat, tormentis machiniſque bellicis
ros fatigans. Sed neque tormentor
crebra tonitrua, neque validos hoſti
impetus muros labefacere poterant.
fames & inedia obſeſſos ad deditio
compulit. Octavo itaque obſidionis
portis adapertis, Archiepiſcopo jube
hoſtibus ſeſe dederunt. Ordinis Teu
nici Magiſter Archiepiſcopum, non
unius Provinciæ & urbis Rigenſis co
ſortem, non ut claræ proſapiæ Brand
burgenſium Marchionum Principem
non ut Præſulem & Primatem, ſed vel
barbarum hoſtem tractat, contumeli

& probris ludificatur, omnibuſq; oppidis, arcibus & pagis mulctatum, carceri mācipavit, totoq; anno vinctū detinuit.

Rex Poloniæ Sigiſmundus Auguſtus, ubi id ab ordinis Marſchalco (quem Magiſter bonis omnibus ſpoliatum, eo quod bellum contra Archiepiſcopū diſſuadebat, expulerat) reſciviſſet, nepotis ſui ſervilem capivitatem ægre ferens, Epiſcopum quendam in Livoniam ad Magiſtrum deſtinavit. Qui cum multis rationibus de liberando Archiepiſcopo nomine Regis coram Magiſtro ageret, Magiſter neque excarcerandi Archiepiſcopi nec componendorum diſſidiorum ſpem præbuit. Itaque Legatus re infecta ad Regem revertitur. Qui, ut operam ſuam irritam cognovit, ordinis Magiſtro, omnibuſq; ejus auxiliariis, bellum denunciat. quo nuncio accepto, confeſtim magiſter ingentem theſaurum in Germaniam ad exercitum ibidem conſcribendum, mittit; adductaque ſunt aliquot millia equitum & ſex vexilla peditum Germanorum in Livoniam. Rex Poloniæ haud diu moram trahens, infeſtis ſignis in Livoniam contendit: equitum ſimul & peditum armatorum virorumque electiſſimorum centena millia, cum tormentis, ampliſſimaque bellica ſupellectili, procedunt. Ordinis Magiſter

 uni-

universos quos habebat præfectos & commendatores Regi opponit. Episcopi quoque tres, Derptenſis, Revalienſis, & Habſelenſis, copias ſuas eidem conjungunt. Itaque ordinis Magiſter tunc temporis habebat Germanorum equitum ſeptem millia & ſex peditum vexilla; bene armatos: præterea etiam agreſtium aliquot millia Livonorum. Sed Magiſter, Polonorum validiſſima lectiſſimaque manu conſpecta, victoriæ ſpem prorſus abjecit; legatumque ad Regem, qui præſens in armis erat, ocius deſtinavit, prælium deprecando, & pacem humillime efflagitando. Rex clementer & benigne reſpondit, Niſi viduas, pupillos, orphanos, & inopes, innocenteſque colonos miſereretur, nullo pacto pacem ſe cum Magiſtro initurum; ſed ut Magiſter ordinis agnoſcat, (inquit,) me ſanguinis aut belli ſitientem non eſſe, ipſe, ſi pacem expetit, huc ad nos intra 18 horarum ſpacium accedat, Principemq; & Archiepiſcopum Rigenſem una adducat. de-in pacis & concordiæ rationem inibimus. Teutonicus Magiſter hoc reſponſo accepto, confeſtim Archiepiſcopum, qui non longe aberat, cuſtodia liberari & e vinculis educi jubet. Ambo itaque, trecentis equitibus inermibus ſtipati, ad regem veniunt. Ibi cum ultro citroque de
pace

...versos quos habebat præsid... commendatores Regi opponit. Ipsi quoque tres, Derptensis, Revali... & Habselensis, copias suas eidem ... jungunt. Itaque ordinis Magister ... temporis habebat Germanorum ... tam septem millia & sex peditum ... la, bene armatos. præterea etiam ... sium aliquot millia Livonorum. ... Magister, Polonorum validissima ... simaque manu conspecta, victoriæ ... prorsus abjecit; legatumque ad Re... qui præsens in armis erat, ocius de... vit, prælium deprecando, & pacem ... millime efflagitando. Rex clemente... benigne respondit, Nisi viduas, pup... orphanos, & inopes, innocentesque ... lones misereretur, nullo pacto pace... cum Magistro initurum; sed ut Mag... ordinis agnoscat, (inquit,) me sangui... aut belli sitientem non esse, ipse, si ... cem expetit, huc ad nos intra 18 hora... spacium accedat, Principemque & Ar... episcopum Rigensem una adducat ... in pacis & concordiæ rationem in... mus. Teutonicus Magister hoc respo... accepto, confestim Archiepiscopum, ... non longe aberat, custodia liberari & vinculis educi jubet. Ambo itaque, ... centis equitibus inermibus stipati, ad ... gem veniunt. Ibi cum ultro citroque ...

pre...

pace ageretur, tandem concluditur, ut Magister ordinis Archiepiscopum in pristinum statum restitueret; omneque damnum & detrimentum eidem illatum resarciret; præterea Regi Poloniæ stipendia in milites erogata persolveret. Graves hæ erant ordini Teutonico pacis conditiones. attamen Magister, metu gravioris periculi urgente, consensit, & secundum pacta omnia præstitit. Posteà Archiepiscopo prædicto è vivis decedente, Rex omnes arces civitatesque, pagos, & curias, ad Archiepiscopatum pertinentes, jure propinquitatis in Livonia occupavit. Magistro quoque prædicto à Moschovitis in arce Felin per proditionem militum suorum capto, & in Moschovia in vinculis mortuo, tota Livonia cum suis Provinciis in jus Regis Poloniæ cessit. Atque hic ultimus Magister ordinis, Vilhelmus Furstemberg, Magisterium, Teutonicorùmque fratrum Crucigerorum in Livonia ordinem, terminavit, absolvit, finemque supremum imposuit.

DE INTERREGNO POLONIÆ, ANNO 1587, HORATII SPANORCHII DIVINATIO.

Regum vitam & mortem, cum in manu Dei utraque ſit, & à divina providentia, quæ nunquam errare poteſt, proficiſcatur, quin ſemper opportune accidat, dubitandum non eſt. Humanus tamen intellectus, quin ex rerum effectibus eliciat argumenta, ac ratiocinetur, fieri nequaquam poteſt.

Equidem mors Stephani Battorii, qui ultimus Poloniæ fuit Rex, illi regno plurimum detrimenti attulit, ideo quia Princeps ille virtutibus excellebat. Chriſti religionem mirifice juvabat, externa pericula amovebat, inteſtinis bellis occurrebat.

Moſchus jampridem Ducatum Pollocii Polonis in finibus Moſchoviæ conſtitutum, & Livoniam ac Severiæ ducatum, item Smolenskum, Lituaniæ membra, eripuerat: quas provincias Rex Stephanus magno ſtudio vindicare conatus eſt, recepitq; Ducatum Severiæ, ac Smolenskum, dumque pro cæteris urgebat, pax anno 1582, concluſa eſt per P. Poſſevinum ad novennium, quæ deinde ad qua-

EX HONORIO, DE INTERREGN[O] POLONIÆ, ANN[O] 1587, HORATII SPANOCH[II] DIVINATIO.

Regum vitam & mortem, cu[m] manu Dei utraque sit, & à so[la] providentia, quæ nunqua[m] re potest, proficiscatur, quin semper [o]portune accidat, dubitandum non [est]. Humanus tamen intellectus, quin [fu]rum effectibus eliciat argumenta, [ra]tiocinetur, fieri nequaquam potest.

Equidem mors Stephani Battori, [qui] ultimus Poloniæ fuit Rex, illi regno p[lu]rimum detrimenti attulit, ideo q[uod] Princeps ille virtutibus excellebat. Chri[sti] religionem mirifice juvabat, ext[erna] pericula amovebat, intestinis bellis [oc]currebat.

Moschus jampridem Ducatum [Po]locii Polonis in finibus Moschoviæ [con]stiturum, & Livoniam ac Severiæ du[ca]tum, item Smolenskum, Lituaniæ mem[bra], eripuerat: quas provincias Rex Ste[phanus] magno studio vindicare cona[tus] est, recepitq; Ducatum Severiæ, ac Smo[lenskum], dumque pro cæteris urgeba[t], pax anno 1582, conclusa est per P. Poss[e]vinum ad novennium, quæ deinde a[d] qu[adriennium]

quadriennium à Rege Stephano limitata est; quod equidem belli prosequendi erat argumentum. Hujus autem morte Moschus non tantum designatum bellum amplius non extimescit, verum etiam, nisi in locum defuncti rex alter substituatur paris virtutis, Ducatus illos, qui ad Lituaniam, Coronæ Polonicæ jam conjunctam, spectant, denuo recuperaturus est: adjutus præsertim à schismaticis, qui Podoliam & Russiam incolunt, & Polonicum dominatum à cervicibus suis cupiunt depellere. Sola Stephani Regis virtus Tartaros, perpetuis excursionibus Russiam, trajecto Boristhene, infestare, & Leopolim usque depopulari cuncta solitos, refrenavit; & aliquando invadere ausos, profligavit. Turcarum Imperator anno 1584 ab eodem Stephano petierat, ut juxta veterem consuetudinem certum militum numerum sibi concederet profecturo ad bellum Persicum. quod Rex negavit, inquiens, Albam aquilam Polonicam nuper deplumatam atque inertem, jam pennas suas recepisse, jamque juvenescere, &c. ungues rostrumque exacuisse, adeo ut se ditionemque suam egregie defensura sit. Turcæ consuetas in Poloniam incursiones valde remisere, postquam anno 1584. Poloni multa castella diripuerunt,

puerunt, & præsidiarii milites Cosasci nuncupati, Seigam Turcarum arcem deprædati sunt. quo facto hostes parum commoti, quędam tantum capita factionis illius petivere, & Polledastrum quendam Polonum, qui equorum coemendorum gratia Constantinopoli degebat, interfici jussere; qua in re modestius egere, dubio procul propter eximiam Stephani regis apud ipsos existimationem. Rex Sueciæ ducatum Lituaniæ, ac Livoniæ, nec non dotem Elisabethæ reginæ uxoris suæ, cum ingenti pecunię summa quam Regi Sigismundo Augusto commodatam fuisse constat, prætendit, neque tamen regnante Stephano quidquam attentavit. Idcirco caveat sibi Polonorum Respublica à tot Principum diversorum ac sibi finitimorum juribus, ac prætensionibus, nunc præsertim, cum destituta est rege, cujus fortitudo atque charitas conditionem mortalium cæterorum excedebat.

Regni dissensiones multæ sunt. Prima religionis caussa non mediocris habenda est, & mala plurima parere solet. Primo etenim discordes fiunt Secularis atque Ecclesiasticus ordo. unde aliæ proficiscuntur calamitates. cujusmodi est diminutio auctoritatis Episcoporum, & Metropolitarum, Ecclesiarum profanatio, sacro-

pacrunt, & præsidiarii milites Cu nonoccupati, Seigam Turcarum accol prædati sunt. quo facto hostes p commori, quędam tantum capita nis illius petivere, & Polledastrum q dam Polonum, qui equorum cur dorum gratia Constantinopoli dege interfici jussere; qua in re modestius re, dubio procul propter eximiam phani regis apud ipsos existimation Rex Sueciæ ducatum Lituaniæ, & Li niæ, nec non dotem Elisabethæ rę uxoris suæ, cum ingenti pecunię sum quam Regi Sigismundo Augusto cc modatam fuisse constat, prætendit, que tamen regnante Stephano q quam attentavit. Idcirco caveat sibi bonorum Respublica à tot Principum versorum ac sibi finitimorum juribus prætensionibus, nunc præsertim, c destituta est rege, cujus fortitudo atq charitas conditionem mortalium ce rorum excedebat.

Regni dissensiones multæ sunt. Pri religionis causa non mediocris habe est, & mala plurima parere solet. Pri etenim discordes fiunt Secularis atq Ecclesiasticus ordo. unde aliæ prof cuntur calamitates. cujusmodi est dim nutio auctoritatis Episcoporum, & Me ropolitarum, Ecclesiarum profanatio

sacro-

sacrorum bonorum usurpatio; sacerdotibus alimenta denegantur, decimarum exactio impeditur, sacrorum hominum persecutio admittitur: injuriæ denique adversus proximum & seipsum, imo & Deum, commissæ, non castigantur. Alterum incommodum ex turbata religione est, quia sectarum diversitas inter populos rixas & inimicitias disseminat. quæ non modo in provincias, in civitates, in domos penetrant: sed etiam patrem & filium, virum & uxorem inter se inimicant, absque ullo honestatis, & politiæ, nedum pietatis, & Christianæ charitatis respectu. Tertium est, quia sectæ hujusmodi libertatem conscientiæ adstruunt. quæ profecto libertas legibus divinis, naturæ humanæ, juribusque ipsius regni obsistit. cum enim libidine sua ducantur, nullamque legem aut consuetudinem observent, regia quoque edicta floccifaciunt.

Altera discordia est ex animorum propensionibus, quibus Poloni in diversas partes distrahuntur: nam cum Corona illa electitia sit, plerique Principum ad eam adspirantes eorum animos sibi devincire curant. quod pluribus efficiunt modis, sed præsertim occasione peregrinantium: nam cum juventus Polonica mirum in modum peregrinationibus

dele-

delectetur, ad diversorum Principum imperia advehuntur, ubi summam experti humanitatem, mox in patriam reduces, coguntur ob beneficiorum memoriam Principis benemeriti partes favere: quod studium gratique animi significationem nullo aptius tempore, quam in interregno, exhibere queunt, cum scilicet singulorum vires & auctoritas adæquatur: unde fit, ut animorum fiat discretio, quæ vivente rege rempubl. nequit offendere, propterea, quod natio hæc Principi suo fidelissima putatur: sed nihilominus hæc animorum dissidia, & exterorum amicitiæ, inter eos aliquam forte simultatem pariunt.

Tertia in regno dissensio est ordinum Senatorii & Equestris: ad quam rem melius percipiendam ignorandum non est: etsi Nobilium singulorum ea est mens atque cura, ut libertas communis sit, omnibusque æqualis, tamen politiæ necessitatem introduxisse, ut ii, qui in regiminis administratione constituti sunt, majori floreant auctoritate, ac nominis existimatione: ideoque horum superior dignitas duobus gradibus insignitur, videlicet Palatinatu, & Castellanatu: alter provinciis præest, alter civitatibus. Quoniam vero Reges, qui anteactis temporibus illud sceptrum tenuere, hos digni-

dignitate eminentiores paulatim ad publicas consultationes convocarunt, etsi iis inconsultis jubere, ac disponere, præmia distribuere, ac punire pro arbitratu suo poterant: parvo temporis progressu invaluit mos & consuetudo, ut viri dignitatibus hisce conspicui unum corpus constituant, quod Senatorius ordo nuncupatur. reliqua nobilitas magnum quoddam est chaos ob regni amplitudinem. Quoties autem constitutiones ac decreta aliqua publice statuenda sunt, tenentur Palatini suos provinciales nobiles congregare in civitatem aliquam, ubi tractandis rebus propositis suam singuli auctoritatem, arbitriumque & consensum, aut dissensum rei decernendæ adhibeant: & juxta majorem nobilitatis partem stabilito decreto, eliguntur procuratores terrestres, Nuntii nuncupati: qui simul cum aliis ab aliis provinciis pariter deputati ad locum ubi Regis arbitrio comitia generalia celebrantur, conveniunt: & conventus ille Equester ordo dicitur, primo ordini inferior dignitate, sed auctoritate æqualis: quocirca fere semper Senatorii ordinis opinionibus atque approbationibus contradicere atque resistere consuevit. Causa discordiæ inde proficiscitur, quoniam Senatores id unum respiciunt, ut regiæ

volun-

voluntati obſecundent: nam à Rege honores & opes conſequuntur. at Equeſtris ordo bonum publicum reſpicit, ſibi perſuadentes, niſi obſiſtant Senatoribus, libertatem ſuam perditum iri, & invalituram tyrannidem, hincque ordini Senatorio, quoad poſſunt, adverſantur.

Quartum diſſidium eſt familiarum nobiliſſimarum, ac minus nobilium, inter quas familias parum convenit: proinde ſi ad aliquem ex ſe ipſis eligendum veniretur, magnæ in interregno turbæ cieri, atque errores committi poſſent.

Poſtrema diſcordia eſt provinciarum, veluti Lituaniæ, Ruſſiæ, & Livoniæ, nobilibus illis ægre ferentibus, cum ipſi potentiores eſſe ſibi videantur, regi à Polonis. Rex autem Stephanus omnes haſce diſcordias egregie callens, curabat, ut eas omnes conſopiret. Nam ad primum Religionis incommodum amovendum, omnes hæreticos ex regiis civitatibus exigebat, aulam ſuam abominabili hac peſte purgabat, ædificabat Eccleſias, Collegia erigebat, piis locis reditus aſſignabat, benemeritos homines ad gradus Eccleſiaſticos provehebat, decimarum exactionem concedebat, denique in generalibus Comitiis punctum Religionis ante omnia determinari curabat. futurisquoque electionibus formam

formam præscribere conatus est,quo nobilium diversæ inclinationes irritæ fierent,multisq; ideo incommodis obviam iretur, quæ ex hisce discordiis atque ad exteros propensionibus emanare possent, quemadmodum paulo antea acciderat, ut accersito in regnum Maximiliano Imperatore & ex altera parte ipso Battoreo,parum abfuerit,quin ad cruentum prælium descenderetur: Senatorum discordias sedare atq; componere summa ope nitebatur, etsi malevoli in sinistram partem id interpretabantur: Nobilium dissidia tollebat, omnibus se eundem æqualiter præbens,in eos æqualiter dignitates conferens, publicos reditus distribuens, adversus turbidos severus, pacis studiosos quoslibet protegens atque defendens. Differentiæ vero atque dissidia provinciarum pene extinctæ erant, præsertim cum Grodnam civitatem in finibus Lituaniæ atque Poloniæ sitam, perpetuam fere sibi regiam delegisset: proinde videbatur utrique provinciæ gratificari; & ad justitiam administrandam, & ad auxilia ferenda, æque commode se habebat,utramque indifferenter fovebat. In monetis quas post pacem initam cum Moscho excudi jusserat,asseruit, utrique Reipublicæ ab se restitutam esse Livoniam & Polocium:

quibus moribus utrique parti mirum in modũ satisfaciebat. Quicunque candidatorum à Pontifice promovebitur, is dubio procul omnibus anteponendus erit, ob eam potissimum causam, quia nemo timere debet, à summo Pontifice propositum iri virum regio culmine illo indignum, partim quia S. Sedis Apostolicæ opera, utpote à Spiritu S. profecta, & citra humanos respectus suscepta, digna existimantur patrocinio bonorũ Christi fidelium, imo & ab inimicis S. Ecclesiæ nonnunquam adjuvantur, partim quia vel hinc argumentum desumeretur, eum virum esse revera Catholicum: quandoquidem verisimile est, rempub. illam ad hoc præcipue respecturam ut Catholicus eligatur, non modo propter antiquã regni consuetudinem, cui hactenus derogatum non fuit, verum etiam, quia ipsimet hæretici curaturi sunt, ut in talem Principem cadat electio, qui se Catholicum expresse profiteatur, quemadmodũ in præterito interregno clarissime determinatum est, antequam Stephanus Battoreus de Glormenir eligeretur: nam cum inter ipsos ambigeretur, num conducibilius esset, hæreticum hominem eligere, & vererentur omnes, ne ope hæreticorum nomen nobilitatis extincturus esset; Palatinus Vilnensis, qui tunc hæreticus erat, & perti-

quibus moribus utrique partim
modũ satisfaciebat. Quicunque
torum à Pontifice promovebi
bio procul omnibus antepone
ob eam potissimum causam, qui
timere debet, à summo Ponti
situm iri virum regio culmine
guum, partim quia S.Sedis Apost
pera, utpote à Spiritu S. profecta
humanos respectus suscepta, dign
mantur patrocinio bonorũ Chri
sium, imo & ab inimicis S.Eccles
nunquam adjuvantur, partim q
hinc argumentum desumeretur
sum esse revera Catholicum: qu
dem verisimile est, rempub. illam
præcipue respecturam ut Cathol
gatur, non modo propter antiq
consuetudinem, cui hactenus de
non fuit, verum etiam, quia ipsi
retici curaturi sunt, ut in talem
pem cadat electio, qui se Catholic
presse profiteatur, quemadmodũ in
terito interregno clarissime decer
tum est, antequam Stephanus Bat
de Glormenir eligeretur: nam cum
ipsos ambigeretur, num conducibili
set, hæreticum hominem eligere, &
rentur omnes, ne ope hæreticorum
men nobilitatis extinctus esset; Pal
nus Vilnensis, qui tunc hæreticus erat
per

pertinax, qui ob gravem ętatem, rerumq; publicarum experientiam, cunctis venerandus videbatur, consuluit, longe magis reip. expedire, ut Catholicus præferretur, inquiens, si secus fieret, cum primum hęreticus regnum adeptus fuisset, & justitiam sinistre administraret, vel tyrannidem occupare vellet, neminem fore, qui ipsum à proposito dimovere posset; nihil enim ille vereretur ministros, quin eos etiam occideret, nedum aspernaretur: at, si in Catholicum hominem consentiretur, pręter conscientiam jurisiurãdi, contra quod nihil efficeret, mansurum in officio ob censuras ecclesiasticas à Pontifice; cui pręterea obedientiam pręstiturus, & tanquam superiori obediturus esset.

Pontificii candidati plurimum etiam adjuvabitur à senatoribus ecclesiasticis, qui autoritate pollent, & quorum suffragia majoris æstimanda sunt: non modo quia viri doctrina pręstantes sunt, & virtutum suarũ causa ad eos gradus pervenere, unde ad cæteros persuadendos plurimũ valebunt; sed etiam quia primi sunt suffragatores, & quia regis locũ tenet archiepisc. Gnesnensis, cujus in interregno pręrogativa est, ut in solio regio resideat, tanquam legatus natus; & primus, præsertim hodiernus archiepisc. Karanoxki, vir innocentia clarus, & erga Pontificem

 Six-

Sixtum V egregie animatus, quemadmodum promptitudine congratulationis, quam per legatum significavit, statim atque Pontificatum idem Sixtus adeptus est, testatum esse voluit.

Præterea plerique Senatores & capita nobilitatis libenter omnem mundanum respectum & amicitiam posthabebunt, ut sedis Apostolicæ parti adhæreant, cum quia eidem addicti sunt, atque devotissimi, tum etiam, quia in re tanti momenti videbuntur conscientiam suam in tuto loco habere, faventes Ecclesiæ candidatis: alioquin si electio infeliciter succederet, non solum merito sibi ipsis, suæq; pertinaciæ atque impietati, omne damnum imputare debebunt; verum etiam suæ utilitatis causa Ecclesiasticos candidatos provehent; quandoquidem eo casu ministri Apostolici tenebuntur eos Regi commendare, ut ad Senatorias dignitates evehantur, & publicos reditus, quorum collatio ad solum Regem spectat, obtineant. Apud Regem enim nemo efficacior videtur esse debere deprecator, quam Apostolicus minister, utpote qui facillimum habet ad Regem aditum, ac proinde quem mavult, aut dignum putat, minimo negotio juvare potest. His igitur ita se habentibus, nunquam mihi venit

Sitrem V egregie animatus, qu
modum promptitudine congrui
nis, quam per legatum significa
tim atque Pontificatum idem Sixt
eptus est, testatum esse voluit.

Praeterea plerique Senatores
pita nobilitatis libenter omnem
danum respectum & amicitiam
bebunt, ut sedis Apostolicae parti
reant, cum quia eidem addicti sunt
que devotissimi, tum etiam, quia
tanti momenti videbuntur cordi
tiam suam in tuto loco habere,
Ecclesiae candidatis: alioquin si
infeliciter succederet, non solum
sibi ipsis, suaeq; pertinaciae atque
tati, omne damnum imputare debe
verum etiam suae utilitatis causa E
siasticos candidatos provehent; qu
doquidem eo casu ministri Apos
tenebuntur eos Regi commendare,
ad Senatorias dignitates evehant
publicos reditus, quorum collatio
solum Regem spectat, obtineant. Ap
Regem enim nemo efficacior vide
esse debere deprecator, quam Apo
licus minister, utpote qui facillim
habet ad Regem aditum, ac pro
quem mavult, aut dignum putat,
nimo negotio juvare potest. His igi
ita se habentibus, nunquam mihi res

in mentem dubitare, quin Summus Pontifex ministris ac procuratoribus suis mandaturus sit, ut ad eam Coronam Principem commendent benevolum ac fidum partibus suis, vitae integerrimae, religionis amantem, charitatis, justitiae & sanctitatis laude eximium, cum ut ab illo omnes boni sub illo coelo degentes, virtutum exemplum capiant, & in bonitate sua perseverent, aspicientes, pacem ipsorum, atque politiam, Pontifici vehementer cordi esse, tum etiam quia is qui favore Pontificis provectus fuerit, ad ejus partes maxime inclinabit: qua de re negotia sedis Apostolicę ex voto ejus ministrorum tractabuntur: alioquin si aliunde sceptrum obvenerit, quotiescunque in usum cleri & Ecclesiae agitandum aliquid fuerit, vel raro, vel summa cum difficultate, Regem inflectent ad ea pro ratione temporum concedenda, quae sacerdotes vel pias caussas adjuvare possint; praesertim quoniam gravissimę sunt ex ipsis controversiae, quae intercedunt illic inter ordines Ecclesiasticum ac Secularem. Sed praeter haec Summus Pontifex obviam ibit, ne regnum illud ad Principem aliquem haereticum perveniat, quod fieri non posse, nobis omnino polliceri non debemus, non obstantibus regni constitutio-

 tutio-

tutionibus, & numero Catholicorum maximo, & cum in præteritis interregnis conſpexerimus, hæreticos validis præſidiis munitos nulla vi detineri potuiſſe, quin pernicioſiſſimum juſiurandum offerrent regi, quo obligaretur conſcientiæ libertatem defendere, quemadmodum & juratum eſt. Quæ res tantum hactenus detrimentum peperit, ut paulo deterius eſſe videatur, ſi Regem profeſſione hæreticum coronarent. Quapropter, ne Rex eligatur, qui tam nefarium ſcelus admiſſurus ſit, libertatem conſcientiæ admittendo, Summus Pontifex operam omnem navare deberet, ut regnum illud ab hujuſmodi Principe gubernaretur, qui religionem ſartam tectam conſervaret, & priſtino ſuo candori reſtitueret. Sed ut ad inſtitutum revertamur, principem ad hoc regnum Pontificis ope promovendum conſideremus: multis enim eum dotibus inſignitum eſſe oportere, minime dubium eſt, quæ ſcilicet regno ac nobilibus, nec non occaſionibus, quæ indies ſeſe offerunt, reſponſuræ ſint. Verum credendum eſt, Pontificem ab initio nihil tentaturum, & auctoritatem ſuam minime interpoſiturum eſſe: prius enim explorandum videtur, ad quem Poloni propendeant, & candidatorum natura,

virtus,

tationibus, & numero Catholicis
maximo, & cum in præteritis
gnis conspexerimus, hæreticos
præsidiis munitos nulla vi detineri
tuisse, quin perniciosi timum
dum offerrent regi, quo obligaretur a
scientiæ libertatem defendere, quem
modum & juratum est. Quæ res tam
hactenus detrimentum peperit, ut
deterius esse videatur, si Regem pro
fione hæreticum coronarent. Qua
pter, ne Rex eligatur, qui tam nefari
scelus admissurus sit, libertatem co
scientiæ admittendo, Summus Ponti
fex operam omnem navare deberet,
regnum illud ab hujusmodi Principe g
bernaretur, qui religionem sartam t
ctam conservaret, & pristino suo cand
ri restitueret. Sed ut ad institutum
vertamur, principem ad hoc regnum
Pontificis ope promovendum consid
remus: multis enim eum dotibus in
gnitum esse oportere, minime dubium
est, quæ scilicet regno ac nobilibus,
non occasionibus, quæ indies sese ob
runt, responsuræ sint. Verum creden
dum est, Pontificem ab initio nihil te
taturum, & auctoritatem suam mini
me interpositurum esse: prius enim ex
plorandum videtur, ad quem Poloni
propendeant, & candidatorum natura,
virtus,

virtus, pietas attendenda est, tumq; Pontifex in favorem ejus, quem ob sua merita eligendum, & quem facilius Polonis placiturum, atque electum iri putaverit, inclinabit. Idcirco ego cum Sedis Apostolicæ patrocinium, quod prævalidum futurum est, huic dissertationi applicare nequeam, de iis sermonem instituam, quos in generalibus Comitiis nominatum iri verisimile est. Veruntamen animadvertendum, (sicuti in Polonia degens observavi, & nunc in Italia à Polonis quibusdam, postquam Regem mortuum esse allatum est, audio) fieri posse, ut antiquis seculis usitatus mos reperiatur, ut scilicet regia auctoritas deferatur omnibus, vel nonnullis ipsorum Senatoribus aut Palatinis, amoto Regis nomine plerisque exoso, aut saltem ne peregrinum quemquam principem Regem cooptent, sed Piastum aliquem assumant: hoc autem vocabulo indigenam Regni voco, ducto etymo antiquo Piasto, qui etsi indigena & vilis homo foret, veluti legitur in Chronicis Poloniæ, tamen mirandum in modum Rex fuit electus, cujus posteri sexcentis annis regnum perpetuo retinuere: proinde non ab re fuerit, quid hisce de rebus censendum sit, paulisper considerare. Quamvis enim Senatores, qui cæteris

præſtant, libenter hujuſmodi propoſitionem audituros, credendum ſit, nihilominus, cum imperiorum diviſiones ex ſe ipſis pernicioſiſſimæ exiſtant, putandum eſt, id difficulter effici poſſe, ob factiones, quæ diverſæ inter ipſos vigent: quæ profectò ob ipſorum affinitates & clientelas reliquam etiam nobilitatem inficiunt: exemplò quoque deterrebuntur, quod hiſtoriarum monumenta teſtantur: nam hęc diviſio quondam ipſos adeo attrivit, ac debilitavit, ut finitimarum provinciarum hoſtilibus armis reſiſtere non tantũ impares eſſent, ſed etiam privatas inimicitias exercerent per civilia bella, & proprii ſanguinis effuſionem: quæ res noſtris temporibus magis timeri poſſent, cum propter magnam hoſtium fidei Chriſtianæ potentiam, à quibus regnum illud circumdatur, cujuſmodi ſunt Turcæ, Scythæ, hæretici, ſchiſmatici; tum etiam propter ſimultates, quæ inter primarios viros regnant: præterquam quod Zamoſcius Cancellarius, vir olim apud Stephanum gratioſus, & divitiis affluens, potenſque, omneſque ejus amici, cum ipſe non tanquam Senator, ſed tanquam Senatus ipſius miniſter, inter Senatores conſideat, ab omni prærogativa facile excluderentur. Adduntur præterea inter cæteros

Sena-

præstant, libenter hujusmodi
tionem audituros, credendum
hominum, cum imperiorum divis
se ipsis perniciosissimæ existant,
dum est, id difficulter effici posse,
ctiones, quæ diversæ inter ipsos
quæ profecto ob ipsorum affini
clientelas reliquam etiam nobi
inficiunt: exemplo quoque docen
tur, quod historiarum monumen
stantur: nam hęc divisio quondam
adeo attrivit, ac debilitavit, ut
rum provinciarum hostilibus
stere non tantū impares essent,
privatas inimicitias exercerent
lia bella, & proprii sanguinis effus
quæ res nostris temporibus magis
ri possent, cum propter magnam
stium fidei Christianæ potentias
quibus regnum illud circumdatur,
jusmodi sunt Turcæ, Scythæ,
schismatici; tum etiam propter
tes, quæ inter primarios viros
præterquam quod Zamoscius Canc
rius, vir olim apud Stephanum gra
sus, & divitiis affluens, potensque,
nesque ejus amici, cum ipse non
quam Senator, sed tanquam Senat
sius minister, inter Senatores consi
ab omni prærogativa facile exclude
tur. Adduntur præterea inter cæter

Senatores aliæ differentiæ, ob religionem prius, deinde ob nobilitatem, aliaque, unde bella civilia, cujusmodi nunquam inter Polonos gesta fuerunt, timenda esse videntur. Quod pertinet ad electionem Piasti, sive indigenæ alicujus, dubitandum non est, quin major pars consensura esset, si modo, quis eligendus sit, concordare inter se possent: nam audiuntur sępenumero privati nobiles plerique lamentantes, quod exteros advocent ad eos reditus consumendos qui ex ipsorum Polonorum crumenis exiguntur, eoque magis, quia sæpe cernunt, in eos benificium pariter exterorum hominum converti, quos in universum minime diligunt. nam tametsi ex nobilioribus quispiam externum aliquem illuc vel curiositate, vel habitandi causa advectum suo patrocinio fovendum suscipit, ut sunt natura humani, vel ab aliis nationibus laudabilem hunc morem mutuati fuerunt: tamen compertum est, eosdem peregrinos à populo ægris oculis aspici, odio haberi, ac sępe male tractari. quemadmodum malevolentiæ hujus adversus alienigenas specimen dederunt, cum in penultimis comitiis nobilitas contra Regem exclamabat, & querebatur, propterea quod in bello Moschovitico aliis, quam nati-

vis militibus uteretur, iisque munera & majora stipendia, quam indigenis nobilibus, concessisset, nonnullos etiam Italos præmiis affecisset opimis, & stipendiis eos detineret, & dimisso exercitu cætero, eosdem in hyberna deduceret: Quod tamen in paucis verum comperiebatur: hi vero insignes fuerant viri: ut Rodulphinus, qui deinde in Transsylvania vitam deposuit, & Dominicus Mora, qui nunc quoque in eo regno stipendia meret. Ægre ferunt præterea, cum vident Regem utentem peregrinis, & nobiles Polonos posthabentem in aulicis officiis, eoque magis, cum ad gravia negotia peragenda insinuantur. sicuti potissimum conquesti fuere, cum Stephanus Rex, post pacem cum Moscho stabilitam, Alamanium Curiæ Magistrum, & nobilem Florentinum legatum suum, misit ad Regem Suecorum Livonicarum rerum gratia. Dicunt alii, dum exterus princeps accersitur, quodammodo dehonestari virtutem ac nobilitatem tot Polonorum, qui regendæ patriæ idonei sunt: ad quam rem eo acrius animantur, quia priscæ ipsorum historiæ tradunt, etiam ante primam electionem Piasti, indigenam semper ad regnum vocatum fuisse. & quamquam exempla illa magna ex parte ridenda ac

vis et militibus uteretur, iisque
majora stipendia, quam indigenis
libus, concessisset, nonnullos
los præmiis affecisset opimis, &
dis eos detineret, & dimissos
cætero, eosdem in hyberna
ret. Quod tamen in paucis verum
periebatur: hi vero insignes fuerunt
ut Rodulphinus, qui deinde in Tra
vania vitam deposuit, & Dem
Mora, qui nunc quoque in eo reg
pendia meret. Ægre ferunt
cum vident Regem utentem per
& nobiles Polonos posthabentem
licis officiis, eoque magis, cum
via negotia peragenda insinuant
uti potissimum conquesti fuere,
Stephanus Rex, post pacem cum
scho stabilitam, Alamanium Curi
gistrum, & nobilem Florentinum
tum suum, misit ad Regem Sue
Livonicarum rerum gratia. Dicunt
dum exterus princeps accersitur,
dammodo dehonestari virtutem
bilitatem tot Polonorum, qui reg
patriæ idonei sunt: ad quam rem
crius animantur, quia priscæ ipso
historiæ tradunt, etiam ante prima
lectionem Piasti, indigenam semper
regnum vocatum fuisse. & quamq
exempla illa magna ex parte ridend
fabul

fabulosa videntur, tamen familiæ Piastæ, & postea Jajellonicæ, documenta animos addunt ad Piastum promovendum: præterquam quod putant, ideo regnicolam eligendum, quia Henrici Regis fuga delusi sunt, regnumque Stephani infortunatum fuit; cum ob imperii ejus brevitatem, & propter difficultatem in perdomandis Dantiscanis, qui, dum oppugnaretur Livonia à Moscho paulo ante capta, defecerant; tum propterea, quia minus gratus fuerat subditis, ac forsan ab ipsis petitus insidiis, sed prçsertim, quia sine liberis decessisset: arguentes inde, displicere Deo, ut hic novus ordo exteros Reges alendi continuetur. Neque illud admittunt, in bene constituta Republica, in qua omnes nobiles pari jure censeri, & æquali auctoritate perfrui deberent, non convenire, ut unus cæteros supereminеat, eique omnes obtemperare teneantur: nam respondent, quemadmodum toleratur, ut inter ipsos nonnulli dignitate atque auctoritate, discreti ordinibus præstent, idque ob necessitatem, quam secum affert justitiæ administratio, tanto magis hanc eminentiorem regiam dignitatem alteri ipsorum concedendam esse, cum justitiæ administrandæ supremam respiciat solummodo auctoritatem, præ-

fertim quia publicarum rerum consulta, & decreta omnia, quæ prius ad Regem spectabant, jam ad comitiorum generalium communem potestatem absolute redacta esse videntur: quod si rex in aliquo cæteris excellit, id potissimum consistit in conferendis arbitratu suo omnibus dignitatibus, officiis, gubernationibus, ac reditibus publicis. Ecquis autem non videt, ad hanc rem indigenam, quam exterum, aptiorem esse? cum hæc omnia illis nobilibus Polonis distribuenda sint, qui vere digniores existunt: hi vero difficile cognoscentur ab eo, qui in regno diutissime non sit versatus; quemadmodum ab incola, qui sceptro illo non haberetur indignus, optime cognoscerentur. Quæ argumenta dubio procul ab illis, qui primatum aliquem evehere cupiverint, explicabuntur, non minus in convocatione Lovicienfi, quæ ab Archiepiscopo Gnesnensi intimabitur, quam in aliis provincialibus conventibus: quin etiam in ipsis Varsoviensibus Comitiis, ad quæ omnes pro novo Rege eligendo convenient.

Verum hisce, quæ hactenus dissertata sunt, vehementer, & oratorie, atque efficaciter, à quocunque proponantur, duæ considerationes obstant, adeo, ut hujus rei effectus nullo pacto obtineri queat.

ſertim quia publicarum rerum
& decreta omnia, quæ prius ad
ſpectabant, jam ad comitiorum
bem communem potestatem
redacta eſſe videntur: quod ſi
quo cæteris excellit, id potiſſimum
ſiſtit in conferendis arbitratu ſu
bus dignitatibus, officiis, guber
bus, ac reditibus publicis. Ecquis
non videt, ad hanc rem indig
quam exterum, aptiorem eſſe?
omnia illis nobilibus Polonis di
da ſint, qui vere digniores exi
vero difficile cognoſcentur ab eo,
regno diutiſſime non ſit verſatus
admodum ab incola, qui ſemper
non haberetur indignus, optime
noſcerentur. Quæ argumenta
procul ab illis, qui primatum aliquem
vehere cupiverint, explicabuntur,
minus in convocatione Loviciensi,
ab Archiepiſcopo Gneſnenſi intima
tur, quam in aliis provincialibus
ventibus: quin etiam in ipſis Varſovi
ſibus Comitiis, ad quæ omnes pro
ro Rege eligendo convenient.

Verum hiſce, quæ hactenus diſſer
unt, vehementer, & oratorie, at
fficaciter, à quocunque proponantur
uæ conſiderationes obſtant, adeo,
ajus rei effectus nullo pacto obtine

quea-

queat. Prima eſt, quoniam inter Lituaniam & Poloniam acerrimæ orientur contentiones. quæ provinciæ quamquam in unum corpus Reipublicæ concurrunt: tamen ſtudia partium adeo diſcrepant, ut nunquam altera provincia nativo alterius Regi ſe ſubjectura eſſet, experientia demonſtrante, etſi Sigiſmundus Auguſtus Rex eas provincias in cunctis æquiparavit, tamen in omni decreto publico Lituanos vel diſſentire, vel petere conditionem apponi, qua dignoſcatur, Polonicam Rempublicam nihil juris in eos habere. Quod manifeſte deprehenſum eſt, præter cætera exempla, cum ſexto abhinc anno tribunal ſupremum erectum fuit ob judicia in tertia inſtantia; cui tribunali noluerunt Lituani ſubeſſe, ut majorem libertatem ſibi retinerent. Altera conſideratio eſt factionum, quæ vigent hodie in regno, quarum ſuperius mentio facta eſt: nam Eccleſiaſtici & Catholici nunquam conſentirent, ut eligeretur, niſi qui Catholicæ veræque religionis acerrimus eſſet defenſor: in quem ſchiſmatici & hæretici nunquam conſentirent, ne eum Regem haberent, à quo non niſi perſecutiones & depreſſiones expectare poſſent: hæreticum vero ſui ſimilem non auderent proponere, vel ſi proponerent,

ob re-

ob regni constitutiones,& ob jam dictas rationes ab ipsis hæreticis, nedum à Catholicis, reprobaretur, verum contrariæ factiones,quę aliis de causis inter nobiles illos foventur, consilio huic de eligendo Piasto obniterentur; utraque enim pars merito suspicaretur,nę ejusmodi Piastus Rex alteri faveret, alteram deprimeret: quod si neutralis aliquis reperiretur, qui regimini aptus alias esset, hic difficilius adhuc approbaretur,quia cū neutra pars illum in vita privata faventem habuerit, timerent singuli, illum adversarium experiri, cum sceptro potiretur. Denique si omnes hi respectus cessarent, & Piastum nihilominus vellent eligere,etsi verisimile est, Poloniam plurimos habere imperio dignos cives, tamen non video, quo pacto aliquis inveniri posset, qui communi desiderio responsurus, & rex eligendus esset; maxime cum Palatinus Podoliæ Mieleztey,in quo singulares vereque regiæ dotes conspiciebantur, vita functus sit. Verum si forte ea Respublica Piastum optare omnino vellet, infrascripti,ut puto,præcipui erunt candidati.

Dux Constantinus Ostrochii, Palatinus Kioviensis, vel Joannes filius ejus natu major Voliniæ Palatinus.

Dux Simon,sive Dux Alexander Slutzensis.

Alter

Alter fratrum Cardinalis Radzivili; qui Duces sunt Olicæ.

Saguricus, Palatinus Posnaniæ.

Latschi, Palatinus Siradiæ.

Tencinius, Palatinus Cracoviensis.

Zamoscius, Castellanus Becensis.

Andreas Sboroschi, Curiæ Marscallus, & Zamoscius, Regni Cancellarius: ut minoris famæ alios prætermittam, & in regno minus potentes, quemadmodum ibi degens observavi.

Quod pertinet ad Ducem Constantinum Ostrochii, duo illum juvant: primo, quia nemo illum in toto regno opibus ac divitiis exsuperat: deinde quia prudentia, sinceritate, ingenuitate, liberalitate, gratia, summaque probitate insignis habetur. Verum duo illi obstitura videntur: quod Lituanus sit; unde Poloni minus ei favebunt, sicuti neque ii Lituani annuent, qui ad eandem dignitatem adspirabunt: deinde quod Rutenicæ religioni addictus, & præcipuus schismaticorum fautor sit, etsi annis præteritis pollicitus est, velle se schisma relinquere, sed tamen Græcam religionem Catholicam sequi: qua de re literas dederat Gregorio Decimo tertio sanctæ memoriæ Pontifici, quem obnixe rogabat, ut ministros ad illum mitteret, qui præessent Seminario, quod ipse

in suis

in suis ditionibus erigere inceperat.

Quam rem quamvis effecerit, possent Catholici Latini dubitare, ut in Senatu vellet Archimandritis suis locum dare, ut religionem illam per totum regnum æqualiter propagaret, veluti modo in Russia & Lituania.

In Ioanne ejus filio hæc exceptio non procedit; nam multis abhinc annis non modo paternum schisma abjuravit, sed ad Catholicam fidem Latinam transfugit, in qua se zelantem ac ferventem ostendit; præterquam quod Princeps est egregiis animi dotibus perornatus, multarum linguarum peritus, ab omni nobilitate summopere dilectus: verum hunc patre superstite Regem electum iri, nequaquam verisimile est. Duces Slutzenses adhuc valde juvenes sunt; & quamquam ex Iajellona familia ortum ducunt, tamen sperandum non est, regiam dignitatem in eos collatum iri, quia prodigalitatis immensæ notantur, & nimium juvenilibus actionibus oblectari creduntur: præterea cum Lituani sint, credendum est, Palatinum Vilnensem omnem lapidem moturum, ne ad tantam evehantur amplitudinem, quia matrem ipsorum, iisdem invitis, uxorem duxit: quamobrem maximas lites inter se exercuerunt; quæ etsi transactæ sunt,

in suis ditionibus erigere incepe

Quam rem quamvis effecerit,
Catholici Latini dubitare,
vellet Archimandritis suis locum
ut religionem illam per totum reg
æqualiter propagaret, veluti
Russia & Lituania.

In Ioanne ejus filio hæc exceptio
procedit; nam multis abhinc anni
modo paternum schisma abjurarit,
ad Catholicam fidem Latinam
fugit, in qua se zelantem ac ferven
ostendit; præterquam quod
est egregiis animi dotibus peror
multarum linguarum peritus, ab
nobilitate summopere dilectus:
hunc patre superstite Regem
iri, nequaquam verisimile est. D
Slutzenses adhuc valde juvenes sunt;
quamquam ex Iajellona familia
ducunt, tamen sperandum non est
giam dignitatem in eos collatum
quia prodigalitatis immensæ nota
& nimium juvenilibus actionibus
lectari creduntur: præterea cum Lit
sint, credendum est, Palatinum Vil
em omnem lapidem moturum,
antam evehantur amplitudinem,
atrem ipsorum, iisdem invitis,
m duxit: quamobrem maximas
ter se exercuerunt; quæ etsi tran
su

sunt, tamen Palatinus semper verebitur, ut pravæ in eum voluntatis aliquod adhuc semen retineant.

Radzivilii Duces Olicenses pariter Lituani, etsi Principes sunt, probitate, ac virtutum meritis insignes, nihilominus adversarii eorum inde obsistendi ansam capient, quia nescitur, an Reipublicæ gerendæ idonei existant, maxime cum omnes sciant, majorem natu, in cujus favorem electio tractanda foret, ne ex Republica negotium sibi assumeret, sponte sua & palam ante triennium Vilnensem Palatinatum propemodum renunciasse, permisisseq; contra omnium opinionem & fratris sui Cardinalis preces, ut ea dignitas ad hæreticum qui modo vivit, deferretur: quæ res non parum nominis illius existimationem denigravit. Cæteri, quos superius nominavimus, Poloni sunt, in quorum singulos haud libenter Lituani consensuri videntur.

Palatini Posnaniæ & Cracoviæ, & Castellanus Sendomiriensis, ex tribus toto regno præstantissimis, & nobilitate atque antiquitate claris familiis, præcipui habentur. In alterum illorum tamen magis quam in alios communis hominum favor propendere videtur: tamen in singulis quædam adversatura

 cre-

creduntur. Ac primum in Palatino Posnanię vituperatur heresis,propter quam Calvinismo favet, & maximam præ se fert animi pervicaciam: in controversiis etiam,quæ præteritis annis agitabantur, manifestum se Sboroskorum fautorem adversus Cancellarium & Regem ipsum exhibuit, eoque magis quia novæ conjurationis reus circumferebatur: fuitque, ut audivi, ad comitia citatus ob hanc causam à Rege Stephano. Hic igitur si nominaretur, absque dubio nullos habebit adjutores, præter clientes & asseclas suos. Idemque accidet Marschallo Sboroski: nam hisce duabus nominationibus nemo patrocinabitur, nisi qui adversusCancellarium eos pariter tutati sunt. Horum autem studia & conatus contrariis studiis atque conatibus evertentur: &, Cancellarii partes viribus & pecunia validiores fore, non est dubitandum: muneribus enim, attribusque diversis, adversariorum amicos debilitare,& in suas partes trahere, non erit difficile;cum præsertim hi nominandi ab opibus destituti sint, erogato fere toto patrimonio,quod quidem amplissimum erat, in Rege Stephano ad regnum evocando, (neminem enim potentius ei favisse, non ignoramus,) & in persecutionibus.quas passi sunt post Samuelis mortem,

condemnatur. Ac p[illegible] in Pala[illegible]
nanię vituperat ut hęreti, propte[illegible]
Calvinismo favet, & maxima[illegible]
fert animi pervicaciam: in co[illegible]
etiam, quæ præteritis annis ag[illegible]
manifestum se Sboroskorum [illegible]
adversus Cancellarium & Regem[illegible]
exhibuit, eoque magis quia n[illegible]
parationis reus circumferebatur: [illegible]
que, ut audivi, ad comitia cita[illegible]
hanc causam à Rege Stephano. [illegible]
tur si nominaretur, absque dubio [illegible]
habebit adjutores, præter client[illegible]
seclas suos. Idemque accidet Ma[illegible]
lo Sboroski: nam hisce duabus no[illegible]
tionibus nemo patrocinabitur, [illegible]
adversus Cancellarium eos pariter [illegible]
sunt. Horum autem studia & co[illegible]
contrariis studiis atque conatibus [illegible]
tentur: &, Cancellarii partes viri[illegible]
pecunia validiores fore, non est [illegible]
tandum: muneribus enim, a[illegible]
diversis, adversariorum amicos [illegible]
are, & in suas partes trahere, non [illegible]
ifficile: cum præsertim hi nominand[illegible]
pibus destituti sint, erogato fere [illegible]
trimonio, quod quidem amplissi[illegible]
at, in Rege Stephano ad regnum [illegible]
ndo, (neminem enim potentius [illegible]
le, non ignoramus,) & in persecu[illegible]
us. quas passi sunt post Samuelis [illegible]

tem.

tem, & de læsa majestate citationes: adeo ut credendum non sit, supradictos posse regale solium adipisci. Verum Tencinius & Tarnonius regno impares videntur: ille, quia reipublicæ gubernandæ imperitus existimatur: hic, quia in prædictis Zamoscii controversiis ei nimium favit, etsi cum Sboroskis affinitate junctus esset; ex quibus Nobilium animos ab se abalienavisse videtur. Multo minus credendum est, hanc electionem in Palatinum Laski cadere posse: pusilli enim animi vir habitus est, cum æquo animo tulerit, ut Capitaneatus Lancernensis sibi eriperetur, & Fernes Vessellino, homini Hungaro, humili loco nato, sed Regi Stephano perchharo, concessus fuerit; cum tamen omnem Polonicam nobilitatem moleste ferre, quod alienigenæ præcipuæ arci præfectus esset, non ignoraret: putatur quoque hic Palatinus in sumptibus faciendis profusus nimium, omniumque animos adversum se ipsum concitavit, propter immensum æs alienum, quod, ubicunque peregrinatus est, contraxit, asserentibus nonnullis, eum decies centena aureorum millia profudisse: verum, quod magis obstabit, illud est, quod se in causa Sboroskorum examinari voluit contra D. Christophorum: quæ res profecto non

 parum

parum magno nomini, quod sibi in toto regno paraverat, detraxisse videtur. Alioquin hic Coronæ illi par esset ob egregias, quæ ad illum exornandum concurrunt, dotes, sanguinis claritatem, speciem dignam imperio, religionem, fortitudinem, in tractandis negotiis peritiam, linguarum notitiam, & in quorumcunque hominum conversatione morum suavitatem singularem. Quod pertinet ad Firlcium Castellanum Biecensem, omnia de eo bona sperari posse videntur, ob virtutes ejus titulis & honoribus quibuslibet dignissimas: vir hicquadragenarius vel circiter est, nobilitate clarus, religione conspicuus, virtute nemini secundus, vitæ integritate singularis, morum humanitate laudabilis, demum suis meritis nemini, qui ipsum noverit, non charus. Quod si nonnihil eidem videtur obsistere, illud tantum est, quia ab opibus & reditibus non ita munitus est, ut in conventibus provincialibus asseclas multos sustinere queat, qui nominationi suæ faveant: attamen si Respublica illa Piastum decreverit eligere, neque Lituani, quod ille Polonus sit, difficultatem interponant, neminem video, qui Firleum hunc regni referendarium antecellat.

Denique quod attinet ad Zamoscium, mul-

parum magno nomini, quod ... eo regno paraverat, detra... Alioquin hic Coronæ illi par... gregias, quæ ad illum exornand... currunt, dotes, sanguinis claritat... ciem dignam imperio, religion... tudinem, in tractandis negotiis ... linguarum notitiam, & in quo... que hominum conversatione ... suavitatem singularem. Quod p... ad Firleium Castellanum Bi... omnia de eo bona sperari posse ... tur, ob virtutes ejus titulis & ... bus quibuslibet dignissimas: vir ... dragenarius vel circiter est, no... clarus, religione conspicuus, vir... mini secundus, vitæ integritate ... laris, morum humanitate laud... demum suis meritis nemini, qui ... noverit, non charus. Quod si ... hil eidem videtur obsistere, illud ... est, quia ab opibus & reditibus non... munitus est, ut in conventibus pro... cialibus asseclas multos sustinere q... qui nominationi suæ faveant: att... si Respublica illa Piastum decreverit ... gere, neque Lituani, quod ille Polo... sit, difficultatem interponant, nemin... video, qui Firleum hunc regni refer... darium antecellat.

Denique quod attinet ad Zamoscium ... mo...

multa non contemnenda animadverti queunt. Quisquis enim ipsum promovere voluerit, ad illud respiciet, quod hic per seipsum, quousque regnavit Stephanus, regnum administraverit; quandoquidem omnia negotia maxima, ad Reipublicæ regimen pertinentia, cum illo consultabantur, & Stephanus incredibiliter ejus judicio atque consilio cuncta deferebat: proinde apud omnes tantam consecutus erat auctoritatem, ut, etiamsi Rex fuisset, majorem adipisci vix potuisset, tantum unusquisque favorem gratiamque ipsius ambiebat: quin imo jam videbatur Rex neminem ad publicas dignitates publicosve reditus nominare, nisi quos ipse promoveret & proponeret: neque minore quam rex, stipatus erat comitatu, sub prætextu tamen, quod generalis Dux foret exercituum; inque omnibus suis actionibus Majestatem moresque regales servabat. adeo ut in toto illius reipublicæ corpore alius quidem eligi non posset, qui ob negotiorum experientiam, in consiliis capiendis promptitudinem, apud milites benevolentiam, animique fortitudinem, aptior esset. Verum obstabit illi forsitan, quod sui regiminis tempore in universum nobilibus non satisfecerit, sed potius viros generis antiquitate

tate, opum splendore, & reipublicæ peritia præstantes, deprimere curaverit, exaltaverit vero homines viles, incognitos, minimæque virtutis, sed qui ab ipsius nutu immediate penderent. Quibus artibus etsi illud tantummodo curare poterat, ut se in præsenti statu conservaret, tamen ad altiora quoque eum respexisse verisimile est, ut scilicet clientes sibi multos asciscеret, quibus in interregno uteretur: quocirca dubitandum non est, quin in convẽtibus provincialibus, cum de Piasto eligẽdo ageretur, Zamoscii fautores & numero & studio cæteris superiores futuri sint. At vero credendum etiam est, validiores nonnullos huic obnixe repugnaturos, cum, ne majorem nobilium partem prostratam videant, tum etiam quia Zamoscius hic parum fervens Catholicus in quibusdam occasionibus agnitus est; præsertim cum Rege coram publice consuluit, Arrianum posse legitime, juxta antiquam regni formam præscriptam, & typis impressam, neque unquam mutatam, jurare: quæ res profecto adeo perversi exempli fuit, ut magnam religionis inobservantiam indicaverit. Poterant etiam præter hos plerique Duces, & Domini, vel Poloni, vel Lituani, nominari: verum quia de omnibus disserere longum, & forte superva-

pervacaneum foret, præsertim cum haud certa spes affulgeat, rempublicam illam id consilii capturam, ut ex suis nobilibus quempiam Regem creet, satis erit de his me locutum esse, eoque magis, quia ex iis, quæ diximus, facile est causas intelligere, cur singuli suas patiuntur difficultates, sive uni sive alteri parti in præteritis controversiis adhæserint.

Reliquum modo est, ut de externis Principibus, qui nominandi putantur, nonnihil disseramus. Primo autem induci non possum, ut credam, Imperatorem non nominatum iri, sin minus aliis de causis, saltem ut se ipsos honorent, hoc pacto ostendentes, ipsum Imperatorem curare, ut ad eam Coronam eligatur, quod profecto toti tractationi existimationem addet, eumque, qui eligetur, honestiorem faciet: Verum ita frustra, & absque spe ulla adipiscendi regni eum nominandum esse, verisimile non est: nam cum Maximilianum Imp. in præterito interregno nominavissent, simul decreverunt, ut mihi relatum est, ut ipso defuncto non intelligeretur interregnum esse, sed absolute succederet Rudolphus ejus filius, qui electus est rex Romanorum: proinde cum regnum morte Stephani vacet, qui regni ejusdem possessionem cepit, cum tamen ab universis

ordinibus vocatus non fuisset, (quemadmodum aperte declaraverunt, quo tempore miserunt in Transsylvaniam Roroniescum EpiscopumChioricensem, cum monitis, ne imperatori impedimento vellet esse, quin pacificam regni caperet possessionem,) dicent qui partes Austriacas tuebuntur, nullum præ Rudolpho Principem vocandum esse, ut illum qui vetus esset Rex, nisi Maximilianus præventus fuisset in capienda possessione à Battoreo: & hæc ab iis quoque favorabiliter circumferentur, qui parenti illius *minime* faverunt, cum quia hic sincerus est, verusque Catholicus, tum quia familia Sboroscа, olim Austriacis adversa, modo ei vehementer favebit, cum ejus Majestas Christophorum ejusque familiam, in suis turbulentiis, quas regnante Stephano passus est, maxime protexerit, idque magis, postquam Cancellarius Zamoscius tribus abhinc annis jussit, tanquam Cracoviensis Capitaneus, Samuelem ejus fratrem capite plecti. Ad hæc Palatinus Posnaniæ adhærebit, qui Sboroskis affinis, & jam, ut audio, cum numeroso milite armatum se obtulit; præterquam quod Respublica Cæsaris voluntatem, qua promptissime cum tota Polonia compactionis fœdus stabilivit, honorifice interpreta-

ordinibus vocatus non fuiss
admodum aperte declaravit
tempore miserunt in Transi
Koronieskum Episcopum Chiom
cum moniis, ne imperatori
mento vellet esse, quia pacifica
caperet possessionem, dicerent qui
Austriacas tuebantur, nullum
dolpho Principem vocandum
lum qui vetus esset Rex, nisi Mati
nus præventus fuisset in capiend
sessione à Battoreo: & hæc ab
favorabiliter circumferentur, qui
ti illius minime faverunt, cum
sincerus est, verusque Catholicus
quia familia Sborosca, olim Aus
adversa, modo ei vehementer
bit, cum ejus Majestas Christoph
ejusque familiam, in suis turb
quas regnante Stephano passus est
xime protexerit, idque magis, pos
Cancellarius Zamoscius tribus
annis jussit, tanquam Cracoviens
pitaneus, Samuelem ejus fratrem
te plecti. Ad hæc Palatinus Posn
adhærebit, qui Sboroskis affinis, &
ut audio, cum numeroso milite
tum se obtulit; præterquam quod
publica Cæsaris voluntatem, qua pro
ptissime cum tota Polonia compacti
nis fœdus stabilivit, honorifice
pr

pretabitur. Ex altera parte de hac electione sperandum non videtur, quia fama est in Polonia, Imperatorem mala valetudine distineri: proinde vererentur, hæredes illi defuturos: ad quam rem nobilitas illa plurimum respicere videtur, ne in quolibet interregno Principes exteros ad sceptrum illud emendicare cogerentur: itidem minus sperarent, promptum illum fore ad belli incommoda perferenda, in quibus regem quoque præsentem esse, plurimi faciunt. Præterea dubitandum est, ne ii, qui alias parti Austriacæ faverunt, ob moram Maximiliani in capienda regni possessione, quam tanto sui sudore procuraverant, refrigerati sint, mutaverintque sententiam, cum Austriacorum partibus faventes, vice beneficiorum, quæ consequi sperabant, de statibus suis dejecti, ac reditibus mulctati, demum sub Rege Stephano pauperati, exules, ac depressi fuerint. Ad hæc additur, quod, quemadmodum natio Polonorum ex se ipsa erga peregrinos male affecta sit, & impatiens, ut illuc migrent, ita ægre latura esset, si Germanos ad suas regiones per hanc occasionem adventantes aspiceret: nam superbi natura sunt, & timerentur, superbiores fore, si cum auctoritate & tanquam superiores incolerent,

quemadmodum intuitu Imperatoris, qui coronaretur, eos excipere necesse esset. Hæc omnia, quæ de Rudolpho disputata sunt, cuicunque Serenissimæ domus Austriacæ Principi, qui ad hanc electionem nominari atque evocari posset, applicari queunt : non quia non sint in promptu ii, qui aut Archiduci Carolo, aut Ferdinando se devoverint, multoque magis Archiduci Ernesto, tanquam juveni expectationis eximiæ, omnibusque à Deo iis gratiis ornato, quę illum majoribus titulis ac dignitatibus augere possunt; sed quia in Republica tot capitum atq; civium innumerorum, nihil attendendum est, præter id, quod in universum animos ad hunc magis quam alium eligendum movebit. proinde quanquam plerique Polonorum egregias Principis hujus dotes admirantur, tamen ea, quæ supra memorata sunt, maximo erunt impedimento, ne eligatur. Quinetiam antipathia, quam Poloni cum Germanis gerunt, potest nobis persuadere nullum alium Germanum Principem in regis locum sufficiendum esse: quamvis verissimum est, Duces etiam Bavariæ optime meritos esse; nemo siquidem ignorat, Gulielmi Ducis pietati, fortitudini, atque prudentiæ multiplices deberi coronas ampliores, quam hæc est cæteris

in-

quemadmodum introitu ...
qui coronaretur, eos exciperent ...
sit. Hæc omnia, quæ de Rodolpho ...
tata sunt, cuicunque Serenissimæ ...
Austriacæ Principi, qui ad hanc ...
nem nominari atque evocari possit ...
plicari queunt : non quia non ...
promptu ii, qui aut Archiduci ...
aut Ferdinando se devoverint, ...
magis Archiduci Ernesto, tanquam ...
veni expectationis eximiæ, omnibus ...
à Deo iis gratiis ornato, quę illustri...
ribus titulis ac dignitatibus ...
sunt; sed quia in Republica ...
atq; civium innumerorum, nihil ...
dendum est, præter id, quod in ...
sum animos ad hunc magis quam ...
eligendum movebit. proinde quam...
plerique Polonorum egregias Prin...
hujus dotes admirantur, tamen ...
supra memorata sunt, maximo ...
impedimento, ne eligatur. Quin ...
antipathia, quam Poloni cum Germa...
nis gerunt, potest nobis persuadere ...
lum alium Germanum Principem ...
gis locum sufficiendum esse: quamvis ...
rissimum est, Duces etiam Bavariæ ...
me meritos esse; nemo siquidem ...
rat, Gulielmi Ducis pietati, fortitudi...
atque prudentiæ multiplices deberi ...
ronas ampliores, quam hæc est ...

inferior. Nam si Poloni Principem quærunt fortis atq; invicti animi, Coloniensia bella nuper gesta, ob zelum Christi suscepta, omnibus patefecerunt, Ducem hunc fortissimum atque invictissimum esse: Si Catholicum Regem, sanctæq; Ecclesiæ devotum cupiunt, nusquam profecto apud Christianos absolutiorem Principem invenient, cum imperium suum undequaque omni hæresium genere expurgatissimum habere velit, dum reliqua Germania cuilibet pestiferæ sectę jampridem insana sinum suum expandit: Si denique justum, vigilantem, sagacem, malunt, ut juste, prudenter, pacifice regnum gubernetur; equidem fides incontaminata, & obedientia, quam Duci huic vasalli sui exhibent, sapientia, qua hostilia arma procul amovet, & tranquillitas, qua ejus populi inter se fruuntur, satis declarant, à Polonis præ isto justiorem, prudentiorem, sagaciorem Regem eligi posse neminem: quem præterea tot aliæ dotes animi ac fortunæ exornant, generositas, affabilitas, nobilitas, generis antiquitas, uti neminem latet. Prætermissis igitur Germaniæ Principibus, ad filium Svveciæ Regis natu majorem devenio, quem ajunt ad hanc Coronam facili negotio electum iri, equidem rationibus ducti probabilibus, quem-

quemadmodum anno præterito peculiari ſcriptura Ruſticuccio Cardinali tradita, in qua ſtatum Eccleſiæ Polonicæ referebam, demonſtravi. Potiſſima ratio videtur eſſe, quia unicus ramus videtur ille eſſe, ſuperſtes ex ſtirpe Iajellonica: mater enim ipſius filia fuit Sigiſmundi Auguſti, & Annæ præſentis Reginæ Poloniæ. imo intuitu avi materni, atque avunculi, ipſe quoque Sigiſmundus nuncupatur. videturque tota Polonorũ Nobilitas erga Sereniſſimam illam familiam benevole affecta eſſe, cum ex hac paucorum annorum curriculo fortiſſimi ac celeberrimi Principes prodierint. huncque Regis Suecorum filium propenſis & pronis in eum animis nunquam non commemorat: quandoquidem ſicuti ſexcentorum annorum ſpatio Piaſtæ familiæ ſuperſtiti ſceptrum perpetuo delatum eſt, etſi aliquando minus idonei Principes ſucceſſerint; ſic arguunt, Principem hunc vocandum eſſe, tanquam Regum Iajelloniorum veram propaginem, à quibus quouſque linea regno habilis duravit, maluerunt ſemper gubernari, etſi hic materna tantum linea ex illo trunco deſcendit. ideoque magis amplectendus eſt, quia præter ſpem, quæ de ipſius egregia indole, & ad regendos populos aptitudine, animis

quemadmodum anno præterito per-
lixam Scriptura Rusticuccio Cardinali tra-
dita, in qua statum Ecclesiæ Poloni-
referebam, demonstravi. Potissima ra-
tio videtur esse, quia unicus ramus vi-
tur ille esse, superstes ex stirpe Jagello-
ca: mater enim ipsius filia fuit Sigis-
mundi Augusti, & Annæ præsentis Re-
ginæ Poloniæ. imo intuitu avi mater-
atque avunculi, ipse quoque Sigismun-
dus nuncupatur. videturque tota Polo-
norũ Nobilitas erga Serenissimam illam
familiam benevole affecta esse, cum
hac paucorum annorum curriculo for-
tissimi ac celeberrimi Principes prodi-
rint. huncque Regis Suecorum filium
propensis & pronis in eum animis nun-
quam non commemorat: quandoqui-
dem sicuti sexcentorum annorum spa-
tio Piastæ familiæ superstiti sceptrum
perpetuo delatum est, etsi aliquando
minus idonei Principes successerint; sic
arguunt, Principem hunc vocandum
esse, tanquam Regum Jagelloniorum
veram propaginem, à quibus quousque
linea regno habilis duravit, maluerunt
semper gubernari, etsi hic materna tan-
tum linea ex illo trunco descendit. ideo-
que magis amplectendus est, quia præ-
ter spem, quæ de ipsius egregia indole,
& ad regendos populos aptitudine, ani-
mi

mis hominum insedit, certo scimus, etsi ortum ex parente hæretico, educatumque ubi multo plures hæretici quam Catholici degunt, tamen ipsum maternam Religionem semper coluisse, & primis ab annis patre invito Catholicos ritus prætulisse, & crescente ætate in virtute pietatis & Christianæ Religionis studio, flagrantiorem fuisse, & apud se viros divino spiritu & sanctitate claros semper habere voluisse; quæ profectò res miraculosæ cujusdam illuminationis argumentum præbet.

Quocirca sperandum est, Deum gratia sua subtraxisse illum, & integrum servasse ex tot suggestionum stimulis, quibus quotidie ad veritatem deserendam impellebatur, ob magna Reipublicæ Christianæ momenta, magnamque septentrionalium illarum gentium utilitatem. Sed ultra Religionem affulget etiam certa spes, eum Regno, licet amplissimo, gubernando non imparem futurum, quod auditur, in hac prima juventa, contemptis ætati consuetis omnibus voluptatibus, multam regni paterni portionem ab se regi, & libere gubernari, tanta cum majestate ac providentia, ut omnium admirationem & benevolentiam sibi conciliaverit. quocirca mirandum non erit, si Poloni similiter illum

regno

regno moderando aptum arbitrabuntur, eoque magis, quia cum in primævo flore adolescentiæ constitutus sit, libenter occasionem arripient, qua certus Senatorum numerus illi assistat, ut dicetur inferius.

Ad hasce considerationes plurimæ alię adduntur, quę regni constitutionibus efficaciores sunt: quarum prima in mentionem antea incidit, nempe Regem Sueciæ sæpe dixisse, Magnum Ducatum Lituaniæ, itemque Livoniam, magis ad seipsum, quam ad quenquam alium Principem, qui ad illud Regnum eligi possit, & magis etiam quam ad ipsam rempublicam, pertinere: nam Lituania, inquit ipse, familiæ Iajelloniæ hæreditaria est, ex qua familia hodie nemo superstes est præter ejus filium Sigismundum: Livonia autem Sigismundo Iajellonio resignata & concessa fuit, non ut Poloniæ regi, sed ut Magno Duci Lituaniæ; hacque de causa præteritis annis, inquit, Moscho se bellum movisse, quo tempore in Livonia portum Naricensem & quasdam præcipuas arces occupavit, quas Stephano Regi nunquam cedere voluerat, etsi Moschus in conditionibus pacis omnia jura, quæ in ea provincia habebat, renuntiavit; adeo ut etiamsi Suecorum Rex à Polonis hacte-

nus.

regnan moderando apeum arbitra-
rur, eoque magis, quia cum in primo
flore adolescentiæ constitutus sit, libe-
rer occasionem arripient, qua certe i-
ratorum numerus illi assistat, ut dictu
inferius.

Ad hasce considerationes plurima
sic addantur, quę regni constitutioni
efficaciores sunt: quarum prima in no-
tionem antea incidit, nempe Rege
Sueciæ sæpe dixisse, Magnum Duca-
Lituaniæ, itemque Livoniam, magis ad
seipsum, quam ad quenquam alium Pri-
cipem, qui ad illud Regnum eligi pos-
& magis etiam quam ad ipsam remp-
blicam, pertinere: nam Lituania
quit ipse, familiæ Jajelloniæ hæredita-
est, ex qua familia hodie nemo superst-
est præter ejus filium Sigismundum: Li-
vonia autem Sigismundo Jajellonio re-
signata & concessa fuit, non ut Polonis
regi, sed ut Magno Duci Lituaniæ
hacque de causa præteritis annis, i-
quit, Moscho se bellum movisse, qu-
tempore in Livonia portum Narica-
sem & quasdam præcipuas arces occu-
pavit, quas Stephano Regi nunquam
cedere voluerat, etsi Moschus in condi-
tionibus pacis omnia jura, quæ in e-
provincia habebat, renuntiavit; adeo ut
etiam si Suecorum Rex à Polonis hactenus
pas-

nus has ditiones vindicare distulit, non
ideo asserendum est, ei defuisse volun-
tatem, sed, imo opportunum tempus ex-
pectavisse, ac fortasse, quousque Anna
regina Poloniæ, quam concedit iisdem
juribus niti, vita excedat: vel credi ma-
gis potest, noluisse Polonorum animos
exacerbare, ut interregno superveniente,
quemadmodum nunc instat, libentius
ad filium Corona munerandum incli-
nent, & hoc pacto omnes differentiæ
sive controversiæ transigerentur, utque
eos quodammodo in metu contineat,
ne, si alium optaverint Regem, bellum
gravissimum atque acerrimum subituri
sint. Neque fortasse alio scopo partem
illam Livoniæ occupavit, quam ut reli-
quam aliquando vindicaturus videatur,
nisi dicta electio successerit. Ex quibus fa-
cile credendum est, Rempublicam illam
Principem Sigismundum advocaturam,
tantoque magis, quia dissolvetur æs,
quo Respublica Regi obstricta est, cum
ob dotem Elisabethæ ejus uxoris, tum
ob aliam pecuniam Sigismundo Augu-
sto, ut innui superius, mutuo conces-
sam. Altera consideratio quam atten-
dent Poloni in hoc Principe eligendo,
erit, quod suis provinciis magnum
illud Svveciæ regnum adjungent: ejus
enim Sigismundus jam designatus & à
popu-

populis juratus Rex eſt, & cum eodem regno per mare Balticum finitimi quodammodo ſibi videntur eſſe: ſicq; olim magnum Ducatum Lituaniæ iidem Poloni acquiſiverunt. verum etſi hæc incorporatio, ſive regnorum unio, effici non poſſet, ſaltem hoc Sigiſmundo & natis ipſius regnantibus poterunt vires communi defenſioni, hoſtiumque offenſæ, conſociare, quemadmodum per multos annos cum eodem magno Duce Lituaniæ effectum eſſe conſtat. Tertia conſideratio erit, quia Polonicum regnum, licet equitatu polleat, nunquam ex ſe ipſo claſſes inſtruxit, aut ad illas inſtruendas accommodatum eſt: at Svetiæ regnum ingentem navium numerum armare poteſt, ſicuti in bello Moſchovitico perſpectum eſt. Quapropter ſi unus Princeps duobus adeo potentibus regnis imperitaverit, nulla tam difficilis eſſet expeditio, quam recte ſuſcipere, ac feliciter perficere non poſſet, maritimis viribus terreſtres copias adjungendo. Et hæc conſideratio tanti videtur eſſe momenti, ut non ſolum Poloni in hanc electionem conſenſuri, ſed etiam omnes Chriſtiani Principes, quorum non intereſt, eam deſideraturi ſint: nam ſi fœdus iciendum fuerit, vel bellum aliquod Turcis communibus hoſti-

bus

populis paratus Rex est, & cum eodem regno per mare Balticum finitimi quadammodo sibi videatur esse: sicut olim magnum Ducatum Lituaniæ iidem Poloni acquisiverunt. verum etsi hæc incorporatio, sive regnorum unio, effici non possit, saltem hoc Sigismundo & natis ipsius regnantibus poterunt res communi defensioni, hostiumque offensioni, consociare, quemadmodum per multos annos cum eodem magno Ducatu Lituaniæ effectum esse constat. Tertia consideratio erit, quia Polonicum regnum, licet equitatu polleat, nunquam ex se ipso classes instruxit, aut ad illas instruendas accommodatum est: at Sveciæ regnum ingentem navium numerum armare potest, sicuti in bello Moschovitico perspectum est. Quapropter si unus Princeps duobus adeo potentibus regnis imperitaverit, nulla tam difficilis esset expeditio, quam recte suscipere, ac feliciter perficere non possit, maritimis viribus terrestres copias adjungendo. Et hæc consideratio tanti videtur esse momenti, ut non solum Poloni in hanc electionem consensuri, sed etiam omnes Christiani Principes, quorum non interest, eam desideraturi sint: nam si fœdus iciendum fuerit, vel bellum aliquod Turcis communibus hostibus

bus inferendum, illius regis opes maximo essent auxilio, & ex seipsis fortasse hostem repellere, imo oppugnare possent, sicuti ex iis, quæ in allegata Relatione memoravi, persuaderi possumus. Ad hęc adnectendum, quod cum Poloni adversus Moschos innatum quoddam gerant odium, pergrata sibi accidet hæc virium conjunctio, ut simul illam potentiam debellent, quæ jam titulo magni Draconis Septentrionalis appellabatur, eoque magis, quia Suecia similiter adversus eam nationem barbaram flagrat odio: proinde sperabunt Poloni, sua non modo recuperare, sed omnem fere Septentrionis oram subjugare. Quarta & ultima consideratio erit, ut minoris cæteras momenti prætermittam, quod unam magis quam alteram factionum partem depressurus, vel exaltaturus sit: nam quod spectat ad religionem, omnino operam dabunt, ut Battorei Regis successor Catholicus sit, ac præterea ne contrariæ sectæ homines deprimat: quod hic multo minus quam cæteri efficiet: patrem enim adhuc habet hæreticum, assuetusque jam est hæreticos populos regere, in quibus exterminandis non elaborat; Catholici vero, qui paucis exceptis in propaganda religione non admodum effervescunt, gaudebunt, eum

eum esse vere Catholicum, simulque oblectabuntur, quod religionis gratia civile bellum non sit excitaturus: ad quam rem, tanquam ad scopum, respiciunt Senatores, atque etiam Ecclesiastici ipsi. Quod pertinet ad præsentes nobilium factiones, anteactis temporibus Svvetiæ Rex ejusmodi sagacitatem præ se tulit, ut nunquam alterutri parti magis favere voluerit, multoque minus id effecit Princeps Sigismundus: adeo ut utrique ipsum propitium habituri sint. Quamobrem si unanimes ipsum elegerint, ac studiorum promptitudinem exhibuerint, duæ tantummodo res nonnullam parituræ sunt difficultatem, ac forsitan negotii totius effectum impeditur æ.

Prima difficultas erit ipsius juvenis ætas, quæ ut refertur, annum vigesimum non excedit: proinde vix convenire videtur, ut in regio, tantæque majestatis & eminentiæ solio, judicaturus criminalia atque civilia negotia, consideat is, qui saltem propter graviorem ætatem, magna rerum tam privatarum quam publicarum experientia non polleat. Quæ difficultas augebitur, quia adhuc sub patria potestate degit. Qua de causa oborietur suspicio, ut pater ipse Reipublicæ clavum teneat;

[illegible] esse vere Catholicum, simulque [illegible] [illegible]abuntur, quod religionis gratia [illegible] [illegible] non sit excitaturus: ad quam [illegible], tanquam ad scopum, respicient & [illegible], atque etiam Ecclesiastici ipsi. Quod pertinet ad præsentes nobilium [illegible] antea[illegible] temporibus Suecis [illegible] sagacitatem præ se [illegible] ut [illegible] alterutri parti magis [illegible] [illegible], multoque minus id [illegible] Princeps Sigismundus: adeo ut utrique [illegible] propitium habituri sint. Qua[illegible] si unanimes ipsum elegerint, [illegible] [illegible] promptitudinem [illegible] [illegible], duæ tantummodo res [illegible] [illegible] pariturae sunt difficultatem, & forsitan negotii totius effectum imp[illegible] [illegible].

Prima difficultas erit ipsius [illegible] ætas, quæ ut refertur, annum vigesimum non excedit: proinde vix conv[illegible] [illegible] videtur, ut in regio, tantæque m[illegible] [illegible] & eminentiæ solio, judicatur [illegible] [illegible]inalia atque civilia negotia, co[illegible] sideat is, qui saltem propter gravi[illegible] [illegible] ætatem, magna rerum tam pri[illegible] vatarum quam publicarum experientia non polleat. Quæ difficultas augebi[illegible] tur, quia adhuc sub patria potestate de[illegible] git. Qua de causa oborietur suspicio, ut pater ipse Reipublicæ clavum teneat, aut

aut saltem in animis nobilium injiciet id scrupuli, ut nolint ab eo, qui sui juris non est, gubernari. Ex altera parte verisimile est, hanc ætatis exceptionem huic promotioni profuturam: nam inde ansam accipient legem illam exequendi, quam tempore Henrici Regis constituerunt: ut scilicet in aula regia sex ad minimum Senatores Regi adsistant, qui, nunquam ipsis inconsultis, regiam possit auctoritatem exercere. Et hæc eadem lex regnante Stephano observanda fuerat, sed ipse tanta calliditate uti scivit, ut nunquam suo tempore fuerit in usu: qua de re non injucundus accedet fortasse prætextus hic adolescentiæ, ut eandem legem instaurent & exequantur: hoc enim pacto ab omni tyrannidis & injustitiæ suspicione sibi exempti videbuntur: præterquam quod ipsius fautores exaggerabunt, non decere, adolescentem Regem & sub patria potestate constitutum adsciscere, quoties in ipso regiarum virtutum & robusti ingenii semina atque argumenta apparent & elucescunt; ad quam rem confirmandam exemplorum & rationum cumulus facile suppeditabitur.

Altera difficultas, eaque major, erit, quod major illorũ senatorum nobiliumque

que pars, quæ alios Principes externos protegendos & nominandos susceperint, iisdemque sese jam addixerint; obserabit aures, rejicietque hunc & alios hujusmodi, addito simul cumulo earum objectionum, quæ tempus & occasio suppetet.

Tertia, cæteris omnibus vehementior est, quod illa nobilitas non admodum libenter Principem, cui magnum imperium subjacet, ad regimen sui vocare consuevit: siquidem timet, ne aliquando ad subjugandos illos populos animum intendat, omnemque illis eripiat libertatem: adeo ut respectus ille, quem profuturum considerabamus, possit in contrarium non inutiliter adduci: verum si, quæ superius narravimus, prævaluerint, ea spe ducor, ut hæc electio faustum atque honestissimum exitum sortitura sit.

Iam de Nepotibus mortui regis nonnihil dicendum est: de quibus profecto mentio primo loco facienda videbatur, eo quod ipsi de more patrimonialium regnorum veri successores existant: quoniam vero haud scio, quonam pacto inter ipsos concordes futuri sint, ut eorũ unus tantum nominetur, ne se invicem prępediant, cogor in universum de iisdem primo agere, mox nominatim ipsos

que jam, quæ alios Principes [illegible] protegendos & nominandos [illegible] [illegible], [illegible] sese jam addixerint; [illegible] [illegible] aures, rejicietque hunc & alios [illegible] addito simul cum [illegible] [illegible], quæ tempus & [illegible] [illegible].

Tertia, cæteris omnibus vehementior est, quod illa nobilitas non admodum libenter Principem, cui magnum [illegible] [illegible] subjacet, ad regimen sui [illegible] [illegible]: siquidem timet, ne aliquando ad subjugandos illos populos [illegible] [illegible] intendat, omnemque illis [illegible] libertatem: adeo ut respectus ille, quem [illegible] considerabamus, [illegible] contrarium non inutiliter adduci: [illegible] [illegible] si, quæ superius narravimus, [illegible] valuerint, ea spe ducor, ut hæc [illegible] [illegible] atque honestissimum [illegible] sortitura sit.

Jam de Nepotibus mortui regis [illegible] nihil dicendum est: de quibus [illegible] [illegible] primo loco facienda videbatur, eo quod ipsi de more patrimonialium regnorum veri successores existant: quoniam vero haud scio, quonam [illegible] inter ipsos concordes futuri sint, ut [illegible] unus tantum nominetur, ne se invicem præpediant, cogor in universum de [illegible] [illegible] primo agere, mox nominatim [illegible] [illegible]

in medium afferam. Igitur si majorum consuetudinem respicere voluerint, probabile est, neminem familiæ Batoreæ in electione proposituros. Primum ut morem hunc non modo Sarmatiæ, sed cuilibet genti Christianæ aut barbaræ salutarem sartum tectum conservent, ut scilicet ad regnorum successionem ii vocentur, qui bonorum patrimonialium ex legibus non solum municipalibus, sed naturæ & Christianis etiam institutis legitimi successores existunt. Secundo hos eligere debebunt propter merita Stephani Regis, qui regnum illud citra omnem reprehensionem gubernavit, & in omni actione, præsertim in bello, provinciis devictis & publicis privatisque negotiis recte administratis, Polonici nominis amplificandi summam prætulit cupiditatem: quocirca cum existimandum sit, ejusdem voluntatis fore illos, quoscunq; ex illa familia advocabunt, par est, occasionem hanc à Polonis prætermissum non iri, ut eam beneficiorum memoriam, quæ civilem & Christianam Rempublicam decet, se retinere demonstrent. Tertio valde credibile est; Senatores Nobilesque illius regni, quos majori ex parte Stephanus opibus & publicis dignitatibus auxit, propensis animis fauturos regis benefactoris sui consan-

guineis. Quarto Nepotem Stephani facile promoturi videntur, timentes, ne si alter succederet, ipsi gradibus & prærogativis suis priventur; assumptis ad Regni ministerium novis hominibus. Quæ quidem res maximi erit momenti: hoc enim numero præstantiores proceres ac Senatores comprehenduntur. Veluti Gnesnensis Archiepiscopus, qui ad illam dignitatem à Stephano evectus fuit, cum prius Episcopus Cuiaviensis esset; etsi Archiepiscopatui illi designatus esset à duobus antecessoribus Regibus coadjutor. Kiernkostius, quocum postea litigia acerrima agitata fuere, ex quibus regio favore sese ille semper extricavit. Episcopus Cracoviensis, qui antea Episcopatum Plocensem obtinebat, à Stephano pariter evectus est. Demum, quis nescit, omnes fere dignitates Senatorias novem annorum spatio, quibus regnavit Stephanus, vacavisse, & ab eo distributas fuisse? Proinde eas arbitratu suo conferendo atque distribuendo multorum studia sibi conciliare, & quasi clientes suos efficere potuit, qui tanquam optimum patrimonium superstites nepotibus in hæreditatem venient. Verum inter cæteros Zamoscius Cancellarius, quomodo tantas consecutus est divitias & nominis existimationem, nisi propter sin-

pensis. Quarto Nepotem Stephani altius promoveri videntur, timentes, ne si alter succederet, ipsi gradibus & prærogativis suis priventur, assumptis ad regni ministerium novis hominibus. Quod quidem res maximi erit momenti: in eorum numero præstantiores proceres Senatores comprehenduntur. Nam Gesnensis Archiepiscopus, qui ad illam dignitatem à Stephano evectus fuit, cum prius Episcopus Cuiaviensis esset, ei Archiepiscopatui illi designatus esset à duobus antecessoribus Regibus competitor Kierakoslius, quocum postea lites acerrima agitata fuere, ex quibus regis favore sese ille semper extricavit. Episcopus Cracoviensis, qui antea Episcopatum Plocensem obtinebat, à Stephano pariter evectus est. Denique, quis nescit, omnes fere dignitates Senatorias novem annorum spatio, quibus regnavit Stephanus, vacavisse, & ab eo distributas fuisse? Proinde eas arbitratu suo conferendo atque distribuendo multorum studia sibi conciliare, & quasi clientes suos efficere potuit, qui tanquam optimum patrimonium superstites nepotibus in hæreditatem venient. Verum inter cæteros Zamoscius Cancellarius, quomodo tantas consecutus est divitias & nominis existimationem, nisi propter sin-

singularem benevolentiam atque gratiam, qua apud illum gloriosæ memoriæ Regem fruebatur? idcirco iniquitatis notam subiret vel maximæ, & vix homo appellari mereretur, nisi ad Battoreum aliquem eligendum antesignanum præcipuumque fautorem sese præstaret; neque modo auctoritatem suam & amicorum, sed etiam rem totam, & sanguinem, vitamque ipsam, exponeret; sin minus, ut grati animi significationem repræsentet, ac saltem ut fortunas suas omnemque statum in tuto collocet: & quia uxorem habet ex familia Battorea Transsylvani Principis sororem. Quinto, communiter putant omnes, Stephanum variis temporibus ingentem auri vim accumulavisse, eamq; in Transsylvaniam transmisisse: cujus ope modo qui regnum capere procurabit, amicos & fautores sibi conciliabit, qui in conventibus provincialibus nomen ejus provehent, omnemque artem & industriam adhibebunt, quo eligatur: quę res negotium maxime juvabit, quippe in generalibus comitiis cuilibet nominationi adversabuntur, ut candidatum suum intrudant. Sexto multum feret momenti illud, quod hæc sola familia Turcarum Imperatoris patrocinium habitura est, qui suos ad Comitia legatos mittet non

ſolum ob eaſdem cauſas, quibus Stephani electioni favit, ſed etiam, quia dum ipſe regnavit, bonam amicitiam ejuſdem expertus eſt: ſalva enim exiſtimatione & majeſtate Regis Chriſtiani & Catholici Stephanus omnibus Turcam officiis proſecutus eſt. Quantum autem huic familiæ id profuturum ſit, unuſquiſque diſpicere poteſt, cum ex iis, quæ duobus præteritis interregnis cognita ſunt, tum quia compertum eſt, Rempublicam illam nihil poſthabere, quo tyranni illius amicitiam colat, utpote cujus vires adeo ipſi formidabiles ſunt, ut Turcico mandato capite plexus fuerit Palatinus Podolienſis, vir animi fortitudine, ingeniique perſpicacia celebris, eodemque modo ſecuri percuſſi fuere triginta præcipui Coſachi, utque ne hoſtilia arma exſuſcitarent, patienter habita eſt occiſio Podlodeſchii, & trium ſupra triginta ejus familiarium, qui omnes nobiles erant Poloni, quemadmodum in regno tunc circumferebatur: Verum ſi Reſpublica illa hoſtem, qui Perſico bello diſtinebatur, verita, omnibuſque obſequiis pacatum habere conata eſt, quid per hæc tempora, cum pax ſtabilita eſt, effecturam putabimus? Deniq; ex Batoreis unum electū iri, opinor, quia Regem corona illa prorſus dignum futurum ſibi

augu-

augurari possunt. Ad quam rem probandam necesse est, de singulis, qui huic dignitati pares, disserere.

Præcipue tota Italia satis edocta est, quibus meritis præcellat Andreas Battoreus Cardinalis S.Hadriani; & quo pacto se titulis ac sceptris dignum præstiterit, non ignorat Polonia, ubi à teneris unguiculis educatus fuit. Sed si forte huic placuerit vocationem suam prosequi, Deique Ecclesiæ adjumento esse, vitam servando Ecclesiasticam & salutem quærendo miserarum atque infelicium illarum animarum, quæ in Transsylvania patria sua degunt, in qua RexStephanus illius patruus Episcopatum erigere, ejusque administrationem tradere nepoti cupiebat: possent ad regnum vocare Baldassarem fratrem, cujus virtus & probitas multis terrarum partibus innotuit; ad illas enim peregrinatus est, ut mores variarum gentium, atque idiomata apprehenderet: sed ipsius virtus satis etiam claruit, cum bello Moschovitico, etsi adolescens valde, ita fortiter se gessit, ut post mortem Bechesii Dux Generalis Hungarorum militum delectus fuerit. Post hos sequitur Stephanus patruelis ipsorum, qui cum nomine patrui virtutes etiam refert, eique sese quam simillimum exhibet. Verum si duo hi mi-

nime reſponderēt oneri regio, quod privatam ſemper vixerintvitam, neq; decere videretur, principes tam parvi imperii ad tantum regnum accerſere, reliquus eſt præſens Tranſſylvaniæ princeps, triū, quos nominavi, dominorum patruelis, & frater uxoris Zamoſcii Cancellarii, & Polonicorum exercituum Generalis. Hic in publicis negotiis, arduiſque rebus, indolem excelſam adeo præ ſe fert, ut in puerili ætate mira ſit tanta ſapientia, & ad graviſſimas quaſque tractationes tam habilis diſpoſitio, ſicuti omnium bonorum, qui ex illis partibus adveniunt, voces conſentiunt; ætas vero adhuc acerba, quæ objicitur ex iis, quæ attuli ſuperius de Principe Suetiæ, illum fortaſſe tanto magis adjuvabit.

Objectiones vero, ſive exceptiones, quæ Principibus hiſce ex familia Battorea obſtituræ creduntur, duæ præcipuæ ſunt. Prima eaque omnium graviſſima eſt, quia Hungarica natio Polonorum animos adeo irritavit, ſibique infeſtos reddidit, ut omnia emolumenta, quæ ex quolibet dictorum principum colligi queunt, contempturi eſſe videantur potius, quam Hungaros in poſterum admittere: nam juſtum Stephani regimen, ut putant, abunde compenſabatur à jactura, quam in toleranda Hungaricæ mili-

Objectiones vero, sive exceptiones, quae Principibus hisce ex familia Bathorea obstiturae creduntur, duae praecipue sunt. Prima eaque omnium gravissima est, quia Hungarica natio Polonorum animos adeo irritavit, sibique infestos reddidit, ut omnia emolumenta, quae a quolibet dictorum principum colliguerunt, contempturi esse videantur potius, quam Hungaros in posterum admittere: nam justum Stephani regimen, ut putant, abunde compensabant à jactura, quam in toleranda Hungarica mili-

militiae insolentia perpessi sunt: proinde multum sibi lucrifacere videbuntur, si hoc incommodo subleventur. Altera erit, quia Sborosca familia extrema pati malet, quam in eodem solio sedentem videre unum ex ea gente, à qua modis ingratissimis se perculsam atque prostratam putat, cum ne recenti flagello se exponat, tum ne in eadem auctoritate atque amplitudine perseverantem videat Cancellarium Zamoscium, quem Vatiniano odio prosequitur, & profitetur, fontem ac principium fuisse omnium calamitatum, ab eo Samuelem securi percussum absque auctoritate sufficiente, cum ille se obtulerit sub fide publica, quod in carcerem detrusus non fuisset. Putant nonnulli, non ab re esse, ut Dux Guisius nominetur, non sine spe felicis eventus: alii Ducem Humenae, vel alium Galliae Principem substituunt. Hos duo adjuvare possent: si modo Rex Christianissimus assentiretur. Primum quod Turcarum opem facile impetrarent, utpote qui Gallicae Coronae amicitiam plurimi faciunt. Alterum est, quia si Poloni aliquem Christianissimo Regi gratum Principem eligerent, deponeret ille titulum regis Poloniae, quem adhuc usurpat: qua de re libenter electuri videntur, quemcunque ipse proponet, eoq; magis, quia

quia Poloni cum Gallis naturæ instinctu recte invicem conveniunt, ut conjicere est ex genere vestium, & moribus quos libenter à Gallis mutuantur. Præterea dux Guisius habetur princeps regnandi gnarus & belli experiens. quas virtutes in eo, qui Rempublicam illam recturus sit, Poloni maxime requirunt. Verum difficultas, quam forte Christianissimus Rex interponet, hujus rei tractationem moratura videtur, presertim in tanto locorum intervallo, & quia celeritas electionis plurima removebit discrimina quæ moram allatura essent. Non desunt, qui plurimam habitum iri rationem putant Ducis Ferrariæ, tum quia nationis Polonæ studiosissimus est, eique cuncta humanitatis officia cunctis temporibus præstitit, tum quia in plurimis vigebit adhuc memoria, in præterito interregno de ipso actitatum fuisse: verum rem alio casu jam verendum est, quia princeps hic caret liberis. cumque alias magno applausu nominatus fuerit: tantam apud æmulos suspicionem forte excitavit, ut hanc etiam nominationem infringere curaturi sint. Demum Dux Parmensis Generalis exercituum Catholicorum in Flandria tantam nominis celebritatem consecutus est, ut omnino quibusdam honorificentissime nominãdus videatur,

maxi-

quas Polonis cum Gallis natura insitis
mile moricem conveniant, ut conspici-
eh ex genere vestium, & morbus qui
Venereus à Gallis mutuantur. Porrò
dux Gursius habetur princeps regandi
gnarus & belli experiens, quas virtu-
tes eo, qui Rempublicam illam rectu-
rus, Poloni maxime requirunt. Verum
difficultas, quam forte Christianissi-
Rex interponet, hujus rei tractationem
moratura videtur, præsertim in tanto lo-
corum intervallo, & quia celeritas ele-
ctionem plurimas removebit difficultates
quæ morarum allaturæ essent. Non deerit
qui plurimam habitum iri rationem pu-
tant Ducis Ferrariæ, tum quia nationis
Polonæ studiosissimus est, eique cuncta
humanitatis officia cunctis temporibus
præstitit, tum quia in plurimis vigebat
adhuc memoria, in præterito interregno
de ipso agitatum fuisse: verum rem
Eo casu jam verendum est, quia princeps
hic caret liberis. cumque alias magno
applausu nominatus fuerit: tantum a-
pud æmulos suspicionem forte excitarit,
ut hanc etiam nominationem infringe-
re curaturi sint. Demum Dux Parmen-
sis Generalis exercituum Catholicorum
in Flandria tantam nominis celebritatem
consecutus est, ut omnino quibusdam
honorificentissime nominandus videatur,
maxi-

maximamque adesse spem felicis electionis, quandoquidem in eo bello tam clarus evasit, ut nullam Regis virtutem Poloni desideraturi sint, quin in hoc principe abunde conspiciatur: de quo pauca dicenda mihi sunt, quia nimis manifesta existunt orbi terrarum ipsius merita: sed eam Rempublicam huic electioni consensuram sperandum est etiam, propter maxima beneficia, & quotidianæ benignitatis officia, quæ nobilitas Polonorum à Cardinale Farnesio ipsorum protectore amplissimo consecuta est: Hæc autem à plurimis Senatoribus, cæterisque primoribus, qui ob privatas causas, atque etiam propter legationum munera in Italiam descenderunt, & beneficiis affecti sunt, exponentur justa serie, & absque dubio celebrabuntur. Adeo, ut & propter hæc officia, & propter præclaras principis illius virtutes, dicendum esse videatur, omnino ipsum electum iri, nisi tamen æmulatores impediant; utpote qui lividis oculis alienam virtutem sanctosque labores debito præmio affici patiuntur; vel nisi existimetur princeps ille longe utilior iis bellis terminandis, in quibus agitur de totius Christiani populi tranquillitate, deque sanctæ Ecclesiæ laude & gloria. Reliquum modo esset de Principibus illis hæreticis referre

referre, qui aliquo argumento eligendi videntur. Quod avertat divina miseratio, ne populi illi tanto flagello afficiantur; neque profecto persuaderi queo, fore unquam, ut Respublica illa turpiter adeo à divina obedientia se subtractura sit, cum propter memorata argumenta, tum quia de Religione alio loco satis relatum est. Nihilominus, ut huic dissertationi finem imponam, illud adjungam, non defore, qui suggestione diabolica regem cupient ejusmodi, qui Religionem Catholicam ad nihilum redigat; ideo potissimum verisimile esse, nominatum iri ducem Saxoniæ, adolescentem sex & viginti circiter annos agentem, utque audimus, propensum valde ad Calvinismum ampliandum, Lutheranos vero contra patris decreta manifeste persequentem; curabuntque ipsius fautores gratiam & auctoritatem, ipsi conciliare ob duas auri, unam argenti fodinam, quas possidet, & quia armis, viribusque & congestis thesauris plurimum valet, invaluitque rumor, centum hominum millia uno momento eum posse armis instruere, iisque annuum stipendium erogare. certum tamen est, eum moribus instabilem esse, ut ex mutatione sectarum & ex suo à Lutheranismo ad Calvinismum transfugio liquido constat,

[illegible], qui aliquo argumento digni videntur. Quod avertat divina misericordia, ne populi illi tanto flagello afficiantur; neque profecto persuaderi queo, futurum unquam, ut Respublica illa tempore adeo à divina obedientia se subtrahat, cum propter memorata argumenta, tum quia de Religione alio loco sermo est. Nihilominus, ut huic disceptationi finem imponam, illud addam, non defore, qui suggestione diabolica regem cupient ejusmodi, qui Religionem Catholicam ad nihilum redigat; ideo potissimum verisimile esse, nominatum iri ducem Saxoniae, adolescentem sex & viginti circiter annos agentem, quem audimus, propensum valde ad Calvinismum ampliandum, Lutheranos vero contra patris decreta manifeste persequentem; curabuntque ipsius fautores gratiam & auctoritatem ipsi conciliare ob duas auri, unam argenti fodinam, quas possidet, & quia armis, fodinisque & congestis thesauris plurimum valet, invaluitque rumor, centum hominum millia uno momento eum posse armis instruere, iisque annuum stipendium erogare. certum tamen est, eum moribus instabilem esse, ut ex mutatione sectarum & ex suo à Lutheranismo ad Calvinismum transfugio liquido constat,

stat, multoque clarius ex pollicitatione, quam Ducibus Bavariæ fecit, quo tempore in ultimis Augustanis Comitiis professus est, velle se hæreses abjurare, & Catholicos ritus suscipere. Sed cum iidem Duces peterent, ut promissa præstaret, excusavit, se non populos suos contristari, & nibilominus cum ipsis contendit, quia Calvini instituta sequi recusant. Alii forte Regem Daniæ proponent, ut imperium illud finitimum regno uniatur, utque tumultus, qui inter ipsum & Rempublicam ob ditionem, quæ in Livonia ad Ducem Magnum Regis fratrem spectabat, excitati fuerant, componantur. Aliqui Marchionem Brandeburgensem in medium afferent, qui semper se amicum professus est, & arbitrum se voluit constituere inter Rempublicam, & Regem Daniæ, itemque inter Ducem Brunsvicensem ob gemmas quasdam, quæ ad Regnum pertinent, quas ipse cum protestationibus quibusdam possidet. Alii fortasse prætensum ducem Prussiæ nominabunt: sed parva spe, cum mente captus ab omnibus habeatur. Alii Palatinum Rheni Electorem, aliosque similiter hæreticos Principes. Verum devotæ preces, quas Catholica Ecclesia effundet ad Deum, ut hujus electionis exitum fortunet,

pro-

prosperentque, non permittent, ut tanto cum detrimento Christianæ pietatis aliquid scandali in populis illis innovetur, imo efficient, ut ejusmodi Princeps eligatur, cujus charitate Religio Catholica ad pristinum illum candorem restituatur, in quo plurimis seculis conservata est. Idque omnipotens Deus annuere, & secundare non dedignetur.

EX HONORIO,
De
NOVO IN POLONIA REGE ELIGENDO
ALIA DISSERTATIO,
anno 1587 perscripta.

NAtionis Polonicæ studia & voluntates adeo mobiles sunt, & privatis utilitatibus ducuntur, ut futurarum ejus actionum difficile judicium existat: nihilominus tamen, ut Amplitudinis Vestræ mandatis obtemperem, dum jubet, ut, de novo eligendo Rege Polonorum quid ego sentiam, in scriptis referam, libenter ea, quæ ingenii mei imbecillitas, & nonnulla earum partium, in quibus aliquot me annis detinui, cognitio suppetent, communicabo. Regnum Poloniæ, ut nemo nescit, electivũ est,

prodeantque, non permitterent, ut tanto cum detrimento Christianæ pietatis aliquid scandali in populis illis innoverent, imo efficerent, ut ejusmodi Princeps eligeretur, cujus charitate Religio Catholica pristinum illum candorem restituatur, qui tot plurimis seculis conservata est, & quem omnipotens Deus annuere, & conservare non dedignetur.

IX HONORIO,

De

NOVO IN POLONIÆ REGE ELIGENDO

ALIA DISSERTATIO,

anno 1587 perscripta.

NAtionis Polonicæ studia & voluntates adeo mobiles sunt, & privatis utilitatibus ducuntur, ut futurarum ejus actionum difficile judicium existat: nihilominus tamen, ut Amplitudinis Vestræ mandatis obtemperem, dum jubet, ut, de novo eligendo Rege Polonorum quid ego sentiam, in scriptis referam, libenter ea, quæ ingenii mei imbecillitas, & nonnulla earum partium, in quibus aliquot me annis detinui, cognitio suppeterent, communicabo. Regnum Poloniæ, ut nemo nescit, electi-

est, non hæreditariun
non ut tanquam re
exerceant auctorita
civilia Reipublicæ ca
natu de pace, de bel
a delictis nobilium
nant. Senatus absq
ventu atque consensi
Nobiles vero, cum
pe Rex inducendus e
nis consistunt, perin
prætoriæ cohortes i
peratoribus Roman
armis, & juxta libitu
gitur; & quisquis elig
magis, quam Sena
tia aucupanda est. E
dati, Principes, qui in
gno proponuntur: v
sunt Dux Parmensis
Austriæ, Vaivoda Tr
cognatus Cardinalis
ceps Sueciæ; de his m
clarabo, omittamq
les, quos Piastos nun
inaniter credi puto,
capita consensura si
sis promovendum
natura æqualia su
quod à sexcentis an
dit, post electum s

primum hominem sordido genere natum, quo tempore Respublica nondum leges, quibus utitur, constabiliverat, & populorum ingenia moresque plurimum à præsentibus discrepabant.

Si ætatem, prudentiam, virtutem militarem Ducis Parmensis respexerimus, nulla adversus illum exceptio timenda videtur, cum jam provectæ ætatis, rerum humanarum experientissimus, & nostro seculo præclarus existat Imperator, materno genere Austriacam stirpem referens, quæ in eo Senatu plurimum pollet, ex domo Farnesia, & Farnesii Cardinalis Polonici Regni apud Sedem Apostolicam Protectoris nepos: à quo Cardinale Poloni publice & privatim in Italia eximios honores & plurima benevolentiæ argumenta retulerunt: neque deficit illum pecunia, cujus ope apud Nobilitatem gratiosus fiat, si tamen homines habuerit virtute atque eloquentia insignes, qui in Polonia causam suam tueantur: hæ quidem omnes dotes sunt, quæ magnum rei momentum ad eam Coronam consequendam afferre deberent.

Verum plurima, neque minoris considerationis eidem obstitura esse videntur. Primo quidem origo Italica nihil ipsum

ipſum adjuvabit. nam tametſi proceres Poloni, qui Italiam aliquando viſerunt, moreſque Italicos obſervarunt, noſtram videntur nationem diligere: tamen in univerſum nihil minus cōvenit, imo illic noſtra gens abhorretur, eſtque in abominatione, ſcilicet Italos aſtutos, & fraudulenti ingenii homines putant. Mallent ipſi Regem, qui natura & aſſuetudine mores regionis amplecteretur, ac ſecum familiaritate quadam verſaretur, quam in Principe Italo minime ſperarent ſe comperturos, multo minus in Duce Parmenſi, qui inter Hiſpanos in exercitibus educatus eſt, in quibus ſuprema ſemper auctoritate imperavit: quocirca propter ejus magnitudinem animi dubitarent ſemper, ut contemptis ipſorum legibus, animum ad opprimendam Rempublicam converteret: quin etiam Stephani Regis exemplum, qui ſuperbius imperitavit, eoſq; ad humilitatem animorum coegit, circumſpectiores ipſos efficiet in futura electione. Præterea cum Reſpublica illa Turcicum bellum valde abhorrenter evitet, rebus præteritis edocta, cavebit in poſterum, juſtamq; timoris occaſionem habere ſibi videbitur, ne Dux Parmæ ob affinitatem atque clientelam, quæ ſibi eſt cum Rege Hiſpaniarum, ipſius

intuitu bellum excitet adversus Turcas, quod postea extinguere opus arduum sit. Et quanquam Reges, vigore legum, absque Senatu & nobilitatis assensu, in publicis Comitiis, neque de pace, neque de bello quidquam possunt decernere; tamen prudens aliquis Rex occasionem aperire facile potest, qua se extra culpam poneret, suamque libidinem simul exequeretur: & profecto si Cosaccis frenum paulisper laxaret, nedum eos instigaret, cum ii naturales sint Turcarum hostes, saltem causa finium incredibiles motus excirent. Neque hanc ob causam electio Parmensis Ducis Turcæ Imperatori quicquam placeret: proinde verisimile est, operam daturum, & omni ope enixurum, ut omnino excludatur. Stragem etiam, quam adversus hæreticos in Belgio admodum cruentam edidit, meo quidem judicio ejus causam remoraretur: nam Poloni hæretici, qui numero valent, ab eo semper abhorrebunt, neque injuste suspicabuntur, si Rex foret, ut ille, etsi adversantibus regni statutis, ipsos persequeretur, vel saltem commodis publicis & honoribus, qui omnes absque interventu Senatus per meram unius Regis auctoritatem distribuuntur, eos nunquam cohonestaret.

Archidux Ernestus Austriacus faventem

tem habiturus eſt in eo Senatu Auſtriacam factionem, quæ ad hæc uſque tempora Principibus illis plurimum addicta eſt. Princeps eſt ſingulari virtute præditus, generoſus, & natura affabilis, demum Polonorum genio moribus reſponſurus videtur: duo tamen illi, niſi me animus fallit, adverſabuntur. Primum quia Germanus eſt; nam miram Poloni cum Germanis antipathiam habent: & quanquam Archidux ille, qui benigniſſimum gerit animum, forte gratiæ plurimum collecturus videtur, tamen dum conſiderabitur, ſub illius umbra & patrocinio in Poloniam Germanos, gentem inviſam, ingreſſuros, & hic auctoritatem habituros, id certe privatim & publice conſultantiũ mentes valde turbaret. Alterum impedimentum videtur eſſe, quia cum Polonica Nobilitas nihil potius & optatius habeat, quam antiquæ libertatis ſuæ jura tueri, quæ hactenus illibata ſervaverunt, inprimis caverent, ne vicinum Principem tot viribus & amicitiis validum eligerent, qui Regno frenum injicere queat, quemadmodum ab aliquo Auſtriaco ſibi timere poſſent, & ab ipſo Erneſto, quem facile cupiditas inceſſere poteſt ſupprimendæ Polonicæ libertatis, illudque regnum hæreditarii juris facere, ſicuti in Hungarico

& Bohemico fecerunt, quæ regna nativos Reges non habebant. Et hæc ipsa fortasse dubitatio nobiles movit, ut electionem, quam Senatus in Maximilianum Imperatorem fecerat, in interregno Regis Galliæ exploderent. Quod si Turca in hujusmodi Comitiis aliquam habuerit auctoritatem, credibile est, eum minime passurum, ut Austriacorum Principum quispiam eligatur, ne Polonorum viribus aggregatis illam Hungariæ partem, quam occupaverunt Turcæ, recuperare, & Othomanicum Imperium lacessere velit. Quod si etiam in eodem ambitu alii ex domo Austriaca, sicuti forte Ferdinandus & Carolus Archiduces, aut Maximilianus & Matthias ejus frater concurrent, Ernesto major supererit difficultas. Transsylvanus Regulus, ut nepos & hæres Stephani regis, nihil in ea successione juris habet: nam tametsi antiqua fuerit consuetudo, ut filii atque etiam nepotes defunctorum, usque ad lineæ sive stirpis totius occasum, in Regnum vocati fuerint, tamen spatio ducentorum annorum nunquam nepotes electi fuere, qui non ex stirpe regali descenderint. &, quanquam Stephanus Rex eximia virtute decoratus, deque toto regno optime meritus fuit, propter egregia facinora, quæ ad-
versus

versus suos hostes peregit: nihilominus, cum Poloni eum magis veriti fuerint ob ipsius potentiam, ac timuerint, quam dilexerint, cum ille in honoribus & commodis publicis parum proceribus satisfecerit; præterquam quod suorum bonorum parcus extitit, successoribus suis tenues opes reliquit. neque Princeps ille alibi spem suam firmare potest, quam in auxiliis cognati sui Cancellarii, cujus auctoritas sicuti regnante Stephano cæteros proceres supereminebat, ita nunc, quia nobilitatis odium subivit ob superbiam suam, & quia familiæ Sboroskæ primatem supplicio ultimo extinxit, credibile est, eum de culmine suæ potentiæ dejectum fuisse: Tamen cognatum non mediocriter juvabit, quia magni est vir ingenii, divitiis affluens, audacia promptus, & ad hæc Turcicis auxiliis, & pecunia, quæ eum non deficiet, nonnihil boni efficere valebit. Verum non usque adeo valiturus esse videtur, ut difficultates objiciendas queat diluere, præsertim nondum adultæ principis ætatis, cum is adhuc adolescentulus sit: quod si unquam Regnum illud adulto ac præstante Rege indiguit, per hæc tempora vel maxime indiget, propter occasionem, quam Moschorum civilia bella bene gerendæ reipublicæ offerunt. & quanquam

Turca ipſum, tanquam fiduciarium ac vaſallum ſuum, vehementer promoturus videtur, quemadmodum Stephanum ejus patruum promovit, non video, Turcicam opem, præſertim his temporibus, quibus imperii illius vires alio intentæ ſunt, plurimum eidem afferre poſſe adjumenti. Nam Poloni, ut in interregnis imminentibus aſſolet fieri, fines regni validis præſidiis diſpoſitis ſorte muniverunt, quo ab inſultibus Turcarum & cujuſlibet Principis qui moleſtiam iis inferre tentaret, ſeſe tutos efficiant, ac tueantur. Cardinalis Battoreus ejus patruelis, & nepos ipſe quoque Stephani Regis, minora fortaſſe obſtacula patietur: propterea quod ætate jam adultus eſt, & in ordine Eccleſiaſtico audit honorifice, notus & plurimum dilectus Senatoribus multis, ingenio & virtute pollens, apprime affabilis, & qui naturæ Polonorum ſe adaptabit: nihilominus credibile non eſt, ut natio illa, de patruo ejus Rege haud jucundam ſervans memoriam, & Hungaros immortali odio proſequens, dubitans etiam, ne ipſo electo Cancellarii amplitudo reſurgeret; conſenſura ſit unquam ad quemquam ex Battorea domo eligendum. Princeps Sueciæ etſi adoleſcentulus eſt, non tamen adeo acerbæ eſt ætatis, ut regnum capeſ-

capellère,& paucis poſt annis recte gubernare nequeat; multiſque virtutibus, ad eligendum ſe, & ſenatores & nobilitatem poteſt compellere. Nam quia ex materno latere Iajelloniam domum refert,quæ domus ob egregia illorum Regum facinora, & in Rempublicam merita, ſummopere à Nobilibus diligitur, & præſertim ideo, quia Reipublicæ aggregavit maximi momenti regionem, cujuſmodi eſt Lituania: item quia nepos eſt ejus ex cujus autoritate magnam gratiam conſequetur, præterea, quia ſuppetet ei pecunia,cum ex paternis theſauris, tum ab ipſa Regina ad concilianda ſibi nobilium ſtudia: hæc mediusfidius magna ſunt adminicula,unde facili negotio ad regnum promoveri poſſet. Verum ſi ad hæc adjungeretur,ut rex Sueciæ amplificandi magis filii ſui cauſa, Sarmatis offerret (ut eum facturum veriſimile eſt) ſui regni unionem ad Polonicam Rempublicam, ſi filium elegerint, nihil mihi ſupereſt dubitandum,quin ipſe,cæteris omnibus candidatis ſuis ſuperatis, coronam illam obtineret : etenim regnum Polonicum vicini regni acceſſioni mirum in modum lucrifaceret, non ſolum in ſeipſo, ſed etiam propter bona plurima, quæ inde Polonorum emolumento conſequerentur, præſertim in

compescendis subditis, ac speciatim Dantiscanis & prætensis Ducibus Prussiæ, aliisque qui Suecorum ope nixi sæpenumero defecerunt, & contra proprios dominos reges Poloniæ arma sumpserunt: cessarent quoque controversiæ atque prætensiones jurium, quas Princeps Sueciæ habet in Lituania, tanquam in Statu ad maternam hæreditatem spectante: quæ res inter illa duo regna ingentes motus excitare posse videtur: portus Narvæ in Livonia ad Polonos rediret, quem portum Sueciæ Rex haud pridem occupavit, dum Stephanus cum Moscho bella gereret, quamobrem Poloni coacti sunt portum illum recuperare, acceptamque injuriam ulcisci. Sed quod magis referret, illud est, quod junctis duorum regnorum viribus adversus Moschum progressus fierent feliciores: non enim ignoramus, Moschoviam modo civilibus dissensionibus vehementer agitari: adeo ut ex iis, quæ diximus, non videam, cur Sueciæ princeps, si regni sui unio proposita fuerit, excludi queat: quandoquidem probabile est, oblationem hujusmodi nihil minus virium habituram, quam Iajellonis magni Ducis Lituaniæ habuerit oblatio: is enim ut Eduigem Poloniæ Reginam in matrimonium obtineret, Ducatum suum reipublicæ

publicæ consociandum proposuit: quæ propositio tantum effecit apud Rempublicam, ut quanquam Heduiges Gulielmo Archiduci Austriæ ante promissa fuisset, jamque ille ad celebrandas nuptias Cracoviam advenisset, nihilominus Iajelloni cōcessa fuerit: cujus propago sive linea postmodum annos ducentos feliciter regnavit. Quod si Princeps Sueciæ Catholicam religionem sectatur, quemadmodum uno ore omnes consentiunt, profecto nescirem, quem Respublica Christiana Regem ipso posset eligere fructuosiorem: is enim, debellatis Moschis, in magnitudine & continuatione Imperii cæteros omnes Europæ Principes longo intervallo post se relinqueret; quoniam ab ortu ad occasum totam regionem, quæ inter mare Caspium & Germanię terminos comprehenditur, possideret; ab Austro vero ad Septentrionem, à Caucaso usque ad ultima Scythici maris littora imperii sui limites protenderet: quantum vero Turcis terrorem tam magnus Princeps adeo vicinus incuteret, quantumque auxilii fessis Christianorum rebus adferre posset, unusquisque ex seipso id animi cogitatione consequitur.

IOAN-

POLONIÆ DESCRIPTIO.

Rex Poloniæ.

POloniæ regnum nunquam tam amplum fuit quam nunc eſt, quod Magnus Ducatus Lituaniæ & Livonia ei adjuncta ſint; extendit ſe à flumine Notes & Obra, quæ id à Marchia dividunt, & fluvio Odera, qui ipſum à Sileſia diſtinguit, ad Bereſaiam & Boriſthenem uſque, qui ipſum à Moſcovia ſeparant: à mari Balthico ad flumen Nieſter, quod id à Moldavia diſtinguit: & ad montes Carpathios, qui ipſum ab Hungaria ſeparant, uſque. Occupat itaque à finibus Sileſiæ, ad terminos Moſcoviæ uſque, inter Occaſum & Ortum, cxx milliaria Germanica: nec minus ab ultima Livoniæ parte, ad fines Hungariæ uſque. Cum itaque talis ſit ejus forma, ut cum rotunditate participet, multo capacius eſt, quam quiſquam credere poſſet. Multas amplaſque Provincias continet: nempe Poloniam majorem & minorem, Mazoviam, Pruſſiam, Ruſſiam, Volhiniam, Livoniam, Lituaniam. Inter eas Provincias, Polonia, à Polonis inhabitata inventa fuit. Pruſſia, cum parte Po-

te Pomeraniæ, Podolia, Volhinia, Mazovia, Livonia, armis acquiſitæ ſunt. Lituania, cujus erat Samotgithia, & Ruſſiæ pars, patrimoniales familiæ Iagellonicæ fuerunt. Anno enim MCCCLXXX Iagello, tunc Dux Lituaniæ, duxit in uxorem Heduigim Principem, quæ familiæ regalis Poloniæ ultima erat, factuſque fuit Rex tribus conditionibus: una fuit, ut Chriſtianus fieret: altera, ut ſuos ad idem faciendum induceret: tertia, ut ſuam ditionem Poloniæ uniret. Ea conditio noſtris temporibus (cum familia Iagellonica defeciſſet) adimpleta fuit. Cum enim Reges ſe ditione hæreditaria, cujus merum habebant imperium, privare nollent, eamque electioni ſubmittere, diſtulerunt ſemper adimpletionem conventionis, allegantes, proceres & populum Lituaniæ id non paſſuros, ne illa admixtione amitterent gradum & dignitatem. Tandem tamen Lituani, cum ab una parte viderent deficere ſtirpem ſuorum principum, (quæ quod ad maſculos attinet, defecit in Rege Sigiſmundo Auguſto,) & ab altera parte ſibi metuentes à potentia Moſcorum, conſenſerunt ut unirentur. Livonia fuit quondam equitum Teutonicorum, qui in ea ſuum præfectum ſpecialem, qui Magnus Magiſter dicebatur, habebant. Sed cum anno

MDLVIII

MDLVIII à Magno Moſcorum duce, maxima ditionis parte ſpoliati eſſent, confugerunt ad Sigiſmundum regem Poloniæ, qui eos in ſuam tutelam ſuſcepit; ſed Livonia ante liberata non fuit, quam cum anno MDLXXXII Rex Stephanus id fecit. Regni Poloniæ pars plana eſt: exceptis enim aliquibus montibus, qui in minori Polonia viſuntur, & aliquibus potius collibus quam montibus, quibus à Pruſſia diſtinguitur, omne reliquum explicat ſe in latiſſimos campos. Verum quidem eſt, quod in eo regno ſatis multæ ſylvæ ſunt, præcipue in Lituania, quæ iis occupatur. Minor & major Polonia frequentius inhabitantur, quam ulla alia hujus regni provincia. Idem dicendum fere eſt de Ruſſia, Pruſſia & Livonia, quæ propter oportunitatem maris, portuum, & fluminum ibi concurrentium, aliis provinciis, civitatibus & fabricis ornatiores, commerciis quoque & concurſu mercatorum ditiores, ſunt. Cum enim ibi diu dominati ſint equites Teutonici, ædificarunt civitates in morem Germanorum: arces quoque & loca præclara, quę ſe extendunt ad longum littoris maris, amplius quam per octingenta miliaria: habent multos & oportunos portus, dominanturque omni mercaturæ, inter Poloniam & mare Balthicum. Eſt

ea res

ea res magnæ consequentiæ: fluvius enim Vistula, qui ortum habet in extremitate Silesiæ, transfluit totam Poloniam minorem, & partem majoris, Mazoviam & Prussiam, conditq; se mari Balthico, infra Gedanum, quo conducit per plusquam cccc miliaria navigationis (quo spatio recipit diversos alios fluvios) bonam partem siliginis, frugum, mellis, & ceræ regni. Ab alia parte Duina flumen nobilissimum (quod oritur ex lacu Rutenigo auctum aquis, findensque mediam Livoniam) condit se mari sub Riga, ad quam urbem magnus concursus est. Sunt præterea in Prussia & Livonia multi lacus, inter quos unus, qui mare novum dicitur, quia antiquus non est, ad centum miliaria in longitudinem extenditur. In Livonia est lacus Peibas, plus quam 40 miliaria longus. Ex eo flumina, quæ Pernoviam urbem ad mare, & Narvam, alluunt, fluunt; faciuntque duos portus satis celebres: inter dictas civitates sita est Revalia urbs, quæ duabus supra dictis civitatibus non cedit. Samogitia aliis provinciis incultior est, retinetque plus barbarici. Podolia aliis magis deserta est, non terræ vitio, (copiosissima enim est omnium rerum, quas fert clima, cui subjacet,) sed culpa Tartarorum, qui eam suis excursioni-

ſionibus adeo infeſtant, ut præ ipſorum metu aut fugiant incolæ, aut abducantur in captivitatem à Tartaris.

Opes.

POloniæ opes conſiſtunt in copia frumenti, frugumque omnis generis, quibus tanta copia abundat, ut anno elapſo, qui fuit MDXC, & anno præſenti, partim ſubvenerit neceſſitati Genuenſium, Thuſciæ & Romæ, partim etiam gentium, quæ viciniores erant: ubi fame, non caritate extrema tantum, laborabatur. Abundat quoque Polonia melle & cera infinita. Cum enim omnes hæ provinciæ ſeptentrionales, Polonia, Lituania, Ruſſia, Moſcovia, à natura vino donatæ non ſint, ejus loco contulit illis mellis quantitatem incredibilem. ex quo hi populi conficiunt inter alia potionem delicatam & ſanam. Apes mellificant partim in ſylvis, ubi arbores aut carie, aut hominum induſtria, excavatas reperiunt; aut in alveariis, quæ ruſtici in campis poſuerunt, aut in terræ puteolis, omnique in loco, ubi vel minimam oportunitatem reperiunt. Abundat quoque Polonia lino & cannabe. gregibus & armentis, equis quoque bonis & mulis. ſylveſtres equi quoq; ſatis frequentes ſunt. Inter ſylveſtria animalia

eſt bi-

eſt biſons magna beſtia, equi indomiti, boves colore nigri, qui extra ſylvam, quæ in Nazovia eſt, non vivunt. Theſauri regni conſiſtunt in ſalinis Bacænæ & Veliſcæ, quæ loca in territorio Cracovienſi ſunt. Divitiæ Poloniæ utplurimum inter dominos & nobiles, ſatis bene diviſæ ſunt: nemo enim ex patrimonio adeò dives eſt, ut alios præter modum ſuperet; nec maximi reditus excedunt xxv aureorum millia. Soli Duces Curlandiæ & Regii Montis excedunt mediocritatem. Quamvis enim hi tanquam regni feudatarii Regem ſuperiorem agnoſcant, non ſunt tamen viva membra regni: non veniunt ad comitia regni: non habent ſuffragia in electione Regis, nec partem in regni gubernatione, nec pro dominis naturalibus habentur, ſed pro extraneis, ſicut verè ſunt: Dux Curlandiæ nempe ex familia Ketlerorum, Dux Regii Montis autem ex familia Brandeburgica. Omnis Pruſſia fuit olim Equitum Teutonicorum, qui ibi habebant (ſicut ante diximus) Magnum Magiſtrum ſpecialem: qui cum viribus Polonorum reſiſtere non poſſet, ſubmiſit ſe tanquam feudatarius Regi Caſimiro. Cum deinde Magnus Magiſter Albertus Brandeburgicus Lutheraniſmum amplexus eſſet, factus eſt ex Magno Ma-

gistro Dux Prussiæ, quæ tunc in duas partes fuit divisa. In regiam nempe, quæ immediate sub corona permansit, & Ducalem, quæ tanquam feudum Alberto & ejus successoribus relicta est. In regia parte sunt Marieburgum, Torovia, Culma, Varmia, Gedanum: Ducalis partis (quæ reddit cxx aureorum millia annui reditus) caput est Regius Mons civitas, quam Germani appellant *Koningsberg*, ubi Dux aulam habet.

Regimen.

POloniæ regimen potius Reipublicæ quam regni est, quod nobiles (qui magnam auctoritatem in Comitiis regni obtinent) Regem eligunt, dantq; illi auctoritatem, quam volunt: tamen ipsorum potestas major fit. De electione Regis non habent legem, nec statutum aliquod, non regulam aut formam scriptam nec traditam. Tantum hoc scitur, apud Archiepiscopum Gesnensem, interregni tempore supremam auctoritatem esse: ipse denuntiat diætas, præsidet in Senatu, proclamat novum Regem; sicut cum Archiepiscopo Leopolis, & suis suffraganeis, qui tredecim, Palatinis, qui 28, Castellanis majoribus, qui 30 numero erant, antequam rex Stephanus instituisset novos Episcopos, Palatinos

nos & Caſtellanos in Livonia quam ipſe acquiſiverat, pauci alii interſint Regis electioni. Habent ibi quoq; quandam auctoritatem nuncii terreſtres. (ita appellant quoſdam quaſi agentes circulorum nobilitatis, qui in provinciis habentur.) Comitiorum tempore conveniunt hi in loco Senatui vicino, eligunt ibi duos Mareſcallos, per quos ſignificant Senatui, quid deſiderent, ſed cum auctoritate fere Tribunitia. Crevit enim parvo abhinc tempore eorum auctoritas exiſtimatioq; in tantum, ut auctores, & capita potius, quam miniſtri & participes deliberationum publicarum regni ſint. fuitq; unus, qui exemplo Clodii, renuntiavit dignitati ſenatoriæ, ut fieret nuncius. Hi omnes ſimul, cum novus Rex eligendus eſt, reſtringunt magis magiſque potentiam Regis, nec eam nimis excreſcere ſinunt. Quamvis autem Corona Poloniæ à decreto nobilitatis dependet, non tamen legitur ipſos unquam ſucceſſores regios excluſiſſe, aut præteriiſſe, nec regnum in aliam familiam tranſtuliſſe, excepta una vice, cum Ladiſlaum deponentes (qui tamen poſtea fuit reſtitutus) elegerunt VVenceſlaum Bohemum. Filiarum Regum quoque ſemper ratio habita eſt, ſicut olim Heduigis, quæ Iagelloni ab ipſis collocata fuit, & noſtra ætate, Annæ, quę

Regi Stephano in uxorem data. Sigismundo III non parum profuit natum fuisse Catharina, Sigismundi Augusti & Annæ sorore,ut Coronam Poloniæ adipisceretur. Etsi autem Regis auctoritas ita ab electione dependeat: ejus auctoritas tamen, cum electus est, in multis rebus absoluta est. Ipsius muneris est convocare diætas, assignare tempus & locum,ut ipsi placet : eligit Consiliarios laicos,nominatq; Episcopos, qui deinde manent Consiliarii. Est absolute patronus redituum Coronæ, & dominus eorum,qui ei immediate subsunt: in nobilium subditos nullum est jus. Est absolutus executor decretorum in diætis factorum: est supremus judex nobilium, in causis criminalibus. Habet in manu omnes modos remunerandi, beneficioque afficiendi, quos ipsi placet. Vt finem faciam, tantum potest Rex, quantum ipse dexteritate & prudentia valet. Propter rationes supra dictas,vivunt nobiles in Polonia in magna libertate, faciuntque quod ipsis placet. Decreta Regis(sicut ipsimet dicunt)non durant plus quam tres dies: versantur cum Rege non tantum tanquam cognati(quod faciunt Franci)sed ut fratres. Sicut Rex cum plenaria auctoritate, eos, qui immediate subsunt, regit: ita & nobiles disponunt inde-

independenter de suis vasallis, in quos sorum unicuique imperium plus quam regium est, habentque ipsos fere pro mancipiis. Stabiliendo suo imperio, fecerunt Poloniæ Reges rem notatu admodum dignam. Sicut enim Romani suas vires amplitudinemque auxerunt, communicando jus Latii & civitatis Romanæ, aliis civitatibus, imo integris provinciis: ita & Reges Poloniæ extenderunt, unierunt, firmaruntque suum statum, participes faciendo privilegiorum nobilitati Polonicę propriorum, provincias armis aut alia via acquisitas, ipsarumque nobilitatem, Polonicæ nobilitati æqualem faciendo. Rex Ladislaus hoc modo aggregavit, imo univit Poloniæ Russiam & Podoliam: Sigismundus Augustus Lituaniam, Stephanus Livoniam. Æqualitas enim in commoditatibus & honore, reddit animos unitos in necessitatibus & periculis.

Vires.

HVjus regni vires, sicut & aliorum, consistunt in commeatu, pecuniis, peditatu, equitatu, armis & munitionibus. De commeatu diximus supra: pecuniis quidem non admodum dives est. Excipiendo enim portum Gedanensem non habet emporium alicujus existimationis.

 cionis.

tionis. Merces autem, quæ ex portubus Prussiæ & Livoniæ evehuntur, non ditant regnum pecunia, imo vix pannis ex serico & lana, qui ex Flandria & Anglia: vino, saccharo, aromatibus, fructibus, quæ ex Hispania & Lusitania advehuntur, sufficiunt. Eo usque ab alia parte quoque defertur vinum Malvaticum sive Creticum, cujus dolium LXX aureis venit. Cum denique regnum mercaturæ addictum non sit, nec civitates mercimoniis deditæ sint, nec populi industria polleant: Nobilitas autem magnanima sit, profusa in expendendo, quæque in victu & vestitu plus quam in reditu habet, consumat: cumque condimenta ciborum, aroma, (quorum Poloni plus absumunt quam ulla natio) vinum, panni è serico, & potissima pars laneorum, ipsis ab extraneis adferantur: fieri non potest, ut regnum auro & argento dives sit. Opes enim uniuscujusque regni consistunt in eo, ut multæ merces inde evehantur, paucæ inferantur: ut exeuntia pecunias externas eo trahant, illata non efferant. Ea in re consistunt opes regni Neapolitani, & Ducatus Mediolanensis: illud emittit maximam frugum, vini, olei, serici, croci, equorum, fructuum, & aliarum rerum quantitatem, quæ maximam externarum pecuniarum vim eo

per-

pertrahunt. Hæc ſuppeditat multis regionibus frumenta, oryzam, pannos, ferramenta, & merces omnis generis, recipitque parum rerum. Si regnum Neapolitanum, & regnum Siciliæ, ita abundarent operis artificioſe factis, ſicut fructibus & bonis, quæ natura largitur, divites ſunt, nulla alia regna eis poſſent comparari. Sed ut ad Poloniam revertamur, ejus reditus non ſunt adeo tenues, ſicut aliqui exiſtimant. Reditus enim regni, qui ex mineris ſalis & argenti percipiuntur, accedunt ad ſexcenta aureorum millia quotannis. Verum quidem eſt, Sigiſmundum Auguſtum, redituum partem oppignoraſſe: Rex quoque Henricus, uno ante fugam menſe, ut ſibi unam nobilitatis partem obligaret, ex reditibus plus quam pro ccc aureorum millibus quoquo anno alienavit. Rex quoque poteſt applicando coronæ bona caduca, quæ reges privatis perſonis concedere ſolent, ſibi magnos reditus parare. Dictorum redituum magnam partem poteſt Rex ſibi ſervare, parcereque ſumptibus. Eos enim faciunt Lituani, quãdo rex cum aula in Lituania degit. idem quoq; fit in maxima Poloniæ parte. Hoc parvi non facit is, qui perpendet, Scotiæ, Navarræ, Sardiniæ regnorum reditus non excedere centum aureorum mil-

millia quotannis : nec regna Aragoniæ, quoquo triennio, plus quam c millia aureorum pendere. Reditus Regis Angliæ, antequam usurpavit bona Ecclesiasticorum, non excedebant sexcenta aureorum millia quotannis. Rex Poloniæ multo plus redituum haberet, si erga suos Palatinos & Castellanos tanta liberalitate non uteretur. Concedit enim eis utplurimum duas partes tertias, & fere semper omnes reditus, quos in ipsorum gubernationibus habet. Sed in necessitatibus bellicis, & arduis expeditionibus, (facto decreto in Comitiis regni,) gravat Rex populum magnis impositionibus aut tributis, quæ ex territoriis percipiuntur, aut ex vectigali cerevisiæ; adscenduntque ea tributa ad talem pecuniarum summam, ut ea Rex Stephanus sustinuerit onera gravissimi triennalis belli, quod cum Magno Moscorum Duce gessit. Sed illud maximum est, quod nobiles propriis expensis, pro defensione regni, Regi inservire obligati sunt. Serviunt hi equis, armis instructi partim sicut nostri cataphracti equites, partim aliquanto levioribus, partim sicut Tartari. Dicuntur hi, Cosacchi. Horum ars est furari, depopulari, omnia vastare, perfundareq;. Eunt in bella pompose, ornati sagis & vestibus, quæ auro, argento, mil-

milleque variis coloribus diſcriminantur. Ornant ſe quoque pennis & alis aquilarum, exuviis leopardorum & urſorum, vexillis labariſque multis variiſque. Hæc aliaque ornamenta ipſos ſuis viſendos hoſtibus terribiles faciunt, ſuoſque animos ad feritatem ferociamque incitare poſſunt. Ipſorum equi mediocres ſunt, ſed agiles, & Germanicis longe animoſiores. Æſtimatur, Poloniam neceſſitate exigente centum, Lituaniam LXX equitum millia colligere poſſe; ſed tantum circiter centum equitum millia educi poſſe exiſtimant aliqui. Verum quidem eſt, quod equi Lituanici Polonicis longe inferiores ſunt. Fidunt Poloni tantum magno numero ſui equitatus, ut non verentes illius hoſtis vires, parum de munitionibus extruendis ſolliciti ſint; ſuumque exercitum in locis apertis, adverſus hoſtes, pro patria, liberis, libertate, omnibuſque ſuis bonis, magno animo pugnaturum credunt. Hoſtibus ſe nunquam, etiam in quacunque fortuna, terga obvertere profitentur. Sigiſmundus Auguſtus tentavit, ut in Comitiis regni deliberaretur de munienda Cracovia, propter Cæſaris vicinitatem: ſed Polonis id perſuadere nunquam potuit, tum quod nolint Regibus medio præſidiorum commoditatem dare, invadendi

merum imperium, & absolutam dominationem: tum quod dicunt, sua pectora defendendo regno sufficere. Pedestrem militiam non habent, quod omnis regni populus divisus sit in mercatores & artifices, (qui oppida incolunt,) rusticos & villicos, qui ruri in tali subjectione (sicut dictum est) degunt. Sunt itaque arma in manibus nobilium tantum, qui pedibus non militant. In necessitate peditibus Germanicis & Hungaricis usi sunt; habuitque rex Stephanus in expeditione Livonica, sub signis, plus minus XVI peditum Germanorum & Hungarorum millia. Ducendis tormentis bellicis, cunicularioru & fossorum loco utuntur Tartaris & suis rusticis. Quod ad tormenta bellica eorumque apparatum spectat, regnum iis satis instructum est: tum quod nobiles satis illorum in suis arcibus habent, tum quod illorum indigentiam pati non possit, ob Germaniæ vicinitatem, quæ metallorum ferax est, habetq; multos magistros fundendi tractandique tormenta, atque omne quod ad usum armorum facit. Tanto quoque tormentis instructior est Rex Poloniæ, quanto minorem arcium numerum habet. Sunt tamen non parvæ considerationis arces Leopolis & Camnetzy in Russia, arx Cracoviensis in minori Polonia.

nia, Polofcenfis in finibus Mofcoviæ, Mariemburgi & aliquorum oppidorum in Pruffia & in Livonia, quæ oppida non à Polonis, fed ab Equitibus Teutonicis (qui earum domini erant) munita funt. Poloniæ vires, quas commemoravimus, funt & numero & natura tales, ut pauca Europæ regna eas æquent, non fuperent. Vna res eis deeft, nempe agilitas. Sed ad firmitatem cujufcunque ftatus quatuor res requiruntur, nempe ut vires fibi propriæ, numerofæ, validæ & agiles fint: Propriæ, quia ægre ei credi poteft, quod alterius eft: numerofæ, ut in rebus adverfis & incommodis femper aliquæ fuperfint: validæ, quia numerus abfque fortitudine parum juvat, imo potius moleftiam quam auxilium adfert: agiles, ut facile colligi poffint, impelliq; quo exigit neceffitas. Polonis deeft dictarum quatuor qualitatum ultima, agilitas nempe, quæ à rebus duabus dependet: una eft Principis auctoritas: altera, prompta pecunia. Rex poteftatem non habet in Polonia aliquid decernendi, bellum indicendi, onera ad conflandum pecuniam imponendi, abfque confenfu Comitiorum. Sed Comitia & confultationes, quibus multos intereffe opus eft, fimiles funt machinis ex pluribus partibus multifque inftrumentis conftantibus

tibus

tibus,quæ progreſſum alicujus momenti non niſi longo tempore faciunt. Sed in rebus bellicis ſunt iſ Principes expeditiſſimi, qui ſoli imperare poſſunt, qui pecunias in promptu habent:alioquin in indicendis diſponendiſque Comitiis, ut decreta propoſitioni reſpondeant, deinde exequendo, colligendoque pecunias, tanti temporis jactura fit, ut ad expeditionem parum ſuperſit, fugiatque occaſio. Barones & nobiles Poloni tam magnos ſumptus faciunt inviſendo comitia, hærentes degenteſq; in iis, ut ad bellum vires non ſuperſint. Fieri poſſet, ut ad defenſionem ſtatus promptior expeditiorque reſolutio inveniretur, quod imminens periculum omnibus pavorem incutiat:ſed ad aliquid acquirendum credo ibi futuram magnam tarditatem. Spes enim boni non adeo afficit, quam timor mali. Vidimus tamen Moſcum abſtuliſſe Sigiſmundo Auguſto ſtatum Poloſcenſem & Smoloczenſem, nec hic tamen perſenſit, aut vindicavit, ſicut tanto Regi regnoque conveniebat.Idem Moſcus abſque obſtaculo invaſit Livoniam, quæ ſe ſub umbra & protectione SigiſmundiAuguſti contulerat.Tempore quoq; Henrici Andegavenſis Regis Poloniæ,IohãnesMoldavię princeps(qui magno animo & claris victoriis per aliquod tem-

tempus bella adversus Turcas gessit) à Polonis præter facta fœderis, inter ipsum & Sigismundum Augustum, desertus fuit. Dicamus tamen, vires Poloniæ per se numerosas, independentes & validas, tantum agilitatis & promptitudinis habituras, quantum in Rege valoris, roboris & efficaciæ erit. Ejus rei fidem fecit Stephanus Battoreus: cujus tempore Polonia non solum conservavit sibi nomen & existimationem regni, quod se à viribus extraneis defendere queat: sed quod etiam magni momenti acquisitiones de potentibus hostibus facere & referre valeat. Cum autem dixerimus de agilitate, quę res viribus cujuscunq; status necessaria est, non præter institutum erit, causas ipsius agilitatis adjungere. Pręcipuę sunt (sicut diximus) auctoritas Principis, qui motũ dat, & vis pecuniæ, quę ipsum conservat. Vidimus enim potentissimos exercitus propter tarditatem, torporemq; capitis, tempus inutiliter trivisse: & præclarissimas victorias nullum fructum peperisse aut fecisse, propter pecuniarum penuriam, sine qua moveri non potuere milites. Multum quoque ad rem facit militum qualitas. Negari enim non potest, peditem Germanum & Bohemum ab agilitate laudari non posse; quæ laus absque dubio, Italo, Hispano & Franco

debe-

debetur, non ob id solum, quod corpore melius constituti sint, sed quod plus est, quod in bello minori contéti sint. quamvis enim vinum non habeant, non pavent: nec cadunt animis, si carnes desint; & quomodocunq; cedat, ferunt diutius inopiam & incommoditates. Levis equitatus magis agilis est, quam cataphracti; & tractatio sclopetorum, quam lancearũ. Id considerantes Franci, ultimis bellis lancearum usum, in quibus ipsorum militaris gloria consistebat, reliquerunt, utunturq; earum vice sclopetis, sicut equites Germani ense. Sed quo judicio id fecerint, excutiet alius. hic non dico, equitem levioris armaturæ, in rebus bellicis absolute cataphracto esse meliorem; id dico, quod expeditior promptiorque sit. Multum quoque facit genus equorum: Flandrici multum superant Frisicos & Germanicos: nec minus præstant Hungarici Polonicis, Asturco Turcicus. Barbarici prædictis sunt velociores. Inter utrosque sunt equi Neapolitani, qui vernacule *corsieri* appellantur. Quamvis enim Asturconi velocitate pares non sunt, perdurãt in labore, feruntq; melius pondus armorum, nec tardi sunt. Vt quod verum est dicatur: Experientia docet, equitatum Germanicum propter eorum tarditatem aptum non esse ad insequendum fugientes,

tes, nec ad effugiendum hostes. Si enim Valacchici, Hungarici, Polonici, Turcici, Mauri, Barbarici equites, Germanicos fuderunt, non possunt effugere: si illi autem rupti sunt, non possunt equi Germanici illos insequi. Falconum enim instar aggrediũtur hostes, rursusq; avolant longissime. In expeditionibus maritimis, agilitate parum valent naves: destitutæ enim vento moveri non possunt, neque verti: aliquantulum, sed parum amplius faciunt magnæ actuariæ naves, sed velocitate præstant maxime triremes, quas galeres vocant. Vidimus itaque, classes Christianorum, quorũ vires in navibus sitæ sunt, bonam æstatis partem, temporisq; expeditioni cõmodi, in progrediendo trivisse. Turcicas autẽ classes cito institutũ cursum effecisse. Nulla autem res Turcis in sua agilitate plus cõmodi contranos adfert, quam ipsorũ parsimonia, & nostra ingluvies. Vinũ enim, similesq; deliciç, sunt nostris exercitibus tanto impedimento, quanto Turcis commeatus simul. Mirũ itaq; non est, quod ipsi in expeditiones eant, quam optime instructi tormentis, globis, pulvere sulphureo, & commeatu: (iis enim rebus currus terra, triremes mari onerant:) non vino, pullis, rebusq; non necessariis. Eũt deniq; in bella ut pugnẽt, non ut crapulæ indulgeant.

EX

EX ALSTEDII
CHRONOLOGIA
DE REGNO POLONIAE.

QVinque dynaſtiæ hîc recitantur. Prima eſt ante tempora Piaſti, quæ ad certos annos redigi non poteſt. Secunda eſt ducum Piaſtadarum, anno Chr. 806, quo Piaſtus ex ruſtico factus eſt dux Polonorum. Tertia eſt regum Piaſtadarum anno 1000, quo Boleſlaus filius Mieciſlai, primi Ducis Chriſtiani in Polonia, creatus eſt rex ab Ottone III Imperatore. Quarta eſt regum Iagellonidarum, qui ſic dicuntur à Iagellone Lituano, qui baptizatus eſt anno Chriſti 1368, & Vladiſlai IV nomen accepit. Quinta eſt regum exterorum, puta Hungarorum, Gallorum & Suecorum, inde ab anno Chriſti 1571, quo moritur Auguſtus, ultimus Iagelloniæ ſtirpis maſculæ. Succeſſit ipſi Henricus rex Galliæ: & huic Stephanus Bathori Transſylvanus anno 1576: & huic Sigiſmundus III rex Sueciæ anno 1587.

SERIES AC ORDO PRINCIPVM AC REGVM POLONIAE.

Anni Nati Christi.	*Principes.*	*Anni Regiminis.*
550	Lechus Primus.	
	Duodecim Palatini.	
700	Cracus.	
	Lechus Secundus.	
750	Venda.	
	Duodecim Palatini.	
760	Præmislus ſive LeſcusPrimus.	
804	Leſcus Secundus.	
810	Leſcus Tertius.	
815	Popielus Primus.	
830	Popielus Secundus.	
842	Piaſtus regnavit	19
861	Ziemonitus	32
892	Leſcus Quartus	21
913	Ziemomiſlus	51
964	Mieciſlaus primus princeps Chriſtianus.	35
	Reges.	
999	Boleſlaus Primus cognomine Chrobri	25
1025	Meciſlaus	9
1041	Caſmirus Primus	17
1059	Boleſlaus ſecundus Audax	22

Anni nati Chriſt.	*Principes.*	*Anni Regiminis.*
1082	Vladiſlalaus Primus cognomine Hermannus.	20
1103	Boleſlaus Tertius Crivouſtus	36
1140	Vladiſlaus Secundus	6
1146	Boleſlaus Quartus Criſpus	27
1174	Mieciſlaus Senex.	4
1178	Caſimirus Secundus	16
1195	Leſcus Albus cum matre Helena	4
1199	Mieciſlaus Senex iterum / Leſcus Albus cum matre	*turba per biennium.*
1202	Meciſlaus Senex tertium. Eodem anno moritur.	
1203	Vladiſlaus Laſconogus	3
1206	Leſcus Albus tertium	20
1226	Boleſlaus IV Pudicus	53
1279	Leſcus Niger.	10
	Reges.	
1295	Præmiſlus Menſes 7 aut 8.	
1296	Vladiſlaus Locticus	4
1300	Venceſlaus Bohemus	5
1305	Vladiſlaus Locticus iterum	28
1333	Caſimirus Secundus cognomine Magnus	37
1370	Ludovicus Vngarus	12

au. Chr.		an. Reg.
1386	Vladiſlaus Iagello Lituanus	48, menſes 3.
1434	Vladiſlaus Tertius	10
1447	Caſmirus Tertius	45
1492	Ioannes Albertus	9
1501	Alexander	5
1507	Sigiſmundus Primus	41
1548	Sigiſmundus Auguſtus	25
1574	Henricus Valeſius Gallus	
1576	Stephanus Batoreus Tranſſylvanus	10
1587	Sigiſmundus Tertius qui nunc regnat.	

F I N I S.

A

B

C

D

E

F

Spo-

Wen-

VV

Z

FINIS.

Summa Privilegii.

Illustrium & Præpotentium D.D. Ordinum fœderatarum Belgiæ provinciarum decreto cautum est *Bonaventura* & *Abrahamo Elzeviriis*, Academiæ Leydensis typographis, Ne quis præter illorum aut hæredum voluntatem toto decennio proximo, his in regionibus excudat, aut alibi extra provincias excusum inferat vendatve, librum hunc, cui titulus, *Respublica sive Status Regni Poloniæ, Prussiæ, Lituaniæ, Livoniæ*, &c. Quodsi quis contempta auctoritate, directe vel indirecte, præsumpserit, librum hunc, totum, vel partem ejus, hoc sive alio modo, extra dictum temporis intervallum typis mandare, vel impressum alibi in has oras inferre & vendere; confiscatione exemplarium, mulctaque insuper sexcentorum florenorum, damnas esto; uti latius patet in ipso privilegio, dato Hagæ in conventu D. D. Ordinum Generalium, XV Maii, MDCXXVI.

G.V. HERTEVELT Vt.

Ad mandatum Præpotentum D.D. Ordinum General. ss.

I. van GOCH.

